

Dignitas Juris
Debreceni Iskola

Megyeri-Pálffi Zoltán

**NÉV ÉS JOG
A NÉVVISSELÉS JOGI
SZABÁLYOZÁSÁNAK
FEJLŐDÉSE
MAGYARORSZÁGON**

GONDOLAT

NÉV ÉS JOG

648

DIGNITAS IURIS
DEBRECENI ISKOLA

A DEBRECENI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÉS A GONDOLAT KIADÓ KÖZÖS SOROZATA XII.

Sorozatszerkesztő
SZABADFALVI JÓZSEF

Megyeri-Pálffi Zoltán

NÉV ÉS JOG

A NÉVVISELÉS JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON

GONDOLAT KIADÓ
BUDAPEST, 2013

A kiadvány elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

SZÉCHENYI TERV

Lektorálta

KISS LÁSZLÓ

a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Közigazgatási Jogi Tanszékének egyetemi tanára, alkotmánybíró

RAÁTZ JUDIT

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Mai Magyar Nyelvi Tanszék főiskolai tanára,
az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa

TARTALOM

BEVEZETÉS	9
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	13
I. A NÉVVISELÉS TÖRTÉNETI VIZSGÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEI, AVAGY FORRÁSOK ÉS MÓDSZEREK A KUTATÁSBAN	15
II. A NÉVVISELÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK GYÖKEREI	25
1. Egyetemes történeti adalékok a családnévhasználat elterjedéséig	26
2. A névviselési jog magyar története	30
2.1. <i>A szabályozatlan névviselés</i>	31
2.1.1. A korszakolás kérdései a családnévek megjelenésében	31
2.1.2. A nemzetségnevek	34
2.1.3. A birtok és a név kapcsolata – a nemesség névviselése	37
2.1.4. Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi családnévviselésben	41
2.1.5. A nem nemesek névviselése	53
2.1.6. Az írásbeliség „névszilárdító” jellege	58
2.2. <i>A szabályozás kezdetei</i>	59
2.2.1. Névviseles és névváltoztatás az állam látókörében – II. József névrendelete	60
2.2.2. Az állam „azonosíthatósági” igénye – A nemességvizsgálatok jelentősége	63
2.2.3. A névváltoztatás „államosítása”	70
2.3. <i>A 19. századi polgári kor változásai</i>	77
2.3.1. Az anyakönyvezés fejlődése	77
2.3.2. A személyiségi jogok megjelenése	85

III. A NÉVVISELÉS JOGI JELLEGE	93
1. A névjog helye a jogágak között	94
1.1. <i>A névviselési jog a magánjogban</i>	94
1.1.1. A névviselési jog személyiségi jogi meghatározottsága	95
1.1.2. A névviselés és a családi jog kapcsolata	104
1.1.3. A névviselés és a kereskedelmi jog kapcsolata	104
1.2. <i>A névviselési jog a közjogban</i>	112
1.2.1. A névviselés a közigazgatási jogban	113
1.2.2. A névviselés büntetőjogi vonatkozásai	116
IV. A NÉVVISELÉS EGYES JOGI TERÜLETEI	123
1. A gyermek neve	124
1.1. <i>Családi név</i>	124
1.2. <i>Utónév</i>	132
2. A házassági név	139
2.1. <i>A feleség neve az 1894-es házassági törvény után</i>	140
2.2. <i>Új választási lehetőségek</i>	141
2.3. <i>Melyiket a sok közül?</i>	145
2.3.1. A házassági nevek megítélése Debrecenben és környékén 2007-ben	146
2.3.2. Értékelés	148
2.4. <i>Névviselés a házasság után</i>	160
2.5. <i>Saját név-e minden nevünk?</i>	165
2.6. <i>Új névtípus-lehetőségek – az élettársi név</i>	172
3. A név megváltozása	182
3.1. <i>Névváltozás</i>	183
3.1.1. Az apaság vélelmének megdöntése	183
3.1.2. Örökbefogadással egybekötött névváltozás	185
3.1.3. A gyermek jogállásának rendezése következtében beállt névváltozás	189
3.1.4. Névváltozás a nem megváltozásának következtében	192
3.2. <i>Névmódosítás</i>	193
3.2.1. A megkülönböztető betűjel	193
3.2.2. Címek és rangok	195
3.2.3. Magyar származású bevándorolt állampolgárok névmódosítása	200
3.2.4. Kiskorúak utónév-módosítása	203
3.2.5. Nagykorúak utónév-módosítása	205
3.2.6. Valamely kisebbséghez tartozók utónév-módosítása	205
3.3. <i>A névváltoztatás</i>	208

V. EREDMÉNYEK ÉS ÚJ IRÁNYOK	233
1. Eredmények	233
2. Az új irányok	240
MELLÉKLETEK	243
1. melléklet	243
2. melléklet	247
3. melléklet	251
BIBLIOGRÁFIA	255
FORRÁSJEGYZÉK	271
Levéltári források	271
Országgyűlési Nyomtatványok	272
Digitalizált kiadványok	272
Jogforrások	273
Törvények, törvényerejű rendeletek	273
Törvényjavaslatok	275
Rendeletek, rendelkezések, miniszteri határozatok, utasítások, uralkodói leiratok, felterjesztések	275
Határozatok	279
NÉVMUTATÓ	281
TÁRGYMUTATÓ	287

BEVEZETÉS

A *Jogtudományi Szemle* egyik 1869-es számában a következőt olvashatjuk: „Vajjon ki tagadhatná ama kiváló jelentőséget, melyet a közéletben, a család viszonyzataiban, sőt az egyén első létfeltételeiben a név foglal el, és mégis hazai jogforrásaink és tankönyveink majd a semmivel határos adalékösszeget nyújtanak e kérdés tüzetesebb megvilágítására, míg a külföld gazdagabb s a miénknél sok tekintetben kimerítőbb irodalmai, szintén csak szokatlan fösvénységgel szolgáltatnak egy-egy pozitív adatot.”¹ A Lánczy Gyula által leírt állapotokhoz képest ma jobb helyzetben vagyunk. Napjainkban a tudomány sokkal inkább feltérképezte a nevek világát, mint korábban. Azonban ez nem minden szegletére igaz. A névviselés jogi relevanciáival foglalkozó irodalom már korántsem olyan bőséges, mint a név más vonatkozású feldolgozásai. Ellenben a névviselés nyelvészeti, történeti, szociológiai, statisztikai és sok más tudománybeli összefüggései nem engedik elcsüggedni a jog ízére szomjazó kutatót, hiszen a névviselés sajátosságából adódóan e területek mindegyike – ha nem is közvetlenül, de – közvetve számtalan adalékkal szolgálnak a jogásznak.

A névviselés olyannyira természetes velejárója mindennapjainknak, az emberi létnek, hogy néhány családi eseményen kívül sohasem válik kérdésessé. Azonban ez a néhány családi esemény az, amely a legközvetlenebbül világít rá a név és a jog kapcsolatára, kezdve a gyermeküket váró szülők névadásával, a házasságban viselendő név kiválasztásáig. Ahogy a mondás tartja: „Mindenkinek saját neve a legkedvesebb muzsika.” Nos, legkedvesebb vagy sem, ez az a néhány „szó”, amely végigkíséri életünket. Persze a lehetőség bárki számára adott, hogy a muzsika dallamán változtasson, azaz éljen a névváltoztatás lehetőségével, ami a név és a jog újabb viszonyterületére mutat rá.

¹ LÁNCZY Gyula: A név, jogi tekintetben. *Jogtudományi Szemle*, 1. (1869) 11–12. 491.

Az ember nevét születésekor kapja. Ez az esemény évezredek hagyományokkal rendelkezik, együtt fejlődött a társadalommal. Egy olyan folyamat ez, amely sokszor előremutató, sokszor pedig a múltat megőrző eredményekkel jár. A névviselés végigkíséri az embert, mindenkinek van neve, mindenkit „jelölünk” valahogy. Személyi Kálmán, a 19–20. század neves jogásza írja, hogy „a név keletkezését és fejlődését a személyiség érvényesülési törekvése, a társadalmi viszonyok és a nyelv természetbe befolyásolják”². Valóban, e három tényező az, amely meghatározza, hogy egy ember milyen nevet visel. Személyi szerint a név nem része a személyiségnek, azon kívül áll. A név nem egyéniesít, az egyéniség nélküle is teljesen önálló és tökéletes. A név az egyéniség megjelölésére szolgáló eszköz.³

A nyelv is befolyásolja a névhasználatot. A nyelv törekvése, hogy a név a megjelölendő egyén valamely jellemző tulajdonságát fejezze ki. A feltűnő vagy a másoktól megkülönböztető jellemvonások képezték alapját a személyek elnevezésének, ugyanígy okot adott a névadásra a foglalkozás, a lakóhely, a származás. Amikor az egyszerű nyelvi eszköztár egy bizonyos szinten már nem képes a megjelölést szolgálni, akkor létrejönnek a többelemű nevek, amelyek az azonosítást segítik, és egyúttal a névállományt színesítik. Magyarországot sajátos névrendszer jellemzi. Az elmúlt néhány évben a névviselés szabályai jelentősen megváltoztak, új elemekkel bővültek, s ez a változás az, amely apropóját adta az e munkában bemutatandó vizsgálatnak. A hangsúly a *szabályozás történetére* került, így kiindulási alapnak a kételemű névhasználat megjelenése, megszilárdulása tekintendő. A szabályozás megjelenése az *eltérő* névhasználatban keresendő. A reguláristól eltér a névhasználat, ha valaki nem a saját nevét, hanem hamis nevet használ, illetve ha a név nem állandó, hanem változó. Ez sem a közösség, sem az állam részéről nem fogadható el, mindig valamilyen érdeket sért, ezért van szükség a szabályozásra. Ezek alapján a következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Hogyan jelent meg a névviselés állami szabályozása?
2. Hogyan alakult ki a névviselési jog mai arca?
3. Milyen jellegű a névviselés jogi szabályozása?
4. A névviselési tendenciák hogyan változtattak a névviselési szabályozáson?

² SZEMÉLYI Kálmán: *A névjog. Tanulmány a személyiségi jogok köréből*. Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1915, 82.

³ Uo. 81.

Az e kérdésekre adandó válaszok nagy időtávtól áttekintését kívánták meg, azonban a vizsgálati időintervallum pontosan nem volt meghatározható. A fenti kérdésekben megfogalmazott hipotézisnek megfelelően értékelhető viszonyok feltárása a lehető legkorábbi jelenségek figyelembevételét kívánták meg. Így a névviseelés állami szabályozásának *előzményeitől és megjelenésétől* (a 18. század felvilágosult abszolutista államától) egészen *napjaink* jogalkotási eredményeiig tekintem át a szabályozás alakulását. Ez – ebben a formában – *egy olyan (jogi) intézmény fejlődési ívének megrajzolása, amely számos más jogterület változásait is megvilágítja*. A vizsgálat összetett, hiszen a névviseelés egy olyan terület, amely önmagában nem tud létezni, csak más diszciplínákkal: a történettudománnyal, a nyelvtudománnyal, a szociológiával, a jogtudománnyal, hogy csak a legfontosabbakat említsem.⁴

A névviseelés meglehetősen szerteágazó rendszerén belül a *természetes személyek* névviseelési szabályai, *hivatalos nevei* töltik ki a munka kereteit, így nem kapnak helyet a jogi személyekre, gazdasági társaságokra, egyéb szervezetekre, kereskedelmi vagy szerzői (ál) nevekre vonatkozó rendelkezések. Ezek a területek csak annyiban tárgyai a munkának, amennyiben a célzott terület *átfogó* ábrázolása említésüket megkívánja.

Fontos megjegyezni, hogy a kutatás időszaka és lezárása az Új Polgári Törvénykönyv megalkotásának időszakával esett egybe. Ez egyrészt megkívánta a legújabb tervezetek folyamatos figyelemmel kísérését, másrészt – a jövőbeli hatálybalépés miatt – meg is akadályozta, hogy valóban naprakész módon találhassam a kutatási eredményeket. Mivel a kézirat lezárásakor – bár már kihirdették, de – még nem lépett hatályba az Új Ptk., így az elemzések a hatályos Ptk.-ra épülnek, s csak jelzés szintjén jelennek meg az Új Ptk.-ra vonatkozó információk. Ugyanez a helyzet áll elő az anyakönyvi szabályozás terén, hiszen az új anyakönyvi törvény hatálybalépését elhalasztotta a jogalkotó. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy e munka elsősorban *történeti szemléletű*, igaz, egy szokatlan megközelítésben, hiszen nem csupán egy korszakot, hanem egy *folyamatot* ábrázol, a kezdetektől napjainkig, s e fejlődésben a nyomaték inkább a múltra, mintsem a jelenre kerül.

⁴ A diszciplináris összefüggésekről lásd *A névviseelés történeti vizsgálatának lehetőségei, avagy források és módszerek a kutatásban* című fejezetet.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A. T.	1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről
A. U.	Anyakönyvi Utasítás (Az A. T. végrehajtása körében kiadott 80.000/1906. belügyminiszteri rendelet)
AB	Alkotmánybíróság
ABh.	Alkotmánybírósági határozat
Áe.	1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
Alkotmány	1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya
Atv.	2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
Atvr.	1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről
Atvr. Vhr.	2/1982. (VIII. 14.) MT TH rendelkezés az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. tvr. végrehajtásáról
Bék. határozat	154/2008. (XII. 17.) AB határozat
Béktv.	2007. évi CLXXXIV. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról
BH	„Bíróági Határozatok”
BM	Belügyminisztérium
Btk.	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Csjt.	1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról
HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
Ht.	1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
IRM	Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
ITSZ	Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (1861)
KDNP	Kereszténydemokrata Néppárt
KI	Képviselőházi Irományok

KN	Képviselőházi Napló
Kt.	1875. évi XXXVII. törvénycikk Kereskedelmi törvény
LR	Libri Regii – Királyi Könyvek
MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
MSZP	Magyar Szocialista Párt
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
Mtj.	Magánjogi törvényjavaslat (1928)
MZSL	Magyar Zsidó Lexikon
Nek.	1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól
névhatározat	58/2001. (XII. 7.) AB határozat
OPTK	Oszttrák Polgári Törvénykönyv (Magyarországon 1853)
Ptk.	1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
SZDSZ	Szabad Demokraták Szövetsége
tc.	törvénycikk
tv.	törvény
tvr.	törvényerejű rendelet
Új Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

I. A NÉVISELÉS TÖRTÉNETI VIZSGÁLATÁNAK LEHETŐSÉGEI, AVAGY FORRÁSOK ÉS MÓDSZEREK A KUTATÁSBAN

A név mint az egyén megjelölésére szolgáló egyik legfontosabb eszköz számos tudományterület vizsgálódásának tárgya lehet. A név elsősorban nyelvi jelenség.¹ Az emberi kommunikációban az azonosítás fontos szerepet kap, e nélkül az egymással való érintkezés szinte elképzelhetetlen. A név az, amely egy szó formájában jeleníti meg az egyént, arról valamilyen (többnyire a legalapvetőbb) információt közöl, számos információt magába sűrít, illetőleg helyettesít. Ez tulajdonképpen az azonosítás. A név szempontjából a tulajdonnevek összessége mint névszói csoport válik fontossá, hiszen a tulajdonnév valakinek vagy valaminek a *saját* neve.² A tulajdonnevek között különbség tehető aszerint, hogy melyik az a területe a megnevezéseknek, amelyek egyedi megjelölést és azonosítást igényelnek: személynév, állatnév, földrajzi nevek, intézmények, szervezetek nevei, irodalmi művek és más műalkotások, folyóiratok, újságok címei, márkanév. E felsorolásból a személynévek és a márkanévek területe meghatározó a jog számára. A jog általi elismerés alapja egybeesik a tulajdonnevek elhatárolási alapjával, ami nem más, mint az egyedi megjelölés és azonosítás igénye. A név a névviselési szabályok által nyer elismerést a jog területén. Magában a jogtudományban több szakjog tudhat magáénak névviselési szabályokat, ami a név szerteágazó jelenségének köszönhető.

¹ A név szavunk eredetéről lásd többek között: HORVÁTH Katalin: Még egyszer a név szavunk eredetéről. In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 355–359.*

² A tulajdonnévről lásd többek között TOLCSVAI NAGY Gábor: A tulajdonnév jelentése. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 30–41.*

A névviseléshez való jogot Polgári Törvénykönyvünk (továbbiakban: Ptk.) deklarálja. A névhez való jog pedig alapjogi elismerést nyert az Alkotmánybíróság 58/2001 (XII. 7.) számú határozatában (továbbiakban: névhatározat). Ilyen összefüggésben a név az *alkotmányjog* tárgya lesz. A *polgári jog* a személyiségvédelmen keresztül érintkezik a névvel. A névviselés „jogi” bölcsőjének a *családi jog* tekinthető. E jogterület az, amely leginkább befolyással van a névviselésre. A családjogi viszonyokat rendező törvény határozza meg, hogy kinek a nevét viselheti a gyermek, illetve milyen házassági nevet lehet választani. A *társasági jogban* is jelentős szerepet játszik a név, hiszen a gazdasági társaságok elnevezésének szabályait, a rá vonatkozó elveket e területen találjuk meg. A *közigazgatási jog* is kiveszi részét a névviselés szabályozásából. E jogterület feladata a név regisztrációjának rendezése, amelynek az anyakönyvi szabályok útján tesz eleget. Igazgatási kérdés a névviseléssel kapcsolatos eljárások megállapítása is, így a névváltoz(tat)ás valamennyi esete. Ahogy Lőrincze Lajos fogalmazott az 1969-es névtudományi konferencián: „Ha a bejegyzés, számontartás csak egyszerű regisztrálás volna, akkor is névélettani tényező, neveink életében fontos tevékenység lenne ez az állami tevékenység, hiszen a bejegyzés biztosítja a név fennmaradását, állandóságát, ez őrzi meg a változástól, az elmúlástól.”³ A *nemzetközi magánjogban* is találkozhatunk névviseléssel kapcsolatos szabályokkal.

A névviselés összetettségének megértéséhez más tudományok is segítő kezet nyújtanak. Érdemes elsőként a név „tudományos otthona”, a *névtudomány* vizeire evezni, amely mondhatni a nyelvtudományból nőtte ki magát önálló tudománnyá. A magyar szakirodalom legújabb s leginkább átfogó névtudományi munkáját Hajdú Mihály tudhatja magáénak. Az *Általános és magyar névtan* címet viselő mű nagy igénnyel fogja át a névtudomány egyes területeit, s rögzíti az eddigi eredményeket. A nevek tudománya tehát a *névtan*, amellyel számos más társtudomány érintkezik, s egymást kiegészítve visznek közelebb a célhoz, azaz hogy minél többet megtudhassunk „az emberről, annak múltjáról, környezetéről, a világról”.⁴ A névtudomány (onomatológia) valamennyi, a tulajdonnevekkel bármilyen kapcsolatban álló nyelvi jellel foglalkozik. E jelek keletkezésének, előfordulásának, változásának, használatának, határterületeinek stb. a vizsgálata, kutatása a névtan feladata. A névtan tehát

³ LŐRINCZE Lajos: Névtudomány és államigazgatás. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 325.

⁴ HAJDÚ Mihály: *Általános és magyar névtan. Személynevek.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 11.

az a diszciplína, amelynek a közvetlen tárgya a név, s minden más ennek a *segédtudománya*. Amikor a névviselési jogot más diszciplínák tükrében kívánjuk vizsgálni, akkor a helyesebb megközelítés az, ha az *onomatológiát tekintjük kiindulási pontnak*, s felőle közelítünk más tudományokhoz.⁵ Ezt támasztja alá Hajdú Mihály is, amikor a névtan mint önálló tudomány társtudományait veszi görcső alá.⁶

A névtudománynak nemcsak bölcsője a *nyelvtudomány*, hanem segítője is. A nyelvtörténeti vizsgálódások fordították a figyelmet a nevekre, amely abban gyökerezik, hogy az írásos korszak kezdetén a személy- és helynevekben realizálódtak a nyelvemlékek. Az oklevelek, krónikák s más történeti feljegyzések nyelve görög vagy latin volt, a neveket azonban nem fordították le, így azok a magyar nyelv legkorábbi emlékeivé váltak.⁷ A névtudománnyal érintkező további tudományterületek közé tartozik a *dialektológia*, az *etimológia*,⁸ a *szociolingvisztika*, a *stilisztika*,⁹ az

⁵ A névtudomány és más diszciplínák összefüggéseiről lásd még HOFFMANN István: A név mint történeti forrás. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1.* KRE, Budapest, 2008, 22.

⁶ A névtan önállóságáról lásd még: FABÓ Kinga: A névtan helye a társadalomtudományok között. *Névtani Értesítő*, 2. (1979) 3–6.

⁷ A nevek kutatásához kapcsolódó feladatokról lásd például SOLTÉSZ Katalin: Név kutatás és névkultúra. In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 13–18.* HAJDÚ Mihály: A személynevek és az egyéb tulajdonnevek gyűjtése, kutatása (1980–1986). In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 47–61.*

⁸ „A magyar névkutatás legerősebb ágának az etimológiát szokás tekinteni” – írja Hoffmann István. HOFFMANN István (2008) i. m. 25. Vö. még HORVÁTH Katalin: Etimológia–onomaszociológia–névelmélet. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1.* KRE, Budapest, 2008, 557–564.

⁹ Többek között a névviselésben a névadás körül merülhetnek fel stilisztikai, esztétikai szempontok. Vö. KUNSZERY Gyula: A névadás nyelvesztétikai szempontjai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 352–355.* A névtudomány és stilisztika kapcsolatáról lásd SZATHMÁRI István: Névtudomány és stilisztika. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 191–194.*

irodalomtudomány. A felsoroltak közül érdemes bővebben szólni a *szociolingvisztikáról*, amely a neveket a nyelv és a társadalmi környezet egymást feltételező tényéből kiindulva vizsgálja. A nevekkal való foglalkozás nem engedi meg, hogy ne vegyük figyelembe a társadalmi tényezőket, hiszen a keresztnév választásának vallási, etnikai, nyelvészeti motivációi, a családnév társadalmi osztályokhoz való kötődése, a helynevek kettősége, a névmagyarosítások mind-mind társadalmi kérdéseket vetnek fel, illetve társadalmi jelenségeket, változásokat írnak le.¹⁰

A szociolingvisztika a *szociológia* területére vezet át. A szociológiának és a névtudománynak is van egy olyan közös tartománya, amely vizsgálata mindkét tudomány számára hasznosítható eredményekkel szolgálhat.¹¹ A névviselés az ember életében minden pillanatban jelen van, éppen ezért egy természetes jelenség. Ugyanakkor vannak olyan események, amikor a névviselés kilép a hétköznapi megszokottságból, s jelentős kérdéssé válik az egyén életében. Ilyen a születés, a házasságkötés vagy a névváltoztatás. Mindez az egyén társadalmi helyzetére is kihatással lehet. Bizonyos esetekben a társadalmi változások hatnak az egyén névviselésére, ilyenkor egy-egy jelenség tömegessé válik. Ezt jól példázza a 19. század nyolcvanas éveitől a második világháború végéig több hullámban jelentkező *névmagyarosítás*. Ebben az időszakban a névváltoztatások szinte egyedüli motivációja az idegen hangzású nevek magyarossá tétele volt. Magyarország etnikai viszonyait ismerve nem meglepő ez a tény. Az 1867-es kiegyezést követően a társadalmi változások leírásának egyik eszközeként használható a névmagyarosítások vizsgálata. A kormányzat a kiegyezést követő időszakban a liberális szemléletnek megfelelően adminisztrációs kérdésnek tekintette a névváltoztatásokat. Majd Bánffy Dezső miniszterelnöksége alatt, a század utolsó éveiben a kormányzat tudatos politikai eszközévé vált a névmagyarosítás. Ez leginkább a társadalmi propaganda és a hatósági gyakorlaton keresztül volt elérhető, hiszen senki sem kötelezhető nevének megváltoztatására. Ugyanakkor Karády Viktor és Kozma István vizsgálatai bebizonyították, hogy a korszak névmagyarosítási mozgalmai mögött nem csupán a politikai szándék állt. A többség azért magyarosította nevét, „mert a magyar név felvétele beleillet az önmeghatározásuk tekintetében már lezajlott vagy »célba vett« magyarosodási folyamatba, ami az adott családokban

¹⁰ HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 38–40.

¹¹ A közös halmaz a névszociológia területben jelenik meg. E tudományt is a nevek táplálják, forrásáról lásd például ÖRDÖG Ferenc: A 18. századi népesség-összeírások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek mint a névszociológia forrásai. *Névtani Értesítő*, 27. (2005) 23–30.

sokszor több generáció életstratégiájának fontos mozzanata volt, s amit a nemzetállam kiépülésének korában a domináns politikai-társadalmi környezet általánosan pozitívan igazolt vissza”.¹² A névviselésnek tehát ezen a területén nemcsak szociológiai, hanem *politikai* vonásokat is felfedezhetünk.

A házassági névviselés szintén alkalmas szociológiai következtetések levonására. Ehhez elegendő a házassági névválasztási lehetőségek liberalizálódásának folyamatát felvázolni. A hagyományossá vált magyar házassági névforma az, amelyben a férj teljes nevéhez a házasságra utaló toldást kapcsolják. A feleség névviselési formája tekintetében változást jelentett a Családjogi törvényünk (továbbiakban: Csjt.) hatálybalépése (1953. január 1.). A törvény biztosítani kívánta a férfiak és nők Alkotmányon alapuló egyenjogúságát, amely a házassági névviselés kérdésében is érvényesült. Így a Csjt. a nő számára már nem kötelezettséggént, hanem lehetőségként állapította meg férje nevének viselését, és lehetővé tette, hogy kizárólag saját nevét használja. Ez az 1953-tól fennálló lehetőség egy fontos társadalmi változást tükrözött, a nő helyzetének a férfiéhoz való közelítését. Az 1974-ben és 2004-ben bekövetkező változások már nemcsak az effajta igénynek engedtek. A házassági névviselés tovább folytatódó liberalizálása az alapvető jogok érvényesülésének fokozottabb érvényesülését mutatják. A férfi és a nő közötti különbségtétel a házassági névviselés terén ma már nem jelenik meg.

A névtudomány társtudományai között a *történettudománynak* is jelentős szerepe van. A két tudományterület közötti kapcsolat szorosnak mondható, szétválasztásuk csak nagyon speciális esetben lehetséges. „Legtöbbször az etimológiai kutatások eredményeinek alátámasztására hasznosítják a történettudomány eredményeit, de sokan [...] fölismerték azt is, hogy a történettudománynak is szüksége van a névtanosi által összeállított névarchívumok, névetimológiák, névszótárak tanulmányozására, fölhasználására.”¹³ A történészek számára elsősorban a helynevek nyújtanak segítséget, olyan tényeket, változásokat mutatnak meg, amelyekre más forrásokból nem derülhet fény. A személynevek már nem bírnak a helynevekéhez hasonló jelentőséggel a történészek vizsgá-

¹² KARÁDY Viktor – KOZMA István: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 50.

¹³ HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 40.

lódásaiban, bár vitathatatlan, hogy a személynévanyag számos történeti összefüggésre mutat rá.¹⁴

A történettudomány „segédtudományai” sem kerülhetik el a nevekkal való találkozást. A *genealógia* tudománya leginkább az a tudomány, amely nem nélkülözheti a neveket. „A genealógia, azaz eredet- vagy származástan (családtörténet) a családfák kutatásának tudománya. Az emberek közötti leszármazáson alapuló rokonsági kapcsolatokkal foglalkozó, az egész társadalmat átfogó klasszikus történelmi segédtudomány” – írja Pandula Attila.¹⁵ A genealógia eszközei alapvetően a nevekre épülnek, hiszen egy-egy család történetének feltárásakor a „kapaszkodót” a közös családnév jelenti.¹⁶ A családnév kialakulásának meghatározó oka volt a szorosabb, vérségi köteléken alapuló közösséghez tartozás kifejezésének igénye. Amikor genealógiai vizsgálatokra kerül sor, akkor ezt az egy családhoz való tartozás kifejezését – amelynek realizálódása a családnevekben megy végbe – használja ki a kutató. E tudomány forrásai is a nevekkal való szoros összefüggést mutatják, hiszen a szájhagyományon túl az írott, a nyomtatott, az epigráfiai, a funerális, a tárgyi és a történeti ikonográfiai emlékeket használják fel.¹⁷ A genealógiával foglalkozó nem kerülheti el az anyakönyvek, oklevelek, peres anyagok s más források vizsgálatát, s az ezekben való eligazodást a nevek teszik lehetővé.

Az *archontológia* tudománya is a nevekkal foglalkozik, illetve azokat használja. E tudomány művelői olyan listákat állítanak össze, amelyek időrendben tartalmazzák egy adott tisztség (hivatal, méltóság) összes viselőjét, dátumhatáraival együtt.¹⁸ Az archontológia célja, hogy használható segédletekkel könnyítse meg egy történeti téma kutatóinak mindennapi munkáját. E kutatás elsősorban a politikai elitet alkotó személyekre terjed ki, a legfontosabb méltóságokról szolgáltat névsorokat.¹⁹

¹⁴ A személynévek és a történettudomány viszonyáról lásd SZÉKELY György: A személynévek és a történettudomány. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 201–208.; HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 41.

¹⁵ PANDULA Attila: *Genealógia.* In Bertényi Iván szerk.: *A történelem segédtudományai.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 11.

¹⁶ A genealógia és a névkutatás összefüggéseiről lásd FALLENBÜCHL Zoltán: Névkutatás és családtörténet. *Névtani Értesítő*, 13. (1991) 48–53; BENDA Kálmán: A hajdúk eredetének meghatározása a családnevek alapján. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 193–196.

¹⁷ PANDULA Attila (1998) i. m. 16–17.

¹⁸ ENGEL Pál: Archontológia-Prozopográfia. In Bertényi Iván szerk.: *A történelem segédtudományai.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 29.

¹⁹ Uo. 30.

Számos, a történettudományhoz közel álló, önállósult tudománynak van a nevekkel érintkezése. Ezek közé tartozik a *régészet* is, amelynek a névvel való kapcsolatára leginkább a sírfeliratok mutatnak rá. S ez már egy másik tudomány, az *epigráfia* területére is átvezet. Már a korai időkben ismert „itt járt...”, „itt raboskodott...” feliratok nevei tágabb összefüggésekre világíthatnak rá, adott esetben bizonyítékként is szolgálhatnak egy-egy esemény megtörténte kapcsán. A *szfragisztika* tudományának művelői is találkoznak nevekkel, hiszen egy-egy pecsét vizsgálata tulajdonosához is közel enged a rajta található név által. Hasonlatossága miatt idesorolható a *numizmatika* és a *falerisztika* is, melynek tárgyai az érdemérmek és a kitüntetések.²⁰

A tény, hogy mindenki visel valamilyen nevet, a *statisztika* tudományának is vizsgálódási területet enged. A statisztika rá jellemzően nagyszámú adattal dolgozik. A névállományban előfordulnak ismétlődések, gyakori nevek, amelyek arányára a statisztika módszereivel derül fény. Ezen adatokat a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala gyűjti, illetve teszi közzé.²¹ Arra vonatkozóan is találunk statisztikai adatközléseket, hogy a különböző házassági névformákat hányan, milyen arányban választják az országban. Ezek a társadalmi összetétel sajátos összefüggéseit mutatják meg. A leggyakoribb, valamint egy-egy évben legtöbbször anyakönyvezett keresztneveket is feldolgozzák, s ezzel többek között a névdivatot is bemutatják.

A fenti példák támasztják alá az állítást, hogy a névviselés talán az egyik legösszetettebb vizsgálódási terület. A névviselési jog fejlődésének kutatásakor e röviden bemutatott tudományok eredményeire alappal lehet támaszkodni. A fentiekből is kitűnik, hogy valamennyi tudománynak vannak határterületei, vannak átfedések egymás közt. Ezekre az átfedésekre éppen a névviselés kutatásakor lehet a leginkább felhívni a figyelmet. A névviselésnek ez a köztes fekvése megkönnyíti, ugyanakkor meg is nehezíti a tárgy feltérképezését, hiszen számos más tudományterülettel meg kell ismerkedni ahhoz, hogy értékelhető eredményre juthassunk.

Az említett „érintkezési felületek” közül a kutatás során a nyelvtudomány, a történettudomány, a genealógia és a szociológia eredményeire alapozva kerestem a névviselés jogi szabályozásának gyökereit. Ezek a tudományterületek – jellegükből adódóan – különféle forrásokból merítenek, így a jelen kutatás forrásbázisa is sokszínűséget mutat. Mivel a cél a szabályozástörténet bemutatása, felvetődik néhány kérdés: Hogyan

²⁰ HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 42.

²¹ www.nyilvantarto.hu

lehet a névviselés időbeli változását „megfogni”? Mit érdemes vizsgálni, a szabályozást, vagy a névanyagot? Milyen forrásokból lehet meríteni? Az utolsó kérdés megválaszolása nehéz feladat elé állítja a kutatót, a források bősége, ugyanakkor szűkösége miatt egyaránt. A névállomány bőséges. A magyar neveknek, névtípusoknak mind a mai, mind a történeti állománya feltárt a nyelvészeink és a történészeink munkájának köszönhetően. Számos művel találkozhatunk, amelyek nem pusztán forrásközlések (névszótárak, összeírások), hanem nivós feldolgozások nyelvészeti, történeti, társadalomtörténeti és statisztikai alapon. Ezekből – az adott tudományterületen – új következtetés nehezen vonható le, de szabályozástörténeti szempontból haszonnal alkalmazhatók. Éppen ezért a kutatás során jelentős hangsúlyt kaptak a *másodlagos források*. A kutatás szakirodalmi bázisa széles körű. Megtalálhatók benne a legfontosabb alapművek, csakúgy, mint a szűkebb témára vonatkozó legújabb és korábbi magyar nyelvű szakkiadások, folyóiratok tanulmányai, konferenciakötetek. Emellett bizonyos kutatási részterületek (egyes történeti részek, névjog elmélete, személyiségi jogok, bejegyzett élettársi kapcsolatok) esetén idegen, elsősorban angol és német nyelvű szakirodalom is feldolgozásra került, azonban ez – *mivel a kutatás a magyar szabályozástörténetre irányul* – marginálisnak mondható. A korunk adta lehetőségeket kihasználva egyes másodlagos forrásokhoz az interneten keresztül jutottam hozzá, vagy eredeti (online közlés), vagy digitalizált változatban, s az Arcanum Adatbázis Kft., illetve a Magyar Országos Levéltár (ma Magyar Nemzeti Levéltár) elektronikus kiadványai (CD-, DVD-ROM) is jelentősen megalapozták a kutatás eredményeit. Ez utóbbihoz hozzátartozik – kapcsolódva a genealógiához mint segédtudományhoz –, hogy a legfontosabb családtörténeti munkákban²² való keresést nagyban elősegítette az elektronikus változat. Szintén a másodlagos forrásokhoz sorolható – bár levéltári adatokon alapszik – a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában (HBML) őrzött ún. Reszeghy-hagyaték.²³ Reszeghy Lajos, Bihar vármegye két világháború közötti levéltárnoka, az 1923 után újból megszokasodó nemességigazolási igények következtében maga is közreműködött sok család történetének felkutatásában. A hosszú évek alatt felhalmozott adatok ma is megkerül-

²² NAGY Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, valamint KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.

²³ Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára Bihar Vármegye Levéltárának irattára. Reszeghy-féle hagyaték iratai. HBML IV.B. 456/d.

hetetlenek, ha valaki családtörténetet kíván kutatni a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában.²⁴

A szabályozási anyag szűkösebb, amennyiben történeti alapon vizsgálódunk. Ez természetes, hiszen a korai időszakban elvértve jelentek meg rendelkezések, amelyeket napjainkra részletszabályok egészítenek ki. A kutatáshoz a törvényi szabályozáson kívül a rendeleti szintű jogforrásokat is át kellett tekinteni. Ez utóbbi a téma jellegéből adódóan fontosabb forrásnak bizonyult. Bizonyos részkérdések tárgyalásakor (anyakönyvezés fejlődése, házassági névviselés, bejegyzett élettársi kapcsolatok) törvényjavaslatok, tervezetek feldolgozása is elengedhetetlen volt, s emellett az *Országgyűlési Naplók*, parlamenti bizottsági ülések jegyzőkönyvei is releváns információkat tartalmaztak, kiváltképp ahhoz, hogy megérthetővé váljon, valamely rendelkezésnek, vagy éppen annak hiányának mi a magyarázata. A munka az eddigieken túl más elsődleges források feldolgozását is igényelte, így például a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött Bihar vármegyei 18–19. századi nemességvizsgálati peres anyagokét.²⁵

A tudományterületi kapcsolódás és a források sokrétősége komplex vizsgálatot igényelt, amely többféle kutatási módszer alkalmazását követelte meg. Alapvető módszerként emelhető ki a *történeti elemzés*. Mivel a jogi szabályozás kialakulásának a feltárása volt a cél, így egy folyamatot kellett vizsgálni, eseményeket egymás után elhelyezni, s a köztük fennálló összefüggéseket megvilágítani. A múlt eseményeitől, intézményeitől eljutni a maiakig, s azok megértéséhez, hogy miért is olyanok, amilyenek, óhatatlanul szükséges volt a korábbi és a mostani összehasonlítása. Tulajdonképpen ez a történeti módszer lényege. Ennek megfelelően a kutatás során – s főként a szabályozás változásának elemzésekor – mindig összevettem a régit és az újat. Ez az *összehasonlítás* a logikai kívánalmaknak és a jobb érthetőségnek megfelelően történt, tehát nem mindig a hatályos követi a hatálytalant, előfordul, hogy a mai rendelkezések bemutatását, azok gyökereinek feltárása kíséri.

Mindebből következik, hogy a történeti megközelítés nem csupán leíró jellegű ábrázolás. A kutatás inkább deduktívnak, mint induktívnek nevezhető, ugyanis egyes – de széles diszciplináris merítésű – szakirodalmi megállapítások alátámasztását szolgálta. Ennek megfelelően

²⁴ Lásd bővebben SZENDINÉ ORVOS Erzsébet: Magyarország. Államiság. Millenium. Gondolatok a Reszeghy-hagyaték kapcsán. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. 26. (1999) 231–252.

²⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára Bihar Vármegyei Törvényszékének iratai, Nemességi perek (Nobilitaria) HBML IV.A. 6/e.

az adatgyűjtés központi kérdéssé s a legidőigényesebb feladattá vált. Mind elsődleges, mind másodlagos adatok gyűjtésére sor került. Ez elsősorban családok kutatását jelentette, amihez felhasználtam úgy levéltári forrásokat (például a már említett Reszeghy-hagyaték), mint nagy családtörténeti munkákat (például Nagy Iván, Kempelen Béla művei). Bizonyos tekintetben ezek a családtörténeti vizsgálódások kisebb esettanulmányoknak is tekinthetők. Egyes részterületek feltárása esetében – házassági névviselési módok felmérése – a klasszikusnak mondható *kérdőívezés* eszközével is éltem. Ugyanakkor a kutatás bizonyos eredményei az induktív módszernek köszönhetők, hiszen családok történeteinek keresztül megfigyelhető, hogy egyes jogintézmények milyen hatással voltak a névviselésre.

II. A NÉVVISELÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK GYÖKEREI

A névviselés szabályozásának gyökere annak szabályozatlanságában mutatkozik meg. A szabályozás állami igénye előtt természetes módon alakult a névviselés. A nevek viselése az azonosítás funkcióját teljesítette be. A névvel elkülöníthető volt az egyén a többiektől, s a név már a személyiségre is rávilágíthatott. Főként igaz ez a korai időszakok egyelemű neveire, amelyek valamilyen szempontból leírták az egyént, annak külső vagy belső tulajdonságait. A két-, illetve többelemű nevek megjelenése már egy olyan igényt mutat meg, amely az egyénen túli, de a vele összefüggő pontosabb és szélesebb azonosítást jelenti. Ezek a családi, törzsi nevek, illetve azok, amelyek alkalmasabbak az egyén tágabb közegének a megjelenítésére. Ez az azonosítási igény először a szűkebb, majd a tágabb közösségben is megjelent. Idővel az állam is magáénak vallotta, és a jog eszközével befolyásolta azt.

A szabályozatlantól a szabályozott névviselésig eljutni feltételezi a modernnek nevezhető állam kialakulását. Egy olyan szerveződését, amelynek tudnia kell, hogy kik azok, akik fölött az adott területen az állami főhatalom gyakorolható. Ehhez kell az azonosíthatóság, s ha ez nem teljesül maradéktalanul, az állam beavatkozik, s megalkotja szabályrendszerét, ami biztosítja az állandó névhasználatot. Általánosan elmondható – és ez Magyarországra is igaz –, hogy a névviselési szabályozás ezzel az igénnyel együtt jelent meg, amit két fontos tényező generált. Az egyik – az említett – *azonosítási igény*. Az állami szerveknek pontos adatokra volt szükségük arról, hogy kik a megadóztatható alattvalók, (állam)polgárok, kiket lehet besorozni, stb. A másik – ami összefügg az előzővel, de nem pusztán csak az államé, hanem a közösség érdeke is – a mások nevével visszaélők, a *hamis nevet használók kiszűrése*. E két indokból indult útjára a szabályozás.

A névhasználat évezredes történettel bír. E hosszú idő alatt koronként és népenként eltérő szokások alakultak ki, amelyek végül megmaradtak konformálódva a modern névviselési rendszerekben, ahol már jelen van a jogi szabályozás.

1. Egyetemes történeti adalékok a családnévhasználat elterjedéséig

A magyarországi névviselés történeti alakulásának áttekintése előtt érdemes kitekintenünk, hiszen a többelemű névhasználatnak a kialakulása más népek történetén keresztül könnyebben szemügyre vehető. A névviselés, de elsősorban a névadás egyetemes történetét (is) az ókori népek, államok életénél kezdhetjük. Megállapítható, hogy a primitív társadalmakban még nagyobb szerepe volt a névnek, amelynek felvétele először ösztönszerűen, majd vallási, később törvényi keretek közt történt.²⁶ Az ókor névadási szokásai a későbbi korokra is hatással voltak. Kálmán Béla *A nevek világa* című munkájában olvashatjuk, hogy „Bár egyező vonások is akadnak az ókori és a középkori névanyagban, mégis különböznek típusban a zsidó, görög, római, germán és szláv, valamint az ótörök személynévek”.²⁷

Már *Manu törvényei* között is találunk a névviselésre vonatkozó rendelkezéseket.²⁸ „Manu törvényei meghagyták az atyának, hogy gyermekének olyan nevet adjon, amely társadalmi állásának megfelel, és előnyös jelentéssel bír.”²⁹ Ez a felismerés maig meghatározó, hiszen az ember neve, ha jó csengésű, akkor segítheti az életében, de ha valami rossz képzzel társul, nevetséges vagy szürke, akkor kedvezőtlen befolyással lehet viselője életére.

Az *egyiptomiak* az anyai ősök nevét viselték, ez tehát már a családnév ősalakja volt, bár az anyai leszármazást mutatta.³⁰ A zsidó (ószövevényi) neveknek nagy jelentőségük van, mert a mai névrendszerekben is használatos keresztnéveknek nagy részét ezek teszik ki (János, József, Gábor, Mária, Judit, Eszter).³¹

„Névtani szempontból mindenképp egységesnek szokás tekinteni a görög névadást, amelynek legjellemzőbb sajátága az egyelemű nevek használata” – írja Hajdú Mihály névtani könyvében. Azt is megtudhatjuk, hogy a tizedik napon tartott névadó ünnepségen az apa vagy az anya választott nevet az újszülöttnak. A fiú általában a nagypapa vagy az

²⁶ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 83.

²⁷ KÁLMÁN Béla: *A nevek világa*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989, 16.

²⁸ Vö. BÜCHLER Pál: *Manu törvényei*. Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1915, 62.

²⁹ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 83.

³⁰ Uo. 84.

³¹ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 17.

apa nevét kapta.³² Kálmán Béla szerint ez a többeleműség a nemesség kialakulásához köthető, de a demokrácia elterjedésével háttérbe szorult, azonban „hivatalosan később is lehetett hármas neve a szabad görög embernek, de gyakorlatilag csak az egyéni nevet használták”.³³ Hajdú Mihály szerint a neveket bármikor cserélhették, megváltoztathatták, amire jó példa Platon, aki eredetileg Arisztoklész volt, de széles válla miatt a ma is ismert új nevét kapta. „Arisztotelész egyik tanítványának a nevét (Türtamos) Theophrasztosz (‘istenmagyarázó’)-ra változtatta kiváló theozóphiai képességéért.”³⁴ A nők egyéni nevük mellett apjuk vagy férjük és nemzetségük nevét is viselhették. Tehát kvázi házasságnevekről is beszélhetünk. Mivel a kereszténység eleinte rabszolgák körében terjedt, így számos rabszolgánév került át a keresztény névrendszerbe. A rabszolgák egyelemű nevet viseltek.³⁵ A Bizánci Birodalom időszakában a kereszténység államvallássá tétele a névadásban is változást hozott, ugyanis az újszülöttek keresztelésekor a régi közszoí neveket felváltották a bibliai nevek. „A névcserék általánosak voltak” – állapítja meg Hajdú Mihály a keletrómai korszakról. „A magyar történelemből is tudjuk, hogy Szent László királyunk lánya, amikor 1118-ban Ioannész Komnénosz bizánci császár felesége lett, Eiréné nevet kapott a Piroska (? Prsica) helyett.”³⁶

A Rómát megalakító törzsek közül a latinok és az etruszkok esetében megállapítható az egyelemű névhasználat. „A köztársaság idejében (Kr. e. 510–Kr. e. 31) általánossá vált a »tria nomina«, vagyis a háromelemű név. Ekkor (45-ben) hozták a világ első nevekkkel is foglalkozó törvényét, a »Lex Juliae Caesaris municipalis«-t, amely a neveket három csoportra osztotta, és sorrendjüket meghatározta: 1. praenomen, 2. nomen gentilis, 3. cognomen. A római polgárjog elismerését a háromelemű név viselése igazolta, köztük a tribus (‘törzs’) megjelölését (nomen gentile) kötelezővé tette. Ugyanakkor szabályozta az örökbefogadások,

³² HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 199. Lásd még BREXEL, Richard: *Die Entwicklung des Namensgebrauchs zu einem Persönlichkeitsrecht*. Ernst-Reuter-Gesellschaft, Berlin, 1962, 5–6.

³³ Ennek a hármas névnek az első tagja az egyéni név volt, majd ezután állt az apai név és a melléknév, amelyet a törzs vagy a városi kerület nevéből képeztek (Démoszthenész Démoszthenousz Painaieusz = a paineai Démoszthenész fia Démoszthenész). Vö. KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 20.

³⁴ HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 200.

³⁵ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 20–21.

³⁶ Bár megkülönböztető nevek voltak a bizánci korszakban, de a családnevek nem alakultak ki a török hódításig. HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 200–201.

rabszolga-fölszabadítások rendjét és névvonatkozásait.”³⁷ Tehát ebben az időszakban háromelemű nevek voltak szokásosak, ami azt jelenti, hogy az egyes személyeknek legalább három tagból állt a neve. A praenomen, vagyis az előnév a mai magyar névadásban az utó- vagy keresztnévnek feleltethető meg, a nomen vagy gentilicium (nomen gentilis) a törzs neve, a cognomen pedig a szűkebb család neve.³⁸ A praenomen egyéniesítő név volt, viszont egy tétel szerint a római polgár kiváltsága volt, és a nők, valamint a rabszolgák nem viselhették ezt.³⁹ Ezekből a keresztnévnek megfeleltethető praenomenekből eleinte több ezer lehetett, de számuk rohamosan lecsökkent, egyes források szerint azonban soha nem volt több mint harminc, Sulla idejében pedig tizennyolcat számoltak össze.⁴⁰ Ennek a csökkenésnek az oka az lehetett, hogy az elsőszülött fiúk az apjuk, a másodszülöttek az anyai nagyapjuk nevét kapták, a később születetteket pedig sorszámokkal látták el. Így akinek nem volt fia, annak a neve eltűnt.⁴¹ A gentilicium és a cognomen is csak a polgár neve volt. A fentiekől némileg eltérően határozza meg Hajdú Mihály e két utóbbi névelem funkcióját. Azt olvashatjuk nála, hogy az apától öröklődő nomen (gentilis) hasonlít a ma használatos családnévhez (tehát nem egyértelműen a törzs neve), de azzal kétségtelenül nem azonosítható, mert az apa bármely néveleméből kialakulhatott, s akár a rabszolga felszabadítójától vagy a császártól is származhatott.⁴² A harmadik névelem a cognomen – a fentiekkel szemben Hajdúnál nem a családi névnek, hanem – a ragadványnévnek feleltethető meg, amelyet valamilyen kiváló tulajdonság, szülőhely (stb.) után adtak, s öröklődött is.⁴³ Ez inkább az ún. agnomennek, vagyis a második cognomennek felel meg, amely az egyértelműbb azonosítást szolgálta.⁴⁴

A rabszolgának csak egy neve lehetett, az egyéniesítő név, amely nem egyezhetett a polgár praenomenével, külalakra sem.⁴⁵ Azonban ha felszabadították, akkor felvette egykori gazdája első két nevét, s harma-

³⁷ Uo. 203.

³⁸ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 13.

³⁹ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 84.

⁴⁰ WHETSTONE JOHNSTON, Harold: *The Private Life of the Romans* (Revised by Mary Johnston Scott). Foresman and Company, 1932, 39. §

⁴¹ HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 203.

⁴² Uo. 204.

⁴³ Vö. HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 205.

⁴⁴ MERADUDD CETHIN: *Names and Naming Practices of Regal and Republican Rome*. 2005, sz. n.

⁴⁵ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 85.

dikként, azaz családnévként használta mellettük saját nevét.⁴⁶ A korai időkben a rabszolgák megnevezése a *puer* ('gyermek', 'fiú', 'szolga') volt, saját nevük nem volt, de a gazdájuk nevét használhatták gyermekeikre való átörökítés nélkül. Ez egészen a késői köztársasági korig volt így. A rabszolga urának nevéből képzett nevet viselt (a 'puer' egyszerűsödött 'por'-rá, s ezt kapcsolták a névhez: például *Mārcipor* (*Mārci puer*), azaz Marcus rabszolgája. Miután megnőtt a rabszolgák száma, ez a mód nem volt alkalmas a megkülönböztetésre, így a rabszolgák is egyéni neveket kaptak, amelyek többnyire idegen eredetűek voltak. A rabszolgák neve után megjelent a *servus* szó, ami a korábbi puert váltotta fel. Ha egy rabszolga gazdát cserélt, akkor cognomenként megkapta új gazdája nevét, s a régié egy '-anus' toldattal bővült.⁴⁷ A cognomen az előkelők kiváltsága volt, így a libertinusok nem viselhettek ilyet, hanem az egyéni nevük mellett az egykori gazdájuk gentiliciumát használhatták.⁴⁸ Hajdú Mihály írja, hogy Rómában „a névváltoztatás gyakori volt, sok oka és lehetősége lehetett”. Az egyik ilyen ok volt az örökbefogadás, a polgárjog elnyerése, vagy a már említett felszabadítás a rabszolgai állapotból.⁴⁹ A császárság korában a névrendszer szabályszerűsége eltűnik, az erkölcsök romlásával a név is a hiúság eszközévé válik, ami leginkább a cognomenek szaporításában jelenik meg.⁵⁰ Majd ez a hármas névhasználat „a római birodalom bukása és a római közigazgatás megszűnése után feledésbe ment”.⁵¹

A kereszténység is csak egy nevet ismert, ez a keresztségben kapott név volt. A névnek vallási jelentőséget tulajdonítottak, a hitközösségbe való felvétellel az egyén életéből minden megelőző törlődött, az egyház csak a keresztségben adott nevet ismerte el.⁵²

Személyi Kálmán szerint az *ősgermánoknál* is csak egy név volt ismeretes, amely az erőt, a hatalmat, a harcot volt hivatott kifejezni. Ezek a nevek különböző közzavak összetételeiből keletkeztek. „Ha az összetétel második tagja hímnemű főnév volt (wolf, mund, berth, her), akkor férfinév keletkezett belőle, ha a második tag nőnemű volt (hilt, gart, gunt), akkor női név” – írja Kálmán Béla.⁵³ Személyi itt megjegyzi, hogy

⁴⁶ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 24.

⁴⁷ WHETSTONE JOHNSTON, Harold (1932) i. m. 59. §

⁴⁸ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 85.

⁴⁹ Vö. HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 207.

⁵⁰ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 85.

⁵¹ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 25.

⁵² SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 85.

⁵³ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 28.

Heintze összehasonlította az ősgermán és a görög neveket, s jelentésüket tekintve egyezőnek találta őket.⁵⁴

A városi élet kifejlődésével megjelentek az örökölhető család- és nemzetségnevek. A városi életben szükségessé váltak az egyéni megkülönböztető nevek, mert ekkorra az ismétlődő keresztnévek már nem teljesítették funkciójukat. Franciaországban kimutatható, hogy már a 9. századtól állandósultak a megkülönböztető nevek.⁵⁵ A német területeken az egynevűségből a kétnevűségbe történő átmenet jelei már a 8. században megjelentek, elsősorban ott, ahol az észak-itáliai városokkal való kereskedelem ezt szükségessé tette. A kételemű névhasználat dél felől észak felé terjedt el, s a kereskedelem mellett a közigazgatás, az adóztatás és a katonák összeírásának elterjedése is segítette ezt a folyamatot, amely végül északon is a 18. században zárult le a társadalom különböző rétegeiben.⁵⁶

2. A névviselési jog magyar története

A magyar névviselés – sajátosságai ellenére – az előzőekben vázolt európai tendenciáknak megfelelően fejlődött. Az egyelemű névhasználatban döntő változást hozott a kereszténység felvétele, majd fokozatosan minden társadalmi rétegben elterjedtek a kételemű nevek.

A szabályozás szemszögéből három korszakot tudunk elkülöníteni. Az első időszakban még nincsenek – vagy csak elvétve – a mai értelemben vett névviselési szabályok. Ez a szakasz a honfoglalás korától a felvilágosult abszolutizmus államáig terjed. A második korszak – a szabályozás kezdete – a 18–19. század időszaka, amikor elsőként jelenik meg az állam arra vonatkozó igénye, hogy polgárai állandó nevet viseljenek, továbbá az az érdek is, hogy egyének, de inkább családok egyértelműen azonosíthatók legyenek.⁵⁷ Végül a 19. század végi jogtudományi fellendülés

⁵⁴ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 82.

⁵⁵ Uo. 86.

⁵⁶ ARNDT, Nicole: *Die Geschichte und Entwicklung des familienrechtlichen Namensrechts in Deutschland unter Berücksichtigung des Vornamensrechts*. Herbert Utz Verlag, München, 2003, 34. Bernhard Raschauer a 19. századig tartó folyamatnak tekinti a kételemű névhasználat megszilárdulását a német területeken. RASCHAUER, Bernhard: *Namensrecht. Eine systematische Darstellung des geltenden österreichischen und des geltenden deutschen Recht*. Springer-Verlag, Wien–New York, 1978, 2–3.

⁵⁷ A 18. századi Magyarország és a felvilágosult abszolutizmus jellegzetességeinek ismeretében érthetővé válik az, hogy miért ebben az időszakban jelenik

megalapozza a névviselési jog, helyesebben a névjog területét. A személyiségi jogok kifejlődése e jogterület megjelenését is magával hozza. A névviselés adminisztratív háttere is ekkor fejlődik ki igazán. Az állami anyakönyvezés bevezetése, s a már a 18. század végétől bevett gyakorlat, hogy a névváltoztatás a legfelsőbb szervekre tartozik, a névviselést, de leginkább a név megváltozását közigazgatási ügygé tette. Ez a névviselési szabályok jelentős átalakulását, modernizációját vonta maga után. A három korszak elkülönítése markáns minőségi különbségeken alapszik, még akkor is, ha közöttük nincs is mindig borotvaéles határvonal: egy-egy kapcsolódó intézmény formálódása hosszú átmenetet is jelenthet a névviselési szabályok fejlődésének bizonyos periódusai között.

2.1. A SZABÁLYOZATLAN NÉVVISELÉS

2.1.1. A korszakolás kérdései a családnevek megjelenésében

A szabályozatlan névviselés időszakában névhasználatra vonatkozó rendelkezéseket nem találunk.⁵⁸ Ez a több mint nyolc évszázadot felölelő időszak a magyar névfejlődés szempontjából a legjelentősebb, hiszen ekkor váltja fel az egyelemű névhasználatot a családnevek rendszere, ami a társadalom különböző rétegeiben eltérő időben zajlott le. Ennek megfelelően több, de nem éles korszakhatárt tudunk meghúzni.

A kételemű névrendszer megjelenése és megszilárdulása egy soktényezős folyamat, mindenesetre leszögezhetjük, hogy a magyar névviselési szokások kialakulása és változása szoros kapcsolatban áll a társadalmi változásokkal. Alapvető szakirodalmi álláspont, hogy a történeti és a nyelvtörténeti korszakokat figyelembe lehet venni a névtörténeti fejlődési szakaszok meghatározásakor. Benkő Loránd *A régi magyar személynévadás* című 1949-es munkájában a társadalmi-gazdasági változásokra tekintettel írja le a magyar névadás stádiumait: „1. A magyar őstársadalom kora (a X. század végéig); 2. A korai feudalizmus kora (XI–XII. szá-

meg az a fajta bürokratizálódás, amely a névviselésben is érezteti hatását. E jellegzetességekről lásd bővebben STIPTA István: Felvilágosodás és közigazgatás. *Napjaink*, 24. (1985) 6. 32–35., illetve STIPTA István: Az abszolutizmus és a felvilágosult abszolutizmus államszervezeti jellegzetességei. In Szabadfalvi József szerk.: *Facultas nascitur. 20 éves a jogászképzés Miskolcon*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 401–415.

⁵⁸ Kivételt képez ez alól a hamis névhasználat kérdésköre, ugyanis az álorcás-ság mint magánbűncselekmény ekkor is ismert. Erről lásd *A névviselés büntetőjogi vonatkozásai* című alfejezetet.

zad); 3. A feudalizmus teljes kibontakozásának kora (XIII–XIV. század); 4. A késői feudalizmus kora (XV–XVIII. század).⁵⁹ Hasonló szempontokat szem előtt tartva Pais Dezső is inkább a társadalmi és gazdasági változások alapján korszakolja a magyar névadást, azonban csak a 15. századig terjedően. Ezt a Mátyás uralkodásáig tartó időszakot két fokra (a társadalmi-gazdasági közösség, majd a családi-egyéni és a gazdasági elkülönülés szerepe a névadásban), illetve négy mozzanatra bontja: 1. a honfoglalás, kalandozás időszaka, 2. a kereszténység és állam megalapításának kora, 3. az Árpád-házi királyok kora III. Bélától az uralkodóház kihalását követő időszakig, 4. a család kiválásának és a birtokok szétagolódásának folyamata, az Anjouk uralkodásáig.⁶⁰ Ugyanezt a korszakolást veszi át Kálmán Béla is *A nevek világa* című művében.⁶¹ Ezzel szemben Hajdú Mihály a hangsúlyt másra helyezi, azt állítja, hogy „nem a nemzedékek váltása, sem a gazdasági-társadalmi viszonyok változása, hanem az áttelepülések és -telepítések, a lakosság migrációs folyamatai hoztak új szintet a névanyagba, vagy cserélték ki azt teljesen”. Éppen ezért olyan eseményekhez köti a névtörténeti korszakok határát, amelyek következtében a lakosságban nagyobb változás következett be (pusztító háborúk, járványok, röghöz kötés, szabad költözködés stb.). Ennek megfelelően a nyelvtörténeti korszakokat (ómagyar – 896–1526, középmagyar – 1526–1772, újmagyar – 1772–) tíz kisebb korszakra bontja.⁶²

A letelepedés, a *kereszténység felvétele*, az Árpád-házi korszakban bekövetkező társadalmi mozgalmak nemcsak az államberendezkedésre voltak hatással, hanem a névviselésre is. A magyarok nevei a honfoglalás időszakában döntően *egyeleműek* voltak.⁶³ A névadás adatai ebből a korból hiányosak. Ellenben az megállapítható, hogy mivel ebben a korszakban a vagyon és a szűkebb család még nem vált ki a közösségi formákból, illetve a vagyoni öröklés még nem jelent meg, így a *névadás funkciója pusztán csak a megkülönböztetésben és a társadalmi érintkezéssel együtt járó megszólításban keresendő*.⁶⁴ Kálmán Béla szerint a névadásban

⁵⁹ BENKŐ Loránd: *A régi magyar személynévvadás*. Különnyomat. Néptudományi Intézet, Budapest, 1949, 2.

⁶⁰ PAIS Dezső: Régi személyneveink jelentéstana. *Magyar Nyelv*, 17. (1921) 158.

⁶¹ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 41–42.

⁶² HAJDÚ Mihály (2003) i. m. 324–325.

⁶³ Kivételként emlegetik Aba Sámuel nevét, akinek első neve nemzetségére utal (eredeti név), s mellette viselte új, a keresztségben kapott nevét. KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 43.

⁶⁴ BENKŐ Lóránd (1949) i. m. 2.

nincs jelentős különbség ekkor az uralkodó osztály és a szolganép között, s azt is megállapítja, hogy a nemesség és a papság körében több a keresztény, egyházi és idegen eredetű név, mint az alsóbb néprétegekben.⁶⁵ Az 1279. évi budai zsinat rendelkezése szerint bárki keresztelhetett, de nevet csak pap adhatott.⁶⁶ Ez a keresztény nevek elterjedését segítette a korszakban, ekképp jelentősen hatott névadási szokásainkra. A 12. századtól kezdődően ránk maradtak olyan összeírások, amelyekből egyértelműen az egyelemű névhasználat mutatható ki. Az egyik ilyen jelentős emlékünk a dömösi prépostság 1138-ban keletkezett és 1329-ben átírt adománylevele, amelyben a terület szolgálonépeinek neveit találhatjuk.⁶⁷

A legmeghatározóbb kérdés a vizsgált időszakban az, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a kételemű névhasználat kialakulását elősegítették. Mint láttuk, nyelvtörténészeink – a korszakolás kapcsán – számos indokot sorolnak (gazdasági körülmények, vagyoni és rokonsági viszonyok, társadalmi tagozódás és mozgalmak, migrációs folyamatok, kulturális hatások). Az alábbiakban ezek közül a jogi, jogtörténeti, történeti tényezők kerülnek terítékre, amelyek elősegítették, elősegíthették a magyarországi kételemű névhasználat elterjedését, illetve a valamiféle közvetett hatással bírtak a családnévhasználat alakulására.⁶⁸ Ezek időben és társadalmi rétegenként eltérően jelentkeztek.

⁶⁵ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 42–43.

⁶⁶ N. FODOR János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezés 2. Budapest, 2010, 122.

⁶⁷ Az Árpád-házi időszak neveiről lásd bővebben Fehértói Katalin *Árpád-kori kis személynévtár* című munkáját, amelyben a szerző a 12–13. század személynévtípusairól, változatairól, gyakoriságáról ad felvilágosítást az 1138-as dömösi, az 1202–1203-as aradi, az 1211-es tihanyi, az 1237–1240 körüli pannonthalmi összeírások és oklevelek, valamint az 1208 és 1235 közötti Várad Regestrum alapján. FEHÉRTÓI KATALIN: *Árpád-kori kis személynévtár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 10–12.

⁶⁸ A témáról korábban, közel azonos tartalommal tanulmányaim jelentek meg. Lásd MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Névváltoztató bihari nemes családok a kora újkorban. Jogtörténeti vonatkozások*. In Bartha Ákos – Szendrei Ákos – Szálkai Tamás szerk.: *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban Fiatal kutatók nemzetközi konferenciája* I. Debrecen, 2011, 41–52.; illetve MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: *Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi családnévviselésre. Névtani Értesítő*, 33. (2011) 39–48.

2.1.2. A nemzetségnevek

Az Árpád-házi időszakban már kimutathatók a kételemű névhasználat előképei a *nemzetségnevek* megjelenésében, használatában. Magyarországon nemzetségekről két időszakot illetően beszélhetünk: a honfoglalás kora, majd a 12–14. század időszaka. A kételemű névhasználat szempontjából ez utóbbi időszak bír relevanciával. Személyi Kálmán azt írja: „Magyarországon a nemzetségnevek fellépése nem a városi élettel függ össze, mint Nyugaton. Nálunk városi életről csak a XV. századtól kezdve lehet szó, nemzetségnevek pedig okleveleinkben már a XIII. században előfordulnak, sőt még előbb is.”⁶⁹ A 12–13. században a kancelláriában egyre több volt az írásba foglalt ügy. Az itt „működő P. mester, a »Genealogia regum Hungariae et nobilium suorum« szerzője, aki annyi kortársának nevezetes őst és genusát tartotta számon, talán hozzájárult ahhoz, hogy a kancellária kiadványaiban egyre inkább nemzetségük szerint jelöljék meg a birtokosokat és tanúkat” – írja Maksay Ferenc.⁷⁰ Valóban, a korai okleveleinkben már nem egy helyen találkozunk a nemzetség megjelölésével a *de genere* (ritkábban *de generatione*, *ex progenie*) formában. Az első hiteles oklevél, amelyben felbukkan a nemzetségre utalás (*de genere Zalok és de genere Chaak*) 1183-ban kelt.⁷¹ Ezen oklevél kapcsán Györffy György *A magyar nemzetségtől a vármegyéig; a törzstől az orszáig* című munkájában a két nemzetségre utalást beszúrásnak tekinti, így az első hiteles forrásnak, amelyben a nemzetség megjelenik, Anonymus 1200 körül írt *Gesta Hungarorum*-át tekinti.⁷² Általános álláspont szerint a korábbi oklevelekben előforduló *de genere* kifejezés hamisítvány, interpoláció eredménye. Kristó Gyula *Néhány megjegyzés a magyar nemzetségekről* című tanulmányában ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy már korábban is előfordul a *de genere* kifejezés, azonban „néhány esetben (*de genere Sancti Stephani regis*, *de genere ducum*, *de genere Vecellini*, *de genere Almasi*, *de genere Symad*) jogunk van feltenni, hogy itt a *genus* szó családot jelent, mivel ilyen nemzetségekkel csak itt és másutt nem találkozunk, e nevek (*Vecellin*, *Almasi*, *Symad*) nem kívültek nemzet-

⁶⁹ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 86.

⁷⁰ MAKSAY Ferenc: A családnevek kialakulásához. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 169.

⁷¹ DF 282699, *Magyarország Középkori Digitális Okmánytára 1.0. Hazai Okmánytár*

⁷² GYÖRFFY György: *A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig*; 1. rész. *Századok*, 92. (1958) 1–4. 21.

ségnévvé.”⁷³ A kérdésre, hogy mi a nemzetség, a szakirodalomban sem található egyértelmű választ. Fügedi Erik szerint a nemzetségekről a következőket tudjuk: „1. egy nagynevű (valóságos vagy fiktív) őstől fiúágon leszármazók összessége; 2. amely vagyont nemzetségi alapon birtokolja; 3. kultuszközösséget alkot, ennek megnyilvánulása egyrészt a keresztény értelemben vett őskultuszt ápoló nemzetségi monostor, másrészt a nemzetségnév és jelvény (totem – sisakdísz – címer), s végül bizonyos nevek előnyben részesítése.”⁷⁴ Maga Kristó Gyula is felidézi Karácsonyi János⁷⁵ és Györffy György⁷⁶ kritériumait, végül arra a megállapításra jut, hogy „a szakirodalom ismervei közül jószerével mindössze egy marad biztos ismertető jelnek: a *de genere* minősítés és ami ezzel azonos, az uralkodó osztályhoz tartozás”.⁷⁷ Bár ezzel is óvatosan kell bánnunk, hiszen a *de genere* kifejezés széles társadalmi rétegre vonatkozott, nem csupán azokra, akik a honfoglaló nemzetségektől származtatták magukat (ha ez igazolható), hanem alárendelt népcsoportokra is (például egy-egy várispánság hatósága alá tartozó várjobbágyokra).⁷⁸ Ennek a nemzetségi származásra utaló szókapcsolatnak az okleveles megjelenési dőmpingje a 13. század első felére tehető.⁷⁹ Majd a 14. században lassan eltűnik.

⁷³ KRISTÓ Gyula: Néhány megjegyzés a magyar nemzetségekről. *Századok*, 109. (1975) 5–6. 955–956.

⁷⁴ FÜGEDI Erik: *Az Elefánthyak. A középkori nemes és klánja*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 8–9.

⁷⁵ „1. a vérségi kötelék. [...] 2. Szoros kapocs volt a nemzetség tagjai közt az elsőbbségi jog a nemzetségi földbirtok megvételére. [...] 3. Kevésbé biztos, de kecsgetőbb jog volt az, hogy a magvaszakadt férfi után a többi nemzetségbeli, különösen a hozzá legközelebb álló ág örökölt. [...] 4. Kegyeletes összekötő kapocs volt a nemek egyes ágai között a közös nemzetségi monostor [...] 5. Egy ideig tartó, de addig nagyon szoros kötelék volt a közös, osztatlan birtok.” KARÁCSONYI János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003, sz. n.

⁷⁶ 1. Valamely nagynevű őstől származtatják magukat. 2. Közös nemzetségnévük és címerük van. 3. öröklött családi birtokukat nemzetségi jogon birtokolják. 4. A nagyobb nemzetségek vagy kiemelkedő nemzetségtagok nemzetségi monostort építenek, ezt közösen birtokolják s ide temetkeznek. 5. Jellegzetes személynévek ismétlődnek a nemzetségben. GYÖRFFY György (1958) i. m. 25.

⁷⁷ KRISTÓ Gyula (1975) i. m. 954.

⁷⁸ Vö. NAGY Gyula: A magyar nemzetségekről. 2. rész. *Századok*, 4. (1870) 10. 690.

⁷⁹ Kristó Gyula Erdélyi László statisztikáját idézi a *de genere* előfordulásairól évtizedes bontásban: „A XIII. század második fele (11, 11, 12, 8, 3) és a XIV. század első fele (2, 2, 3, 0, 1) öt-öt évtizedének »terméséhez« képest a XIII. század első évtizedében 3, a második évtizedben 19, a harmadikban 10, a negyedikben 22, az ötödik évtizedben pedig 19 új nemzetségnév jelent meg.” KRISTÓ Gyula (1975) i. m. 956.

Mi volt a nemzetségnév? Karácsonyi János szerint – „Megkülönböztető jel s egyszersmind több vérokon családnak gyűjtő neve volt a nemzetségnév”.⁸⁰ Kristó Gyula Wertner Mórt idézi: „a »de genere«... minden közös leszármazáson alapuló jogok és kötelességek érvényesítéséhez vezető epitheton és... soha sem használták kizárólag epitheton ornans-ként.”⁸¹ Mi indokolta e megkülönböztető jelző használatát? Válaszként Komáromy Andrást idézhetjük: „Tapasztalhatjuk, hogy az egyesek keresztnévük mellett leginkább csak akkor használják a »de genere« jelzőt, mikor ezt a szükség, bizonyos ünnepélyes alkalom, vagy egyéb kivételes körülmények indokolják, p. o. mikor ősi javaikon osztozkodnak, ha azokhoz való jogos igényeiknek érvényt akarnak szerezni, szóval perlekednek, ha fontosabb esetekben megkülönböztetésük egy vagy más okból szükségesnek látszik [...]”⁸² Mindebből sejthető, hogy jogi indokok is meghúzódhatnak a háttérben.

A kutatás során Magyarország Középkori Digitális Okmánytárában (azon belül a Hazai Okmánytárban)⁸³ 188 db olyan oklevelet találtam, amelyben előfordul a nemzetségnévre utalás, azaz a *de genere* kifejezés.⁸⁴ A *regeszták áttekintése* könnyen igazolja Komáromy András megállapítását, ugyanis valamennyi oklevél kiadásának háttérében valamilyen jogi

⁸⁰ KARÁCSONYI János: i. m. sz. n.

⁸¹ KRISTÓ Gyula (1975) i. m. 958.

⁸² KOMÁROMY András: A nemzetségekről. In *Turul*, 5. (1887) 3. 102–103.

⁸³ Az oklevelek és regesztáinak digitális feldolgozása nagyban segítette a nemzetségnevek feltalálását az okleveles anyagban. Magyarország Középkori Digitális Okmánytára 1.0, amelyet az Arcanum adott ki 2005-ben, magába foglalja a Hazai Okmánytár (Codex Diplomaticus Patrius I–VIII.), Kumorovitz L. Bernát: Veszprémi regeszták (Regesta Litterarum ad Episcopatum et Capitulum Ecclesiae Veszprimiensis Pertinentum), Fejér György: Codex Diplomaticus, I–XI., Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár (Codex Diplomaticus Arpadianus Continuatus I–XII.), Hazai oklevéltár (Codex Diplomaticus Patriae), Závodszy Levente: Szent István, Szent László és Kálmán kori törvények és zsinati határozatok forrásai (De fontibus decretorum synodaliūque tempore Sanctorum Stephani et Ladislai nec non Colomanni regum Regni Hungariae conscriptorum) című munkákat.

⁸⁴ Ebből az alábbi megállapításokhoz 185 oklevelet tudtam figyelembe venni, ugyanis három esetben korábbi oklevél átírásáról van szó. Bizonyos ügyletek kapcsán is több oklevél született, mivel azonban ezek nem másolatok, így a 185 oklevél közzé kerültek. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a regeszták mentén történő vizsgálat csak egy látleletet adhat, s mélyreható eredményekre nem vezethet. Mégis e látlelet is elegendő lehet annak alátámasztására, hogy az ilyen típusú nevek használatának háttérében jogi indokok is meghúzódhatnak.

elem húzódik meg.⁸⁵ Az oklevelek kisebbik része (47 db, 25,4%) eljárás jogi kérdésben született, nagyobbik része (112 db, 60,54%) anyagi (magán)jogi jellegű.⁸⁶ Ezek közül is a legtöbb oklevelet – amelyben a felek nemzetségi származása feltüntetésre kerül – örökbevallás tárgyában állították ki (39 db, 21,08%), illetve adományról (27 db, 14,59%), valamint osztályos egyezés rögzítéséről szól (24 db, 12,97%).⁸⁷ Persze mindezek az arányok csak egy forráskiadvány alapján kerültek megállapításra, s *nem adnak teljes képet* valamennyi számításba vehető dokumentumról. Azonban *mégis jelzik* azt, hogy milyen esetekben tartották szükségesnek ebben a korai időszakban (12–14. század) a nemzetségi származásra utalás megjelenítését. Figyelmet érdemelnek az örökbevallási szerződések, amelyeknek csaknem kétharmadában (25 db, 64,1%) az eladó esetében jelenik meg a *de genere* jelző. Véletlen-e ez, vagy talán valamilyen megfontolásból tüntették fel többnyire az eladóknál a nemzetségnevet? Biztos választ erre nem adhatunk, de feltételezhető, hogy e mögött az állt, hogy az eladó nemzetsége tagjainak tudtával és beleegyezésével örököztette el birtokát, s talán ennek (is) biztosítására vezették be az oklevélbe a származásra utalást.

A nemzetségnevek nyelvtörténeti léptékkal mérve nem voltak hosszú életűek. Erdélyi László szerint a nemzetségnevek mint kezdetleges vezetéknevek divatjelenséggként tűntek elő, majd el.⁸⁸ Maksay Ferenc írja, hogy a nemzetségnevek 14. századi elhalásának oka, hogy ennek a névformának hiányoztak a társadalmi feltételei, s a nyelvhatáron túl ismert névtípusok egyikének sem volt megfeleltethető. A genusok eltűnése és az Európa-szerte ismert másik kételemű névtípus, a helynévi eredetű nevek elterjedése a nemzetségnevek kikopását eredményezték.⁸⁹

2.1.3. A birtok és a név kapcsolata – a nemesség névviselése

A névhasználat fejlődésének azon a fokán – ahol a kételemű névhasználat a ma is használatos vezeték- és utónév kettősségét ölti magára – célszerű társadalmi rétegenként áttekinteni e névrendszer kialakulását. Ennek

⁸⁵ A figyelembe vett oklevelek jelzettel ellátott, évszámmal ellátott listáját az 1. melléklet tartalmazza.

⁸⁶ 28 db oklevelet nem tudtam besorolni.

⁸⁷ Emellett magánadomány (7 db, 3,78%), női különjog (6 db, 3,24 %), zálog (4 db, de három ügy, 1,62%), ajándékozás (3 db, 1,62%) és öröklés (végrendelkezés) (2db, 1,08%) képezi a tárgyat az okleveleknek.

⁸⁸ ERDÉLYI László: *A magyar lovagkor*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005, 117–118.

⁸⁹ MAKSAY Ferenc (1960) i. m. 169–170.

indoka ismert, hiszen tudjuk, hogy a családnevek használata a társadalom felső rétegeiben (nemesség) jelent meg először, majd ennek mintájára terjedt el a városi polgárság és a jobbágyosság rétegeiben. „Nálunk a szabályos, öröklődő vezetéknevek kialakulását a nemesség körében a XIV., a jobbágyosság körében a XV. századra lehet tenni” – írja Kálmán Béla.⁹⁰ Benkő Loránd állítása szerint a latin írásbeliség névformái az élő nyelvben használt személynemeknél bővebbek, „céljuk a pontos meghatározás, ami mögött azonban már származási, vagyoni, öröklési, tulajdonjogi kérdések állnak”.⁹¹ A formálódó társadalom, a vagyoni különbségek kialakulása, a rendek és az azokon belüli összetartó mégis egyéni érdekek a pontosabb azonosíthatóságot követelték meg. Ebből következik, hogy az öröklődő családnevek hátterében jogtörténeti (öröklési jogi) okok húzódnak meg.⁹² Ez az öröklésjogi momentum a birtokjogi viszonyok fejlődésében keresendő. Benkő Loránd írja: „A XIII. században már a nemzetségek sem annyira vérségi köteléknek, hanem inkább vagyonszövetségnek vehetők, ahol a vagyoni összetartó szálak jóval erősebbek a közös származás tudatánál. Az addig közös nemzetségi vagyont a XIII. század közepétől kezdődően fölcsúsztatják és kialakulnak a családi magánbirtokok.”⁹³ „A nemzetségek ágakra szakadnak birtokelkülönülés, távoleső lakóhely vagy más körülmény folytán s az egyes ágak megkülönböztető neveket használtak, melyek a nemzetségnevek mintájára öröklődtek” – ahogyan Személyi Kálmán fogalmazta meg, hozzátéve azt is, hogy a 14. században kezdődő családnévhasználat a nemzetségnevek fejlődésének folytatása.⁹⁴ A magántulajdon örökítésének szabályait már a korai időben megtaláljuk, fejlődésének ellentmondásossága mégis a birtok mint földterület és a közösség (nemzetség, majd család) mint tulajdonos (birtokos) közötti szoros összekapcsolódás irányába hat.⁹⁵ Ez

⁹⁰ KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 66.

⁹¹ BENKŐ Loránd (1949) i. m. 9.

⁹² Ezt több szakirodalmi forrás is hangsúlyozza: SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 88.; MELICH János: Családneveinkről. *Magyar Nyelv*, 29. (1943) 4. 271.; MIKESY Sándor: Miért alakultak ki vezetékneveink? *Magyar Nyelvőr*, 83. (1959) 1. 82.; BENKŐ Loránd: A magyar tulajdonnevek története. In uő szerk.: *A magyar nyelv története*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1967, 380–381.; KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 66.; HORVÁTH Zita: Az egyelemű, átmeneti szerkezetű és kételemű nevek megjelenése a Bánffy-családok 14. századi okleveleiben. *Névtani Értesítő*, 28. (2006) 7., GULYÁS László Szabolcs: Újabb adatok a középkori jobbágyi-mezővárosi személynévadás kérdéséhez. *Névtani Értesítő*, 31. (2009) 47.

⁹³ BENKŐ Loránd (1949) i. m. 7.

⁹⁴ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 87–88.

⁹⁵ A nemzetségi és a királyi öröklési jog viszonyáról, az öröklési jog fejlődéséről az ősi és a szerzett vagyon tekintetében, s a kapcsolódó jogintézményekről

a már említett *helynévi eredetű* nemesi nevekben is megmutatkozik. A birtok és a birtokos közötti szoros kapcsolat nyilvánul meg az ilyen típusú családnévben. A kettős névhasználat kialakulásának idején (14. század) az egyik jellemző elnevezési okot, megkülönböztetési alapot a családhoz kapcsolódó földterület adta. „Az akkori magyar nemesség magát leginkább törzsbirtokáról nevezte, mégpedig latin oklevélben »de« prepozícióval” – olvasható Kubinyi Andrásnál, aki erre példaként a (Nyír) Bátor mezővárosról nevet választó Stephanus Bathoryt említi.⁹⁶ A magyar nyelv szabályai miatt mint jelző természetesen megelőzi a családnév a keresztnévet.⁹⁷

lásd bővebben többek közt: TIMON Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet. Különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére*. Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1910, 368–374.; ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 295–300.; BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2000, 131–139.; HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*. JATEPress, Szeged, 2001, 71–81.

⁹⁶ KUBINYI András: Családnévadás a középkori Magyarországon. In Stirling János szerk.: *In virtute spiritus. A Szent István Akadémia emlékkönyve Paskai László bíboros tiszteletére*. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 98. De akár egy kisebb település, környék családjai esetén is ezt az összefüggést láthatjuk. Jó példa erre Kovács Veres Tamás Bolyok község középkori történetét oklevelek mentén feltáró tanulmánya, amelyben ő maga is utal a birtokkal való összefüggésre többek között a „Varkon-i”, „Banrewe-i”, „Darocz-i”, „Arlo-i”, „Jeene-i”, „Bolyki”, „Waswari” stb. családnévek felemlítésével. KOVÁCS VERES Tamás Gergely: *Bolyok község a középkori oklevelek tükrében 1301–1526*. Agroinform, 2011, 23, 27.

⁹⁷ A formálódó családnév körében azonban nemcsak helynévi eredetűeket találunk, hanem más csoportok is képezhetők az írásos (elsősorban okleveles) emlékeinkben fennmaradt névanyagban: apai nevek, nemzetségnévek, ragadványnevek. A helynévi eredetű megkülönböztető nevek a latin *de* ablativusos szerkezetben jelentek meg (például Petheu de Barlag, Petrus de Louth). Ezek magyaros formájukban az *-i* képzővel ellátott földrajzi névvel jelennek meg. Persze nemcsak a birtok, hanem a származási vagy lakóhely stb. is szolgáltathatták az elnevezés alapját. Az apai neveket a latin írásmód után „filiusos” neveknek nevezi a szakirodalom, ugyanis a *filius* az apanév birtokos alakjával együtt kapcsolódott az egyedi névhez (például Petrus filius Mortun, Nicolao filio Andree stb.). Ez magyaros formában a *-fi* végződésű (például Bánfi, Péterfi stb.) formában jelenik meg, de ugyanide sorolható a birtokos alak (például Andrási, Jánosi stb.), vagy a szimplán keresztnévi apanév (például Gál, Fülöp stb.). A nemzetségnévek a családnév kialakulása idején még egy ideig párhuzamosan jelen vannak a magyar névállományban. Mivel a nemzetségnév a tágabb közösségre utal, ezért családnévi funkciója nem egyértelmű, csak kivételként találkozunk olyan nemzetségnévvel, amely a későbbiekben családnévvé vált (például Pázmány, Karácsony stb.). A negyedik csoportba az ún. ragadványnevek tartoznak mint másodlagos névelemek. A latin írásmód miatt *dictusos* nevekként jelölik. Ezek

A birtok és a név közötti kapcsolat sokkal mélyebb összefüggést mutat, mint az elsőre tűnne. Hangsúlyoztuk, hogy a vagyoni viszonyok megszilárdulásával párhuzamosan jelentkezett az állandó névhaszná-lathoz fűződő érdek. A legegyszerűbb mód a birtokhoz való jog igazolá-sára valóban a birtokról vett névben jelentkezik. Ez – végiglapozva a 19–20. századi családtörténeti köteteket – igazolva látszik, hiszen szá-m-talan olyan családdal találkozni, amely esetében a szerzeményi vagy adományos birtok adta a családnevet. A nemesség esetében ez a jelen-ség (kiterjesztve ezt a későbbiek során egy újabb névelemre, az előnév-re) általános. Ugyanakkor Engel Pálnál az olvasható, hogy a birtok és a családnév használata nem feltétlenül következetes. Az általa vizsgált ungi várjobbágyi eredetű famíliák esetében kimutatta, hogy egy adott településnek akár több birtokosa is volt (több család), akik mindegyike használta a birtok után a *de* képzős nevet megkülönböztetésként. Az azo-nos név azonban nem jelenti azt, hogy azonos családról is lenne szó.⁹⁸ Mindez a birtok és a névhasználat viszonyára két irányból hat, egyrészt erősíti a közismert tényt, hogy a birtokos nemesség vezetéknevei (zöm-mel) a birtok után keletkeztek, másrészt abban az időszakban, amikor még a kételemű névhasználat nem állandósul, a birtoknév nem feltét-lenül mutatja a közös felmenőtől származást, sokkal nagyobb hangsúly van a közös birtokláson és az ezzel szorosan összefüggő vérrokonságon. Az ősiség jogintézménye is ezt a közös birtoklást, az osztályos atyafisá-got erősíti, aminek fokozatosan lesz csak a külső megjelenési formája az azonos családnév, vagy éppenséggel az előnév. A következő néhány évszázadban még találkozunk olyan példákkal, amelyek – ugyan a bir-tok és a név szoros kapcsolatát erősítik, de – a családnevek könnyű meg-változását, képlekenységét mutatják. Persze ezekben az esetekben is a változás/változtatás hátterében egyéni érdekek húzódnak meg. Több ta-nulmányban köszön vissza hosszúaszói Bothos István kancelláriai jegy-ző esete, aki 1437-ben nemességet és királyi birtokrészt szerzett Bihar megyében, Félegyházán. 1443-ban már Félegyháziként találkozni vele a forrásokban, majd Tah birtokot megszerezve (Pest vármegye) Tahi lesz, s ezen a néven kapja meg 1453-ban a Pest megyei Püspök prédi-um királyi jogát. Mikesy Sándor mindehhez hozzáfűzi: „Bothosnak nem azért van

a jelzőként kapcsolódó névelemek tovább osztályozhatók: külső vagy belső tulajdonságot, nemzetiséget, foglalkozást jelölő nevek (Kis, Nagy, Német, Tót, Bán stb.). Vö. BENKŐ Loránd (1949) i. m. 9–13.; BENKŐ Loránd (1967) i. m. 381–382.; KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 66., 74–87.; HAJDÚ Mihály: *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. Tinta Kiadó, Budapest, 2010, 9–16.

⁹⁸ ENGEL Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998, 16–17.

több neve, mivel a név a birtokhoz való jog igazolása végett szükséges [...], hanem éppen ellenkezőleg: ennek a jobbágyi sorból a hatalmasok közelébe emelkedett embernek még nem volt mai értelemben vett neve.”⁹⁹ Papp Lajos szerint Mikesy „példái, amelyek mind új birtokszerzéssel összefüggő névváltoztatásokat illusztrálnak a 15. századból, éppen azt bizonyítják, hogy a név (korábban a megkülönböztető, később a vezetéknev) a tulajdonjog forrása vagy legalábbis jelölője”.¹⁰⁰ Ez az állítás azonban nem állja meg a helyét. Tudjuk, hogy a rendi értelemben vett „tulajdonjog” valójában birtokjogot jelent, amely nem származhat pusztán egy név viseléséből. Az a finomítás, hogy „legalábbis jelölője” sokkal megfelelőbb, hiszen a név – abban az időszakban, amikor még a vezetéknev-használat nem állandósult – kifejezheti a névviselő birtokváltozásait, de semmi esetre sem a forrása vagy generálója lesz a birtokjognak. A 15. századból még más ehhez hasonló példákat is hozhatunk. Kubinyi András a Pelsőci Bebek és a Nagylucei Orbán család birtokkal változó nevei mellett nagy jogászunk, Werbőczy István családnevének eredetét is említi e téma kapcsán. „Eredetileg Kerepecinek hívták. A kismemesi család ugyanis Kerepecen rendelkezett részbirtokkal. István apját, Imrét, 1477-ben »de Kerepec pronunc in Werbewcz commorans« említik. Azaz a most Verbőcön tartózkodó Kerepeci. Amikor Imre fia István 1492-ben beiratkozott a krakkói egyetemre, magát még mindig Kerepecinek nevezte. Később Werbőczyre változtatta nevét, amihez akkor is kitartott, amikor nagy jog birtokokat szerzett, és nádor, majd kancellár lett.”¹⁰¹

2.1.4. Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi családnévviselésben

A 14–15. századra a kiváltságos (nemesi) rétegekben bár már állandósult a családnévhasználat, de az említett példák is azt jelzik, hogy névcserék, névváltoztatások még mindig előfordulnak, azonban nemcsak egy-egy birtok, birtokrész megszerzése eredményezheti a család nevének megváltozását, hanem más *vagyonjogi* változás is. Nem véletlen a „vagyonjogi” szó használata, ugyanis ekkorra már kiforrottak azok a (rendi) magánjogi intézmények, amelyekkel a kor vagyoni viszonyai jellemezhetők, és amelyek egy-egy család névváltásában közrejátszhattak. Ezen jogin-

⁹⁹ MIKESY Sándor (1959) i. m. 83. A példát lásd még KÁLMÁN Béla (1989) i. m. 67–68.

¹⁰⁰ PAPP Lajos: Sajátos névváltoztatások a 16. században. *Névtani Értesítő*, 15. (1993) 262.

¹⁰¹ KUBINYI András (2003) i. m. 100.

tézmények körében a házasság,¹⁰² a természetben kiadott leánynegyed, a fiúsítás és az örökbefogadás névhasználatra ható jellemzőit tárgyalom. A magánjogi mellett egyes közjogi jellegű jogintézmények is befolyással bírtak a névviselésre, mint például az ünnepélyes honfiúsítás¹⁰³ intézménye, amely kiválthatta az érintett család nevének megváltozását, módosulását, magyarosodását.¹⁰⁴

A házasság. A fenti jogintézmények névhasználatra vonatkozó hatását alátámasztó példák száma a „jogi esemény” bekövetkeztének gyakoriságától függ, és ha ezt egy adott földrajzi területre szűkítjük le, akkor előfordulhat, hogy híján leszünk a példáknak. Ez a házasság intézménye esetén – jellegéből adódóan – nem fordulhat elő, hiszen ez egy olyan evidens példája a név megváltozásának, amely tömegesen fordul elő. Itt elsősorban a nők házassági névviselésére kell gondolnunk. A hagyományos magyar asszonynevforma (a „-né” toldatos alak) legjellegzetesebb tulajdonsága, hogy a férj neve mintegy „elnyeli” a feleség nevét.¹⁰⁵ Ugyanakkor nem lehet elhallgatni, hogy ezen az asszonynevtípuson kívül *számtalan formában* – akár jogi jellegű (szöveg)környezetben is – megnevezhették a magyar asszonyokat az évszázadok folyamán. Fercsik Erzsébet a 17–18. századi boszorkányperekből gyűjtött adatai alapján számos egyéb asszonymegnevezési típust mutatott be (például „x özvegye/felesége” vagy a nő lánykori neve).¹⁰⁶ Ugyancsak ő egy későbbi tanulmányában összegezte a korai névformákat.¹⁰⁷ Az erdélyi asszonynevformákat B. Gergely Piroska mutatta be 1993-ban megjelent munkájában.¹⁰⁸ Slíz Mariann pedig egy tanulmányában arra hívta fel a figyelmet,

¹⁰² Jelentős vagyoni hatása miatt tárgyalhatjuk itt (is).

¹⁰³ Az ünnepélyes honfiúsítás intézményéről lásd VARGA Norbert: *A magyar állampolgársági jog a 19. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, 38–62.

¹⁰⁴ A témában 2011-ben közel azonos tartalommal tanulmányom jelent meg. Vö. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi család-névviselésre. *Névtani Értesítő*, 33. (2011) 39–48.

¹⁰⁵ Berrár Jolán gyűjtésében már 1376-ból talált ilyen formájú női nevet. BERRÁR Jolán: Női neveink 1400-ig. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 189.

¹⁰⁶ FERCSIK Erzsébet: A nők hivatalos megnevezése a XVII–XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis az *ördöghi inczelkedesből büös, bajos cördögös asszonyok neveiről*. *Névtani Értesítő*, 25., 2003, 115–122.

¹⁰⁷ FERCSIK Erzsébet: Az asszonyok megjelenésére szolgáló névformák és a névhasználat a 17–18. században. *Névtani Értesítő*, 27. (2005) 31–38.

¹⁰⁸ B. GERGELY Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. *Névtani Értesítő*, 15. (1993) 118–125.

hogy a nők Anjou-kori megnevezése a vagyoni ügyletek a legtöbb esetében az apa mellett a férj megjelölésének segítségével történt.¹⁰⁹ A következő századokban általánossá válik, hogy a feleséget a férj után nevezik meg valamilyen formában. Az 1853. május 1-jén hatályba léptetett OPTK szerint is a feleség férje nevét nyerte el a házassággal, amely következtében – ellentétben viszont a magyar rendi joggal – születési nevét és rendi állását (ha volt) is elvesztette.¹¹⁰

A megszokott tehát az lesz, hogy a nőket férfi családtagjaik után nevezik meg, s ha ez nem így történik, az a feltűnő. Tárkány Szűcs Ernőnél olvashatjuk, ahol a férj vőül ment a (vagyonosabb) feleség családjához, ott előfordulhatott, hogy a feleség a házasságban is megőrizte leánykori nevét.¹¹¹ A magyar történelemből is ismerünk nem egy olyan nagy vagyonnal rendelkező asszonyt, akit – előkelő házasságkötése ellenére is – leánykori nevén emlegettek a kortársai és az utókor is.¹¹² Arra is akad példa, hogy kettős névhasználat alakul ki, azaz a feleség nevét második névelemnek felvette a férj, miként ez a nyíregyházi tirpák családok körében is megtörtént.¹¹³ Ritkán előfordulhatott az, hogy *anyanév*ből családnév váljon, például ha az anya özvegyen maradt, s gyermekei átvehették az anyjuk nevét.¹¹⁴

¹⁰⁹ Slíz Mariann: Dominák és relicták: a nem és a társadalmi státusz hatása a 14. századi oklevelek női neveire. In Csiszár Gábor – Darvas Anikó szerk.: *Klári-sok. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. Budapest, 2011, 312–313.

¹¹⁰ OPTK 92. § WENZEL Gusztáv: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata, Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva*. Geibel Armin, Pest, 1854, 158.

¹¹¹ TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magyar jogi népszokások*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 144–145. A Bihar vármegyei Brátkán lakó Czipelle alias Zudra család esetében pedig azt látjuk, hogy a házasság révén változott a neve a családnak, igaz itt második névről beszélhetünk. HBML IV.A. 6/e. 16. cs. (sz. n.) Czipelle másképp Zudra család nemesi ügye, 28.

¹¹² Fülöp László 1983-ban megjelent, a Nádasdy család levéltárának anyaga alapján készült munkájában is olvasni példákat leánynevükkel megjelölt asszonyokról (például Kanizsai Orsolya [Nádasdy Tamásné]). FÜLÖP László: Női és asszonynevek XVI. századi levelekben. *Névtani Értesítő*, 8. (1983) 56.

¹¹³ „Például Hrabaty-Ferlicska (‘gereblyező’ + a Ferdinánd név becézett alakja), Szikora-Stevanyik (‘cinege’ + a Stefan név becézése), Valach-Oravec (‘juhász’ + ‘Arva megyei’) stb.” MIZSER Lajos: A nyíregyházi tirpákok névváltoztatásai. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 218.

¹¹⁴ NYÍRKOS István: A családnévként szereplő női keresztnevekről. *Névtani Értesítő*, 21., 1999, 183.

A természetben kiadott leánynegyed. Ezen évszázadok házassági névhasználatára a magyar magánjog erős vagyoni jogi szemléletét tükrözi, miként az a természetben kiadott leánynegyednél is érezhető. Első pillantásra ennek az elsősorban öröklési jogi intézménynek nincs, nehezen található a névviselésbeli vonatkozása. Azonban az ősi vagyont terhelő, és jellemzően pénzben kiadandó leánynegyed adott esetben természetben járt a leánynak. Az 1435. évi XX. törvénycikk a következőképpen rendelkezik: „Ha pedig a leányok közül valamelyik olyan emberhez ment férjhez, akinek birtoka nincsen, akkor annak, az ilyen leánynegyed fejében járó birtokba örökös joggal kell belépnie és benne maradnia.” Az ilyen – tehát birtoktalannal, azaz nem nemessel kötendő – házassághoz az apa, illetve a fitestvérek beleegyezése szükséges, így adható ki birtokban a leánynegyed. Ebben az esetben az következik be, hogy egy nemesi birtok tulajdonképpen egy nem nemes (a férj) kezébe, s nem nemes (de félnemes, agilis) utódok birtokába kerül. Önmagában ez a jelenség is valamiféle társadalmi mozgást mutat, hiszen itt a leggyakoribb esetek figyelembevételével nincs másról szó, mint egy kölcsönösen előnyös „szerződés” megkötéséről: a szegény (de birtokkal, még ha az egynegyednyi is) rendelkező nemes leány feleségül megy egy (akár tehetősebb) nem nemes fiúhoz, aki ezáltal elindul a társadalmi emelkedés útján. Ez a folyamat – a nemesi, ősi birtok nem nemes kezére kerülése, vagy a másik oldalról tekintve egy „idegen” beengedése a nemesi közösségbe – a névviselésben is megmutatkozhat, mondani se kell, a „nemesi név javára” bekövetkező változással. Holub József a következőket fogalmazta meg a leánynegyed természetbeni kiadásával kapcsolatban: „Okleveles emlékeinkben aránylag nagyon sűrűn találkozunk a quartának az említett ok miatt természetben történt kiadásával, – s ezt bizonyítja pl. az is, hogy amikor a nádor Zalában 1408-ban bírósági közgyűlést tartott az elszaporodott gonosztevők ellen, a kb. 150 levelesített, proskribált között 25 nemes mellett 12 olyan nem nemessel találkozunk, akiknek a feleségük nemes asszony volt. [...] Ezek természetesen nevüket is feleségük birtoka után kapták.”¹¹⁵ Bónis György is hivatkozva Holub Józsefet, s megállapítja, hogy az a tény, hogy a nem nemes férjet felesége után nemesnek tartották, azt jelzi, hogy „ha a megyei közvélemény be is fogadta ezeket a nemességbe, különbséget tett közöttük és a származás szerint nemesek között”.¹¹⁶ Bónis megnevesedésként említi ezt az esetet, holott Holub is

¹¹⁵ HOLUB József: *Néhány kérdés a leánynegyed köréből*. MTA, Budapest, 1936, 25.

¹¹⁶ BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Osiris, Budapest, 2003, 332.

rávilágít, hogy a férj ezáltal nem válik nemessé, s az ilyen házasságból származó gyermek sem, csak – a később megjelenő szóhasználatlaltal – agillissé. Igaz, ez egy olyan társadalmi állapotot jelöl, amikor a nem nemes nemesi jogokkal, nevezetesen birtokjoggal bír, hiszen anyja birtokban kiadott leánynegyedét örökli. A névviselés terén Bónis fejtegetése tovább megy, hiszen míg Holub megfogalmazása arra utal, hogy az a 12 proskribált nem nemes a felesége birtokáról van megnevezve, ami pusztán könnyebb beazonosíthatóságot is takarhat, nem pedig családnévhasználatot, addig Bónis a következőképpen ír ugyanezen eset kapcsán: „Az újnemesek családba való beolvadására vallanak továbbá azok az esetek is, amelyekben a leánynegyed révén befogadott felveszi az ősi birtokra utaló családnévet.”¹¹⁷ Ez már állandósult családnévhasználatot sugall. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az említett nádori közgyűlés olyan időszakban hívatott össze, amikor még nem szilárd a kételemű névhasználat Magyarországon.

Az eddig említett jogintézmények esetében a házasság „közvetíti” a név megváltozását eredményező indokot. Ugyanerről beszélhetünk akkor is, amikor egy újonnan, özvegyiség után kötött házasság okozza a családon belüli névváltozást, ami már a következő generációra, a gyermekekre terjed ki. Ilyenkor jellemzően a mostohaapa után kezdik nevezni az anya gyermekeit, akiken a szűkebb közösségben vagy kettős név formájában, vagy új névként ragad rajtuk anyjuk új férjének neve. Jó példa erre a Fekete Tóth család, amellyel kapcsolatban Reszeghy Lajos jegyzetei között olvashatjuk: „... Ezekre a Tóth név onnan ragadt, hogy nagyapjuk Fekete Mihály elhalván, anyjuk Sárándról ismét férjhez ment Udvarba Tóth Mihályhoz s mostohaapjuk után Fekete Tóth-oknak hívtak.”¹¹⁸ Ugyanez történt a Háló Kovács családban is: „... Háló János diószeghi lakos, néhai Kovács Balázs fia, bemutatja Bihar vm.-nek 1724, 1726 és 1728. évi gyűlésein azon nemességi vizsgálati iratokat, hogy neve Háló, mostoha atyjából származtatható...” – olvasható szintén Reszeghy Lajos családtörténeti hagyatékában.¹¹⁹

A fiúsítás. A házasság és a természetben kiadott leánynegyed mellett a fiúsítás is azon magánjogi jogintézmények körébe sorolható, amelyek kihathatnak egy család névhasználatára. A fiúsítás sommásan szólva a rendi magánjog azon jogintézménye, amely „a leányt fiúvá teszi”, legalábbis jogi értelemben. Pontosan miről is van szó? Frank Ignác ismert

¹¹⁷ BÓNIS György (2003) i. m. 332.

¹¹⁸ HBML IV.B. 456/d. 14. d. Fekete Tóth család

¹¹⁹ HBML IV.B. 456/d. 16. d. Háló Kovács család

munkájában a fiúsításról a következő áll: „Királyi adomány a’ FIÚSÍTÁS is, mellynél fogva t. i. leány vagy asszony fi-jóságban úgy örökül, mint-ha fi volna. Többnyire ilyen levelet az utolsó fiörökös kér, vagy leánya, vagy húga, nénnye javára.”¹²⁰ Werbőczy Hármaskönyve nem határozza meg a fiúsítás fogalmát, hanem csak jellegét és szabályait, vagyoni jogi hatásait rögzíti. Ezzel ellentétben a Négyeskönyv (II. r. 27. c.) leírja, mit jelent a fiúsítás: „Est autem praefectio jure regni Hungariae quando filia vel soror aut consaguinea alicuius baronis, magnatis aut nobilis haeredibus masculis carentis in haeredem masculinum, sine tanem praedictio fratrum et aliorum legitimorum successorum praeficitur et constituitur” – idézi Holub József.¹²¹ Józsi Mihály szavaival élve a fiúsítás intézménye „merénylet” a középkori magyar öröklési jog ellen.¹²² Nem véletlen a megjegyzés, hiszen a rendi magánjogban az ősi családi vagyont, az ingatlan jószágokat főszabály szerint csak a fiak (örökösök) örökölhették, a leányok nem. Szerzeményi javakban, ingókban a törvényes öröklés rendje szerint egyenlő arányban osztozkodtak az utódok (gyermek, maradványok, ivadékok), ha az adomány mindkét nemre szólt. A leányok csak a leánynegyed erejéig, s csak férjhez menetelükig élvezhették természetben a javakat – ahogy Holub írja –, akkor azután az érdekelt rokonok pénzen megválthatták tőlük, s csak abban az esetben kapták ki természetben, ha a birtok megszakadás miatt a királyra szállt vissza, vagy ha a rokonok beleegyezésével birtoktalan vagy nem nemes emberhez mentek férjhez.¹²³ Ezt a főszabályt töri át a fiúsítás intézménye, amelynek következtében a fiúsított leány a törvényes fiúörökös jogi helyzetébe lép. Azonban a fiúsított leány a család új alapítójának tekinthető, hiszen a fiúsítással ő az új adományhoz hasonló királyi kegyben részesül, nemessé lesz, s magvaszakadt atyjától „örökölt” birtokai adományos birtokok lesznek, azaz elvesztik ősi jellegüket. A fiúsítás eredeti nemesség-szerzési mód, amely a nemesség öröklésében jelenik meg. A nemes atya leánya személyében önmagában is nemes volna, azonban ha *nem* nemes férjhez megy feleségül, akkor a házassággal gyermekei nem nyernek nemességet, tehát a női nem nem közvetíti ezt a státust. Ezzel ellentétben a fiúsított leány – mivel a királyi kegy folytán adományban részesül – ne-

¹²⁰ FRANK Ignác: *A közigazgatás törvénye Magyarhonban*. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1845, 310.

¹²¹ HOLUB József: A fiúsításról. In *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére, Születésének ötvenedik évfordulóján*. Budapest, 1925, 313.

¹²² Lásd Józsi Mihály *A fiúsításról* címmel tartott előadása a VI. Bolyai-konferencián.

¹²³ HOLUB József (1925) i. m. 305.

messége tekintetében is férfinak tekintendő, azaz, ha nem nemes férfihoz menne férjhez, gyermekei akkor is öröklik a nemesi státust.¹²⁴ Tehát a fiúsított nő nem nemes férfitől származó törvényes gyermekei nem atyjuk, hanem fiúsított anyjuk jogállását követik. A fiúsított nő gyermekei esetében „visszaáll az eredeti rend”, ugyanis a birtokos anya halálával a birtokjogok csak a fiait illetik meg, a leányoknak pusztán a leánynegyed jár.¹²⁵

A fiúsításról fennmaradt legkorábbi emlékünks – valószínűleg ekkor történt először – a Károly Róbert által 1332-ben kiadott oklevél.¹²⁶ Látjuk, a fiúsítás intézményét az Anjouk honosították meg Magyarországon. Károly Róbert uralkodása alatt másik fiúsításra nem került sor. A következő ismert fiúsítási oklevél 1347-ből származik, s ez után is csak 1353, 1356 és 1357-ből ismerünk egyet-egyet, de az 1360-as évek közepén már mint sűrűn igénybe vett intézmény jelenik meg.¹²⁷ A vizsgálataimból kiderült, hogy néhány család esetében a fiúsítás a vagyoni jogi hatásán túl, névváltozással is járt. Kutatásaim során mindössze 17 olyan fiúsított családot sikerült feltalálnom, amelyek történetében névváltoztatásról is beszélhetünk.¹²⁸ Első benyomásra kevés a példa, azonban ez az alacsony esetszám mégis alkalmas annak megvilágítására, hogy milyen módon hatott (illetve hathatott volna) ez az intézmény a névviselésre, bizonyítva a rendi magánjog erős vagyoni jogi szemléletét is.

A fiúsított nő nemcsak magvaszakadt atyja nemesi jószágaiban vált fiúk módjára törvényes örökössé, hanem „folytatta” a család nevének viselését akként, hogy fiai nem természetes atyjuk, hanem anyjuk nevét használták családi névként. A nevet váltó családok közül 11 esetében ezzel állunk szemben. Az első adat erre Kürthy Margit 1392-es fiúsítása,

¹²⁴ Vö. GIDE Pál: *A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi és az új jogban*. 2. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1886, 357.

¹²⁵ Hármaskönyv I. rész 17. cím 7. §

¹²⁶ A királyi kegy indoka az volt, hogy 1316-ban a Kőszegiek egyik alvezére, a Vas megyei Gersén kiirtotta a Nádasd nemzetség egyik ágát, két felnőtt férfit és annak családját. Egyedül László lányát, Margitot mentette meg dajkája. Az 1332-ben kelt oklevélben a király elmondja a Gersén történeteket, majd a Nádasd nembelieknek a királlyal és a koronával szemben tanúsított hűségéért és azért, hogy a király hűségén és szolgálatában meghaltak öröksége ne kerüljön ellenséges kézre, Margitot László és Dénes valóságos örökösévé tette azok háramlott birtokaiban. Maga az oklevél is kifejezi, hogy ez ellentétes a magyar joggal, azonban ez a jogszokás nem állhat meg a király rendelkezésével szemben. Vö. FÜGEDI Erik (1999) i. m. 83–84.

¹²⁷ HOLUB József (1925) i. m. 311–312.

¹²⁸ A névváltozással érintett fiúsított családok jegyzékét lásd a 2. mellékletben.

ugyanis utána fiai nem atyjuk, Nyéky Mihály nevét, hanem a Kürthy nevet viselték.¹²⁹ Nemcsak a fiúk, hanem a leányok is viselhették fiúsított anyjuk családnevét. Erre vonatkozó példát találunk Papp Lajosnál: „Egy 1500-as oklevél szerint [...] Drágffy Anna anyjának, Drágffy Magdolnának (Drágffy Miklós leányának) a vezetéknevét örökölte. Adatok nincsenek rá, de erre feltehetően a leánynegyednél nagyobb vagyoni öröklése céljából történt fiúsítás (praefectio) kapcsán kerülhetett sor.”¹³⁰ A névátvétel más módon is bekövetkezhetett, például birtoknévből származó családi neveknél többször előfordult, hogy a fiúsított leány nevét a férj családnévként használta, saját neve pedig *predikátum* maradt. A fellelt két példából az egyik a losonci Bánffy család esete, ugyanis Bánffy István fiúsított leányát egy Lossonczy vette feleségül, aki ezután losonczy Bánffynak írta magát.¹³¹ Kettős névhasználat is előfordulhatott, de ez nem jellemző. Erre példaként Battyány Alapy Benedek említhető, akinek atyja Alapy János, anyja a feltehetőleg fiúsított Battyány Margit volt.¹³² Egy esetben pedig a fiúsított anya birtokból származó családnévét predikátumként használták az eredeti név megtartása mellett. Ez a kellemesi Melczer családnál fordult elő. Melczer (II.) János özvegye Kékedy Katalin, az utolsó Kékedy Balázsnak volt a fiúsított leánya, ő szerezte gyermekeinek I. Lipót király uralkodása idején a család előnevét adó kellemesi jószágot.¹³³

Az örökbefogadás. A magánjogi jogintézmények körében a sort az örökbefogadással lehet folytatni. Az örökbefogadás (adoptio) jogintézménye már régóta ismert, a Tripartitumban is találkozhatunk vele. Werbőczy két formáját ismerte az örökbefogadásnak: amikor egy nemesember egy másik férfit a fiává fogadott, illetve amikor felnőtt nemesek egymást testvéreként fogadták a király hozzájárulása mellett.¹³⁴ Mindkét esetben feltétel volt, hogy az örökbefogadónak nem lehetett törvényes utóda. A kiadott okle-

¹²⁹ NAGY Iván (2003) i. m., III. kötet, Kürthy család.

¹³⁰ PAPP Lajos (1993) i. m. 260.

¹³¹ NAGY Iván (2003) i. m. I. kötet, Bánffy család.

¹³² Uo. I. kötet, Alapy család.

¹³³ Uo. VII. kötet, Melczer család.

¹³⁴ HK. I. rész 8. cím „Hogy az örökbe fogadás is nemesít

Továbbá még más módon is lehet valaki nemessé; örökbe fogadás útján: a mikor tudniillik valamelyik úr vagy nemes valamely parasztot vagy nem nemeset fiaként örökbe fogad és fekvő jószágainak utódjává és örökösévé rendel; ha az ilyen örökbe fogadáshoz a királyi jóváhagyás járul és ezt a jószágaiba való törvényes beiktatás is követi (mivel az örökbefogadásnak éppen úgy, mint a fiúsításnak királyi jóváhagyás mellett adományereje van) az a nem nemes és ennek fiai igazi nemesek számába jönek.”

velekben is zömmel testvérré fogadás dokumentumait találni.¹³⁵ Inkább a fiúvá fogadás esetében fordulhat elő névváltozás, hiszen bizonyos értelemben ez afféle szülő-gyermek kapcsolatot eredményez amellelt, hogy a vagyon öröklését biztosítja. Azonban a névváltozással is járó örökbefogadások száma csekély. Erre az egyik példát Nagy Ivánnál olvashatjuk, ahol „a Pozsony családról meg van írva, Posonyi Ignác szegedi lakosnak leányát, Annát Vrábel János vévén nőül, a nevezett ipa ettől született egyik unokáját Vrábel Ignácot örökösül fogadván, azt a Pozsonyi névre adoptálta és nevére 1791-ben nemességet szerzett, míg ennek többi testvérei a Vrábel nevezet mellett nemesség nélkül maradtak”.¹³⁶ Egy másik példát a Királyi Könyvekben találunk, amelyet Kempelen Béla is említ a Hellner családnál: „A családból H. Simon 1722. nov. 22. engedélyt nyer Serpilius János örökre fogadására nemességének és nevének ez utóbb nevezettre való átruházásával.”¹³⁷ Megemlítenéd, hogy nem csak a nemesek körében jelentkezett az örökbefogadás névváltoztató hatása. Mizser Lajos a nyíregyházi tirpákok névváltoztatási okai között példálózik erre vonatkozóan.¹³⁸

Az ünnepélyes honfiúsítás. Sajátos helyet foglal el a „névváltoztató” rendi intézmények körében az ünnepélyes honfiúsítás.¹³⁹ Ez a magyar honosság elnyerésére irányuló „eljárás” olyan időszakban jelenik meg Magyarországon, amikor már a társadalom nagyobb részében megszilárdult a kételemű névhasználat, természetes a keresztnévet megelőző családnév használata.¹⁴⁰ Ugyanakkor – a névviselést befolyásoló jellege miatt – ér-

¹³⁵ FÜGEDI Erik (1999) i. m. 40.

¹³⁶ NAGY Iván (2003) i. m. XII. kötet, Pozsony család

¹³⁷ KEMPELEN Béla (2003) i. m. 5. kötet, Hellner, LR. XXXIV. 170–172. sorszám: 34.89

¹³⁸ MIZSER Lajos (2009) i. m. 219.

¹³⁹ A témában azonos tartalommal tanulmányom jelent meg 2011-ben. Vö. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Névváltoztató honosítottak. In Homoki-Nagy Mária szerk.: *Szegedi IV. Jogtörténeti Napok: Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról*. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011, 93–100.

¹⁴⁰ Az ünnepélyes honfiúsítást megjelenési idejét és névváltoztató hatását tekintve e korszakban kell tárgyalnunk, azonban eljárási jellege miatt a következő időszakban, sőt akár a modern szabályozásról szóló fejezetekben is helyet érdemelne. A lineáris feldolgozás és a névviselésre hatást gyakorló rendi jogintézmények együttes tárgyalásának indoka miatt jelen fejezetben kerül sor az intézmény korai vonatkozásainak bemutatására.

demes megvizsgálni a rendi időszak ünnepélyes honfiúsításait,¹⁴¹ amelyekről az illet kihirdető törvények és a Királyi Könyvek adnak számot.

A Királyi Könyvek bejegyzései között találunk olyanokat, amelyek arról értesítenek, hogy – bár nem az indigena családnevről van szó, de – a névviselést érintően is rendelkezik a király, nevezetesen, hogy Magyarországon is engedi használni az ünnepélyesen honfiúsított külföldi birtokaira, vagy esetleg az éppen, újonnan elnyert adománybirtokokra utaló nemesi *előnevet*, predikátumot. Az előnév-adományozások áttekintése előtt azonban arra a kérdésre keressük meg a választ, hogy egy eljárásban – ha lehet így fogalmazni a rendi viszonyok között – előfordul-e névváltoztatással egybekötött ünnepélyes honfiúsítás. Az egyes vagy névváltoztató, vagy honfiúsított családok történetének áttekintésekor mindössze egyetlen családot találtam, amelyik az indigenátussal együtt változtatott nevet, igaz itt sem magyar névre váltott a család: indigenátust nevének *Schenck* (de Tattenburg)-ra való átváltoztatása mellett 1692. szeptember 16-án Schmidt Gáspár alezredes és Ferenc nyertek.¹⁴²

Az indigenátussal egybekötött előnév-adományozásra elsőként a schirendorfi *Schirl* család hozható példának.¹⁴³ Schirl János 1688. augusztus 7-én nyert indigenátust I. Lipót királytól, aki ugyanebben a kegyben részesítette 1695. október 24-én Giovanni Paolo *Barzizio* örgrófot is, aki ezután a magyar korona országaiban élhetett a „dobaczi” előnévvel. A család egyébként a latinoszodott (vagy talán magyarosodott) Barzizius nevet használta.¹⁴⁴ Az indigenátussal párhuzamosan előnevet is nyerők sorát *Khesler-Ebschlandt* Lénárral folytathatjuk, aki magyar honosságáról szóló oklevelét 1706. március 30-i keltezéssel nyerte I. József megerősítésével.¹⁴⁵ A családot a későbbiekben lichtenbergi Keszler családként ismerjük. Liczelhoffer Ferdinánd ugyancsak I. József megerősítésével vált

¹⁴¹ Az első ünnepélyes honfiúsításra 1542-ben került sor, amikor az uralkodó az országgyűlés javaslatára (Musika) Laskai Márton esztergomi várnagyot vitézi érdemeiért birtokadományozással a magyar nemesek közé emelte. Vö. VARGA Norbert: The acquisition and loss of citizenship in feudal Hungary. In *Studii Și Cercetări Juridice Europene/European Legal Studies And Research Vol. II. Drept Public/ Public Law*. Wolters Kluwer, Timișora, 2010, 858–859. Az ünnepélyes honfiúsítás a nemesség egyik eredeti szerzősmódja, amellyel idegen személy szerezhette magyar honfiúi és egyúttal nemesi státust a törvényekben meghatározott feltételek szerint és eljárás során. Vö. HOMOKI-NAGY Mária (2001) i. m. 16–17., 20.

¹⁴² KEMPELEN Béla (2003) i. m. 9. kötet, Schmidt; LR. XXII. 138–142., sorszám: 22.89

¹⁴³ LR. XIX. 382–385, sorszám: 19.240

¹⁴⁴ KEMPELEN Béla (2003) i. m. 1. kötet, Barzizius örgróf; LR. XXIII. 541–546., sorszám: 23.275

¹⁴⁵ LR. XXVII. 107–111., sorszám: 27.85

magyarrá, s a Királyi Könyvek bejegyzéseiből azt is megtudjuk, hogy az uralkodó a német „von und zu Lizelhoff”-nak megfelelően Magyarországon is engedi a családnak az eredeti birtoknév előnévként való használhatóságát. Ennek megfelelően Kempelen Béla is magyarosan, liczelhofi Liczelhoff családként emlegeti őket családtörténeti munkájában.¹⁴⁶ *Rau de Löwenancker* János-Jakab magyar honosságát 1710. március 17-i dátummal jegyzik a Királyi Könyvek, aki már honosítása előtt, feltehetőleg 1692 óta a Magyar Kamara titkára volt.¹⁴⁷ *Baumgartner* Bálint császári hadbiztos 1714. április 13-án nyerte el a magyar honfiúságot a „baumgarten” előnévvel, mellesleg a család nevével több formában is találkozhatunk: „Baumbgartner” v. „Paumgartner”.¹⁴⁸ A Királyi Könyvek 1714-es bejegyzése szerint Eberhard *Hönigh* a „plumenuai” előnevet viselheti, mint magyar honos.¹⁴⁹ *Dillmon* Ferdinánd 1717-ben nemesített meg III. Károly király által, s magyar nemesként a „dillmonti” előnevet viselhette.¹⁵⁰ Nagy Iván hazánkból kiszármazott vagy „kifogyott” családként említi.¹⁵¹ A család Dillmannként is ismert. A bambergi eredetű *Weisz* Bertalan, szegedi várparancsnokként 1729-ben nyert indigenátust, s magyar báróként a „horstensteini” előnévvel élhetett.¹⁵² A család *Weisz-Horstenstein* néven is megjelent az idők folyamán.¹⁵³ *Haymerle* Lipót károlyvárosi kanonok a „haimthali” előnévvel 1740-ben vált magyar honossá.¹⁵⁴

Végül egy olyan családot mutatok be, amelyik két ízben is honfiúsított, s mindkét alkalommal előnév-adományozásban is részesült. Ez az ausztriai eredetű *Obenaus* család, melyből György 1610. május 10-én címeres levelet nyert. Unokája János György 1666. június 5-én birodalmi nemességre emeltetett címerbővítéssel. Ennek egy unokája, János, cs. kir. tanácsos, 1722. december 14-én Magyarországon honfiúsított.¹⁵⁵ Hasonlóképp honfiúsítást és magyar nemességet nyert János, birodalmi tanácsos, „liebenfeldi” előnévvel 1800. július 4-én. József, cs. k. kormánytanácsos, 1827. aug. 16. osztrák báróságra emeltetett. Ferenc és Ferdinánd

¹⁴⁶ KEMPELEN Béla (2003) i. m. 6. kötet, Liczelhoff

¹⁴⁷ LR. XXVIII. 279–283., sorszám: 28.141

¹⁴⁸ LR. XXX. 261–264., sorszám: 30.140

¹⁴⁹ LR. XXX. 335–336., sorszám: 30.204

¹⁵⁰ LR. XXXI. 366., 31.427

¹⁵¹ NAGY Iván (2003) i. m. III. kötet, Dillmon család

¹⁵² LR. XXXVI. 368–373., sorszám: 36.154

¹⁵³ LR. LXVI. 243–245., sorszám: 66.300 és 66.300/a

¹⁵⁴ LR. XLIII. 139–141., sorszám: 43.57

¹⁵⁵ LR. XXXIV. 156–161., sorszám: 34.84

fiainak bárósága 1844. július 10. Magyarországra kiterjesztett.¹⁵⁶ Ez utóbbiaknak 1863. július 20-án Laxenburgban kelt oklevél szerint „felső-házi” előnévvel újólág magyar bárói méltóság adományoztatott.¹⁵⁷

Mindösszesen az említett 11 család, illetve indigena esetében találok olyan bejegyzéssel, amely immár magyar nemesként az előnévhasználatukat is érintette. Ezzel kapcsolatosan megemlítendő viszont az, hogy az ilyen külön királyi kegyben *nem* részesült ünnepélyesen honfiúsított családok is használták a külföldi birtoknevet, ami arra enged következtetni, illetve erősíti azt a megállapítást, hogy a rendi korszakban, s akár annak utolsó periódusában is – a jogilag szabályozott névviselési rendszer hiánya miatt – spontán névhasználat gyakran előfordult a birtokos nemesség körében is. Összességében azonban – ismerve a honosított családok többségét – kimondhatjuk, hogy ezek az „új” magyar családok *megtartották eredeti nevüket*, legfeljebb írásmódjukban idomultak a magyar nyelvhez.

Ugyanakkor kérdéses, hogy volt-e olyan honosított család, amelyik azt érezte, hogy nevében is magyarrá kellene válnia. Ez már közelebb visz a névváltoztatásokhoz, viszont távolabb az indigenátustól. E kérdéssel összefüggésben olyan családokat kerestem, akik valamikor honosítottak, s majdan nevüket is magyarosították, de erre is mindössze két példát találtam forrásaimban. Az egyik a *Várhegyi* család, amelynek magyarországi alapítója Du Mont de Beaufort Ágost (cs. kir. főszállás-mesteri táborkari alezredes) volt, akit 1794-ben I. Ferenc német római császár és magyar király birodalmi nemességre emelt, és kívánságára francia hangzású nevét „Perg von Burgberg”-re változtatta. Majd érdemei miatt 1829. november 6-án, a Bécsben kelt oklevélben I. Ferenc királytól magyar honfiúsítást és így magyar nemeslevelet nyert. Ezt az 1836. évi XLVII. törvénycikkben is elfogadták.¹⁵⁸ A család nevét 1842-ben „Várhegyi”-re változtatta.¹⁵⁹ A másik ilyen később nevet változtató család, a (zombori) *Rónay*. Eredetileg Oexelnek hívták a családot, s feltételezhetően bajor eredetű volt. A magyar nemességet III. Károlytól 1714-ben Oexel Jakab, valamint gyermekei József Ignác és Mária Róza nyerték, bár kérdéses az indigenatus, ugyanis a Királyi Könyvek itt csak címeradományozást

¹⁵⁶ FEJÉRPATAKY László szerk.: Magyar nemzetségi zsebkönyv. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, (1888) 2003, 35.

¹⁵⁷ LR. LXVII. 838-843., sorszám: 67.1243

¹⁵⁸ NAGY Iván (2003) i. m. XII. kötet, Várhegyi család

¹⁵⁹ LR. LXVII. 267-268., sorszám: 67.237; KEMPELEN Béla (2003) i. m. 8. kötet, Perg

említenek.¹⁶⁰ A nemességszerző fia 1702-ben született, s ennek fia Mátyás József 1729-ben. Ez utóbbi II. József császártól 1783-ban birtokadományt kapott Kis-Zomborra, amelyben I. Ferenc részéről 1806-ban megerősítést nyert.¹⁶¹ Oexel Móricz, Lajos, János, József és Mihály 1846. február 26-án a „zombori” előnév egyidejűleges adományozásával nevüket Rónayra változtatták.¹⁶²

A rendi jogintézmények adta névváltozási lehetőségek elsősorban a birtokos nemesség körében jelentkeztek, hiszen valamennyi intézmény közvetlen, vagy közvetett célja az örökös biztosítása volt, ami ha megvolt, kifejeződhetett a folyamatos névhasználatban. A birtoktalan nemesség körében is találkozunk névváltozásokkal, s mivel itt az örökös biztosítása nem tűnt elemi érdeknek, gyakrabban és többféle indokból következtek be ezek. Persze a névhasználatban jelentkező eltérések körében is különbségek tehetők. Egyes esetekben a család új neve szinte teljesen háttérbe szorította a régit, ami így a feledés homályába merült. Gyakrabban láthatjuk azt, hogy egy család kettős névvel élt, azaz a régi mellett az új nevét is használta (X alias/másként Y). Ezek a névcserék a családok és a közösségek életében nem bírtak nagy jelentőséggel mindaddig, amíg valamiféle konfliktus nem keletkezett a névváltozásból. Bizonyos esetekben ezeket a családokat arra kényszeríthette az új család-névvel való élés, hogy bizonyítsák a folytonosságot, azaz a más néven ismert őstől való leszármazást. Ezek a vizsgálódó eljárások már átvezetnek a második korszakba, amelyben a névhasználatra vonatkozó állami szabályok megjelenni kezdtek.

2.1.5. A nem nemesek névviselése

Mielőtt azonban „korszakot váltanánk”, szót illik ejteni a társadalom más rétegeinek névfejlődéséről. A kételemű névhasználat – miként az előzőekben láttuk – a társadalom vagyonosabb rétegeiben jelenik meg először, elterjedése századnyi, megszilárdulása pedig még több időbe kerül. A kiváltságokkal nem rendelkező jobbágyság körében időben később jelenik meg a családnév használata, amit némiképp más tényezők befolyásolnak.

¹⁶⁰ LR. XXX. 302–303., sorszám: 30.172

¹⁶¹ KEMPELEN Béla (2003) i. m. 9. kötet, Rónay; LR. LII. 440–442., sorszám: 52.191; LR. LXI. 835–839., sorszám: 61.396 és 61.396/a

¹⁶² LR. LXVII., 622–623. sorszám: 67.858

Nyelvészeink közül sokan foglalkoztak a jobbágyság kételemű neveinek kialakulásával. A többségi álláspont a jobbági családnevek megjelenését és általánossá válását a 14–16. századra teszi. Nyelvi szempontból hasonló családnevekkel találkozunk, mint az előkelőek esetében (apanevek, helynévi eredetű nevek, ragadványnevek), azonban – a társadalmi réteg sajátosságaiból fakadóan – a nemzetségszavak nem jelennek meg a körükben. Megállapíthatjuk, hogy azok a vagyoni, vagyoni jogi tényezők, amelyek a birtokos nemesség névhasználatára jelentős hatással voltak, a jobbágyság esetében nem vagy csak közvetett módon jelentkeztek. A nemesség vagyoni viszonyainak megszilárdulása – értve ezen az egyes magánjogi jogintézmények megszilárdulását – közvetett úton, a különböző összeírásokon keresztül fejtették ki hatásukat az alsóbb néprétegek vezetéknev-használatára. Mire kell itt gondolni? Lévai Bélánál olvashatjuk, hogy „a jobbágyságnak vagyontárgyként való nyilvántartása szükségessé tette, hogy a személyneveket, amelyek száma nem volt túlságosan nagy, megkülönböztető elemekkel lássák el”.¹⁶³ Tény, hogy a 14. században már egységes jobbágysággal találkozhatunk.¹⁶⁴ A jobbági-földesúri viszonyt meghatározó terhek megkívánták a földesúr felé különböző szolgáltatásokkal tartozó jobbágyságok személyének és terheinek összeírását. Ebből a korból több jobbágyságnév maradt fent, amelyek már azt mutatják, hogy e társadalmi rétegben is megkezdődött a kételemű nevek elterjedése. A 14. századi jobbágyságnév-tartalmazó oklevelek és összeírások megvizsgálása után Fehértói Katalin a következőt fogalmazta meg: „Ha figyelembe vesszük a jobbágyság igen nagy százalékos arányát Magyarországon népességében, ennek következményeként az oklevelekben különféle okok és ügyek miatt nagyszámú előfordulásukat, másrésről pedig azt, hogy a jobbágyság körében fordult elő zömmel a kételemű névadás kifejlődésekor a keresztnévekből és főleg köznevekből alakult megkülönböztető második elem, és a Magyarország össznépességéhez viszonyítva kis számú nemesség inkább a helynévből alakított második elemet, majd családnevet viselte, akkor talán nem tűnik túlzottnak az a felvetésem, hogy a XIV–XV. századi jobbágyság kételemű névadásának formája, ha úgy tetszik, divatja, szokása, a köznevekből alakult megkü-

¹⁶³ LÉVAI Béla: Szentgyörgyi jobbágyságnévek az 1400-as évek közepén. *Névtani Értésítő*, 10. (1985) 32–33.

¹⁶⁴ Vö. KUBINYI András: A középkori Magyar Királyság. A vegyes házi királyok kora (1301–1526). In Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 181., KRISTÓ Gyula: Gazdaság és társadalom a XIV. században. In Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 107., ÉCKHART Ferenc (2000) i. m. 55.

lönbötető elemek alakították ki a későbbi századok magyar családnévanyagát.”¹⁶⁵

Szabó István is hasonló megállapításra jutott. Az 1522-ben keletkezett Bács, Bodrog és Csongrád megyék tizedlajstromai alapján levont következtetéseiben megállapítja, hogy ezeket a forrásokat „a mai jellegű kéttagú névrendszer: családnév és keresztnév kialakulására nézve szilárd időhatározónak tekinthetjük”, s azt is hozzáteszi, hogy „a dézsmalajstromok a parasztok neveit a kettős névrendszer kialakulásának nem éppen első pillanatában örökíti meg”.¹⁶⁶ Szabó István kifejti, hogy családnévekről akkor beszélhetünk, amikor a második névelem már öröklődik. Ez a jobbágyok adólajstromából közvetlenül nem mutatható ki, de egyes következtetések arra utalnak, hogy e 16. század eleji névsorok már valódi – örökölt – családnéveket tartalmaznak. Ezt támasztja alá, hogy az asszonyok általában férjük nevével szerepelnek. Más családi kapcsolatra – az adólajstrom jellegéből kifolyólag – nem derül fény, hiszen a gyermekek az adott háztartásba tartoznak, így ők nem fizetnek adót. Viszont a névsorokban egymást követően azonos másodlagos névelemeket olvashatunk, köztük olyanokat is, amelyek egy-egy faluban elterjedtek voltak. S mivel tudjuk, hogy a jobbágyok fiai a belső telek megosztásával jutottak területhez, ahol családot alapíthattak, így az ismétlődő nevek kapcsán nagy valószínűséggel feltételezhető a rokoni viszony. Ugyancsak e másodlagos névelemek állandósulását támasztja alá Szabó István a Bíró név vizsgálatával, ugyanis a lajstromok tartalmazzák a falusi bírák neveit is, akiknek nagy többsége esetében nem a 'bíró' megjelöléssel, hanem más vezetéknevvel (például Szabó, Varga, Monos stb.) találkozunk, „így a Bíró név már általában nem bírói tisztséget fejez ki, hanem családnév”.¹⁶⁷ Horváth Zita is az öröklődést tartja az egyik legfontosabb ismérvnek a családnéveknél, ugyanakkor azt is kifejti – figyelembe véve a latin nyelvű írásbeliséget –, hogy csupán az olyan névformákat tekinti valódi kételemű névnek, amelyekből hiányzik mindennemű latin elem. Tehát a filiúsos, dictusos stb. neveket – még ha a latin szóval összekötött névelem a magyar élőnyelvi megkülönböztető jelzőt mutatja is – nem tekinti családnévnek. Álláspontja szerint, ha egy név már öröklődik, ak-

¹⁶⁵ FEHÉRTÓI Katalin: Társadalmi-gazdasági tényezők a XIV. századi jobbágy-ság kételemű neveinek kialakulásában. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 156.

¹⁶⁶ SZABÓ István: *Jobbágyok. Parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, 227.

¹⁶⁷ Uo. 227–228.

kor a nevet lejegyzők nem fognak használni semmilyen más elemet az elsődleges név mellett a megkülönböztetés érdekében.¹⁶⁸

Mindebből az következik, hogy a 13. századtól egyre fontosabbá váló írásbeliség hatással volt a kételemű nevek kialakulására nem csak a nemesi rétegekben. Sőt, ezekben a századokban a jobbágyság adóajstromaiban az „adószedők – akiknek célja az alkalmi, de precíz azonosítás volt – feljegyezték adóajstromukba az egyes (szóban használatos vagy épp az adószedő által kreált) megkülönböztető neveket. Az egyén célja ugyanakkor az volt, hogy az adott megkülönböztető elem ne változzon a következő félévi összeírásig.”¹⁶⁹ Tehát „mesterségesen” generált megkülönböztető nevek is előfordultak.

A 14–15. századi jobbágyság életében meghatározó volt a szabad költözködés lehetősége. Ez egy olyan társadalmi mobilitást engedett meg, amely következményei a formálódó kételemű névhasználatban is megmutatkoztak. A jobbágyság helynévi eredetű nevei ezt a mozgást tanúsítják. 1298-ban a királyi tanács, majd 1397. augusztus 3-án Zsigmond király biztosította a jobbágyság szabad költözködését,¹⁷⁰ később erről törvény is rendelkezett 1405-ben.¹⁷¹ A 15. századra kikristályosodó szabad költözködési jog nemcsak a gazdasági élet fejlődésével állt összefüggésben, hanem a társadalmi mozgást is elősegítette, hiszen a jobbágyság felemelkedését jelenthette a (mező)városba költözés, vagy a nemesség megszerzése.¹⁷² A helynévi alapú jobbágysági nevek esetében éppen ennek a költözködési lehetőségnek lehetünk tanúi, ugyanis ez éppen abban az időszakban áll fenn, amikor a megkülönböztető névhasználat előtérbe került, utat nyitva a családnevek kifejlődésének a jobbágyság körében is. Gulyás László Szabolcs feltételezi, hogy a nagyobb településeken, például a mezővárosokban sokkal intenzívebb lehetett a kettős névhasználat elterjedése, hiszen itt erőteljesebben jelentkezik az igény az egyértelmű azonosíthatóságra.¹⁷³ Ezért a mezővárosok, szabad királyi városok névanyagának vizsgálata egy szűkebb migrációs folyamatot ábrázolhatnak. Ő maga a hegyaljai mezővárosok tanácsai által kiállított ingatlanszerződések bázisán 1303-tól 1526-ig vizsgálta a mezővárosi polgárok neveit, amelyek alapján alátámasztotta azt a megállapítást, hogy a 16. század

¹⁶⁸ Vö. HORVÁTH Zita (2006) i. m. 9.

¹⁶⁹ Uo. 7–8.

¹⁷⁰ GLATZ Ferenc szerk.: *Magyarok Krónikája*. Magyar Könyvklub–Officina Nova, Budapest, 2000, 112., 146.

¹⁷¹ 1405. évi VI. tc.

¹⁷² Vö. BARTA Gábor – FEKETE NAGY Antal: *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973, 46–51.

¹⁷³ Vö. GULYÁS László Szabolcs (2009) i. m. 47–48.

elejére e társadalmi rétegben is állandósul a családnevek használata.¹⁷⁴ Általános megállapítás az, hogy a földrajzi eredetű személynévnek mutatják a vándorlás irányát. Egy adott település névanyagában leggyakrabban a környező kisebb települések neveit látjuk viszont. Az innen származókat könnyű volt azonosítani egykori lakóhelyük vagy születési helyük alapján. Amikor távolabbi helyre mutat a megkülönböztető név, akkor nagyobb földrajzi egység elnevezése köszön vissza a nevekben (Alföldi, Baranyai, Erdélyi stb.).¹⁷⁵

A szabad költözködési jog megnyirbálásának a 15. század végi megjelenése, majd az 1514-es parasztfelkelés utáni megvonása, olyan időben éri a jobbágyságot, amikor a családnevek már megszokottak, ha még nem is kiforrottak, s ekkorra a helynévi eredetű családnevek jelentős arányt képviseltek a magyar családnévanyagban mind a kiváltságos, mind a kiváltságokkal nem rendelkező néprétegekben. Ezen a gondolatmeneten végighaladva a névviselés alakulásának *társadalom- és alkotmánytörténeti indikátor* szerepét hangsúlyozhatjuk. A városokba költöző jobbágyság, és egyáltalán a városok 14–15. századi relatív megerősödése, megnövelte a városlakók arányát az országban. A városi létforma eltérése a kételemű névhasználat alakulásakor rányomta bélyegét a családnévtípusokra. Az elsősorban iparosok, kereskedők lakta (szabad királyi) városokban a polgárság (14–16. századi) névanyaga éppen ezeket a gazdasági-társadalmi állapotokat tükrözik vissza.

A polgárság tekintetében is elsősorban az összeírások szolgálnak adatokkal a nevekről. A polgárok nevei a városok jogaihoz kapcsolódóan alakultak ki. Az iparral való foglalkozás az egyik meghatározó tényező a nevek kialakulásában, hiszen adja magát a megjelölésre, valamint ha az utódok folytatják az apa foglalkozását, öröklődővé válik a másodlagos név. Persze e réteg esetében ez nem jelent törvényszerűséget a családnév megszilárdulásában.¹⁷⁶ A másik polgárnév típus, a helynévből származó

¹⁷⁴ Vö. uo. 56.

¹⁷⁵ Gulyás László Szabolcs a hegyaljai vizsgálatai után ezen megállapítás kapcsán a következő példákat hozza: „a közelben fekvő települést szinte mindig pontos néven említik (pl. de Talya, de Zerencz, Pathakhy, de Kys Tokay stb.), addig a távolabbi településeket sokszor csak a tájegység nevével nevezik meg (Bakony, de Seremio, de Eerdel, de Saros stb.). Ez az elv néha aránylag közel fekvő helyekre is érvényes (Borsodi, Zathmar stb.). Ha azonban a távoli származási helyet mégis néven említik, minden esetben jelentős és jól ismert településekről van szó (Buday, de Warada, Cassoviensis, Vaci stb.).” GULYÁS László Szabolcs (2009) i. m. 58.

¹⁷⁶ Vö. BÁLINT Sándor: *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetékei*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 105. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1963, 19–20.

másodlagos név. Ezzel kapcsolatban látszik leginkább a városi *privilegiumok* jelentősége. A vásártartási jog, az adómentesség és más kiváltságok vonzották a városba más területek lakóit, akik megjelölésére származási helyük neve szolgált. Itt ábrázolható leginkább a privilegiumok közvetett hatása a névrendszer kialakulására a polgárság esetében.¹⁷⁷

2.1.6. Az írásbeliség „névszilárdító” jellege

Másik fontos tényező a családnevek megszilárdulásában: az írásbeliség. Nemcsak azért, mert a jogügyleteket oklevélbe foglalják, hanem – mint a korábbiakban láttuk – a „nyilvántartási” igény is ebben testesül meg. Az egyes korszakok névviselési tendenciáinak megállapítása és elemzése lehetetlen volna a különböző összeírások, névsorok, jegyzékek nélkül, csakúgy az oklevelek hiányában. E dokumentumok névanyaga segít a névhasználat fejlődésének vizsgálatában. Mindez azt a kérdést veti fel, hogy mennyire hatott az írásbeliség a kételemű névhasználat megszilárdulására. Ezek a dokumentumok egy meglévő állapotot rögzítenek-e csupán, vagy valamiféle „katalizátor” szerepük is lehetett a folyamatban?

Kimondhatjuk, hogy az írásbeliség elterjedése a kételemű névhasználatot elősegítette. Az állam és egyes társadalmi rétegek igénye az egyértelmű azonosíthatóságra e névtípusokban mutatkozik meg leginkább. Ugyanakkor a korai időkben (13. század) kialakult latin elemet tartalmazó formák, egy idő után – Horváth Zita gondolatai nyomán – úgy tűnik, hátráltatták a további névfejlődést – legalábbis az írásbeliségben, hiszen egyre inkább azt tapasztalhatjuk az élő nyelvben, hogy kiesnek a nevek-ből a latin elemek, ami a családnévvé válás folyamatát mutatja a 14. század végére. „Mindezek ellenére a fejlődés a Nógrádból származó oklevelekben volt a leglassúbb, éppen azon a területen, ahol a királyi hatalom és a kancellária befolyása a legerősebb volt. Áthághatatlan, egy idő után elavulttá váló sémákba kényszerítették a neveket. Az »iskolázott« kancelláriai befolyás gyengülése mind a keleti, mind a nyugati határok felé fellazuló szerkezeteket és eltűnő latin elemeket eredményezett.”¹⁷⁸

Slíz Mariann is hasonló kérdésre kereste a választ akkor, amikor az okleveles gyakorlat családnevek kialakulására való hatása nyomába eredt 14. századi dokumentumok vizsgálata során. Megállapításai tükrözik a nemesség névfejlődési fokozatait, s azt is, hogy az öröklődő megkülön-

¹⁷⁷ Vö. BENKŐ Lóránd (1949) i. m. 20–22.

¹⁷⁸ HORVÁTH Zita (2006) i. m. 18.

böztető nevek, a családnevek ebben az időszakban még nem általánosak. „A pontosságra és változatlanságra törekvés tehát inkább a nemtelenek, különösen a szolgák és a jobbágyok esetében veendő figyelembe a kételemű nevek megszilárdulását elősegítő tényezőként. A nemesi nevekben szereplő részletező, hosszadalmas körülírások valójában inkább késleltették a kételemű nevek megszilárdulását.”¹⁷⁹

2.2. A SZABÁLYOZÁS KEZDETEI

A névviselés fejlődésének a szabályozás szemszögéből vázolt második korszaka az az időszak, amikor az *állami* igény először fogalmazódik meg az állandó névhasználat vonatkozásában. Ugyan a kételemű nevek kapcsán már tapasztalhattuk ennek a követelménynek a megjelenését, hiszen láttuk azt, hogy egy-egy összeírás alkalmával maguk az összeírók is törekedtek arra, hogy ha valaki nem azonosítható egyértelműen, akkor ezt a hiányosságot kiküszöböljék egy új névelem hozzátételével. Nyilvánvalóan nem ez az általános, de voltak rá példák. Azt is megfigyelhettük, hogy a birtokos nemesség körében is megmutatkozik ez az azonosíthatósági igény éppen vagyoni viszonyaik állandósága érdekében. Ezek a jelenségek azonban elválasztandók az ebben a részben tárgyalandóktól. A korábbi időkben már valóban előtűnik a nevezett azonosíthatósági igény, azonban ez nem mindig és nem egyértelműen köthető az államhoz (még az adóösszeírások esetében sem mondható ez el teljesen), valamint a folyamat kezdetét, azaz a családnevek kialakulásának időszakát vizsgáltuk. Ezzel szemben jelen részben már *kiindulási pontnak tekintjük a családnévhasználat szilárdodó válását*, s az ilyen közegben bekövetkező névváltozásokhoz fűződő *állami viszony* válik a vizsgálat tárgyává. Igaz az is, hogy egyes, korábban bemutatott rendi jogi intézmények közrejátszhattak egy-egy családnévváltozásban, s ezeknél is feltételezett a kételemű névhasználat állandósága, de ezen példák esetében nem fedezhető fel az állandóság igénye, így ennek megsérülése esetén a szankció sem az állam részéről, sőt bizonyos esetekben épp a hozzájárulást tapasztalhatjuk (például egy fiúsítás királyi engedélyezése). Személyi Kálmán írja: „A családnevek állandósulásának állami szankciója: a névváltoztatás tilalma. Ez már az állandó nevekhez fűződő közérdek felismerését jelzi.”¹⁸⁰ Egyetértve ezzel az állítással, a figyelem innen a név

¹⁷⁹ SLÍZ Mariann: Az oklevélírási gyakorlat hatása a családnevek kialakulására a XIV. században. *Magyar Nyelv*, 104. (2008) 2. 195.

¹⁸⁰ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 88.

megváltoztatásának tilalma, illetve éppen engedélyezési lehetőségei felé fordul. Ez már feltételezi, hogy a névhasználat, s ezzel szoros összefüggésben a névváltoztatás valamiféle *hatósági, igazgatási aktussá* vált, amely mögött a szabályozás jellegének a feltárása és vizsgálata a cél.

2.2.1. Névviselés és névváltoztatás az állam látókörében –

II. József névrendelete

A 18. században bizonyos érdekek miatt az állam már nemtetszését fejezte ki a tömegesen ugyan nem, de még mindig előforduló, akart vagy akaratlan névcserék, névváltoztatások miatt, s ezekhez valamilyen formában többnyire – konkrét szabályozás hiányában, közvetetten – szankciót kapcsolt. Papp Lajos azt írja, hogy a névváltoztatás a 18. század előtt nem öltött hivatalos formát, majd csak akkor, amikor a családnév használata kötelezővé vált, illetőleg az anyakönyvezés gyakorlata kiterjedt.¹⁸¹ Kötelező névhasználatról szóló rendelkezés sem volt ebben az időszakban, így erre csak az igazgatási gyakorlatból (lásd például az összeírásokat) és az állami élet egyéb momentumaiból következtethetünk.¹⁸² A 18. században viszont már általános és mindennapi dolog volt a vezetéknevek használata, amit az is erősített, hogy az e téren mutatkozó eltéréssel szemben fellépett az állam. Ismert példája ennek a zsidókra vonatkozó II. József-féle névrendelet, amely egyben az *első* olyan szabályozás (Magyarországot is érintve), ami a kételemű név használatára, ha úgy tetszik, kötelező jellegére vonatkozott.¹⁸³ A kötelező vezetéknevek és a névváltoztatás engedélyezéshez kötése, netán tiltása ugyanarra a tényre, igényre, az állandó és azonosításra alkalmas nevekre mutat két irányból.

A névváltozás állami tilalma először tehát II. József 1787. július 23-án kelt 10426/aul. számú rendeletében jelent meg, amelyben a császár kötelezte a zsidókat állandó vezetéknev és német keresztnév viselésére:

¹⁸¹ Vö. PAPP Lajos (1993) i. m. 259.

¹⁸² A sorozások és az adóösszeírások Európa német nyelvű területein is megkívánták a pontos azonosíthatóságot. A 17–18. században itt is előforduló önkényes névváltoztatások életre hívták az állami szabályozást, és a névváltoztatás engedélyhez kötését. Elsőként Bajorországban 1677-ben, majd Ausztriában 1776-ban, ezt követően Poroszországban (Allgemeinische Preussische Landrecht) 1794-ben született vonatkozó szabályozás. Vö. ARNDT, Nicole (2003) i. m. 36., BREXEL, Richard (1962) i. m. 66–67.

¹⁸³ Európa más területein is találunk ebből az időszakból a zsidók névviselésével foglalkozó rendelkezéseket (1808: Franciaország, Hessen, 1812: Poroszország, 1813: Bajorország 1838, Szász Királyság). BREXEL, Richard (1962) i. m. 57–58.

„1. § A zsidóságot minden tartományban arra kell rábírní, hogy minden egyes családapára a családja számára, a gyám az árvái számára, és minden egyedülálló, nem atyai hatalom avagy gyámság illetve gondokság alatt álló férfiszemély 1788 Január 1-től egy meghatározott nemzetségnevet viseljen, az asszonyi nemből való egyedülálló személyek az apjuk nemzetségnevét, a házasok pedig a férjük nevét vegyék fel, minden személy azonban kivétel nélkül egy német utónevet vegyen fel, amelyet egész élete folyamán nem módosíthat.”¹⁸⁴ A rendelet 2. §-a megtiltotta a tartózkodási hely utáni elnevezést. Ehhez Személyi Kálmán még azt is hozzátette 1915-ös munkájában, hogy az 1787. november 12-i pátenst megállapított egy névjegyzéket, amelyben 109 férfi és 35 női nevet ajánlottak felvételre a zsidók számára.¹⁸⁵ A jogszabály rendelkezéseit elemezve azt láthatjuk, hogy a címzettek köre szűk. A személyi hatály egy vallásfelekezethez tartozókra, a zsidókra terjedt ki. Mi ennek az oka? A 18. században a zsidóság még mindig nem használt állandó neveket. A zsidó családokban bár már a 16. századtól megjelentek a kételemű nevek, de ezek a későbbi századokban sem mutattak állandóságot. Gyakran ragadványnevekről beszélhetünk, amelyek – e társadalmi réteg sajátos mobilizációjából következően – lakhelyről lakhelyre megváltozhattak.¹⁸⁶ Sok esetben az apánévvel való jelölést alkalmazták, amely azt jelentette, hogy a személyneveket a 'ben' (fiú) szóval kötötték össze.¹⁸⁷ Összességében a zsidóság névviseelési szokásai igen eltérőek és sokfélék voltak, a „kételemű zsidó nevekben a kvázi- vagy valóságos vezetéknevek különböző etnikai karakterűek voltak”¹⁸⁸ attól függően, hogy a Habsburg Birodalom mely vidékén éltek.¹⁸⁹ A racionalizáló II. József e sokféleségen kívánt változtatni. Azonban névrendelete egyik, a társadalomban jelentkező hosszú távú hatása a zsidók által viselt nevek stigma jellegében realizálódott, amely mintegy száz évvel később a névmagyarosítások indítékává vált. Így nem

¹⁸⁴ Forrás: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk.: *A családnév-változtatások története az időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 353. Német eredetiből fordította Keresztúri Eszter.

¹⁸⁵ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 90.

¹⁸⁶ Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 20.

¹⁸⁷ Pl. Aser ben Ber (Aser, Ber fia) Vö. MZSL 186.

¹⁸⁸ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 21.

¹⁸⁹ Ugyanakkor Scheiberné Bernáth Livia szerint: „A társadalmi különbség a zsidóság körében nem játszik – megfigyeléseink szerint – számottevő szerepet.” Magyarazza ezt azzal, hogy a zsidók elkülönítve, megkülönböztetve éltek, igaz azt is megemlíti, hogy a leggazdagabbaknak jelent meg először vezetéknevük a 16. században. SCHEIBERNÉ BERNÁTH Livia: *A magyarországi zsidóság személy- és családnévei II. József névadó rendeletéig*. Magyar Izraeliták Országos Képviselőtársaság Kiadása, Budapest, 1981, 39–40.

csoda, hogy a névváltoztatás, illetve a 19. század végén ennek színonimájaként felfogható névmagyarosítás tömeges jelensége e kisebbséghez köthető leginkább. A jelenséget kiváltó motivációk közt éppen ezt emeli ki Karády Viktor: „Az új, magyar családnév választásának tudati szinten gyakran magas érzelmi hőfokon átélt funkciója a stigmakezeléshez kötődik.”¹⁹⁰ Fenyves Katalin szerint II. József a névrendeletével „Hasonította ugyan a névviselésüket a többi alattvalóéhoz, akik ugyancsak ilyen kételemű, család- és személyneveket viseltek, másfelől azonban az (egyed-uralkodói önkényt kifejező) törvény végrehajtása szabad utat engedett a tisztviselői önkényeskedésnek, s ezáltal újabb megkülönböztetésekhez vezetett.”¹⁹¹ Ugyanakkor a II. József-féle rendelkezés feltehetőleg nem realizálódott maradéktalanul, hiszen még néhány évtizeddel később is született jogszabály a tárgykörben, amely megismétli az állandó vezetőknév-használat kötelezettségét.¹⁹²

A zsidó valláshoz tartozókon kívül mások névhasználata sem illeszkedett a többségébe. Ezek a görögkeleti egyház hívei voltak, akik esetében a változékony apanevek okoztak gondot az állami szervek számára. A II. József által az állandó névhasználat eléréseért tett erőfeszítéseket I. Ferenc folytatta tovább, aki nemcsak a későbbiekben tárgyalandó névváltoztatás szabályozása körül tett fontos lépéseket, hanem a görögkeleti vallásúak névviselési „problémáit” is rendezte. Először (1815. október 17-én) kérdést intézett azon törvényhatóságokhoz, amelyek területén görögkeleti vallású személyek éltek. Az uralkodó azt tudakolta, hogy az apjuk keresztnévéhez -ics toldalékot kapcsoló személyek, megtartják-e ezt a nevet nemzetségnévként (családi névként), vagy tovább változnak a nevek generációról generációra.¹⁹³ A helyhatóságoktól két év alatt be-

¹⁹⁰ KARÁDY VIKTOR: A névmagyarosítások társadalomtörténeti összefüggései. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 50.

¹⁹¹ FENYVES KATALIN: Hirschlblől Szarvady és Ábrahám fia, Jenő: a névválasztás mint akkulturációs stratégia. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 137.

¹⁹² 1840. évi XXIX. törvénycikk a zsidókról, 3. § „Egyébiránt köteleztetnek, hogy állandó vezeték- és tulajdon nevekkél éljenek, a születendők pedig vallásuk papjai által vezetendő anya könyvben bejegyeztessenek.”

¹⁹³ VÖ. FARKAS TAMÁS – KOZMA ISTVÁN szerk. (2009) i. m. 359. „Rendelkezés a görögkeleti egyház nem nemes tagjai családnév-viselésének szabályozása tárgyában 1815. október 17.” A rendelkezés SZENTIVÁNYI ZOLTÁN (*Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Ge-

érkezett válaszok továbbra is a görögkeleti vallásúak nevének állandó változását tükrözték, ezért a királyi udvari tanács a következő rendelkezés uralkodói jóváhagyását kérte: „...akik eddig bármely helyen szüleik nevét vették fel, nemzetségi nevüket pedig nem őrizték meg, azok neve visszamenőleg hatályos jelen állapotában őriztessék meg, a jövőben azonban jelenleg használt nevüket semmiféle indokkal megváltoztatni többé ne merészeljék.”¹⁹⁴ A rendelkezés ebben az esetben is egy szűk, vallási alapon meghatározott címzetti körnek szólt. Azonban a két vallás kezelésében lévő különbség megmutatkozott abban is, hogy a görögkeletieknél kiemelték, hogy nem nemes hívőkről szólt. A zsidók ekkor még egyébként sem nyerhettek nemesi címet. Ezenkívül I. Ferenc ekkorra már a szabályozás szintjén is elválasztotta egymástól a nemesek és a nem nemesek névváltoztatási eljárásait. Két uralkodónk felidézett rendelkezései azt mutatják, hogy az abszolutista eszközökkel élő, bürokratizált állam a 18. és 19. század fordulója körüli évtizedekben a névviselés területén is rendet teremtett, amivel elindította a névviselés jogrendszerbeli helyfoglalásának folyamatát.

2.2.2. Az állam „azonosíthatósági” igénye – A nemességvizsgálatok jelentősége

Az eddigiekben azt láthattuk, hogy a 18. és 19. században a változékony névhasználatot kiszorítani igyekeztek a jogalkotók az állami életből. Ezeket az intézkedéseket azonban a többségétől eltérő kisebbségi névviselés keltette életre. Ez viszont nem jelenti azt, hogy ebben az időszakban a névhasználatban *jellegadó többség* (nemesség) körében ne jelentkeztek volna olyan tényezők, azaz névváltozások, amelyek az állandó névhasználathoz és az azonosíthatósághoz fűződő állami érdeket ne zavarták volna. Ez az azonosíthatósági igény természetszerűleg nem a névváltoztató családok környezetében keletkezett elsősorban, hiszen egy-egy névcserét éppen ez a közeg, illetve annak változása idézte elő. A kérdés akkor vált jelentőssé, amikor – újra hangsúlyozva – az állam részéről jelent meg az igény arra, hogy egy-egy család s annak tagjai egyértelműen

nealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja (Szentiványi Zoltán). Budapest, 1895, 11–12.) által közölt latin szövegét fordította Szentgyörgyi Rudolf.

¹⁹⁴ „Körrendelet a görögkeleti egyház hívei családnév-viselésének szabályozása tárgyában 1817. október 21.” A rendelkezés SZENTIVÁNYI Zoltán (1895 i. m. 12.) által közölt latin szövegét fordította Szentgyörgyi Rudolf. FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 359–360.

azonosíthatók legyenek. S minthogy a családnév legfontosabb funkciója az egy családhoz való tartozás kifejezése, így amikor ez egy névcseré miatt nem tudott teljesülni, a közös őstől való származás is kérdésessé vált.¹⁹⁵

Az őś és a leszármazott közötti vérségi viszony jelentősége a *nemességi vizsgálatok* alkalmával mutatkozott meg, ugyanis egy ilyen eljárásban be kellett bizonyítani a nemességszerző (primus impetrator) és a vizsgált személy (producens) közötti családi kapcsolatot. Ismert tény, hogy a rendi időszak második szakaszában a magyar társadalomban az európai arányhoz képest igen nagy számú, s azon belül is igen sok vagyontalan nemes élt, így az egyre terjeszkedő abszolutista állam megkövetelte ezek kiváltságainak vizsgálatát, és ezzel együtt megnyirbálását. A nemességi vizsgálatok esetében ütközik egymással az állami érdek (az adózásra kötelezettek nyilvántartása, körének bővítése) és a magánérdek (a nemesi előjogok gyakorlása).

Lehet-e ezt az állami érdeket az állandó névhasználat iránti állami igény első megjelenésének tekinteni? Igen, lehet, hiszen ezekben az esetekben az állam pontosan tudni akarja, kiről van szó, ki az a személy (család), akit adóalanyként tarthat számon. A nemességigazolások intézménye tűnik tehát az állam állandó névhasználatához fűződő igénye első megjelenési formájának, s még akkor is állítható ez, ha tudjuk, hogy a különböző összeírások kapcsán már a korábbi századokban is megjelent az igény az egyértelmű azonosíthatóságra.

A nemességvizsgálatok az érett rendiség korában általános jelleggel fordultak elő, s *elvileg* minden nemesi családot érintettek. Kempelel Bélánál olvashatjuk, hogy „a nemesség igazolása tulajdonképpen a nemességadományozási diplomának vagy olyan más okiratnak, melyből a nemesség adományozása és az adományozott egyén neve minden kétséget kizáró módon kitűnik, eredetiben vagy hiteles másolatban való felmutatásából és a nemességszerzőtől való leszármazásnak igazolásából áll. A nemességigazolás kötelessége 1848 előtt általános volt, ami a

¹⁹⁵ A témában 2010-ben, illetve 2011-ben hasonló tartalmú tanulmányaim jelentek meg. Vö. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Az állami névszabályozás előzményei és kezdetei. In P. Szabó Béla – Szemesi Sándor szerk.: *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián*. DE ÁJDI, Debrecen, 2010, 237–244. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Névváltoztató bihari nemes családok a kora újkorban. Jogtörténeti vonatkozások. In Bartha Ákos – Szendrei Ákos – Szálkai Tamás szerk.: *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban Fiatal kutatók nemzetközi konferenciája I.* Debrecen, 2011, 41–52.

nemes emberek korábbi kiváltságaiban találja magyarázatát.”¹⁹⁶ III. Károly uralkodása idején a nemesség igazolása *általános nemesi vizsgálá-ton* (generalis nobilium investigatio) folyt,¹⁹⁷ amelyekre több ízben is sor került (1725, 1731, 1759).¹⁹⁸ Majd Mária Terézia 1769 és 1771 között kiadott rendelkezéseit¹⁹⁹ követően az általános nemesi vizsgálatot 1774-ben felváltotta az ún. *nemességigazoló per* (processus legitimatorius v. productionalis).²⁰⁰ Köblös Zoltán nemességvizsgálatokról szóló cikkében összefoglalta a nemesi per előzményeit. Az adófizetés céljából tartott nemesi összeírások ellen panasszal élt a nemesség, amire válaszként Mária Terézia 1750. október 1-jén kiadott leiratában akként rendelkezett, hogy az adófizetés alóli mentességet követelő nemesek, a mentességüket (tehát nemesi kiváltságaikat) igazoló irataikat a királyi helytartótanácsnak nyújtják be. Egy héttel később (1750. október 8-án) a nemes és birtokos ősoktól való származást bizonyító iratokat is becsatolni rendelte. 1753. február 15-i leiratában különbséget tett a korábban és a jövőben nemességet szerzők között a mentesség tekintetében, ugyanis a rendelkezések szerint azok a királyi vagy egyházi nemesek, akik 1753 előtt nyerték kiváltságaikat, ha legalább két jobbággyal bírnak, mentesülnek az adózás alól, míg az 1753 utáni szerzőknek legalább tíz jobbággyal kellett rendelkezni ugyanehhez. Az 1769. december 20-i rendelkezés szerint a kétséges nemesekről névsort kellett készíteni, s őket a continua (állandó) táblák előtt igazolásra kellett szorítani. Ezt az igazolási folyamatot gyorsítandó újabb rendelkezés született 1770. január 26-án, s további rendelkezéseiben (1770. december 14., illetve 1771. május 7.) az Erdélyben lakó magyarországi nemesekre is kiterjesztette az igazolási kötelezettséget, kivéve azokat, akik Magyarország és Erdély különválása előtt szereztek nemességet.²⁰¹

A nemességvizsgálat megindulhatott jellemzően akkor, ha egy elszegényedett nemesi család státusával kapcsolatban kétség merült fel, vagy az egyik ős nem élt a nemesi jogosítványokkal, s ezért maga a vármegye

¹⁹⁶ KEMPELEN Béla: *A nemesség. Útmutató az összes nemességi ügyekben. Genealogiai és heraldikai kézikönyv.* Benkő Gyula könyvkereskedése, Budapest, 1907, 51.

¹⁹⁷ Vö. SZÁLKAI Tamás: *Iratok és armalisták. Műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolások dokumentumaiban.* Hajdú-Bihari Levéltári Füzetek 1. Debrecen, 2010, 4.

¹⁹⁸ Pallas Nagy Lexikona, XIII. kötet, <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/> (letöltés ideje: 2009.06.06.)

¹⁹⁹ KÖBLÖS Zoltán: *Nemesség igazoló perek. Genealogiai Füzetek*, (1905) 7–8. 77.

²⁰⁰ KEMPELEN Béla (1907) i. m. 52.

²⁰¹ Vö. KÖBLÖS Zoltán (1905) i. m. 77–78.

vagy más családok kétségbe vonták a nemességet. Előfordulhatott, hogy kiderült, valamely család hamisítás útján szerzett nemességet, vagy egyszerűen (gyakran a vármegyei politikai csatározások következtében) feljelentés következtében indult meg a vizsgálat. S ugyancsak gyakori eset volt, hogy magának a családnak volt szüksége nemessége igazolására, mert egy másik vármegyébe költözött.²⁰² A vizsgálatot a vármegye szervei folytatták le (nemességvizsgáló bizottság – deputatio investigationis), és annak adatait bevezették a nemességvizsgálati jegyzőkönyvbe (Protocollum).²⁰³ A nemességvizsgáló pert a vármegye tiszti ügyésze indította meg az ellen, akinek kétséges volt a nemessége, vagy pedig a tiszti ügyész ellen az, aki nemesnek állította magát, de a nemesi jogokat nem vagy csak részben gyakorolta. A bizonyítási teher mindkét esetben a vizsgálandó személy/család oldalán jelentkezett.²⁰⁴ A bizonyításnak kétféle módja volt. Az egyik a *gyökeres próba* (proba radicalis), amely esetében be kellett mutatni a nemességet igazoló okiratot (adománylevél, armális, beiktatólevél, korábbi bizonságlevél stb.), és bizonyítani a szerzőtől való törvényes leszármazást. Egyes esetekben beérték az iratok bemutatása mellett a nemesi jogok hatvan éve szakadatlan gyakorlásának bizonyításával is.²⁰⁵ A másik mód a *nemesség gyakorlatának bizonyítása* volt, amely sokkal egyszerűbbnek bizonyult, hiszen nem a nemesi jogot, hanem csak annak gyakorlását kellett bizonyítani például vármegyei bizonyítvánnyal, nemesi fölkelésben való részvétellel, vagy 1844 előtt nemesi hivatal betöltésével.²⁰⁶ A tiszti ügyész véleménye alapján a vármegye közgyűlése határozott, s ez alapján állították ki az ún. nemesi bizonságlevelet, amely részletezte, hogy a család melyik őse kapott nemességet, s tartalmazta a leszármazás levezetését is. Mindezt a helytartótanács felülvizsgálta, s ha szükséges volt, a leszármazás igazolásához további iratokat is bekérhetett.²⁰⁷ A nemesi perben született első fokú

²⁰² Vö. Magyar Országos Levéltár – Iratanyag leírás (Fond-X Web): Departamentum nobilitare (C57)

<http://duna.natarch.hu/cgi-bin/fondx/fx?file=OL.TXT&zoom=zoom&rec=253&lang=>

(letöltés ideje: 2010.06.12.)

²⁰³ SZÁLKAI Tamás (2010) i. m. 5.

²⁰⁴ KÖBLÖS Zoltán (1905) i. m. 78.

²⁰⁵ KEMPELEN Béla (1907) i. m. 52.

²⁰⁶ KÖBLÖS Zoltán (1905) i. m. 78.

²⁰⁷ Vö. Magyar Országos Levéltár – Iratanyag leírás (Fond-X Web): Departamentum nobilitare (C57)

<http://duna.natarch.hu/cgi-bin/fondx/fx?file=OL.TXT&zoom=zoom&rec=253&lang=>

(letöltés ideje: 2010.06.12.)

ítélet ellen a Helytartótanácsnál lehetett fellebbezéssel élni, végső fokon – az Udvari Kancellária közbejöttével – a király hozott ítéletet.²⁰⁸

A per fontos eleme volt a nemességszerzõtől való leszármazás igazolása, amely akkor nehezedett meg, amikor a megneemesített és a leszármazott neve nem vagy nem teljesen egyezett meg. Ebben az esetben a családnév azonosító funkciója szenvedett csorbát. A nemességi vizsgálatok során számtalan esetben találkozunk azzal, hogy egy időközben nevet cserélt vagy változtatott családnak igazolnia kellett, hogy az eltérő név ellenére visszavezethető a leszármazás, s azt is, mi okból következett be a névváltozás. „A nemességet szerző őstől való leszármazást bizonyító dokumentumok közé tartoznak azok a gazdag művelődéstörténeti adatokat tartalmazó – magyar nyelvű – hiteles tanúvallomások (inquisitiones), amelyek alapján a familiák genealógiai tábláit is elkészítették” – írja Szálkai Tamás.²⁰⁹ Ezekből többek között az is kiderül, hogy miért változott meg a család neve, vagy éppen mi az oka annak, hogy két néven is ismertek. A vizsgálati és peres anyagokban sok esetben találkozhatunk kettős vagy ún. „alias”-os nevekkal, amelyek valamiféle névhasználati eltérésre, változékonyságra utalnak. Nemegyszer már maga a név is utal arra, hogy mi az eredete.

Előfordult, hogy egy családtaghoz köthető *személy neve vált vezetéknévvé*. Lehet ez a név keresztnév, mint ahogy a Finta, másképp Filep (Fülöp) család esetében is látható. Reszeghy Lajosnak e családra vonatkozó feljegyzései között egy leszármazási táblát is találunk, amelyből kiderül, hogy a Dernán lakott Finta Filep „maradékai a Fülep vagy Filep nevet ezen Finta Fülep keresztnéve után nyerték”.²¹⁰ A Czipelle alias Zudra család nemesi perének iratai között is rábukkanhatunk a kettős név okára: a Zudra név a családra György nevű tagjának felesége után ragadt, olvashatjuk egy 1775. június 8-án felvett tanúvallomásban.²¹¹ A házasság – fent említett – névváltozást közvetítő hatásához tartozik az az eset, amikor a mostoha neve válik családnévvé. A Magyar másképpen Hézer (Hézeri) család nemesi anyagából is ez derült ki: „Mi ezen Tettes Ns Bihar Megyében kebelezett Ketz Helysége Nemesség fő és all hadnadjai, és esküdtei, ez jelen írásunkban hitelesen bizonyítjuk, hogy kebelünk beli hejes lakos társaink Nemes Magyar György és Magyar János egy testvérek, kik Tettes Ns Szabolcs megyéből Napkor helységéből ide házasságánál fogva származott néhai Hézer István mostoha attyokról Hézerieknek szemé-

²⁰⁸ SZÁLKAI Tamás (2010) i. m. 9.

²⁰⁹ Uo. 6.

²¹⁰ HBML IV.B. 456/d. 14. d. Finta család

²¹¹ HBML IV.A. 6/e. 16. cs. Czipelle másképp Zudra család nemesi ügye. 28.

lyekről hivatnak, mely neveket azonba reájok csak ragadt név, mellyel ők sohasem éltek, s nem élnek, sem köztünk másokról egyébként, mint csúfolódó képen nem mondatnak Hézerieknek.”²¹² Ugyanez mondható el a Botrágyi család egyes tagjai esetében is, akiket másképp Mezeinek hívtak. Az 1792-től kezdődő pertestben találunk egy Csanád megyei iratot, amely tartalmazza a szentesi Botrágyi család nemessége kapcsán indult vizsgálat tanúvallomásait. Ebből kiderült, hogy a bagaméri lakos Botrágyi Márton Szalacsra költözvén, Péter nevű gyermeke született. Márton halála után felesége egy Mezei Péter nevű férfihoz ment feleségül, aki Botrágyi Pétert mostohaapjaként nevelte, s a gyermekeken rajta maradt a Mezei név.²¹³

Sok esetben *földrajzi név vált családnévvé*, s ekkor leggyakrabban ketős, jelzős névvel illették a családot. Ez ritkább esetben a birtok (kuriális telek) után maradt rajtuk. A Várad Szabó család nemességi irataiból is ez következtethető ki, hiszen a vizsgálat során feltett egyik kérdés is azt tudakolta, hogy a tanú a Püspökiben lakó Várady Szabó Mihály és István „édesattyát ismerte é avagy hallotta é kinek hívták és hogy Váradon laktában nemesi szabadságban élt és itten nemesi curiája lett volna”.²¹⁴ Gyakrabban a származási vagy lakóhely vált névelemmé. A Hamza család nemesi perében Máramaros megye bizonyáglevele is olvasható, amely az 1774. április 15-én Sziget városában felvett tanúvallomásokat is tartalmazza. Ebből kiderül, hogy Kállai István igazi neve Hamza volt. A Kállai név csak származási helye, Kálló után maradt rajta.²¹⁵ Az egyik Kis családnak valószínűleg Técsőn volt a lakhelye, s ezért olvashatjuk nemesi irataiban a Kis abusive Téchy nevet.²¹⁶ Olyan esettel is találkozunk, amikor a mesterségtanulás helyszíne után kapta a család a korábbtól eltérő nevét. „Hasonló történt a Vizessi család esetében is, ahol Vizessi Ferenc még apjától örökölte családnévét, utóbb azonban Szatmárnémetibe ment mesterséget tanulni, ezután kezdtek el Németinek nevezni.”²¹⁷ A Bihari, másképpen Koczok család is származási helyének köszönhet-e új nevét, a Biharit. A család nemességvizsgáló perében az 1781. január 7-én felvett jegyzőkönyv árulkodik erről. Az utrumokra adott vála-

²¹² HBML IV.A. 6/e. 15. cs. (570.) Magyar al. Hézer 26.

²¹³ HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (108.) Mezei al. Botrágyi 8.

²¹⁴ HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (113.) Várad al. Szabó 10.

²¹⁵ HBML IV.A. 6/e. 2. cs. (57.) Hamza al. Kállai 8–10.

²¹⁶ A peranyagban található leszármazási tábla elárulja, hogy Kis Mihály szerezte az armálist 1638. március 20-án III. Ferdinándtól, a pertest többi részéből az is kiderül, hogy a család András nevű tagja Técsőn jegyző volt. HBML IV.A. 6/e. 2. cs. (49.) Kis ab. Téchy 2., 7.

²¹⁷ SZÁLKAI Tamás (2010) i. m. 20.

szokban a harmadik tanú (Nemes Varga Sámuel hegyközkovácsi lakos, 70 éves) vallomásában ez olvasható: „Mint egy Hellységben lakókat az mostani Inquiráltató Koczok, vagyis Bihari János és Mihály testvér atyafiakat jól ismeri a Tanú, s ott az Attyokat is Bihari Istvánt jól esmérte, és edjűtt menvén a tanuval az Debreczenyi Collegiumban tanulás kedvéért, tudja, hogy akkor Koczok Istvánnak hívták, de bent lévén az Collegiumban, hogy magát Biharra valónak mondotta Biharinak nevezték, a honnat is elvégezvén tanulását, elébb Kiss Marjában, onnat Biharra, végtérre pedig H. K. Kovácsiban vitetett oskolá mesternek, a holott is csak ugyan Bihari néven neveztetvén azon név holtig rajta maradt. S ott egy alkalmazatossággal őszve szólalkozván Őreg Kágyi Pál Bihari vagyis Koczok Istvánnal, hallotta akkor is, hogy Kágyi Pál mondotta: Te hiszen nem Biharinak, hanem Koczoknak hívnak tégedet igaz neveden, az Atyádat is úgy hívták, azért miért nevezed magadat Biharinak.”²¹⁸ A Szatmárban élt kisjeszeni Jeszenszky család Simkovics ágánál is többféle névváltozatról tudunk. A család János nevű tagjának életpályája többszöri névváltozást is eredményezett. „Túrócból Szatmár megyébe tehát ez a Kisjeszeni Simkovicz János költözött a 17. század első harmadában. Előtte azonban még Erdélyben is szolgált katonaként, ami névváltozást eredményezett: szatmári lakhelyén ugyanis a Szilágyi név ragadt rá. Utódai a 17–18. században ezzel a névvel éltek, ami mellett csupán a nemesség igazolásához volt szükségük az eredeti, Túrócból hozott nevükre.”²¹⁹ A családnak perben 1763-ban kellett igazolnia nemességét. Az iratokban fellelhető tanúvallomások igazolják a család nevének eredetét, sőt az is kiderült, hogy a család Ferenc nevű tagját „a Szilágyi név mellett Tóthnak is hívták, de ő maga az igazi nevének a Sinkovicsot tartotta”.²²⁰ A Tóth név a család ősi lakhelyére és az onnan hozott idegen hangzású névre utaló jelzőként maradhatott rajta.²²¹

A legtöbb esetben az *űzött mesterség adta a família melléknevét*. Némelykor olyannyira azonosította a közösség a foglalkozásával a családtagokat (kivált, ha az apáról fiúra szállt), hogy az eredeti név már-már homályba veszett. A bagaméri Somollyai alias Lakatos család 1780-ban indult perében található tanúvallomásokból derült ki: „A fent említett Lakatosékat az öregektől hallotta a tatens, hogy igazan Somollyai Lakatosoknak hívták, de mivel minden nemzetségek Lakatos mesterember volt, onnét

²¹⁸ HBML IV.A. 6/e. 13. cs. Bihari al. Koczok 12.

²¹⁹ Fodor László: A kisjeszeni Jeszenszky család Szatmárban (17–19. század). *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 43. (2008) 1. 33.

²²⁰ Uo. 34.

²²¹ Uo. 33.

neveztetnek csak Lakatosoknak.”²²² E családnak azonban nem kellett a többféle név viselésének okát igazolni nemesi perében, ugyanis III. Ferdinándtól 1647-ben kapott armálisukban mindkét nevük szerepelt.²²³ Többek között az Újvárosi Szabó család 1836. szeptember 6-án „folytatás végett felvételre nemesedő pere”²²⁴ is jó példaként szolgál a fentiekre. A család eredeti neve az Újvárosi név volt, amelyhez akkor „ragadt” a Szabó név, amikor Újvárosi István a Bihar megyei Telegdről Hajdúböszörmény városába költözött át, s ott a szabó mesterséget gyakorolta. Mindezt igazolta a város, s a szabó céh is.²²⁵ Ehhez hasonlóan árulkodik a Hajdúbagoson lakó Csorvási Szabó István és János nemessége ügyében 1840-ben íródott vizsgálati jegyzőkönyv, amelyből kiderült, hogy a „nemesedő” pert folytatók apja, István Csengerből származott Bagosra, s szabó mesterségéről kapta nevét.²²⁶

Az említett néhány példa a legjellemzőbb okokat jeleníti meg, ami miatt egy-egy család esetében változott a névhasználat, amelyet később a nemesség igazolása során magyarázni és igazolni kellett. Ezekben a névváltozási esetekben visszaköszönnek azok a – fentebbiekben már érintett – névalakító tényezők (családi kapcsolatok, lakó- vagy származási hely, foglalkozás), amelyek általánosságban is hatással voltak a családnevek kialakulására. Az eljárás végén születő határozat, a kétségtelen nemesek közé sorolás, a nemesi bizonyítvány vagy a vámmenteséget és a szabad járást biztosító úti passzus²²⁷ végül – mondhatjuk – „legálisan” lezárta a névváltozás folyamatát, amennyiben azt a család új vagy legtöbb esetben mindkét nevén állították ki.

2.2.3. A névváltoztatás „államosítása”

A nemességvizsgálatok alkalmával kiderült, majd „jóváhagyott” névváltoztatások sajátos átmenetet képeztek a névviselő által kezdeményezett és a legfelsőbb szervek által engedélyezett névváltoztatások felé. Az ilyen engedélyekre is találunk kevés számban példákat, amelyek között megemlíthetők az ünnepélyes honfiúsítási esetek is, legalábbis abban a tekintetben, hogy közvetlen királyi rendelkezés kapcsolódik a névváltozáshoz,

²²² HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (85.) Somollyai al. Lakatos 2.

²²³ Uo. 4-5.

²²⁴ HBML IV.A. 6/e. 10. cs. (318.) Újvárosi Szabó 1.

²²⁵ Uo. 12-13.

²²⁶ HBML IV.B. 456/d. 12. d. Csorvási Szabó család

²²⁷ Vö. SZÁLKAJ Tamás (2010) i. m. 9.

például akkor, amikor az indigenátus elnyerésével egy időben a család neve megváltozik vagy kiegészül.²²⁸ A kérdés azonban az, hogy van-e olyan eset ebből az időszakból, amelynél a névváltoztatás fogalmi elemei megvalósulnak, tehát a névviselőtől indul a névváltoztatási szándék, és ezt legfelsőbb helyen engedélyezik. A rendi struktúrákat figyelembe véve a birtokos nemesség köréből várjuk elsősorban azt, hogy kikerülnek az ilyen kérelmezők, hiszen a családnév és a birtok közötti összefüggés ezt indokolja. A törvényes és a kancelláriai gyakorlatnak megfelelően a nevüket megváltoztatni kívánó nemesek a „legfelsőbb helyre folyamodni köteleztetnek, de fel sem tehető, hogy ezek valamelyike nevét önkényt megváltoztatná, mert nagy veszélynek tenné ki magát azon nehézségek miatt, melyek abból a származási összeköttetésnek bebizonyításában idővel előfordulnának. Nemcsak vagyonuk, hanem nemességük elvesztése tekintetében is, a mint tényleg a nemesség-igazolási perekben előfordult.”²²⁹ Az említett gyakorlatnak megfelelően a Királyi Könyvekben rögzítették a névváltoztatások engedélyezését. A Királyi Könyvek névváltoztatási bejegyzései azt mutatják, hogy míg a 18. század nagy részében alig akadt kérelem,²³⁰ s az is valami más ügyletthez kapcsolódott,²³¹ addig 1790-től gyakoribbá váltak a névváltoztatások. A Királyi Könyvekben fellelhető engedélyezett nemesi névváltoztatások, valamint a nem nemesi névváltoztatások esetszámát az 1. ábra mutatja az 1847-es esztendővel bezárólag.

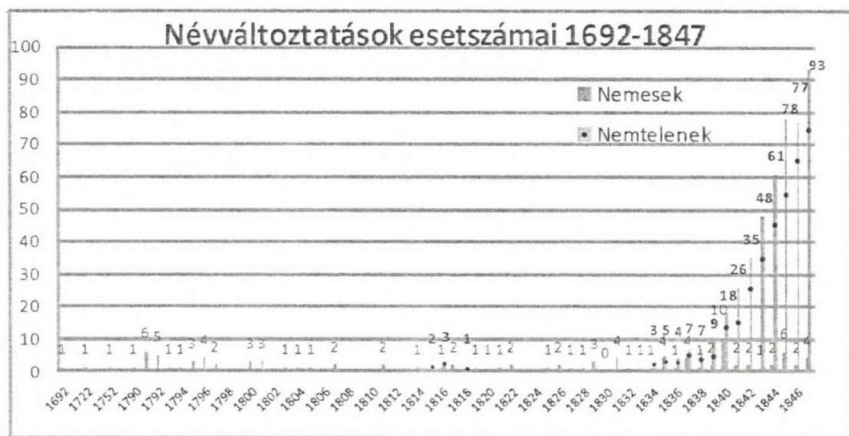
A diagram értékeiből kiolvashatjuk, hogy a nemesek névváltoztatásai ritkák voltak, a legtöbb esetszámot mutató 1840-es évben is mindössze 10 engedélyezés került be a Királyi Könyvekbe. 1790 előtt több, akár évtizedekig tartó periódus is jelentkezett, amelyben nem fordult elő olyan

²²⁸ Jó példa a már említett Schmidt/Schenck (de Tattenburg) család indigenátussal egybekötött névváltoztatása 1692-ből. (Vö. KEMPELEN Béla (2003) i. m. 9. kötet, Schmidt; LR. XXII. 138–142., sorszám: 22.89)

²²⁹ SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 9.

²³⁰ Az első névváltoztatási bejegyzés a Királyi Könyvekben ahhoz a már több helyen is említett ünnepélyes honfiúsításhoz kapcsolódik, amely a Schmidt/Schenck családe volt 1692-ből (LR. XXII. 138–142., sorszám: 22.89.). Mikesy Sándor egy 1960-as írásában az első hivatalos névváltoztatást 1709-re teszi: „a király hozzájárult, hogy Sárpataki Márton gróf nevét Keresztes-re változtassa, és egyúttal a várhegyi előnév használatát is engedélyezte”. MIKESY Sándor: *Névészeti kérdések*. In uő szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 174.

²³¹ Például a Hellner/Serpillius család örökbefogadással és törvényesítéssel egybekötött névváltoztatási esete 1722-ből. (LR. XXXIV. 170–172. sorszám: 34.89)

kumentumot, amely I. Ferenc és a Kancellária levelezését tartalmazza.²³⁵ Ebből kiderült, hogy az „uralkodó figyelme 1814-ben terelődött a magyarországi névváltoztatások kérdésére. A spontán névcserék gyakorlata valószínűleg elharapózhatott ezekben az években, mert az uralkodó a bécsi kongresszus nyitánya körüli hetekben is tudott magának időt szakítani arra, hogy megkeresse az Udvari Kancelláriát, jelentést kérve arról, léteznek-e határozott rendeletek a névcserék tárgyában. Egy- szersmind javaslatot is várt arra az esetre, ha ilyenek nem volnának.”²³⁶ A Kancellária megtette javaslatát, amely értelmében a nemesek névváltoztatásai ügyében legfelsőbb helyen kellett, hogy döntés szülessen, nem nemesek esetén a törvényhatóságoknak kellett felterjeszteni az alaposan indokolt kérelmeket a Kancelláriához. A Kancellária eredeti javaslata²³⁷ a következőképpen fogalmazott a nem nemesek névváltoztatásai kérdésében: „a név megváltoztatása az ország valamennyi más lakosa számára is szigorúan meg van tiltva, és csupán alapos okból (amely örökbefogadás esetén történetesen fennáll), az illetékes vármegye és a törvényhatóság hozzájárulása nyomán engedélyezhető, ez a legengedelmesebb Kancellária ugyanis úgy véli, a nem nemesekre vonatkozóan nincs olyan ok, ami miatt hasonló felterjesztéseknek önként kedvezményezzen, vagy különösen, hogy ezekkel Legszentebb Felségedet kelljen zaklatni.”²³⁸ I. Ferenc 1814. november 13-án ezt el is fogadta azzal a változtatással, hogy a „a nem nemesekre vonatkozóan az engedély kérelméért a Kancelláriához kötelesek folyamodni, és azzal a kiegészítéssel tekintem érvényesnek, hogy kerüljön a rendelkezés szövegébe, hogy a rendelet áthágóit ugyanazzal a büntetéssel sújtsák, mint azokat, akik ellenszegülnek a parancsoknak és a nyilvános rendeleteknek.”²³⁹ Ez a szankciót is magában foglaló norma azt jelezte, hogy a(z önkényes) névváltoztatás és az állam közötti ellenirányú érdekek a közhatalommal bíró fél részéről már felismertté váltak, és alkalmazta a rendelkezésére álló eszközöket a visszaélőkkel szemben. Az uralkodó és a Kancellária levelezésének következő

²³⁵ Eredeti irat: MNL A39-1814-3163. Saját kutatás során a MNL-ban a forráskiadványokkal (SZENTIVÁNYI Zoltán [1895] i. m.; FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. [2009] i. m.) megegyező forrásokat találtam.

²³⁶ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 24.

²³⁷ 3136/1814. sz. felterjesztés

²³⁸ A MNL-ban őrzött dokumentumok magyar fordítását közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 355–357. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf. A latin nyelvű változatot közölte SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 7–9.

²³⁹ FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 357. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf.

része arról árulkodik, hogy a tiltás és az engedélyhez kötés ellenére a visszaélések (önkényes névváltoztatások) nem szűntek meg. I. Ferenc 5032/1815. sz. leirata és a Gróf Erdődy József főkancellárhoz intézett kísérőlevelével újra intézkedésre szólította fel a címzetteket. A levélhez mellékletet is csatoltak, amely a visszaélésekre hozott példákat. Ezek a tiszti cím- és névtárban felfedezhető önkényes névmagyarosítások eseteit tükrözik, amelyek vagy a név tükörfordításával, vagy írásmódjuk magyarossá tételével következtek be. Néhány ezek közül: *Andor*thból *Andor*, *Hollober*ből *Holló*bér, *Hoffmann*ből *Hoffmá*nyi, *Seeman*ből *Zémá*ny, *König*ből *Kirá*ly, stb.²⁴⁰ Azonban nemcsak a központi szerveknél lehetett ilyen eltérő névhasználatot, s az ezek okozta visszásságokat megoldó engedélyhez kötet, tiltást tapasztalni, hanem a helyhatóságoknál is. Mizser Lajos nyíregyházi tirpákok névváltoztatásával foglalkozó tanulmányában olvashatjuk: „A nevek különféle használata sokszor zavart okozott, ezért a város előljárósága rendeletet adott ki: »Megtiltatik a vezetéknevek önkényes felcserélése, egyik nyelvről a másikra átfordítani, akár egy betűt vagy szótagot megváltoztatni, hangzót nyújtani vagy rövidíteni.«.”²⁴¹ Hasonló jelenség a Kapos völgyében is előfordult, miként erről Fülöp László is írt a német eredetű családnevek kapcsán: „Ha a név eredeti írásképe és ejtése között különbség volt, s az ejtett változat véletlenül egybeesett vagy hasonlított egy magyar közszóhoz, esetleg keresztnévhez, akkor bizonyos idő után magyar névként kezelték, s az anyakönyvi bejegyzése is a magyar helyesírásnak megfelelően történt.”²⁴²

1814-et követően tehát azt látjuk, hogy a névváltoztatások már engedélyhez voltak kötve. A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött iratanyagából rekonstruálhatók az eljárás egyes mozzanatai. A vármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből²⁴³ és irataiból²⁴⁴ az derül ki, hogy a kérelmező az uralkodóhoz címzett kérelmét a vármegyénél nyújtotta be. Így tett Neumann Sándor vármegyei esküdt is 1845. december 14-én: „Tekintetes Nemes Vármegye! Vezeték nevemnek magyarosítása tekintetéből, bátorkodok ezennel a' tetes Nemes Vármegye kegyességéhez folyamodni a' végett, méltóztasson az '/. alatt tisztelettel ide mellékelt alázatós kérésemet, mely szerint idegen kiejtésű

²⁴⁰ Uo. 357–358. Német eredetiből fordította Keresztúri Eszter.

²⁴¹ MIZSER Lajos (2009) i. m. 216.

²⁴² FÜLÖP László: Névváltozások és névváltoztatások Kaposvár környékén a 19. században. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története i időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 210.

²⁴³ HBML IV.A. 1/a.

²⁴⁴ HBML IV.A. 1/b.

‘Neumann’ vezeték nevemet ‘Hollószeghy’-re ohajtván átváltoztathatni, legfelsőbb helyre pártoló észrevétellel együtt felterjeszteni.”²⁴⁵ A vármegye közgyűlése ajánlást fűzve továbbította a felsőbb szervek felé a folyamodványt: „Felséges Császár s. a t. Neumann Sándor Esküttünknek vezeték nevének Hollószeghy névvel leendő felcserélhetése tárgyában Cs. K. Felségedhez intézett és előmozdítás végett hozánk benyújtott alázatos esedező levelét figyelmezve egy részről a folyamodónak nemzeties dicséretet érdemlő szándékára tellyes bizodalommal viseltetvén más részről Cs. K. Felségednek a méltányos kérelmek eránti mindenkor tanusított magas kegyelme eránt [...] Felséged számolýához letesszük.”²⁴⁶ Ha szükséges volt, további iratváltásra került sor.²⁴⁷ Így előfordulhatott, hogy a Helytartótanács további adatokat kért, ugyanis az engedélyezés során a „névvédelem” is előtérbe kerülhetett. A nevét Írófya változtató Schmidt Márton esetében is erről beszélhetünk. A vármegye jelentette a Helytartótanácsnak, hogy „Írófy nevű család mellynek jogait a folyamodók nevének megváltoztatása veszélyeztethetné köztudomány szerint megyénkben nem találta, minek következtében kérelmeket annál inkább, mivel hazafiúi indulatot, s nemzetiség iránti vonzalmat tapasztalunk, teljesíthetőnek véljük, sőt kérjük is.”²⁴⁸ A visszaérkező válaszoktól függően figyelembe vették a kérelmezett nevet már viselő család tiltakozását.²⁴⁹ Végül – a Helytartótanács felterjesztése nyomán – a Magyar Udvari Kancellária hozta meg a döntést. Az Udvari Kancellária mellett a Helytartótanács is döntött 1867-ig, majd e feladatot a Belügyminisztérium vette át.²⁵⁰ Meg kell jegyezni, hogy 1848-ban is a belügyminiszter hatáskörébe tartozott a névváltoztatás engedélyezése. A Bihar vármegye

²⁴⁵ HBML IV.A. 1/b. 616. cs. 1303/1846.

²⁴⁶ Uo.

²⁴⁷ Vö. KÁLLAY István: *A városi önkormányzat hatásköre Magyarországon 1686-1848*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 68., KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 33.

²⁴⁸ HBML IV.A. 1/b. 584. cs. 2714. fasc. XVII.

²⁴⁹ Erre a következő példákat találjuk Szentiványinál: „1837-ben 9515. sz. a. az udvari kancellária megtiltotta Szabó Júlia egri lakosnő Antal fiának az önként felvett »Sötér« név használatát.

1847. január 14-én 655 sz. a. Temesmegyének meghagyja, hogy folyamodó Winkler Imrét az általa választott »Radványi« név helyett, mely létező nemesi család sajátja, más névnek választására utasítsa.

1856-ban 25398. sz. a. igazságügyi rendelettel Maurszky József kassai lakost az önkényileg használt »Márfy«; 1857-ben 31441. sz. a. rendelettel Locherer Lajos kassai lakost a »Bodroglő« név további használatától tiltja.” SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 13.

²⁵⁰ Vö. SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 23–253., LÁNCZY Gyula (1869) i. m. 494.

gyei 1848-as iratok között kevés számban találunk névváltoztatásokat. Az 1848-ban beadott kérelmek iratanyagát selejtezték, a mai kutatót csak a jegyzőkönyv tájékoztatja az esetekről.²⁵¹ Bihar Vármegye Bizottmányának irataiból a következő névváltoztatásokat gyűjtöttem ki: Hágemüller „Örley”-re,²⁵² Holczmann „Hóldy”-ra,²⁵³ Ovsiaák „Ormay”-ra,²⁵⁴ Schöneck „Szépszegi”-re²⁵⁵ változtatott, illetve az utolsó esetben a közgyűlés „ajánlólag a belügyminiszterhez” terjesztette fel a folyamodványt. Ez az eljárás szempontjából azt mutatja, hogy egyrészt tovább élt az addigi gyakorlat, miszerint a megyei szervek terjesztették fel a névváltoztatási kérvényt ajánlással együtt, másrészt a belügyminiszter hatáskörébe tartozott az engedélyezés.

Az engedély kiadását követően a Helytartótanács felszólította a vármegyei szerveket, hogy az érintettől szedjék be az eljárás díját. Jól példázza ezt az Exner család 1846-os névváltoztatása: „Ő Császári Apostoli Királyi Felseje kegyelmesen megengedni méltóztatott, miszerint Exner Ádám alesperes és nagyváradi püspöki főtanodában hittudományi oktató, és három unokaöccse vezetéke neveiket 'Gyulafy'-ra átváltoztassák. Mi és Czimzett uraságtoknak – 1846ik évi December 14i 4486ik szám alatt kelt felterjesztésük folytában [...] a mondott folyamodók értesítése végett oly utasítással iratik meg, hogy ezen engedelemért járó egyenkénti 3 pengő forintnyi díjt, a mondott folyamodó egyénektől beszedetvén terjesszék ide.”²⁵⁶

A névváltoztatások 1814-es engedélyhez kötése korszakhatárt jelentett. Az eddigiben a *szabályozás* szemszögéből azokat a periódusokat vizsgáltam, amelyekben már kialakult a kettős névhasználat, de a szabályozás még hiányzott, ugyanis majd csak a 18. században lehetünk tanúi annak, hogy az állandó névhasználat iránti állami igény megjelent, s végül normában is testet öltött a 19. század elején. A sajátos társadalmi rétegződés, a politikai irányvonalak megindították azt a folyamatot ebben az évszázadban, amely a névváltoztatások (névmagyarosítások) tömegessé válásába torkollott, s aminek kísérő jelensége a kérdést rendező, a folyamatot terelgető jogszabályok megjelenése volt. Mégis jogszabálytani szempontból „igazinak” nevezhető a névváltoztatást önállóan, minden vonatkozásában szabályozó jogforrásra 1933-ig várni kellett,

²⁵¹ HBML IV.B. 101/a. Bihar Vármegye Bizottmányának iratai. Bizottmányi közgyűlési jegyzőkönyvek.

²⁵² HBML IV.B. 101/a. 4. kötet 314.

²⁵³ Uo. 390.

²⁵⁴ HBML IV.B. 101/a. 5. kötet 226.

²⁵⁵ Uo. 410.

²⁵⁶ HBML IV.A. 1/b. 624. cs. 1634/1847.

azonban fontos kiemelni: ezen az úton az első lépés megtételét 1814 jelentette. Az ezt követő névváltozások tárgyalására a névváltoztatást már konkrétan taglaló fejezetben kerül sor.²⁵⁷

2.3. A 19. SZÁZADI POLGÁRI KOR VÁLTOZÁSAI

A 19. században két tényező hatott a névviselési jog fejlődésére: az állam és az egyház végső szétválását jelentő *egyházpolitikai törvények* megalkotása, illetve a kormányzat *asszimilációs politikája*, amely a névmagyarosítás eszközeiben látványosan nötte ki magát. Persze e két tényező hatása azt feltételezi, hogy már beszélhetünk névviselési jogról mint jogterületről. A jogterületté válást a személyiségi jogok jogtudományi megjelenése is nagyban segítette. Mindemellett a névviselés jogának megjelenésében nagy szerepe volt a különböző összeírásoknak, nyilvántartásoknak is. Az azonosíthatóság igénye először e nyilvántartások összefüggéseiben mutatkozott meg, majd a társadalom változásai (nemesi kiváltsággal bírók számának növekedése), a különböző gazdasági kihívások és a felvilágosodás eszméi az azonosíthatóság követelményét más viszonylatokban is életre keltették. Ennek lehettünk szemtanúi a nemességi vizsgálatokban. A szabályozás felé pedig az első lépést a megszokottól, a rendes gyakorlattól eltérők (zsidók és görögkeletiek) névhasználatára ösztönözte, s ezzel a következő lépcsőfokra, a szabályozásra érkeztünk. Ez I. Ferenc névváltoztatási rendelkezéseiben öltött testet 1814-ben. Innentől kezdve a névhasználatot több forrásból táplálkozó szabályok fonták körül, kezdve a nyilvántartások egyik legfontosabbjától, az anyakönyvtől, a politikai irányvonalakon át a közigazgatás és a jogtudomány új területeiig. Mindezek „sorsfordító” hatások voltak a névviselési jog 19. századi történetében.

2.3.1. Az anyakönyvezés fejlődése

A névhasználat fejlődésének bemutatásakor az anyakönyvezés történeti alakulásának ismertetését nem kerülhetjük el. Egyrészt azért sem, mert az anyakönyvbe való bejegyzés a természetes változékonyságot mutató névhasználatról mintegy láttelepet adott, illetve ettől kezdve mederben tartotta azt. Másrészt azért sem, mert az anyakönyvezés nélkül a név

²⁵⁷ Lásd *A névváltoztatás* című alfejezetet.

azonosító funkciója nem valósulna meg, legalábbis az állami (közigazgatási) életben.

Több évszázados gyökerei voltak az anyakönyvezésnek Magyarországon mire a 19. század végén az állam véglegesen átvette ezt a feladatot az egyháztól. Bárh Dániel szerint: „A rendszeres anyakönyvezés bevezetése ahhoz a katolikus egyházi törekvéshez köthető, amely nagyobb arányaiban főként a 16. századtól kezdve a hívek pontos nyilvántartására irányult. E törekvés mozgatójának általában az ellenreformációt, az egyházi adózás regisztrálásának szükségességét, az emberek életkora megállapításának igényét stb. szokás tekinteni.”²⁵⁸ Ezzel összefüggő és hasonló jelenség az állam, illetve egyes földesurak által elrendelt összeírásokkal kapcsolatban is megállapítható.

Az anyakönyvvezetés – mint nyilvántartás – elterjedését a témával foglalkozó szakirodalom gyakorta az 1564-es tridenti (trentói) zsinat 24. ülésének rendelkezéseihez köti, pedig Európában és Magyarországon már korábban (14. század, 15. század eleje) is vannak adatok, amelyek az egyházi anyakönyvezés nyomaira utalnak.²⁵⁹ Magyarországon az 1515-ös veszprémi zsinat újítása volt a keresztelei anyakönyvek vezetésének elrendelése a lelki rokonság ellenőrzésére és az életkor könnyebb megállapítására.²⁶⁰ Az általános vélemény szerint a tridentinumot Magyarországon nem hirdették ki, amelyet az is igazolni látszik, hogy – míg az a kandesztin házasságok megszüntetése céljából a házassági anyakönyvezést rendelte el – az 1579. évi győri zsinat a tridentire való hivatkozás nélkül csak a keresztelei könyvek vezetéséről és azok templomban őrzéséről rendelkezett.²⁶¹ A tridenti rendelkezések hatása Magyarországon az 1611-ben tartott nagyszombati zsinaton jelentkezett a keresztelesek, a házasságkötések és a bérmlások anyakönyvezésének elrendelésében.²⁶²

²⁵⁸ BÁRTH Dániel: A keresztelei anyakönyvezésének elterjedése a magyar katolikus egyház 16–17. századi gyakorlatában. In *Hálók. Egyetemi dolgozatok Szilágyi Miklós 60. születésnapja alkalmából*. ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszék, Budapest, 1999, 97.

²⁵⁹ GÁTHY Zsolt szerint Európa déli területei (Provence, Észak-Itália) már a 14. században és a 15. század elején is vezettek anyakönyveket. Vö. GÁTHY Zsolt: *Anyakönyvezési szabályok kialakulása az esztergomi főegyházmegye területén*. Különlenyomat a Szemináriumi Dolgozatok 1941–1942. évi kötetéből. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-t., Budapest, 1942, 2., ASCHENBRIER Antal: *A plébániai anyakönyvekről*. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1894, 13.

²⁶⁰ Vö. GÁTHY Zsolt (1942) i. m. 3., BÁRTH Dániel (1999) i. m. 98.

²⁶¹ GÁTHY Zsolt (1941) i. m. 3., BÁRTH Dániel (1999) i. m. 99.

²⁶² ASCHENBRIER Antal (1894) i. m. 18., GÁTHY Zsolt (1941) i. m. 4., RÉVÉSZ T. Mihály: Adalékok az anyakönyvvezetés államosításához Magyarországon. In Kál-

1614-ben V. Pál pápa pedig ötféle (keresztezési, bérmlási, házassági, halálozása és de statu animarium) anyakönyvek vezetését rendelte el a plébánosok számára.²⁶³ A 17. századból fennmaradt zsinati rendelkezések és egyházi szertartáskönyvek már mind arról árulkodnak, hogy az egyházi anyakönyvezés gyakorlata általánossá vált Magyarországon.²⁶⁴ Mária Terézia 1770. január 5-i rendelete, amely a lelkészeket arra utasította, hogy az anyakönyveket maguknál tartsák, valamint az 1778. február 5-i rendelete, amely a zár alatti tartást is kötelezővé tette, azt jelezte, hogy „az egyház e nyilvántartások hasznán már a 18. századtól kénytelen volt az állammal megosztózni” – ahogyan Révész T. Mihály fogalmazott. II. József rendeletei pedig további világiasítást eredményeztek az anyakönyvezés rendszerében a népszámlálások teljesítése érdekében.²⁶⁵ Ebben az időszakban kapott jogot a többi felekezet is anyakönyveik vezetésére.²⁶⁶ A 19. század első évtizedeiben az állam egyre inkább kiterjesztette hatáskörét az egyházi anyakönyvvezetésre, s egyre inkább kihasználta e személyállapot nyilvántartások adta lehetőségeket.²⁶⁷ A Helytartótanácsnak és az érseki hivatalnak az anyakönyvvezetés ellenőrzésében való együttműködése folyamánként az Országgyűlés 1827-ben megalkotta az első olyan törvényt, amely kifejezetten az anyakönyvek vezetéséről rendelkezett. Az 1827. évi XXIII. tc. értelmében az egyházak lelkészeinek (felekezetkülönbségre tekintet nélkül) a keresztezési, házassági és a halálozási anyakönyveket két példányban kellett vezetni, s minden év végén a hiteles másodpéldányt a törvényhatóságok levéltárában kellett elhelyezni. Az ezt követő években a gyakorlatban kifarrott anyakönyvezési szabályok megszilárdultak, amelyeket kisebb egyházi és helytartótanácsi rendeletek egyengettek.²⁶⁸ A korszakban azt látjuk, hogy a felekezetek kizárólagossága az anyakönyvi ügyek körül csorbulni látszott, egyre több kérdésben a helyi szervek is megjelentek hatóságként.²⁶⁹ 1848 valásszabadságával minden felekezet megkapta az anyakönyvezési jogot,

lay István szerk.: *Magyar Herold. Forrásközlő, családtörténeti és címertani évkönyv* Nr. I. ELTE, Budapest, 1984, 448., BÁRTH Dániel (1999) i. m. 99.

²⁶³ Révész T. Mihály (1984) i. m. 447–448.

²⁶⁴ BÁRTH Dániel (1999) i. m. 102–105.

²⁶⁵ Vö. Révész T. Mihály (1984) i. m. 448.

²⁶⁶ 1790/91. évi XXVI. tc. a reformátusok és az evangélikusok, a XXVII. tc. a görögkeletiek anyakönyvezési jogát ismerte el. Az anyakönyvezés gyakorlata azonban ezeknél a felekezeteknél is korábbra nyúlik vissza.

²⁶⁷ Pl. a nyugdíjban részesülők halálának jelentését kötelezővé tette a plébánosoknak. Vö. GÁTHY Zsolt (1941) i. m. 11–12.

²⁶⁸ Vö. GÁTHY Zsolt (1941) i. m. 15.

²⁶⁹ Kállay István a városi önkormányzat hatásköréről szóló munkájában hoz erre olyan példákat, amelyekből az tűnik ki, hogy a városi tanács(osok)nak az

majd az 1851. október 19-én az osztrák kultuszminisztérium 2426/2945. számú rendelete véglegesen rendezte az anyakönyvbe történő bejegyzések rendjét. A névviselés tekintetében a rendelet általánosságban megkövetelte, hogy mindig mindkét nevet (nomen et cognomen) tüntessék fel az egyes aktusoknál.²⁷⁰

Az anyakönyvezés fejlődésében a következő állomás a 19. század végi egyházpolitikai törvények megalkotásával következett el, amely szerepcserét eredményezett: az állam végleg átvette az anyakönyvezés feladatát az egyháztól. Ezt az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. tc. (továbbiakban: A. T.) valósította meg. Az A. T. megalkotása szorosan összefüggött a polgári házasság intézményét bevezető 1894. évi XXXI. tc. (továbbiakban: Ht.) megszületésével, amit jól megvilágított Papp Dániel 1895-ben megjelent polgári házassági jogról szóló tájékoztatófüzetében: „Az állami anyakönyvvezetés szükségképpen való folyománya az állami házassági jognak. Miután ugyanis a házasság megkötése és felbontása az állam hatáskörébe tartozik, lehetetlenség lett volna az állam által kötött vagy felbontott házasságokra, továbbá az ezekből a házasságokból származó gyermekek törvényessége szempontjából való megítélésre nézve a lelkészkezdő papság kezében hagyni a regulatívát.”²⁷¹

Az A. T. megalkotásának előzményei magukért beszélnek. Mivel a 19. század végén továbbra is érvényben voltak a különböző felekezeti házassági jogok, e különbségekből, valamint a vegyes vallásúak kötelekéből származó gyermekek keresztelese (vallása) körüli érdekkülönbségekből egyre több súrlódás, sérelem halmozódott fel.²⁷² Mivel az 1868. évi törvény büntetőszankciót nem tartalmazott arra nézve, ha a gyermeket nem a törvény szerint meghatározott vallásúnak keresztelik, így a katolikus papok hat éven keresztül protestáns gyermekeket is megkereszteltek. 1879-től kezdve a kultuszminiszter rendeleti úton próbálta megoldani a problémát az anyakönyvi kivonatok kötelező megküldésével az illetékes lelkészhez, illetve 1884-ben büntetőszankció rendelkezésével, azonban a gyakorlatban továbbra is előfordultak visszaélések.²⁷³

anyakönyvi adatok hiteles igazolásában volt szerepük, illetve 1815 után a nem nemesek névváltoztatási eljárásaiban. KÁLLAY István (1989) i. m. 68–69.

²⁷⁰ Vö. GÁTHY Zsolt (1941) i. m. 18.

²⁷¹ PAPP Dániel: *Tájékoztató az új házassági jog körül. Az állami házassági jognak, az állami anyakönyvezésnek és a gyermekek vallásáról szóló törvénynek életbelépése alkalmából.* A Pesti Napló kiadása, Budapest, 1895, 25.

²⁷² Az 1868. évi LIII. tc. 12. §-a szerint: „A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyoknak s a leányok anyjoknak vallását követik.”

²⁷³ HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvvezetőségig.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 89.

Ezért a kormányzat 1890. február 26-án, a korábbi sikertelen kísérletek után újabb szabályozással, az ún. *elkeresztelési rendelettel* – a keresztelési bizonyítványok kölcsönös megküldésének elrendelésével – kívánta a kérdést rendezni, a sérelmeket feloldani. A megoldásra irányuló törekvésekkel azonban a római katolikus egyház mereven szembehelyezkedett.²⁷⁴ A tiltakozás hatására Szapáry Gyula kormánya úgy döntött, hogy törvényhozási útra terelve a problémát, javaslatot nyújt be az országgyűlésnek a vegyes házasságoknál kötelező állami anyakönyvvezetés megteremtéséről.²⁷⁵ A parlament elé kerülő polgári anyakönyvvezetés kérdése éles viták közepette ugyan, de széles politikai támogatásra talált, azonban a törvények előkészítése évekre elhúzódott. Maga Ferenc József is ellenezte ezt a lépést, és egyaránt elutasító magatartást tanúsított a kérdésben a Vatikán, valamint a hazai katolikus egyházi vezetés is. A minisztertanács (immár Wekerle Sándor vezetésével) 1893. január 26-án kezdte megtárgyalni a Hieronymi Károly belügyminiszter által előterjesztett anyakönyvi törvényjavaslatot. A tervezet, a közigazgatás teljes körű államosítására irányuló kormányzati törekvésekkel összhangban, az anyakönyvek vezetését centralizált állami irányítás alatt képzelte el a Belügyminisztérium felügyeletével. Március 7-én a törvényjavaslatot a minisztertanács jóváhagyta azzal, hogy az uralkodói előszentesítést követően Hieronymi Károly nyújtsa be a parlamentben, amelyre bő egy évvel később,²⁷⁶ 1894. április 26-án került sor.²⁷⁷

A törvény megalkotásának indoka kettős volt: egyrészt szakmai, másrészt politikai jellegű. Az anyakönyvek államosításával az állam egy olyan feladatot vett a saját tevékenységi körébe, amely természeténél és lényegénél fogva odatartozott. A későbbi parlamenti tárgyalás során sem volt vitatott tény az, hogy az anyakönyvvezetés az államot megillető feladat, tehát e tevékenység államosítása jogos igényként merült fel. Hiszen szükséges volt a személyállapotok folytonos és megbízható nyilvántartása, valamint az államnak számos tekintetben szüksége volt az anyakönyvek által tanúsított adatokra, elegendő, ha csak az általános védkötelezettség vagy iskolakötelezettség, illetve a népesedési mozgalmak megállapítására, illetve nyilvántartására gondolunk. A törvényjavaslat további szakmai indokai között szerepelt, hogy az állam arról gon-

²⁷⁴ Boros János: *100 éves az állami anyakönyvvezetés (1895–1995)*. BM Kiadó, Budapest, 1995, 4.

²⁷⁵ Uo. 5.

²⁷⁶ Maga Hieronymi Károly 1893. április 24-én írta alá az állami anyakönyvekre vonatkozó törvényjavaslatot, amelynek megalkotása a kormány politikai programjának egyik pontja volt. KI. 1892, X. kötet (Irom. 370.), 306.

²⁷⁷ Az előzmények tekintetében vö. Boros János (1995) i. m.

doskodik, hogy saját feladatát, saját közegei által végeztesse; valamint az egyházi anyakönyvi kerületi beosztás nagy aránytalansága korrigálandó; továbbá, hogy az egyházi anyakönyvi bejegyzések nem a személyi állapotokat képezik, hanem azokat az egyházi szertartásokat, amelyeket az egyház ezen személyállapotokkal összeköt. Ezek a szertartások azonban az állam által nem kényszeríthetők ki. Igaz, a magyarországi hívők erkölcsi kötelezettségüknek tartják e szertartások megtartását, de mivel a szabad vallásgyakorlat deklarálásával új felekezetek jöhetnek létre, amelyek nem rendelkeznek az anyakönyvezésre megfelelő szervezettel, ekképp nincs az állam számára garancia ezen hívők anyakönyvezésére. Ezek tekintetében az sem lett volna megoldás, ha részleges polgári anyakönyvezést vezetnek be, hiszen az a sokadik anyakönyvi rendszer lett volna az országban. Ugyancsak akadályként hozta fel a belügyminiszter, hogy a különböző anyakönyvi kerületekben eltérő az egyházi közegek műveltségi foka, s ezek ellenőrzése is különbözőképpen történt felekezetenként. S ez a tény a bejegyzések megbízhatóságát gyengíti.²⁷⁸

Miben állt e törvényjavaslat aktualitása? A válasz az elkeresztelési rendeletben keresendő. Az ezzel kapcsolatos visszasságokra az állami anyakönyvvezetés bevezetését tekintették alkalmas megoldásnak. Ezt a következőképpen fogalmazta meg az indoklás: „A mint a mostani felekezeti anyakönyvvezetők polgári kötelessége és vallásos felfogása közt összeütközés támadt, úgy az állam és az egyház közötti jó egyetértés fenntartása szempontjából mint az anyakönyveknek az állami érdekek és törvényes követelményeknek megfelelő vezetése érdekében kötelességévé vált az államnak, hogy idővesztés nélkül az állami anyakönyvek behozatala iránt intézkedjék.”²⁷⁹ A belügyminiszter javaslatát elsőként a Közigazgatási Bizottság tárgyalta le Perczel Dezső elnöklete alatt.²⁸⁰ A javaslat előadója Beöthy László volt. Az 1893. május 25-én aláírt jelentésben a közigazgatási bizottság ugyancsak elismerte a javaslat mind szakmai, mind politikai indokoltságát. A belügyminiszter álláspontja az volt, hogy az állami anyakönyvvezetést az ország területén nem egyszerre, hanem egyes anyakönyvi kerületekben, fokozatosan léptessék hatályba, „addig a jelen [közigazgatási bizottsági] javaslat ettől eltérőleg ezt mindenütt egyszerre hozza be, mert a kormánynak a javaslat 69. (új 70.) §-ban adott ettől eltérő felhatalmazás ezen célzattal össze nem függő, pusztán opportunitási szempontokkal indokolt egyszerű végrehajtási intézkedés. – Ezen eltérést, a mennyiben az ezen intézmény mielőbbi teljes életbelép-

²⁷⁸ KI. 1892, X. kötet (Irom. 370.), 306–308.

²⁷⁹ Uo. 310.

²⁸⁰ KI. 1892, XVI. kötet (Irom. 546.), 202–222.

tetését teszi lehetővé s mely teljesen ignorálná a fenforgott conflictust, ez által annak gyorsabb megszüntetését elősegíti, a bizottság a maga részéről is helyesli.”²⁸¹ Az Igazságügyi Bizottság a belügyminiszter javaslatát és a közigazgatási bizottság jelentését figyelembe véve csaknem egy év múltán, 1894 tavaszán kezdte tárgyalni. Időközben a házassági törvényt letárgyalták a képviselőházban, s erre figyelemmel az Igazságügyi Bizottság módosításokat eszközölt az anyakönyvi javaslaton.²⁸²

Az anyakönyvi intézményrendszert illetően meg kell jegyezni, hogy a törvényhozás az anyakönyvi kerületek megállapításánál a felekezeti anyakönyvi beosztásra nem lehetett figyelemmel, mert az csak ott lett volna lehetséges, ahol az ország lakossága kizárólag vagy túlnyomórészt egy felekezethez tartozik. Ugyanakkor – mivel egy olyan intézmény megalkotásáról volt szó, amely más országokban már hosszabb ideje működött – hiba lett volna elzárkózni azoktól a tapasztalatoktól, amelyeket az egyes államok gyakorlata nyújt. Jellinek Artúr, a közigazgatási bizottság előadója három rendszert emelt ki az általános tárgyalás első felszólalójaként. Az egyik a francia rendszer, amely az anyakönyvi vezetési teendőket kizárólag a községek hatáskörébe utalta. Ezen rendszer értelmében az anyakönyvvezetőtől képesítést nem kívántak meg. Előnye volt a rendszernek a lehető legnagyobb decentralizáció. Hátránya, hogy az anyakönyvvezető személyes megbízhatósága és képessége nem volt megállapítható. A másik rendszer az angol, amely az anyakönyv-vezetői teendőket kizárólag az e célra kirendelt állami közegekre ruházta, a képesítésnek kettős mértékét állapította meg aszerint, hogy az anyakönyvvezető csak születési és halálozási vagy házassági anyakönyvek vezetésére is fel van jogosítva. E rendszer előnye a közeg állásában és kirendelésében rejlett. Hátránya, hogy nagy kerületeket igényelt. A harmadik a német rendszer volt, amely az anyakönyvi kerületeket nem a közigazgatási beosztás szerint állapította meg, hanem az államnak fenntartotta a jogot külön anyakönyvvezetők kirendelésére, és kötelezte a községi előljárást ilyen kirendelések hiányában a teendők ellátására. E rendszer főbb hibája az volt, hogy az anyakönyvi teendők közt különbséget nem tett, a képesítésnek olyan alacsony mértékét állapította meg, amely ha nem volt elegendő a házasságkötéseknél való közreműködéshez, a kerület lakosságának számára való tekintet nélkül orvoslást csak a külön kirendelt anyakönyvvezetőben találhatott.²⁸³

²⁸¹ Uo. 204.

²⁸² KI. 1892, XX. kötet (Irom. 634.), 72–85.

²⁸³ KN. 1892, XIX. kötet, 6.

Az anyakönyvi törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása, bár három ülésnapot vett igénybe, összességében nem eredményezett olyan éles vitát, mint a házassági törvényé.²⁸⁴ Éppen annak volt ez köszönhető, hogy a Ht. letárgyalása után került sor az anyakönyvi javaslatra. A tárgyalás során a javaslat mellett a bizottsági előadón és a belügyminiszteren kívül kormánypárti képviselő nem érvelt. A javaslat ellenzői mindannyian egyetértettek az anyakönyvek államosításának tényében, azonban annak időszerűségét vitatták.²⁸⁵ A részletes tárgyalás során jelentősebb módosítást nem fogadtak el a bizottságok által jóváhagyott szövegben. A harmadszori olvasásra 1894. május 26-án került sor, amelyet követően a képviselőház többsége elfogadta a javaslatot. A főrendiház a tervezetet október 10-én nagyobb vita nélkül megszavazta. I. Ferenc József még néhány hétig húzta-halasztotta a törvények szentesítését, végül 1894. december 9-én szentesítette az egyházpolitikai törvényeket, amelyeket december 18-án hirdettek ki.²⁸⁶

A szűkebb téma tekintetében az A. T. a polgári házasságon és az állami anyakönyvezésen túli jelentősége abban állt, hogy 44. §-ában – törvényi rendelkezések körében először – a névviselésről is szólt: „Senki sem viselhet más családi és utónevet, mint a melyek születési anyakönyvébe be vannak jegyezve. Ez a rendelkezés az írói vagy művészi álnévek használatát nem korlátozza.” Ez a rendelkezés – bár adminisztratív indíttatású – a személyiségi jogok körében megjelenő névviselési jogot emelte be a törvénybe.²⁸⁷ Az idézett jogszabályhely első mondata – megfogalmazását tekintve – névviselési „kötelezettségről” rendelkezett, ami az állami regisztráción alapult. Ez egyúttal kifejezte az állam azon igényét is, amely az állandó névhasználatra, s ezzel együtt a névváltoztatás engedélyhez kötésére irányult. Sőt ezenkívül valamiféle „formakényszer” is előírt a nevek terén, hiszen rögzítette, hogy a viselt név kéttagú: családi és utónévből állt, amelynek – következtetve a rendelkezés szövegéből – meg kellett felelni az anyakönyvi bejegyzésekre vonatkozó szabályoknak. Hogy ez mit jelentett, azt az A. T. végrehajtására ki-

²⁸⁴ 345–348. ülésnapok, 1894. május 22–26. KN. 1892, XIX. kötet, 3–81.

²⁸⁵ KN. 1892, XIX. kötet, 49–50.

²⁸⁶ Rácz Lajos: A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon. In Kovács Kálmán szerk.: *Jogtörténeti Értekezések*. Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 4. Budapest, 1972, 69.

²⁸⁷ Az A. T. országgyűlési vitája során nem került szóba a rendelkezés, a belügyminiszter törvényjavaslatához fűzött indokolás sem tér ki a 44. §-ra, csupán a Ht. vitájában merült föl névviselési kérdés az elvált nő tekintetében. KI. 1892, X. kötet (Irom. 370.), 306–322.

adott belügyminiszteri rendeletek részletezték.²⁸⁸ E rendelkezés azonban némi következetlenséget mutatott az egyházpolitikai törvények között, ugyanis megfeledezett a névszerzés módozatairól. Az A. T. a 44. §-szal csak a születéskori névszerzésről vett tudomást – következett ez abból, hogy a születési anyakönyvbé bejegyzett név viselését tette kötelezővé. A születési anyakönyv alapján a születéskor és – a rendeleti szabályok értelmében – a névváltoztatással szerzett névre vált jogosulttá és egyúttal kötelezetté a névviselő. Azonban házassággal is lehetett nevet szerezni, amelynek viselése a feleség számára kötelezővé is vált a Ht., az A. T. és a végrehajtásukra kiadott rendeletek értelmében. A házassági név viszont nem kerülhetett be a születési anyakönyv rovataiba. Személyi Kálmán ezzel kapcsolatban írja: „Az anyakönyvi törvény helyes értelmezésének tehát arra az álláspontra kell helyezkednie, hogy a 44. §. nem akar a születési anyakönyvi bejegyzésnek jogalapító és jogvesztő hatást tulajdonítani, hanem csak közigazgatási, nyilvántartási funkciót. S hogy tehát a fölött, kit milyen név illet meg, nem a születési anyakönyv adatai, hanem a magánjog szabályai határoznak.”²⁸⁹ Ez a szakasz fontos határkövet jelentett a névviselési jog fejlődésében, hiszen elsőként rendezte a kérdést egy olyan időszakban, amikor már a névváltoztatás (névmagyarosítás) társadalmi mozgalommá vált,²⁹⁰ de ennek szabályozási kerete korábbi uralkodói rendelkezéseken és javarészt hatósági gyakorlaton nyugodott, amelyet csak kiegészített egy-egy miniszteri rendelet a névváltoztatási eljárás részmozzanatainak szabályozásával.²⁹¹

2.3.2. A személyiségi jogok megjelenése

A névviselés jogi részterületté válásában a nevek egyházi, majd állami regisztrációja, azaz az anyakönyvezés mellett nagy hatással volt a személyiségi jogok kifejlődése is, amely a 19. század végi jogtudományban érte el tetőpontját. A névviselési jog, a névhez való jog azóta is elsősorban e jogterület részeként jelenik meg az egyes jogtudományi területek között. A névviselés jogának a személyiségi jogok körében való elhelyezkedése megkívánja a nagyobb halmaz történetiségének szemügyre vételezését.

²⁸⁸ Lásd A névviselés egyes jogi területei című fejezetet.

²⁸⁹ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 130.

²⁹⁰ Lásd A névváltoztatás című alfejezetet.

²⁹¹ Vö. 9.686/1870. HM. számú rendelet a névmagyarosítás tárgyában, amelyben a felterjesztendő névváltoztatási kérelmek „szükséges fölszerelése” tekintetében találunk rendelkezéseket.

A 19. századi fejlődés óhatatlanul felveti azt a kérdést, amelyet már Sólyom László is feltett 1983-ban megjelent munkájában: „Van-e története a személyiségi jogoknak?” Ő maga is igennel válaszol a római jogi alapokra utalva, ugyanakkor figyelmeztet: „Lehet-e a történeti vizsgálódás vezérfonala a »személyiségi jog«, amely a 18. században inkább jogfilozófiai kategória, az utóbbi száz évben viszont [...] polgári jogi intézmény, amellyel párhuzamosan egyre inkább összeolvadva alkotmányjogi személyiségvédelemről is beszélhetünk?”²⁹² Sólyom László e történeti fejlődés kérdésességének vizsgálatában a személyiségi jogok elvi problémáinak történeti illusztrálását választotta módszerül, amely eredménye egyik irányként a 18. századi német természetjogból, másik irányként pedig a 17–18. századi angol társadalomfilozófiából és annak jogi következményeiből bontakozik ki.²⁹³ Ebből következően Sólyom László arra jutott, hogy a személyiségi jogok őseit a tulajdonjogban, illetve a politikai jogokban kell keresni,²⁹⁴ ugyanis „a »saját személyünkön való tulajdon« egyet jelentett az önrendelkezéssel, az eredeti szabadsággal, magába foglalta az élethez és fenntartáshoz való jogot, ennek eszközét, a munkát, és ezen keresztül a jogcímet minden egyéb tulajdon megszerzésére”.²⁹⁵

Ez a tulajdonjogi eredet mint teória a német szakirodalomban is felüti a fejét. Nicole Arndt munkájában röviden utal arra, hogy 1800-ban Tilemann Dothias Wiarda A német utó- és nemzetségevekről című munkájával hozta először szóba a nevek, a névhasználat kérdését. Wiarda római jogi alapokon az ember tulajdonának tekintette a nevet, így az szabad rendelkezés tárgya lehetett. E tulajdonelméletnek akkoriban nem sok követője akadt – írja Nicole Arndt –, annál kevésbé sem, hiszen e szabad rendelkezés (benne foglalva a szabad névváltoztatást is) nem volt összeegyeztethető az állam egyre szélesedő szabályozási igényével, s emellett a név mint nem testi tárgy kiesett a tulajdonjog tárgyai közül.²⁹⁶

A személyiségi jogok – azok részeként a névjog – Sólyom László által említett tulajdonjogi eredete Eiserth István lőcsei királyi ügyész 1898-as rövid cikkében is megjelent. Ebben az ismert párizsi regényíró, Émile Zola perét idézte fel, amely *Pot Bouille* (Tisztes úriház) című, 1882-ben megjelent művének egyik szereplője neve miatt indult. Zola regénye

²⁹² SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 46.

²⁹³ Uo. 48.

²⁹⁴ Uo. 94.

²⁹⁵ Uo. 123.

²⁹⁶ ARNDT, Nicole (2003) i. m. 39. Vö. még RASCHAUER, Bernhard (1978) i. m. 5., BREXEL, Richard (1962) i. m. 38–42., 117–120.

alias bíróját Duverdynek nevezte el, csakhogy e név egy ismert párizsi ügyvéd sajátja volt, aki a bíróság előtt kérte, hogy a szerző és a kiadó a Duverdy nevet távolítsa el a regényből. A bíróság „tekintve, hogy a családi név tulajdon, melyet érdekeinek határain belül a támadás ellen mindenki joggal védelmezhet; tekintve, hogy Duverdynek alapos oka van a fentnevezett személy szerepeltetésében oly cselekményt látni, mely nevét gyűlöletessé vagy nevetségessé teszi, hogy joga van ezt ellenezni...”, az alpereseket elmarasztalta.²⁹⁷

Ugyanakkor a 18. századi természetjog „személyiségi” jogai és a modern személyiségi jogok között nem egyenes az út,²⁹⁸ ahogy Sólyom László fogalmaz: „A természetjogi kodifikációk [...] a »személy« különböző konkrét szabadságjogai helyébe a mindenkit megillető polgári jogképességet állították.”²⁹⁹ Majd a 19. századi német jogtudomány feltámasztotta a személyiségi jogokat, s elméleti megállapításai a modern személyiségi jogok alapjaivá lettek.³⁰⁰ Személyi Kálmán is hasonló szakadást látott a személyiségi jogok fejlődésében. 1915-ben megjelent munkájában fogalmazta meg: „régí jogunk igen bőkezűen gondoskodott a személyiség

²⁹⁷ EISERTH István: A név mint tulajdon. *A Jog*, 17. (1898) 9. 65. Személyi Kálmán az ügyvel kapcsolatban megjegyzi: „A személyes vonatkozás itt a néven kívül a foglalkozás megjelölésében található.” SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 147.

²⁹⁸ Ezt a nem egyenes utat jelzi többek között, hogy a tulajdonjogi teória mellett az 1840-es években egy másik névszabályozással kapcsolatos nézet is felbukkant. Karl Einert a névviselésnek csak közjogi alapot kívánt adni, úgy vélte, hogy a jogügyletek biztonságát biztosítani hivatott állandó névhasználat – eképp a névviselés és a névváltoztatás szabályai – elegendő, ha a közjog eszközeivel szabályozottak. Tehát Einert tagadta, hogy a név a magánjog tárgya lehetne, azonban e felfogása ellenére – hívja fel a figyelmet Nicole Arndt – a neveknek magánjogi deliktualis védelmet kívánt biztosítani. Vö. ARNDT, Nicole (2003) i. m. 39. Lásd még BREXEL, Richard (1962) i. m. 48–54. EINERT, Karl: *Erörterungen einzelner Materien des Civilrechts Nr. 2: Über das Recht der Namensführung und Namensänderung*. Dresden/Leipzig, 1846.

²⁹⁹ SÓLYOM László (1983) i. m. 223.

³⁰⁰ Uo. 225. A személyiségi jogok elméleti megkonstruálásában fontos szerepe jutott Otto von Gierkének, aki a tulajdonjogi elmélettel ellentétés alapokon gondolta tovább a személyiségi jogok kérdését, s nem a vagyoni, hanem a személyiségi oldalt helyezte előtérbe. Ez a „fordulat” természetesen a névjogról való gondolkodást is érintette. Vö. BREXEL, Richard (1962) i. m. 128–130. Személyi Kálmán bírálja Gierke alapjogi elméletét. „Az alapjogelmélet voltaképp a személyiségnek, mint jogon kívüli tényezőnek összezavarása az alanyi jog fogalmával. A Gierke-féle alapjognak nem felel meg semmiféle objektív jogszabály, maga Gierke sem építi ki elméletét e részben következetesen, mert az alapjogot inkább, mint jogok forrását, semmint alanyi jogot fejtegeti. Objektív jogszabály hiányában nincsen alanyi jog s így az alapjog-elmélet megdől.” SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 40–41.

sérelmeinek magánjogi következményeiről s a személyiség védelmét nemcsak energikus büntető, hanem kártérítési s ezt pótló szabályokkal valósította”, azonban az osztrák polgári jog magyarországi bevezetése megszakította azt a fejlődést, amely alapja lehetett volna a magánbírságok továbbfejlesztésével a modern személyiségi jogi védelemnek.³⁰¹ Ezt a régi jogi „személyiségvédelmet” Személyi Kálmán már a Szent István-i törvények kártérítési rendelkezéseiben megtalálta, amelyek az élet, testi épség, szabadság és a becsület megsértéséhez fűződtek. Ezen cselekményeket a nagyobb hatalmaskodás körébe tudjuk sorolni, amelyek tulajdonképpen „a személy és a nemesi rang sérelmének alap gondolatára vezethetők vissza”.³⁰² De nemcsak a nagyobb hatalmaskodás, hanem a „többi” erőszakos cselekmény (potentia minor, kisebb hatalmaskodás) körében is találunk olyan magánjogi vétséget, amelyek szankcionálása a személyiség védelmét célozza.³⁰³ Fézer Tamás szerint ezek a „rendi kiváltságokkal rendelkezőket ért sérelmek olyan – elsősorban elégtételként jelentkező, de megítélésében kompenzációs célokat is szolgáló – jogkövetkezményekkel kapcsolódtak össze, melyek még mindig inkább voltak büntetések, mint magánjogi szankciók.”³⁰⁴

A 19. század második felének jogfejlődése idegen (osztrák és német) alapokra helyeződött, s a személyiségvédelem terén tapasztalható hiányosságok orvoslására már nem volt felhívható a szokásjog annak erőteljes háttérbe szorítása miatt. Az 1853. május 1-jén Magyarországon is hatályba léptetett Osztrák Polgári Törvénykönyv (OPTK) – miként Fézer Tamás megfogalmazza – a későbbi nem vagyoni kártérítés előfutáraként bevezette a fájdalomdíj intézményét, amely az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (ITSZ) által részben visszaállított rendi jogalkalmazás ellenére is tovább élt. Így a korábbi „bírságos bántalmak” „egy része a büntetőjog körében került szabályozásra, másik részük vagyoni kártérítési formát öltött. Ennek indoka, hogy a modernizáció korába

³⁰¹ Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 37.

³⁰² Uo. 26.

³⁰³ Az álorcásság (larva) és a becsületsértés (emenda linguae) tényállásait sorolja ide Személyi. Vö. SZEMÉLYI Kálmán, 1915, 34. Témánk szempontjából az álorcásság bír jelentőséggel, hiszen ebben az esetben hamis (nemesi) névhasználatról, névbitorlásról beszélhetünk. (Lásd erről bővebben *A névviselés büntetőjogi vonatkozásai* című alfejezetet.) Azonban ez a névbitorlás nem a mai fogalmainkkal egybeeső elnevezésű tényállást jelöli, ugyanis régi jogunk ebben az esetben a nemesi családhoz való tartozás látszatát szankcionálta. Ekképp az álorcásság a családi állás elleni támadásként fogható fel. Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 34–35.

³⁰⁴ FÉZER Tamás: *A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban*. HVG-ORAC, Budapest, 2011, 53.

lépő magyar magánjog tisztán a vagyoni viszonyok védelmét volt hivatott biztosítani.”³⁰⁵ A magyar jogfejlődésének e német és osztrák irányba terelése váltásként jelentkezett, ami a rendi gyökerektől való elszakadást eredményezte. Ezért maga Személyi Kálmán is a német jogirodalmon keresztül mutatja be a személyiségi jogok kifejlődését. Azt írja: „a személyiségi jogok – mint külön kategória – fogalmának kifejlődése a német jogirodalomban a névre vonatkozó jogszabályok feletti vitára vezethető vissza”, ugyanis a személyiségi védelem első formája a névjog abszolút jogként való „proklamálásával” jelent meg. Ez a lipcsei jogi kar 1781-ben hozott ítéletéhez kötődik, s ez alapján konstruálta meg a német jogtudomány a többi személyiségi jogot, bár a névjog nyert csak törvényi elismerést.³⁰⁶

A 19. és 20. század fordulójának magyar jogtudósai közül néhányan annak adtak hangot műveikben, hogy a magánjogi törvénykönyv kodifikációs munkálatai során sokan könnyen fordultak a személyiségi jogok felé. Csupán néhány korabeli tudományos cikk foglalkozott a személyiségi jogokkal, közöttük a névjoggal.³⁰⁷ Persze ez nem jelenti azt, hogy a személyiségi jogok kérdése ne lett volna a magyar magánjogi kodifikáció tárgya. „A Polgári Törvénykönyv tervezetének előkészítése volt az, amely felfedezte, hogy a személyiségi jogok ugyanúgy magánjogi oltalomra szorúlnak, mint az ember vagyoni jogai.”³⁰⁸ Míg az első tervezet generálklauzula helyett a személyiségi jogok (testi épséghez, szabadsághoz, egészséghez, becsülethez, névhez, képmáshoz és a bizalmas magánokiratokhoz való jog) felsorolásának módszerét választotta a védelem eszközeül objektív szankciók (jogsértés abbahagyására kötelezés, további jogsértéstől való eltiltás, ítélet közzététele) hozzárendelésével, és az okozott vagyoni és nem vagyoni károk megtérítésének kötelezettségével, addig a második tervezet „a német hagyományoktól elfordulva a francia megoldás irányába húzódott egy generálklauzula kialakításának gondolatával”, amely egy teljesen más álláspontot fejezett ki.³⁰⁹ Az 1928-

³⁰⁵ Uo. 37.

³⁰⁶ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 40–41., LÁNCZY Gyula (1869) i. m. 499. Vö. BREXEL, Richard (1962) i. m. 98–99., 103–104., 107.

³⁰⁷ A *Jogi Szemle* egyik 1869. évi számának hasábjai is ennek adnak hangot. Vö. LÁNCZY Gyula (1869) i. m. 491. Maga Személyi Kálmán is sajnálkozik a fölött, hogy mostohan bánnak a kérdéssel a századforduló jogászai. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 40.

³⁰⁸ FÉZER Tamás (2011) i. m. 56.

³⁰⁹ Vö. FÉZER Tamás (2011) i. m. 57. Vö. még BALÁS P. Elemér: Személyiségi jog. In Szladits Károly szerk.: *Magyar magánjog. Általános rész, személyi jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 639–640.

as magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) már az általános személyiségi jog elismerését rögzítette.³¹⁰

A Szladits Károly által szerkesztett hatkötetes magánjogi munkában Balás P. Elemér az egyes személyiségi jogok körében – mint az általános személyiségi jog vonatkozásait – a következőket tárgyalja: élet, testi épség, egészség; személyes szabadság; becsület; női becsület; képmás; „belső képmás”; titokszféra; névjog; cím, rang és címer.³¹¹ A személyiségi jogok, azon belül a névjog védelmi eszközeit a korabeli jogirodalomban találjuk meg három formában: „1. az érvényesülés meggátolása esetén az elismerésre célzó igényt, 2. a kizárólagosság elleni támadás esetén a bitorlás megszüntetését célzó igényt, és 3. az érdekmegetérítési igényt.”³¹²

Az *elismerést célzó igény* esetében a kereset alapját egyrészt a névjog felperesi igazolása (például anyakönyvi kivonattal), másrészt az alperes névviselést zavaró magatartása jelentette. Ennek a marasztalási keresetnek az volt a célja, hogy a névjog érvényesülésén esett csorbát helyreállítsa az alperes teljesítése által, aki ezt megtehetette a felperes névjogának elismeréséről szóló nyilatkozattétellel, illetőleg a jogsértő magatartás abbahagyásával. Mindezt bírsággal, valamint saját költségén hírlapi közzététellel ki lehetett tőle kényszeríteni.³¹³ Ezt a személyiségi jogvédelmi eszközt akkor lehetett igénybe venni, ha az alperes kétségbe vonta a felperes adott név használatához való jogát, tehát az Mtj. 108. §-ában foglalt magatartást megvalósította. Balás P. Elemér szerint a kétségbevonás ritkán történhetett kifejezetten, leginkább más nevének említésének mellőzésével következhetett be, például egy előadás vagy műsor során

³¹⁰ Mtj. 107. § „Mindenkinek joga van arra, hogy a törvénynek és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse és hogy ebben őt senki se háborítsa (személyiség joga).

A személyiség jogáról lemondani vagy gyakorlását a jóerkölcsebe ütköző módon korlátozni nem lehet.”

108. § „Akit a személyiség jogában jogellenesen megsértenek, a sértés megszüntetését követelheti és ha ismételéstől lehet tartani, keresettel kérheti, hogy a bíróság a sértőt a sértéstől tiltsa el. A személyiség jogának megsértése az is, ha valaki a mást megillető név viselésének jogát – az írói és a művészi álnév viselésének jogát is ideértve – kétségbe vonja vagy azzal sérti, hogy jogos érdekének sérelmével jogellenesen hasonló nevet használ; úgyszintén ha valaki másnak jogos érdekét azzal sérti, hogy annak képmásával, vagy tőle eredő vagy hozzá intézett levéllel vagy egyéb bizalmas természetű irattal visszaél.”

109. § „A személyiség joga a halál után is védelemben részesül, amennyiben a kegyelet megkívánja.”

³¹¹ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 635., 646.

³¹² SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 167.

³¹³ Uo. 167–169.

az egyik szereplő nevét nem említik meg.³¹⁴ A *névbitorlási igény* esetében a kereset alapját egyrészt maga a névjog, másrészt a bitorlást képező cselekmény jelentette. A per célja a jogosulatlan névhasználat megszüntetésére irányult, amely egy alperesnek intézett tilalommal valósult meg. Ebben a perben az alperes kifogásait előterjesztette, amely annak bizonyítását jelentette, hogy joga van a név használatára (aminek megszerzését igazolta).³¹⁵ Az *érdekmegtérítési igény* viszont nem volt önálló védelmi eszköz, ugyanis vagy az elismerési, vagy a névbitorlási perhez kapcsolódott, ekképp a jogalapnak is ennek megfelelően kellett meglennie, szűken véve pedig a névviselésben való zavarás hátrányát kívánta meg. Ebben a perben a marasztalt nem vagyoni kártérítéssel tartozott, amelyet elégtételnek hívott a jogirodalom, azonban annak pontos definiálása nélkül.³¹⁶

A vázolt fejlődés fényében leszögezhetjük, hogy a 19. század végére a név viselése átlépte az adminisztráció határait (pedig a névviselésnek adminisztratív kérdéssé válása sem volt kisebb jelentőségű előrelépés, amely szintén e századra teljesedett ki), és a jognak és tudományának egyik területévé vált a személyiségi jogok elemeként, a személyiségi jog vonatkozásaként.

³¹⁴ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 668.

³¹⁵ Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 170–171.

³¹⁶ Uo. 171–172.

III. A NÉVVISELÉS JOGI JELLEGE

Mint láthattuk, a 19. század végén kezd formálódni a névviselési jog. Ebben az időszakban beszélhetünk már névjogról, hiszen a személyiségi jogok megjelenése kapcsán természetessé válik, hogy névhez mindenkinek van joga, sőt az állam törvényben írja elő, hogy milyen nevet viseljenek állampolgárai.³¹⁷ Az e köré felépülő elméleti és intézményes rendszert fedi le a névjog. Ezt a nevet a természetes személy jogosult viselni, tehát megilleti a névviselés joga. A két meghatározás nehezen választható el egymástól, a jogirodalomban is szinonimaként fordulnak elő. A „névjog” szóhasználathoz a személyiségi jogok körében a nevet, illetve annak viselését megillető oltalom áll közelebb (ezt nevezhetjük a névviselés magánjogi oldalának), míg a „névviselési jog” inkább a név használatát s az azzal összefüggő adminisztratív jogi kérdéseket, ha úgy tetszik, a névviselés közjogi oldalát fedi le. A név viselésének e kettős jogi arca a névviselés jogágak közötti elhelyezkedésére is hatással van. A személyiségi jogi és az adminisztratív vetület a névviselési jogot „keresztülfekvő” jogterületté teszi, így számos jogterület tárgya lehet egyaránt.³¹⁸

³¹⁷ Lásd A. T. 44. §. (1894)

³¹⁸ Bernhard Raschauer azt írja a német és az osztrák névjog történeti fejlődése kapcsán, hogy a nevet mint jogintézményt az egységességgnek, a névviselés szabadságának, az állandó neveknak, a névkülönbözőségnek, a családon belüli azonos névhasználatnak és a személyiségvédelemnek az alapelve írja le, karakterizálja. RASCHAUER, Bernhard (1978) i. m. 21–24. Ezek az elvek – a magyar jogrendszerben is érvényesülve – meghatározzák a név (névviselés) jogi jellegét, ekképp alapját képezik a névjog jogrendszerbeli elhelyezkedésének.

1. A névjog helye a jogágak között

1.1. A NÉVVISELÉSI JOG A MAGÁNJOGBAN

A névviselés jellemzően magánjogi terület, amelynek a legtöbb részében fellelhető. A személyiségi jogi gyökerek és továbbfejlődés mellett a családi jog a névviselési jog másik legmeghatározóbb területe a magánjogon belül. E jogágon belül azonban más területeken is felmerül a természetes személyek névviselése: a társasági jogban a cég(név) és a (polgári) név kapcsolata, a szellemi alkotások jogában a szerző, a feltaláló személyéhez fűződő jogok köre. E munka keretei között a névviselés legmarkánsabbnak ítélt magánjogi vonatkozásait tárgyalom, így a *személyiségi jog*, a *családi jog* és a *társasági jog* kapcsolódó vonatkozásait taglalom. A szellemi alkotások jogában megjelenő természetes személyeket érintő névviselési normák a szabályozott jogviszony jellegéből adódnak, azonban a névviselési jog területének csupán egy szegmensként, de nem karakterizáló vonásaként értelmezhetők, a névviselés „keresztülfekvő” jellegét erősítik.³¹⁹

³¹⁹ A szerzői jog körében a névjognak két vetületét határozza meg a szakirodalom: pozitív értelemben a szerzőnek (szerkesztőnek) joga van arra, hogy nevét a művén és a műre vonatkozó közleményen szerzőként feltüntessék. Negatív értelemben pedig azt jelenti, hogy a szerző jogosult művét név nélkül vagy felvett néven is nyilvánosságra hozni. Vö. CSÉCSY György: *A szellemi alkotások joga*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2002, 34–35.; TATTAY Levente: *A szellemi alkotások joga*. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 110–113.; LONTAI Endre – FALUDI Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004, 62–63. A feltaláló személyéhez is hasonló formában kapcsolódik a névjog, amely a szerzőivel egyező abszolút jellegű negatív tartalmú jogviszony tartalmi eleme. Vö. CSÉCSY György (2002) i. m. 88.; TATTAY Levente (2003) i. m. 257–258.; LONTAI Endre – FALUDI Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv (2004) i. m. 194–195.; PAPP László: A találmány fogalmának értelmezési kerete a XX. század első harmadában. In P. Szabó Béla – Szemesi Sándor szerk.: *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*. DE ÁJDI, Debrecen, 2010, 261.

1.1.1. A névviselési jog személyiségi jogi meghatározottsága

A névviseléssel foglalkozó szakirodalom elsősorban a személyiségi jogok között megjelenő jogosultsággként kezeli e területet.³²⁰ A 19. század végének és a 20. század első felének jogirodalma is – mint láttuk – a személyiségi jogok körében tárgyalja a névviselési jogot.³²¹ Az Mtj. az általános személyiségi jogokat deklarálta, s katalógusában a legtipikusabbak: a névhez, a képmáshoz való jog, a magántitok védelme jelent meg, s kitért a kegyeleti jogokra is.³²² A 20. század jogtudománya és törvénytudományi gyakorlata továbbfejlesztette a személyiségi jogok körét annak ellenére, hogy az Mtj. javaslatként maradt. Majd a személyiségi jogok és a nem vagyoni kártérítés fejlődésében újabb szakadás következett be a II. világháborút követően, amikor is eltűnt a jogintézmény csaknem negyed évszázadra, mígnem az 1960-as évektől a jogirodalomban újra témává válva, az 1977-es Ptk. novellával realizálódva a nem vagyoni kártérítés ismét megjelent a magyar jogrendszerben.³²³ Végül az „elmúlt egy-két évtized ahhoz volt elegendő, hogy az Mtj-ben rendelt jogintézményi jellemzőkhöz visszakanyarodjunk”.³²⁴

A személyiségi jogok két úton nyernek elismerést a jog világában: a deklaráció és a védelem által. A névviselési jog (névjog) mindkét formában megjelenik a jogrendszerben. Ennek kiindulópontja a „személy” és „személyiség” közötti különbségtétel körülírása. „A »személy« és »személyiség« tulajdonképpen jogon kívüli fogalmak” – írja Személyi Kálmán, majd hozzáteszi: a jogtudomány a készen kapott fogalmakat a maga számára átformálta. Így amikor *személyről* beszélünk, a jog szempontjából a jogok és kötelezettségek alanyát értjük. Ez a tulajdonképpen vett jogalanyiség, amitől el kell választani a *személyiség* fogalmát.³²⁵ A személyiség a személy jogalanyiségától független, annak minden társadalmi vonatkozása. Balás P. Elemér szerint a személyiség a jog szempontjából negatívumot jelent, mindazt, ami nem tartozik a külső világhoz.³²⁶ A személyiség egyfajta értékkel bír (eszmei érték), amely egy sajátos társadalmi

³²⁰ Nemcsak a magyar, hanem az annak történeti alapját jelentő német személyiségi, névjogi jogi irodalom is hangsúlyozza ezt. Lásd pl. DORENZ, Brien – STRÖLL, Peter A.: *Namensrecht*. C. Bertelsmann, NAMBOS, 2005, 2.

³²¹ Lásd A személyiségi jogok megjelenése című alfejezetet.

³²² Mtj. 107–109. §§.

³²³ Vö. FÉZER Tamás (2011) i. m. 58–63.

³²⁴ GÖRÖG Márta: A személyiségi jogok fejlődése az Mtj tükrében. *Jogtudományi Közlöny*, 64. (2009) Klnsz. 10.

³²⁵ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 3.

³²⁶ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 638.

szükségletkielégítést szolgál. Ez a társadalmi szükséglet az emberi egyed önmegvalósítása, a személy részvétele a társadalomban. A személyiség nem azonos fogalmilag az egyeddel, „annak csupán sajátos minőségét, szerepét, társadalmiságát és egyediségét, társadalmi értékjellegét jelöli”.³²⁷ Ezt Személyi Kálmán az „életjavak” kifejezéssel fogalmazta meg: „Tehát a »személyiség« kifejezés a legfőbb életjavakat jelenti, az életet; becsületet, szabadságot; jelenti továbbá az egyénileg megkülönböztető jelleget. Helyesebben a személyiség mindezen legfőbb életjavak hordozóját jelenti...”³²⁸

A jog szempontjából sajátos az összefüggés a személy és a személyiség között, hiszen míg a személy (egyén) jogok és kötelezettségek *alanya*, addig a személyiség jogi védelem *tárgya*.³²⁹ A személyiségnek mint egésznek és annak elemeinek védelemben kell részesülni a jog által. *Ugyanis a jogrendszer egészének kiindulópontja a jogalany, s annak védelme nélkül felesleges a jogok biztosítása. A jogalany joggyakorlása pedig maga a személy általi tevékenység, s mint ilyen, a személyiség megnyilvánulása.* A személy tehát a társadalom részeként, önmegvalósítása által személyiségként jelenik meg. A személyiség megnyilvánulása magába foglalja a személy materiális és eszmei mozzanatait egyaránt. Így elkülöníthető többek között az élet, testi épség, egészség, valamint a becsület, a jó hírnév, a szabadság.³³⁰

Hogyan jelenik meg a személyiség a jogban? A személyiség megnyilvánulása személyek közötti kapcsolatot feltételez. Az ilyen kapcsolatok tehát személyiségi viszonyt hoznak létre. *Ez a viszony a jog által védelemben részesül, ami az egyik megjelenési módja a személyiségnek a jogban.*³³¹ Ebben az esetben akkor jelenik meg a személyiség a jog világában, amikor azt sérelem éri, s ezt a sérelmet a jogrend igyekszik kiküszöbölni eszközeivel.³³² Mivel maga a személyiség (amit minden joggyakorlásban való megnyilvánulásnak tekintünk) a jogrendszer valamennyi területén jelen van, így annak védelme jogáganként másképp alakul. Így beszélhetünk

³²⁷ Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 22.

³²⁸ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 3.

³²⁹ Vö. BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 643.

³³⁰ Vö. Törő Károly (1979) i. m. 26. és SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 4., BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 635–636.

³³¹ A védelem mellett a másik jogbeli megjelenése a személyiségnek, a hozzá fűződő jogok kimondása, amelyről a későbbiekben esik szó, azonban csak a névviseléshez való jog kapcsán.

³³² Az Új Ptk. a személyiségi jogok nevesítését azok sérelmén keresztül teszi. 2:43. § [Nevesített személyiségi jogok].

alkotmányjogi, büntetőjogi, polgári jogi és közigazgatási jogi védelemről egyaránt.

Személyi Kálmán érthetőnek tartja azt az álláspontot is (amelynek kiindulópontja a joggyakorlás mint a személyiség megnyilvánulása), miszerint minden jogvédelem a személyiség védelmét jelenti, következésképpen minden jogsérelem a személyiséget ért sérelem is egyben.³³³ Mindebből persze nem következik az, hogy a személyiség védelmét a jogrendszer egészére ki kellene terjeszteni. Ez nem jelentené a cél elérését, azaz a személyiség védelemben való részesítését, ugyanis gyakorlatilag minden egyes jogsérelem a személyiség sérelmét jelentené, s ez jelentéktelenné tenné a védelmet. A védelem nem tudna elkülönülni, ami által súlytalanná válna. Ugyanakkor, ha egy önálló védelmi rendszert alkotnánk, amelynek pusztán az a feladata, hogy a személyiséget ért sérelmek ellen szolgáljon eszközül, ezzel sem érnénk el a célt, mert a jogrendszer egészéből kizárnánk ezáltal a védelem más lehetőségeit.³³⁴ Az arany középutas megoldás tehát az, amikor a jogágak egyes területei részesítik védelemben a személyiséget.

A téma szempontjából a *polgári* jogban megjelenő személyiségvédelem fontos számunkra. Törő Károly szerint a jogágak mintájára történő személyiségvédelmi eszközök elhatárolásánál nem az a döntő szempont, hogy mi az adott jogvédelem tárgya, hanem az, hogy milyen eszközökkel védi ezt a tárgyat. A polgári jognak az a sajátossága, hogy a szabályozás elsősorban rendező, helyreállító és érdekiegyenlítő célú, és a szankciók reparatív jellegűek, azt eredményezi, hogy ezzel nem általánosságban szolgálja a személyiségvédelmet, hanem minden egyes személyiség konkrét megvalósítását és érvényesülését védi.³³⁵ Polgári Törvénykönyvünk Második részének IV. címében rendelkezik a személyek polgári jogi védelméről. A Ptk. 75. § (1) értelmében: „A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.”³³⁶ A Törvénykönyv e szakasza generálklauzulaként az általános védelmet biztosítja. Szubszidiárius jellegű, ugyanis biztosítja a taxative meghatározottság nélkül is a teljes körű védelmet a személyiség számára.³³⁷ A Ptk. tehát *általánosságban védi* a személyhez fűződő jogokat, ezért a Ptk. 84. §-ának rendelkezéseit, azaz jogsérelem elleni védelmi eszkö-

³³³ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 4.

³³⁴ Vö. uo. 4–5.

³³⁵ TÖRŐ Károly (1979) i. m. 36.

³³⁶ Vö. Új Ptk. 2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme]

³³⁷ Vö. CSÉCSY Andrea – CSÉCSY György – SZIKORA Veronika: *Polgári jogi alapterületek. Személyek joga. Dologi jog.* DE AJK, Debrecen, 2009, 128.

zöket bármiféle személyhez fűződő jog megsértése esetén alkalmazni lehet.³³⁸

A személyiségi jogviszony abszolút jellegéből következik, hogy valamennyi, a törvényben külön nem nevesített személyiségi jogot mindenki köteles tiszteletben tartani, a jogosult a személyiségi jogainak sértetlenségét mindenkiivel szemben követelheti, illetve a védelem érdekében a Ptk. által felkínált valamennyi jogi eszköz igénybe vehető. A törvény által védelemben részesített, de külön meg nem nevezett személyiségi jogok az Alkotmányból [54. § (1)] vezethetők le.³³⁹ A személyiségi jogok érvényesülésének feltétele a *rendeltetésszerű joggyakorlás* elvének betartása, így azok gyakorlása mások jogait és törvényes érdekeit nem sértheti. *Jogellenesnek* minősül az a magatartás, amely a személyiségi jogba tartozó bármely jogosítvány sérelmét eredményezi, de ezt a jogellenességet általában *kizárja* a sértett beleegyezése, a jogszabály felhatalmazása, a jogos védelem vagy a szükséghelyzet.³⁴⁰ Ez a védelem a jogi személyeket is

³³⁸ A személyiségi jogok védelmet élveznek a polgári jogban. A jogrendszer védelmi funkciója akkor jelenik meg, amikor valamely általa védett jogot sérelem éri. A Ptk. általánosan és az egyes személyiségi joghoz kapcsolódóan is nyújt eszközöket a sérelmet szenvedett jog segítésére. Az általános védelmi eszközöket a Ptk. 84. §-ában sorolja fel: (a) jogsértés bírói megállapításának, (b) abba-hagyásának, folytatásától eltiltásnak, (c) elégtételadásnak, (d) sérelmes állapot megszüntetésének valamint (e) kártérítésnek (nem vagyoni) követelése. Az objektív személyiségvédelmi eszközöket a 84. § (1) a)–d) pontjai tartalmazzák. Ezek igénybevételére akkor van lehetőség, ha megállapítható a személyiségi jogsérelem, valamint az, hogy e sérelem és a jogsértő magatartás között okozati összefüggés áll fenn. Annak azonban nincs jelentősége, hogy az a személy, aki jogellenes magatartást tanúsított, felróhatóan járt-e el, mint ahogy közömbös a jó- vagy rosszhiszeműsége is. A jogkövetkezmények azzal szemben alkalmazhatók, aki a jogsértést okozta, vagy annak bekövetkeztében közrehatott. Az objektív jogkövetkezmények érvényesülésére irányuló igény nem évül el. Vö. ZOLTÁN Ödön: *A személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok*. In *A Polgári Törvénykönyv magyarázata* 1. CompLex, Budapest, 2007, 306–308. Az Új Ptk. elévülési időn belül engedi alkalmazni az objektív szankciókat (2:51. §), valamint a nem vagyoni kártérítés helyett bevezeti a sérelem díjat (2:52. §).

³³⁹ Vö. Alaptörvény II. cikk

³⁴⁰ Ezek közül a Ptk. csak a sértett beleegyezéséről szól a 75. § (3) bekezdésében. A hozzájáruló nyilatkozat tartalmában joglemondó nyilatkozat is, amelyet kiterjesztően értelmezni nem lehet. A jogellenesség kizárásának joghatása azonban csak akkor következik be, ha a hozzájárulás nem sért, illetve nem veszélyeztet társadalmi érdeket. A személyhez fűződő jogaival azonban egyekben a jogosult nem rendelkezhet. Annak korlátozására, kizárására irányuló jognyilatkozata ugyanis a törvény értelmében semmis. Vö. Török Gábor szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata. A személyek joga*. I. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 299., Új Ptk. 2:42. § (3)

megilletheti abban az esetben, ha az adott személyiségi jog jellege megengedi azt, hogy nem csak magánszemélyt érint (például névviseléshez vagy a jó hírnévhez való jog stb. esetében).

Mivel a személyiségi jogok alanya csak jogképes személy lehet, nincs mód az elhunyt vagy megszűnt személy személyiségi jogainak érvényesítésére. Ezzel a kegyeleti jogra vonatkozó jogosítványok törvényi szabályozása nem mond ellent, mivel az – a gyakorlat felfogásában – az elhunyt természetes személy meghatározott személyiségi jogainak sérelmén keresztül megkívánja, magában foglalja a jogérvényesítésre jogosult személyiségi jogainak csorbulását is. A személyiségi jog alanyai nem a saját (esetlegesen az átlagostól kedvezőtlenül eltérő) személyes adottságukhoz igazodva, illetve személyiségük értékelésétől függően, hanem a mindenkivel szemben azonosan alkalmazott mérce alapulvételével jogosultak a védelemre.³⁴¹

A személyiség másik megjelenési formája a jogok biztosítása, a személyiségi jogok kimondása, deklarálása. A személyiségi jogok a jogrendszerben elsődlegesen alkotmányjogi köntösben mutatkoznak. A jogági rendelkezéseknek levezethetőnek kell lenni az alaptörvényi rendelkezésekből. A magyar alkotmánybíróági gyakorlatban az ún. *általános személyiségi jog* egyik megnyilvánulása az emberi méltósághoz való jog. A személyhez fűződő jogok a Ptk.-ban nagymértékben lefedik az Alkotmányban biztosított alapjogok, ezen belül a személyhez fűződő alkotmányos jogok területét: a személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti – mondja ki a Ptk. 76. §-a³⁴² – különösen a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük vagy felekezetük szerint, továbbá a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.³⁴³ A személyhez fűződő jogok Ptk.-beli fogalma nagymértékben emlékeztet arra a felfogásra, amit az Alkotmánybíróóság képvisel az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatban.³⁴⁴ A téma névviselésre való fókuszáltsága viszont megengedi, hogy a személyiség és annak védelme széles körű taglalása helyett a következőkben a szűkebb terület váljék a feldolgozás tárgyává.

³⁴¹ Vö. Ptk. Kommentár (CompLex Jogtár)

³⁴² Vö. Új Ptk. 2:43. §

³⁴³ Az alkotmánybíróági gyakorlatban a továbbiakban tárgyalandó névviseléshez való jog is az emberi méltóságból levezethető alapvető jogként jelentkezik (lásd 58/2001. ABh. – névhatározat).

³⁴⁴ Vö. Alkotmány Kommentár (CompLex Jogtár).

Hogyan viszonyul egymáshoz a név és a személyiség? A kérdésre adandó válasz megtalálásához ezúttal is érdemes egy kissé távolabbról közelíteni. Törő Károly a személyiség definiálásakor egy, itt kiemelésre érdemes gondolatot fogalmazott meg: „A személyiség nélkülözhetetlen feltétele mégis a viszonylagos elkülönülés a társadalomtól. Ez az elkülönülés adja meg a személyiség sajátosságait, megkülönböztető, egyéni jegyeit...”³⁴⁵ Bár e gondolat a társadalom és az egyén viszonyának leírását vezeti be, mégis a névviseléssel kapcsolatban egy fontos kapcsolódási alapot jelent. A személy, azaz az egyén társadalomtól való elkülönülése alapozza meg az egyén egyéniségét, s ezáltal a mástól különböző személyiséget, személyiséget. A kapcsolódási pont maga az elkülönülés, amelynek valóságban való megnyilvánulása, illetve kinyilvánítása a név által történik. Törő szerint: „A személy önálló külön neve jelentősen elősegíti a személyiség érvényesítését, a személyiség megvalósítását. Kifejezi a személyiség tartalmi kettőségét: egyaránt szolgálja a társadalomhoz tartozást és a társadalom többi tagjaitól történő viszonylagos elkülönülést.” Még tovább megy, amikor azt mondja, hogy „a név az elkülönülés eszköze”.³⁴⁶ Ugyanakkor a név egy bizonyos összetartozást is kifejez, nevezetesen jelöli az egymással kapcsolatban lévő személyeket. Elegendő itt a családra gondolni. A név nem tartozik a személyiséghez (nem része annak), pusztán annak elkülönítését szolgálja. A névként funkcionáló szó tartalmi jelentése nem írja le a személyiséget.³⁴⁷

A név jogbeli megjelenése is a név és a személyiség kapcsolatából következik. A név és a személyiség viszonyában a *névhasználat* bír a legnagyobb jelentőséggel, ugyanis a személyiség elkülönülését a fentiek értelmében a név szolgálja. Maga a használat egy aktív cselekvést feltételez, míg a név viselése passzív jellegű. Véleményem szerint e két fogalmat a természetes személyek esetén nem szükséges elválasztani, hiszen mind a kettő kifejezi a név személyiséghez kapcsolódását. Mindkét fogalom feltételezi egymást, ugyanis aki egy nevet használ, annak azt viselnie is kell, ellenkező esetben más természetes személy nevét használná, ami jogellenes magatartás. A névhasználat és a névviselés elválasztásának azonban helye van a jog által elismert *nem természetes személyek* vonatkozásában. Itt előfordulhat az, hogy valamely szervezet olyan nevet

³⁴⁵ Törő Károly (1979) i. m. 27.

³⁴⁶ Uo. 286.

³⁴⁷ Korábban, nevek kialakulásakor, illetve a népnyelvben a névként szolgáló szó tartalma a személyiséget is megjelenítette, lásd például tulajdonság nevek. Vö. az *Egyetemes történeti adalékok a családnévhasználat elterjedéséig* című alfejezetben leírtakkal.

használ jogszerűen, amelyet nem visel. A név használatáról is több jogág rendelkezik, ekképp jellemzően – Sárközy Tamás szavait átültetve – „keresztülfekvő” jogterület.

A névhasználatra vonatkozó jogi szabályozás is kétarcú. Egyrészt a név meghatározása, másrészt a név jogi védelme a feladata. Mind a név meghatározását (azaz ki milyen nevet jogosult, illetve köteles viselni), mind használatának védelmét elsősorban a polgári jog és annak egyes részterületei biztosítják. Különböző formájú és eltérő szabályok vonatkoznak arra, hogy természetes személy-e, vagy más, jogi személy, illetve jog által elismert személyiség-e a névviselő. A név meghatározásának alapjaként tekinthetünk a jogrendszerbeli *deklarációra*, ugyanis logikailag elsődleges a jogosultság kimondása, konkrét esetben a névhez való jog (névjog) rögzítése. A magyar jogrendszerben a névhez való jog, a névviselési jog is több forrásból táplálkozik. Meghatározó jelentőséggel bírnak a nemzetközi egyezmények, amelyekhez hazánk is csatlakozott. Az emberi jogok különböző katalógusai emberi jogként nevesítik a saját névhez való jogot. Így például az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 24. Cikkének 2. pontja szerint: „Minden gyermeket közvetlenül születése után anyakönyvezni kell és nevet kell neki adni.” Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a „Gyermek Jogairól” Szóló Egyezmény 7. Cikk 1. pontja értelmében: „A gyermeket születésekor anyakönyvezzük, és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék.” Az Európai Emberi Jogi Egyezményhez kapcsolódó bírói gyakorlat az Egyezmény 8. Cikke (a magánszféra tisztelete) alá vonta a saját névhez való jogot.³⁴⁸

A 2012. január 1-jéig hatályban volt Alkotmány maga nem rendelkezett a névhez való jogról, az Alaptörvény sem nevesíti. Az Alkotmánybíróság az 58/2001. (XII. 7.) számú határozatában azonban az emberi méltósághoz való jogból levezette a névjogot mint önálló alapvető jogot: „A névjog az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében foglalt emberi méltóságból levezethető alapvető jog. Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. Ez a jog az állam által nem korlátozható. A névjog egyéb elemei – így különösen a névválasztás, a névváltoztatás, a névmódosítás – a jogalkotó által alkotmányosan korlátozhatók.” A jogforrási hierarchia alacsonyabb szintjein is megfogalmazásra kerül e jog. Kiemelendő a Polgári Törvénykönyv, amely 77. §-ának (1) bekezdésében mondja ki a névviseléshez való jogot,

³⁴⁸ Vö. 58/2001 (XII. 7.) ABh. (névhatározat).

és azt, hogy az általános személyiségvédelmi rendelkezések értelmében mindenki köteles másnak ezt a jogát tiszteletben tartani. Eörsi Gyula szerint „a névviselés mint jogosultság abszolút hatályú, mindenkivel szemben fennálló alanyi személyiségi jog”.³⁴⁹ Fakad ez egyértelműen a személyiségi jog jellegéből. Maga ez a jogosultság ugyancsak kétarcúságot mutat, ugyanis egyfelől egy általános jelleggel bír: mindenki használhat nevet, másfelől konkrét, meghatározott név használatára vonatkozó jogosultságot jelöl, amelyre külön feltételek állnak fenn. Idesorolandók a név megszerzésének, használatának szabályai, amelyek a név típusától függően eltérnek egymástól.³⁵⁰

Alapvető, hogy általánosan jogot kell biztosítani a névhasználatra. Név nélkül elvész a személyiség, nem válik ki a sokaságból. Konkretilizálni kell, hogy milyen nevet lehet használni, ugyanis az általános névhasználat nem jelenthet korlátlan névhasználatot. Korlátok nélkül maga a név, a megkülönböztetés nem töltené be funkcióját. A korlátozás egyik legfontosabb alapját a név *megszerzése* adja, hiszen bizonyos jogon kívüli tényezők miatt a név jellemzően öröklött megjelölés. Ha más módon történik a névszerzés (például névfelvétellel), épp az abszolút jelleg miatt fontos bizonyos korlátok felállítása. „A névhasználati jogosultság magába foglalja, hogy tilos mást gátolni, akadályozni a jogszerű névviselésben, lehetővé kell tenni, elő kell segíteni mások számára a névhasználati jogok gyakorlását. Tilos jogosulatlanul más nevét használni vagy más nevéhez hasonló nevet jogosulatlanul viselni.”³⁵¹ Abszolút jellegéből fakadóan a névviselés jogának megsértésével megvalósuló személyiségi-jog-sérelem számos formában bekövetkezhet, aminek megállapításában a felróhatóságnak jelentősége nincs, azt csak a jogellenes névviseléssel okozott kár megtérítésére irányuló igény esetén kell vizsgálni.³⁵² Megvalósulhat tehát a sérelem a névhasználat akadályozásában, például valaki nevét törlik a levélről, vagy valakibe belefojtják a szót bemutatkozásokor egy riport során, vagy valakinek valamilyen művét a szerző nevének fel-

³⁴⁹ EÖRSI Gyula: *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 113–114.

³⁵⁰ Ez a jogterületenként eltérő szabályozás, illetve ennek vizsgálata nem hagyható el a tágabb névviselés kutatásakor. Tulajdonképpen ez a többszörös kettősség, kétarcúság az oka annak, hogy a névviselés sokrétűen elemezhető, több szempontból alkalmas a vizsgálatra. A jogban megjelenik a név, mint az egyént egyedileg megjelölő eszköz, illetve mint a személyiség elkülönülését biztosító eszköz. Ennek érvényesülését, amely a névhasználat által történik, a jogrendszer sokféleképpen ragadja meg.

³⁵¹ TÖRŐ Károly (1979) i. m. 335.

³⁵² Vö. BH1991.320.

tüntetése nélkül idézik, stb. Az is jogsértő lehet, ha valakit akarata ellenére neveznek meg. A névhasználat tehát magában foglalja a név nyilvánosságra hozatalát vagy eltitkolását is, feltéve hogy erre lehetőség van. Ugyancsak e jog megsértését eredményezi a név eltorzítása, önkényes megváltoztatása. A csúfnéven való szólítás akár más személyiségi jogot is sérthet.³⁵³ A név tiszteletben tartása mellett megkövetelt az is, hogy mások ne használjanak jogosulatlanul máséval azonos vagy hasonló nevet. Ha valaki jogosulatlanul más nevét használja, vagy jogtalanul máséhoz hasonló nevet használ, akkor *névbitorlásról* beszélünk. „Névbitorlást, csak annak a sérelmére lehet elkövetni, aki a nevet jogszerűen viseli.”³⁵⁴ Ilyenkor két feltételnek kell együttesen érvényesülni: jogosulatlan használat, ami máséval azonos vagy ahhoz hasonló névre vonatkozzon.

A Ptk. az általános védelmi eszközökön túl a névviselési jog megsértésére speciális védelmet is nyújt, azonban ez egy meghatározott körben érvényesíthető: „A tudományos, irodalmi vagy művészi tevékenységet folytató – ha neve összetéveszthető a már korábban is hasonló tevékenységet folytató személy nevével – az érintett személy kérelmére saját nevét is csak megkülönböztető toldással vagy elhagyással használhatja e tevékenység gyakorlása során.”³⁵⁵ A törvénynek ez a különös felelősségi szabálya akkor is alkalmazható, ha az érintett nem felvett, hanem saját néven tevékenykedik, illetve nem kéri a teljes névcserét, csak az összetéveszthetőséget megszüntető (részleges) változtatást, valamint a művészi, tudományos, illetve irodalmi működés körén kívül eső közszereplést vállaló személy esetében nem érvényesül.³⁵⁶ Felvett név viselése esetén azonban az „egyébként” (nem tudományos, irodalmi, művészi) közszerepléssel járó tevékenységet folytató személy jogát vagy törvényes érdekét sérti a más által később felvett és egyéb közszereplés során használt név, a Ptk. objektív védelmi eszközeinek [84. § (1)] megfelelő alkalmazásával nem kizárt az sem, hogy kérje e közszereplőt a felvett név részbeni megváltoztatására.³⁵⁷

³⁵³ Törő Károly (1979) i. m. 336–337.

³⁵⁴ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 668.

³⁵⁵ Ptk. 77. §. (4), Új Ptk. 2:49. §

³⁵⁶ Törő Károly viszont ezzel kapcsolatban a következőt írja: „A jogszabály szövege csak a tudományos, a művészeti és az irodalmi tevékenység esetére biztosítja ezt a szabályt. Véleményem szerint azonban megfelelő kiterjesztéssel alkalmazni lehet más hasonló hivatáskörben is pl. a sportolóknál.” Törő Károly (1979) i. m. 348.

³⁵⁷ Vö. ZOLTÁN Ödön (2007) i. m. 273–274.

1.1.2. A névviselés és a családi jog kapcsolata

A személyiségi jogok körében megjelenő névhez való jogosultság feltételezi a név megszerzését. „A név megszerzése mindig eredeti szerzés, a név a személyben keletkezik” – írja Balás P. Elemér.³⁵⁸ Tehát a név szerzése – a személyiségi jogokhoz hasonlóan – másra tekintet nélkül történik, még akkor is, ha úgy tűnik, hogy a gyermek születéskor örökléssel szerzi a nevét (ami ekképp a származékos szerzés látszatát keltheti). Ebben az esetben is *új név*, az ő saját neve keletkezik, amelyet jogosult viselni. A megszerzett név milyensége azonban már nem személyiségi jogi kérdés, hanem más jogterületek által meghatározott. Láttuk, hogy az A. T. névviselési kötelezettséget írt elő 44. §-ában, olyan név viselését, amelyet a születési anyakönyvbe bejegyeztek, és amely megfelel a névviselés (ebben az értelemben a névhasználat) formai, alaki szabályainak. A hivatalosan viselt nevek alakjára vonatkozó szabályok pedig elsősorban a családjog területén lelhetők fel, ugyanis a névviselés, helyesebben a név megszerzésének és használatának szabályai a családi jog által átfogott *családi eseményekhez kapcsolódnak*. Ebben a tekintetben a névviselés erős *családi jogi jellege* vitathatatlan.

A névszerzés legtermészetesebb módja a születés, amelynek körülményei a gyermek jogállása tekintetében is meghatározó lesz. A gyermek neve annak függvényében alakul, hogy törvényes házasságban vagy azon kívül született-e, törvényesítették-e, örökbefogadott-e stb.

De nem csak a gyermek neve esetében találkozunk a családi jog szabályaival, hanem a házastársak névviselésében is. E téren óriási fejlődés tapasztalható az elmúlt időszakban, hiszen a hagyományos asszonynevektől a férjek házassági nevéig jutott el a szabályozás. Ezek a névviseléssel kapcsolatos kérdések mind-mind olyan családjogi intézmények tárgyalását indokolják, amelyeknek külön-külön fejezetet szentelnek a névviselés egyes jogi területei vonatkozásában.³⁵⁹

1.1.3. A névviselés és a kereskedelmi jog kapcsolata

A névviselés magánjogi vonatkozásainak tárgyalásakor nem lehet eltekinteni a kereskedelmi, illetve társasági jogi rendelkezések rövid bemutatásától, még akkor sem, ha a cél a természetes személyek névviselésének szabályozástörténeti elemzése. A névviselés és a kereskedelmi jog a

³⁵⁸ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 661.

³⁵⁹ Lásd *A névviselés egyes jogi területei* című fejezetet.

cégen (cégnéven) keresztül fonódik össze. A *cég* – mint kereskedelmi és üzleti név – fejlődése jellemzően olyan névviselési terület, amelyre az „időtlen” jelző nagyban illik, ugyanis hatályos jogunkban érvényesülő cégnévvel kapcsolatos alapelvek a kereskedelmi jog a 19. század harmadik harmadában bekövetkező önálló jogterületként való kodifikálása óta lényegükben változatlanok. Ezek alapján megengedhető a 19. századi és hatályos rendelkezések „összevegyített” bemutatása.

Hatályos jogunkban a jogi személyek névviselésére is a Ptk. 77. §-a az irányadó, azt figyelembe véve, hogy jogi személy nevének különböznie kell azoknak a korábban nyilvántartásba vett jogi személyeknek a nevéől, amelyek hasonló működési körben és azonos területen tevékenykednek.³⁶⁰ Azonban a jogi személyek névválasztására vonatkozó szabályok lényegesen eltérnek a természetes személyek névviselési szabályaitól.³⁶¹ Míg mai jogirodalmunk a gazdálkodó szervezetek nevét *kereskedelmi névként* definiálja, addig a 19. századi jogtudomány a *cég* szót használta. A „czég” fogalmának 19. század végi leegyszerűsített megfogalmazása szerint: „a közönséges életben a polgári név, a kereskedelmi forgalomban pedig a czég különbözteti meg az egyéneket egymástól.”³⁶² Apáthy Istvánnál olvashatjuk, hogy a cég megjelenése előtt a kereskedők *jegyeket* használtak, amelyek mind az áruk megjelölésénél, mind az okmányok kiállításánál a kereskedői minőség kifejezésére szolgáltak. A *társaságok*-nál ezeket a jegyeket egyesítették a kereskedők, ami által kifejezték azt, hogy az egyes tagok magánvagyonától elkülönül a közös cél elérésére rendelt vagyon. Az írásbeliség elterjedésével a biztonság fokozása érdekében szükségessé vált a *név* használata, amely a jegyhez hasonlóan a kereskedői minőség kifejezésére szolgált. Adott esetben a kereskedő polgári neve egyezhetett a kereskedelmi forgalomban használt nevével.³⁶³ Míg az első szabályozást jelentő 1840. évi XV. és XVI. törvénycikkekben a cégbejegyzés kapcsán a *cím* (cég, cégnév) választásának és használatának módja tüzetesen nem volt meghatározva,³⁶⁴ addig az 1875. évi XXXVII. törvénycikként kihirdetett Kereskedelmi törvény (továbbiakban Kt.) már

³⁶⁰ Ptk. 77. §. (3) Az Új Ptk. viszont a jogi személyek esetében külön szól a névviselésről: 3:6. §.

³⁶¹ Vö. KECSKÉS László: *Polgári jog. A személyek joga*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010, 426.

³⁶² APÁTHY István: *Kereskedelmi jog. A magyar Kereskedelmi törvény alapján*. Egenberger-féle Könyvkereskedés kiadása, Budapest, 1876, 124.

³⁶³ Vö. uo. 124.

³⁶⁴ Vö. VÁLYI Sándor: *Magyar czégjog. A bejegyzések és a czégjegyzék-bírói felügyelet szabályainak kézikönyve*. Franklin-Társulat, Budapest, 1906, 135., 1840. évi XV. tc. 1. §

szabatosan rendelkezett a kérdésről. Az a név, amely alatt a kereskedő üzletét folytatta, és amelyet aláírásul használt, cégként volt nevezve.³⁶⁵ Tehát a cég az üzlettulajdonos kereskedői neve volt. Ez azt jelentette egyrészt, hogy az üzletre vonatkozó jogviszonyok jogilag e név alatt keletkeznek, másrészt a tulajdonos a kereskedelmi ügyleteiben e nevet használja, tehát nem polgári nevét. A cég használata azokat a jogkövetkezményeket vonta maga után a kereskedelmi forgalomban, amelyeket a polgári név használata általában, illetve amikor valaki a céget használva járt el, ezzel azt fejezte ki, hogy kereskedői minőségében kíván cselekedni. Ez akkor válik jelentőssé, amikor azt kell eldönteni, hogy valamely cselekmény kereskedelmi ügyletnek tekinthető-e, vagy sem. Ezt viszont megnehezítheti az, ha a kereskedő polgári nevét használja cégként. Vályi Sándornál olvasható, hogy a kereskedő cégének és polgári nevének gyakorlati jelentősége abban áll, hogy a kereskedő az üzleti élet minden vonatkozásában, tehát az ügyletkötéseknél, az üzleti okiratok, váltók aláírásánál és minden, általában az üzlet folytatásához szükséges jogi aktusnál üzleti nevét használja, nem pedig polgári nevét. Az üzleti életen kívüli személyes viszonyokban a kereskedő saját polgári nevét használja.³⁶⁶ Ezek alapján valóban nehéz elválasztani a céget a polgári névtől. Ez csak a jogügylet tartalma alapján tehető meg. Ugyanakkor mindez azt a nézetet erősíti, hogy bár a cég jogilag különbözik a polgári névtől, mégis ahhoz hasonlóan szorosan kapcsolódik a kereskedő személyéhez. „Vagyis nincs helye annak a felfogásnak, mintha a cég a kereskedő személyétől különálló jogi személyiségnek vagy önálló jogalanynak a megjelölésére szolgálna.”³⁶⁷ Ez egy fontos eltérés a ma hatályos szabályokhoz és felfogáshoz képest!

Szászy-Schwarz Gusztáv szintén a polgári név és a cég közötti kapcsolatot boncolgatja *A cég* című munkájában. Szászy a korabeli két, a cégre vonatkozó uralkodó nézet egyikével sem ért egyet. Az egyik nézet szerint a cég a kereskedő neve, a másik szerint az üzlet neve. Szászy tételesen, példákon keresztül vezeti le állítását. Először meghatározza a név fogalmát: a „név» olyan szó, melyet valamely egyed megjelölésére használunk: ilyen értelemben beszélünk egy ember, egy állat, egy dolog (pl. a »normafa«) nevérol”.³⁶⁸ A tényleges név mellett minden embernek jogi

³⁶⁵ Kt. 10. § „A cég azon név, mely alatt a kereskedő üzletét folytatja, s melyet aláírásul használ.”

³⁶⁶ Vö. VÁLYI Sándor (1906) i. m. 19.

³⁶⁷ Uo.

³⁶⁸ SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *A cég*. In *Parerga, vegyes jogi dolgozatok*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1912, 429.

neve is van, például a házassági név. Szászy azt állítja, hogy a cég nem a kereskedő neve. Ezt azzal az egyszerű példával támasztja alá, hogy amikor *Nagy István* megveszi *Kis István* üzletét cégével együtt, akkor is tovább használhatja a K. I. céget. Ekkor a kereskedő ugyancsak N. I., de a cég K. I., ennél fogva a cég nem a kereskedő neve. Tovább boncolgatva a kérdést, Szászy azt az érvelést is elutasítja, hogy a cég nem úgy a neve a kereskedőnek mint embernek, hanem mint kereskedőnek. Ilyenkor a kereskedőről „mint olyanról” van szó. Ilyen összefüggésben sem állja meg a helyét a tétel Szászy szerint, ugyanis – az előző példával élve – ha a K. I. cégű üzletbe valaki bemegy, és ajánlatot tesz a kereskedőnek, akkor azt nem K. I.-nak teszi, hanem N. I.-nak. Ilyenkor a *kereskedő* megjelölést *cím-ként* (titulus) sem lehet tekinteni, hiszen akkor azt kellene mondani, hogy Nagy István úr Kis István. Ilyet pedig nem lehet mondani. Az sem fedí a valóságot, hogy a cég a kereskedőnek az üzletre vonatkozó neve volna. Ennek cáfolata a név kettős jelentésén alapul, ugyanis a név nemcsak megjelöl, de azonfelül valamit állít is az egyedről (például keresztnév megjelöl, családnév, pedig állít, azaz az egy családhoz tartozást mutatja). Az, hogy a cég az üzletre vonatkozik, az csak a megjelölés funkcióját tölti be, ugyanis nem állíthatja azt, hogy a cég a kereskedő neve, következik ez a korábbi példából is: Nagy István nem Kis István. Szászy azt is cáfolja, hogy a cég az *üzlet* neve volna. Ezt az üzlet korabeli fogalmából vezeti le, amely a kereskedő iparszerű tevékenységét és ehhez szükséges eszközök összességét tartja az üzletnek. Szászy szerint hiányzik e meghatározásból a *cél*, az, hogy milyen célra használja a kereskedő az eszközzeit, és végzi tevékenységét. Tulajdonképpen e célnak a megnevezése a cég. A cég tehát egy célnév.³⁶⁹

A cégnek további elemei is vannak. A bejegyzett *cégszöveg* is a cég része. Ez a kereskedő üzleti nevének szó szerinti szövege a szavaknak abban az összetételében és sorrendjében, amelyben cégszöveggént a cégjegyzékben szerepel. Ekképp a kereskedő be nem jegyzett, üzleti nevének megjelölésére szolgáló feliratok és egyéb kitételek, nem esnek a cég jogi, azaz a Kt.-ben meghatározott fogalma alá. Ezenkívül ugyancsak nem tartoznak a cég fogalmi körébe azok a jelzők, jelvények, körülírások sem, amelyeket a kereskedő nyomtatványain, levelein, címtábláin, hirdetéseiben a bejegyzett cégszövegen kívül használ. Ezzel ellentétben a cégnek része az a toldat, amelyet a céggel, illetve a cégszöveggel együtt a cégjegyzékbe bejegyeznek. Mindezek alapján a cégnek megkülönböztethető eleme

³⁶⁹ Vö. uo. 429–438.

a cég főrésze és a toldat.³⁷⁰ Minden kereskedő joga meghatározni, hogy saját vagy más neve alatt folytatja-e üzletét, illetve cégül saját polgári nevét választja-e a személy vagy az üzlet közelebbi megjelölésére szolgáló toldással vagy a nélkül, valamint más nevét utódlást kifejező toldással vagy a nélkül. Ez tehát az *eredeti*, illetve az *átruházott* cég.³⁷¹

A cégválasztás korlátai Apáthy-nál. Az üzletet egyedül folytató kereskedő céggként saját nevét (legalább vezetéknévét) köteles használni. Mivel a kereskedelmi forgalomban a kereskedő rendszerint képviselő által jelenik meg, aki helyette jár el, illetve a céget használja, így a vele érintkező harmadik személy tisztában lesz azzal, hogy kit kell a képviselt személynek tekinteni. Erre a legcélszerűbb mód, ha a kereskedő céggként saját polgári, legalább vezetéknévét használja. A Kt. eredeti tervezetével szemben került e rendelkezés a törvényszövegbe, amely a cégválasztás szabadságán alapult. Az elfogadott rendelkezés a német kereskedelmi törvényt követi. A kodifikációs értekezleten a cég valóságának követelménye és a cégválasztás elve került szembe egymással. A cégszabadság mellett érveltek a következőkkel. A gyakorlat azt mutatja, hogy a német törvény ezen passzusa könnyen kijátszható. Ha a cég és a kereskedő polgári neve megegyezik, ez könnyen összetévesztésre ad lehetőséget, aminek elkerülése végett – a polgári név megváltoztatása nélkül – a kereskedő más nevet választhat cégül. A kereskedelmi kamarák is a cégszabadságot támogatják, amelyet azzal indokolnak, hogy miáltal a német törvény megengedi a fennálló cég más általi folytatását az utódlást kifejező toldat nélkül, így nem lehet tudni, hogy egy cég új vagy korábbi folytatása-e. Ezért célszerű egyenesen a cégválasztás szabadságának kimondása, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a cég valódisága a cégjegyzékből következik.³⁷²

³⁷⁰ Vályi a cég további jelentéseit is taglalja:

– a cégbirtokos személyétől elvontan értelmezett *kereskedelmi üzlet* (azaz a kereskedő iparszerűen űzött tevékenységeinek összessége).

– cégnak nevezik a *cégjegyzéki aláírást* is, amellyel az arra hivatott személyek a céget képviselik,

– a *cégtáblát* is a cég elnevezéssel szokták illetni, bár ez a fentiekből következően nem része a cégnak. VÁLYI Sándor (1906) i. m. 20.

³⁷¹ Egyes esetekben előfordult, hogy az üzlet átruházásával együtt a cég is az új tulajdonost illette meg, aki – tekintettel a „bejáratott” cégre – saját nevét a jogelőző céggként is használt nevére változtatta. Ezt példázza Orosz Béla: „Planka Lajos a Saltzer név felvételére kért engedélyt, mert akitől a műhelyt átvette, azt így hívták.” Orosz Béla: A hivatalos családnév-változtatásokat megalapozó tényezők a XIX. század második felében. *Magyar Nyelvőr*, 101. (1977) 1. 33.

³⁷² Vö. APÁTHY István (1876) i. m. 127–128.

A kereskedők és a kereskedelmi társaságok közötti különbségből eredő sajátosságok képezik azt a cégválasztási korlátozást, amely tiltja, hogy a kereskedő cégében olyan *toldást* alkalmazhasson, amely társas viszonyra mutatna. Ez a forgalomban megtévesztésre, visszaélésekre adna lehetőséget.³⁷³ Ez a korlátozás – olvashatjuk Apáthy-nál – nem zárja ki azt, hogy a kereskedő családi neve mellett saját személye vagy akár üzlete közelebbi megjelölésére szolgáló toldást használjon. Erre példa: „Keresztes Antal fia.” A törvény e toldások nemeit nem határozza meg, ekképp a kereskedőnek e tekintetben korlátlan a szabadsága, azaz, hogy harmadik személyeket megtévesztésére nem irányulhat a cég használata. Az olyan toldások sem használhatók, amelyek idegen névtől erednek, csak akkor, ha abba a tulajdonos beleegyezett. Tehát ha például Fekete János Fehér Antaltól megveszi az üzletet, de a cég használatára nem szerez jogosultságot, akkor a „Fekete János, Fehér Antal utóda” céget nem használhatná.³⁷⁴ A cégjegyzékbe bevezetett kereskedő cégéhez *hasonló* nevet más kereskedő nem használhat. A kereskedelmi törvény ezt a korlátozást egy adott helyen, illetve községben írja elő. Hogy mely cégek tekinthetők egyformának, illetve mely toldások teszik azokat megkülönböztethetővé, konkrétan kell vizsgálni.³⁷⁵ A következő cégválasztási korlát a *jogutódlással* kapcsolatos. A törvény megengedi, hogy ha valaki egy kereskedelmi üzletet szerződés vagy öröklés útján szerez meg, akkor azt a korábbi cég alatt is folytathatja, akár az utódlást kifejező toldással, akár nélküle, azzal a kikötéssel, hogy ehhez a tulajdonos vagy annak jogutódjai beleegyezése szükséges.³⁷⁶ Vályi Sándor a cégvalódiság és a cégek kizárólagosságának elvén keresztül vizsgálta a cégválasztás és céghasználat korlátait.

A cégvalódiság elve. A Kt. a cégvalódiság elvének érvényesülését azzal biztosította, hogy bizonyos kitételeket a cég kötelező elemeivé tett, illetve korlátozta bizonyos jelzők cégbe való felvételét. Olyan jelzőket, amelyek a kereskedő tényleges üzleti viszonyainak nem felelnek meg. Általános szabályként érvényesül, hogy a kereskedők a cégükben ilyen jelzőket nem használhatnak. Ellenben olyan *toldásokat* használhatnak, amelyek „a személy vagy az üzlet közelebbi megjelölésére szolgálnak”.³⁷⁷ A cég

³⁷³ Példa, tehát mit nem használhat az egyéni kereskedő cégében: *társas, társai, testvérek, testvérei, fiai* stb.

³⁷⁴ Vö. APÁTHY István (1876) i. m. 129–130.

³⁷⁵ Vö. uo. 130. Erről bővebben a cégekizárólagosság elvénél.

³⁷⁶ Vö. uo. 131. Lásd még cégvalódiság elvét.

³⁷⁷ Kt. 11. §

bejegyzésekor azzal biztosítják, hogy a cégszövegben előforduló kitételek, adatok a valóságnak megfeleljenek, hogy kötelezővé teszik ezek valódiságának igazolását. Így például, ha a cégben *rokonságra utaló kifejezések* kapnak helyet (*fia, testvérek stb.*), akkor az ezt igazoló anyakönyvi kivonatokat be kell mutatni. *Tudományos fokozatok* esetében az oklevelek kerülnek bemutatásra, *udvari szállítói* cím esetén a főudvarmesteri hivatal adományozó okmánya, *szabadalomnál* pedig a szabadalmi okirat vagy a szabadalmi lajstromkivonat.³⁷⁸ Mivel valamely közismert és jó hírű cég nemcsak erkölcsi, hanem vagyoni értékkel is bírhat, ezt méltányolandó, a törvény bizonyos *kivételeket* határozhat meg a cégvalódiság elve alól. E kivételek a kereskedő személyének megváltozásához kapcsolódnak, tehát a jogutódlással állnak összefüggésben.³⁷⁹ Ugyancsak ide tartozik a névváltozás esete is.³⁸⁰

A cégkizárólagosság elve. A cégkizárólagosság elve a cégek különbözőségét szolgálja. Az elv rögzítésével a törvény célja, hogy biztosítsa a kereskedőket megillető kizárólagos céghasználati jogot. A cégjegyzékbíróságoknak minden bejegyzési kérelem esetén meg kell vizsgálni, hogy ugyanazon a helyen vagy községben létező és már bejegyzett valamely céghez nem hasonlít-e a kérelmezett cég annyira, hogy azzal összetéveszthető legyen. Ha a kérelmezett cég összetéveszthető a már létezővel, akkor csak úgy engedélyezhető, hogy világosan elkülöníthető legyen a korábbtól. A Kt. mindezek alapján a cég kizárólagossága elvének ketős jelentőséget tulajdonított. Az egyik, hogy a kizárólagos jelleget csak azoknak a cégeknek biztosított másokkal szemben, amelyeket már bejegyeztek. A másik, hogy a cégbejegyzés időpontja adja a cégválasztásbeli elsőbbséget. A hasonló cégek bejegyzését kérő felek közti elsőbbséget a cég bejegyzése iránti kérelem benyújtása alapozza meg, nem pedig az üzlet megkezdésének tényleges időpontja. Mindez azt is jelenti, hogy ha

³⁷⁸ Vö. Kt. 13. §., VÁLYI Sándor (1906) i. m. 137–138., KLUPATY Antal: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. I. kötet. Atheneum Irod. és Nyomdai R.-Társulat Kiadása, Budapest, 1901, 85.

³⁷⁹ Vö. VÁLYI Sándor (1906) i. m. 163–170.

³⁸⁰ Vályi a névváltozásra két példát említ: férjhezmenetel, névmagyarosítás. VÁLYI Sándor (1906) i. m. 170.

Névváltozás esetén a kereskedő korábbi nevét megtarthatja (kivétel a cégvalódiság elve alól), de a cégjegyzékbe be kell vezetni a változás tényét. Felvetődik a kérdés, hogy a gyakorlatban érdemes-e a névváltozás átvezetése a cégbe is. Nyilvánvaló, hogy ez attól függ, mi volt az oka a változtatásnak. Ha már egy *bejáratott*, értékkel bíró cégről van szó, akkor nem érdemes azt megváltoztatni. Így könnyen előfordulhat, hogy egy Rózsahegyi egy Rosenberger téstát árul.

be nem jegyzett cégek téveszthetők össze, ez nem tartozik a bíróság hatáskörébe. A cégkizárolagosságban foglalt korlátozás kizárolag ugyanarra a *helyre* vagy *község* területére vonatkozik. Ez alapján, ha az egyéb törvényes feltételek fennállnak, ugyanaz a cég más helyre vagy községre bejegyeztethető. A törvény nem határozza meg sem a *hely*, sem a *község* fogalmát. Az, hogy két cég mikor tekintendő egyformának, a bíróság mérlegelési körébe tartozik. A döntő az, hogy *összetéveszthetők-e*.³⁸¹

A céghasználat egyéb korlátai. A bíróságok a cégbejegyzési kérelmeknél csak azt vizsgálják, hogy a cég a cégvalódiság és a cégkizárolagosság elvének megfelel-e. Ahhoz azonban, hogy egy cég zavartalanul betölthesse funkcióját, további feltételeknek kell teljesülni. Ezek a cég bejegyzésétől függetlenek. Senki sem élhet a céghasználattal úgy, hogy más jogát megsértse. A kereskedő, amikor a céget használja kereskedelmi tevékenysége körében, akkor azt pontosan úgy köteles tenni, ahogyan az a cégjegyzékben szerepel (betűről betűre megegyezően). Ez a cég használatának módjával kapcsolatos követelmény. A cégtáblákon, levelezésekben, nyomtatványokon stb. való céghasználattal kapcsolatban már nem érvényesülnek olyan szigorú szabályok, a(z) általános) követelmény, hogy más joga sérelmet ne szenvedjen, valamint a használat ekkor is a valóságnak feleljen meg.³⁸² Hatályos jogunk is ismeri a kereskedelmi név megválasztása körül a fenti elveket, így érvényesül a névkizárolagosság, a névszabatosság és a névvalódiság elve.³⁸³

A polgári kori magánjogi fejlődés egyik jól ismert jellemzője – miszerint az 1875-ben elkészült Kt. mintegy *mögöttes jogforrási háttérként*, az egységes magánjogi kódex hiányában a jogalkalmazásban mértékül és mintául szolgált – a névviselés terén is megjelent. Ezért nem mondhatjuk, hogy a jogi személyek névviselése 19. században kialakult szabályainak e rövid áttekintése jelentős kitérő lenne a téma tárgyalásának főirányához képest, mert a Kt. *cégre vonatkozó rendelkezései a természetes személyek névviselésére is hatással voltak*, egy szűkebb területen, a névbitórlás eseteiben. A személyiségi jogok taglalása során láttuk, hogy a névjog német hatásra a 19. század végi magyar jogtudomány részévé vált, de a tételes jog világában kereste a helyét, amit „csak” a magánjogi törvény-

³⁸¹ Vö. Kt. 18. §., VÁLYI Sándor (1906) i. m. 171–172., KLUPATY Antal (1901) i. m. 86–87.

³⁸² Vö. VÁLYI Sándor (1906) i. m. 173–174.

³⁸³ Vö. LÁSZLÓFI Pál: A cégnévképzés elvei és gyakorlata. Különnyomat. *Sectio Juridica et Politica*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1997.

könyv tervezeteiben talált meg.³⁸⁴ Láttuk, hogy a korabeli jogtudomány három eszközt kínált a névjog sérelmére: az elismerést célzó, a névbitorlási és az érdekmegterítési igény. Ezek a gyakorlatban is érvényesültek a magánjogtervezetek „szokásjogi” jellege miatt. A kérdés az, hogy mi alapján alakult ki ez a bírósági gyakorlat. Ez egyrészt a jogtudomány eredményein alapult, másrészt sokkal kézzelfoghatóbb „mintaként” kínálkoztak a névjogi sérelmek orvoslására a Kt. cégbitorlásra vonatkozó rendelkezései.³⁸⁵ A Kt. 24. §-a³⁸⁶ alapján a joggyakorlat fejlesztette ki azt, hogy a névnek valamely kereskedelmi cégben való jogosulatlan használata ellen védelmet biztosít. Ez a polgári név és a cég közötti viszonyból adódik. Személyi Kálmán több *bírósági döntés mentén* ismerteti e gyakorlat kifejlődését, s végül megállapítja: „Ez a védelem ugyanis kétségtelenül a névre való jognak szól, s voltaképpen névbitorlási keresetet konstruálnak itt »cégbitorlás« címe alatt.”³⁸⁷

1.2. A NÉVVISELÉSI JOG A KÖZJOGBAN

A névviselés erőteljes magánjogi vetületei mellett közjogi vonatkozásai is kiemelkednek a jogrendszerben. A 20. század névjoggal foglalkozó magánjogászai különbséget tettek a névviselés e két aspektusa között. Ezt a különbségtételt példázzák többek közt Almási Antalnak a *Jogállamban* 1904-ben megjelent sorai: „Ma is áll, – noha törvénykönyvbe iktatva

³⁸⁴ Lásd Mtj. 107–109. §§

³⁸⁵ Személyi Kálmán ugyan megjegyzi, hogy a törvénytárban fellelhető „Ausztriával való kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozása iránt kötött szerződést becikkelyező 1908. évi XII. t.-c. a szerződés XVII. cikkében azt is törvényerőre emeli ugyan, hogy »Kereskedelmi és gyári jegyek mustrák és minták, valamint a kereskedelemben és a forgalomban használt nevek, cégek, címerek és telepmegnevezések a két államban teljes törvényes oltalomban részesülnek«, de azt is hozzáteszi, hogy e törvény – bár elsőként biztosítja a névhez való jogot – „magánjogunknak nem forrása és anyagi jogszabályt nem is tartalmaz. Arra tehát semmiképp sem lehet alapítani a névhez való jognak írott jogunkba való bevezetését”. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 173–174.

³⁸⁶ „Ki valamely czég bitorlása által jogaiban sérelmet szenved, követelheti, hogy a bitorló a czég további használatától a 21. §-ban érintett pénzbírság mellett eltiltassék és kártérítésben elmarasztaltassék.

A kár létezése és mennyisége felett, a törvényszék a fenforgó körülmények alapján, esetleg szakértők meghallgatása mellett, szabad belátása szerint határoz.”

A törvényszék e mellett a sértett fél kérelmére hozott határozatának a marasztalt fél költségein leendő közzétételét is elrendelheti.”

³⁸⁷ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 175.

nincs is, – hogy a névszerzés, és pedig akármilyen, tehát a névmagyarosítás adta névszerzés is subjectiv magánjogot ad, hogy az erre vonatkozó hatósági intézkedés magánjogi jogszerző tény, nem pedig közigazgatási rendelkezés.”³⁸⁸

1.2.1. A névviselés a közigazgatási jogban

A közigazgatási jog kettős arcát – miszerint szabályrendszerében az alaki mellett anyagi jogi rendelkezések is megtalálhatók – a névviselésben is megtartja. A magánjog adta névviselési lehetőségek a közigazgatási jog által kelnek életre, s ebben elsősorban a regisztrációnak jut szerep, amelyet az anyakönyvek alakítanak. A névviselés történeti fejlődése során a különböző összeírásoknak, nyilvántartásoknak, majd az anyakönyvezés elterjedésének hatása volt a névhasználatra, annak alakulását végigkísérte. Az anyakönyvezés általánossá válásával, majd államivá tételével a névviselés közigazgatási ügygé vált. Erre a tényre épül a névhasználat szabályozottsága.³⁸⁹ Az 1894-es A. T. 44. §-ában rögzített névviselési kötelezettség és annak anyakönyvezési követelményei az alaki és anyagi jog keveredését eredményezték, amely leginkább a gyermekek névénél érhető tetten. Az anyakönyvi jogszabályok az A. T. hatálybalépését követően folyamatosan fejlődtek, változtak. Ez a végrehajtásra kiadott rendeletekben mutatkozott meg, ami abból is következett, hogy a törvény a belügyminisztert hatalmazta fel az anyakönyvi kerületek kijelölésére, az anyakönyvvezetők kinevezésére és felkészítésére, és a szükséges nyomtatványok elkészítésére, valamint egyéb rész kérdések rendezésére.³⁹⁰ Számunkra a legfontosabb rendelkezés a törvény végrehajtása körében az a belügyminiszteri utasítás volt, amely a névviselés tekintetében is – mint látni fogjuk – meghatározó rendelkezéseket tartalmazott. Az A. T. „életbeléptetése” tárgyában a 60.000/1895. BM. számú rendelet tartalmazta elsőként a kapcsolódó rendelkezéseket, majd ezt felváltotta a belügyminiszter által 1906-ban kiadott Anyakönyvi Utasítás (továbbiakban

³⁸⁸ ALMÁSI Antal: A magánjogi törvénykönyv előkészítése. I. Név megállapítás és névtagadás (88. §). *Jogállam*, 3. (1904) 4. 224. Magát a kérdést az vette fel, hogy egyes névmagyarosításról szóló belügyminiszteri engedélyeket évekkel később visszavontak.

³⁸⁹ A magyar fejlődéshez hasonlóan az osztrák jogrendszerben is összekapcsolódott a névviselés szabályozása az anyakönyvezéssel, mely két terület a *személyállapot ügyek* (Personenstandsangelegenheiten) részeivé váltak a 19–20. században. Vö. RASCHAUER, Bernhard (1978) i. m. 44–46.

³⁹⁰ A. T. 87–92., 96. §§

A. U.), amely módosításaiban is végig hatályban maradt az A. T. mellett csaknem hatvan évig.³⁹¹ Ez idő alatt bekövetkező számos módosítás már a két világháború közötti időszakban megérlelte az átfogó újraszabályozás gondolatát, azonban erre csak 1952-ben került sor. A személyállapoti kérdések terén tapasztalható új jogalkotói megközelítés, a Csjt. megszületése maguk után vonták az anyakönyvi szabályok revízióját.³⁹² Az új anyakönyvi jogszabály az 1952. évi 19. törvényerejű rendeletben öltött testet, amely 1953. január 1-jével minden addigi (igencsak deregulációra érett) joganyagot hatályon kívül helyezett.³⁹³ A korábbi anyakönyvi kerületi rendszer megmaradt, viszont az 1950-ben a tanácsokhoz került felügyeleti jog visszakerült a belügyminisztériumhoz. „Az anyakönyvi igazgatás ebben az időszakban sajátos, dekoncentrált igazgatási ág képét mutatta” – ahogyan Ugróczy Mária fogalmazott.³⁹⁴ Az 1950-es évek a névváltoztatás – s ezzel összefüggésben az anyakönyvvezetés – terén hoztak még változást.³⁹⁵ Emellett az évtized termékeként az állampolgársági törvény,³⁹⁶ az államigazgatási eljárásról szóló törvény³⁹⁷ és a Ptk. 1959-es megalkotása ismételten újabb anyakönyvi kodifikációra kényszerítette a jogalkotót, amelynek eredményét a „harmadik anyakönyvi törvény”, az 1963. évi 33. törvényerejű rendelet jelentette. Új jogszabály született ugyan a tárgykörben ekkor, de újdonságot nem tartalmazott, pusztán csak a más területeken bekövetkezett változásokhoz igazította az anyakönyvvezetés jogterületét.³⁹⁸ A jogszabályi „túlzsúfoltság” azonban továbbra is fennmaradt, hiszen más típusú jogforrások is rendezték a vonatkozó feladatokat. Ahogy Bódy Andrea megfogalmazta: „Az 1963. évi 33. sz. törvényerejű rendelet nem töltötte be a jogszabályi hierarchiából fa-

³⁹¹ 80.000/1906. BM. r. – A. U. Az A. U. rendelkezéseinek jelentősége a továbbiakban bontakozik ki, megmutatva azt, hogy az eljárási szabályok sokszor csak utalnak egy anyagi jogi jogosultság tartalmára, azok kodifikálása hiányában. Jó példa erre a házassági névforma, amelyet a Ht. nem rendezett – holott az alkalom meglett volna rá – csak az A. U. „bejegyzési mintáiból” válik egyértelművé a forma, igaz ez a korábbi gyakorlathoz igazodva újdonságot nem jelentett.

³⁹² Vö. UGRÓCZY Mária: Történeti áttekintés az állami anyakönyvvezetés bevezetéséről és fejlődéséről. 1995. május 26-án Tatabányán megtartott megyei anyakönyvi centenáriumi ünnepségen elhangzott előadás. In Mikolasek Sándor szerk.: *Száz éves a magyar polgári anyakönyvvezetés*. BM Kiadó, Budapest, 1995, 25.

³⁹³ 1952. évi 19. tvr. 13. §

³⁹⁴ UGRÓCZY Mária (1995) i. m. 26.

³⁹⁵ E rendelkezésekről a névváltoztatási eljárás kapcsán esik szó. Lásd *A névváltoztatás* című alfejezetet.

³⁹⁶ 1957. évi V. tv.

³⁹⁷ 1957. évi IV. tv. (Áe.)

³⁹⁸ Vö. UGRÓCZY Mária (1995) i. m. 28.

kadó szerepét, mivel a gyakorlatban a 38/1963. (XII. 25.) Korm. sz. rendelet volt a meghatározó, amely túlnyomórészt magában foglalta a törvényerejű rendelet, sőt a családjogi törvény egyes szabályait is. A 6/1963. (TK. 82) Kormányelnöki Utasítás is megismétli a magasabb szintű jogszabályok egyes rendelkezéseit, sőt az állampolgárookra nézve jogot és kötelezettséget is előírt.³⁹⁹ A „negyedik anyakönyvi törvény” létrejöttét részben az 1974-ben létrehozott állami népesség-nyilvántartás, részben pedig az Áe. 1981-es átfogó revíziója ösztönözte.⁴⁰⁰ Az új szabályokat az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet (továbbiakban: Atvr.⁴⁰¹) foglalta magában, amely napjainkig – számos és jelentős módosításokkal – hatályban van.⁴⁰² E változások közül témánk szempontjából a legjelentősebb 2002-ben következett be az Alkotmánybíróság névhatározatának⁴⁰³ köszönhetően. Ezek a 2004. január 1-jén hatályba lépett módosítások egységesítették és egy jogszabály keretei közé helyezték mind az anyakönyvi, mind a névviselési (eljárási jellegű) szabályokat.⁴⁰⁴ Egy újabb évtized és a technika fejlődése ismételten feladat elé állította a jogalkotót, amelynek elvégzésével megteremtette az immáron „ötödik anyakönyvi törvényt”, az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvényt (továbbiakban: Atv.).⁴⁰⁵ Az Atv. országgyűlési javaslatához fűzött miniszteri indokolás szerint „a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályaival való összhang megteremtése mellett a Javaslat célja, hogy az anyakönyvi

³⁹⁹ BÓDY Andrea: Az anyakönyvi igazgatás története. *Magyar Közigazgatás*, 45. (1995) 5. 297.

⁴⁰⁰ UGRÓCZKY Mária (1995) i. m. 29.

⁴⁰¹ Jogszabályi környezetben az Atvr. rövidítéseként előfordul az At. rövidítés, de ezt az A. T.-vel való összetéveszthetőség miatt kerülöm.

⁴⁰² Az Atvr. rendelkezései és annak változásai a munka „hatályos jogi” részének alapját jelentik, így a vonatkozó részekben kerülnek kifejtésre. Meg kell jegyezni azonban, hogy az Atvr.-t 2014. január 1-jei hatállyal az új anyakönyvi törvény (2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról – Atv.) váltja fel.

⁴⁰³ 58/2001 (XII. 7.) AB határozat

⁴⁰⁴ Az egységesítésre vonatkozó igény hosszú évtizedek óta érlelődött a magyarországi anyakönyvezési gyakorlatban, hiszen a vonatkozó rendelkezések szétszórtan, különböző jogforrásokban voltak fellelhetők, ami megnehezítette a jogalkalmazók munkáját. A magyar jogalkotó sokáig késlekedett a terület ilyen jellegű kodifikációjával, holott Európában több ország is sokkal korábban példa értékű törvényt alkotott az anyakönyvi és névviselési kérdésekről. Ennek egyik legismertebbje a dán névjogi törvény. Vö. MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Pillantás a dán névjogra. *Debreceni Jogi Műhely*, 4. (2007) 2.

⁴⁰⁵ A 2010. évi CXLVIII. törvény 257. §-a értelmében az Atv. 2012. január 1-jén lépett volna hatályba, azonban az 2012. évi CCVII. törvény 84. §-a ezt ismételten eltolta, így várhatóan a törvény 2014. január 1-jétől hatályos.

eljárásban érvényre juttassa az ügyfélközpontúság és a szolgáltató közigazgatás követelményeit, továbbá a nyilvántartási tevékenység során hasznosítsa a modern technika vívmányait. A Javaslat kiemelt célja az elektronikus anyakönyv megteremtése.”⁴⁰⁶ Az Atv. a névviselés szabályai terén érdemi változást nem eszközöl, „csupán” ezúttal *valóban törvényi szinten* rendezi a kérdést.

A szabályozás utóbbi, több mint százéves periódusában a névviselés szabályai az anyakönyvi rendelkezések módosításával fonódtak össze. Ekképp az anyakönyvezés változása, fejlődése a névviselés adminisztratív szabályanyagát sem hagyta érintetlenül. Így a névviselés kérdéseinek boncolgatásakor az anyakönyvi rendelkezések tartalmi vizsgálatától nem lehet eltekinteni.

1.2.2. A névviselés büntetőjogi vonatkozásai

Vitathatatlan, hogy a névviselésnek elsősorban magánjogi vonatkozásai vannak, azonban találni büntetőjogi aspektusokat a névviseléssel kapcsolatban is. Ilyen szegmens az, amikor valaki más nevével visszaélve előnyöket szerez magának, vagy kárt okoz másnak. A hamis név használata korszaktól függetlenül előfordult, éppen ezért ez az elkövetési magatartás egybefűzi a rendi kori álorcásságot a modern jogrendszerek közokirat-hamisításának bűncselekményi tényállásával.

A hamis név használata jogi értékelésének gyökerei a római jogban találhatók. Rómában a jogtalan névhasználatot a hamisítás egyik esetének tekintették. A Digesta 48. könyvében találkozunk a hamis névhasználattal. A Lex Cornelia de falsis a hamisítás minden fajtáját bűncselekménynek minősíti.⁴⁰⁷ Koi Gyula *Névviselés* című dolgozatában idézi a vonatkozó rendelkezést, s annak fordítását is közli: „Falsi nominis vel cognominis asseureatio poena falsi coercetur, dum tamen dolo malo fiat.” „Aki hamis nomen vagy cognomen határozottan (komolyan) állít, hamisítás bűnében elmarasztaltassék, ha rosszhiszeműen tette.”⁴⁰⁸ A jogkövetkezmény szabadok esetén capitis deminutióval, azaz státuszváltozással járó száműzetés, és mellette a teljes vagyonának elvesztése. A hamisításokat a római jogban a crimenek, azaz a közbűncselekmények

⁴⁰⁶ T/11207. számú törvényjavaslat, 48. (<http://www.parlament.hu/irom38/11207/11207.pdf>, letöltés ideje: 2011.04.03.)

⁴⁰⁷ D. 48.10.8. Lásd még BREXEL, Richard (1962) i. m. 10–12.

⁴⁰⁸ Koi Gyula: *Névviselés*. 2001, 8, http://www.lib.uni-corvinus.hu/pdf/koi_gyula1.pdf (letöltés ideje: 2009.05.02.)

körében rendezték. A hamisítás is – az államellenes bűncselekmények, a kizsákmányolás, az állami pénzek hűtlen kezelése és a választási megvesztegetések mellett – a közéleti viszonyokat sértő crimenek körébe tartoztak.⁴⁰⁹

A hamis névhasználat büntetésének a magyar jogban is megvannak a gyökerei. A korai jog, elsősorban a magánjog erős vagyoni jogi szemlélete megkívánta azt, hogy ha valaki egy másik család nevével visszaélve veszélyezteti az osztályosok érdekét, azt a közösség, majd az állam szankcionálni köteles. Többek között Béli Gábornál olvashatjuk, hogy a magyar rendi jogban a nyilvános gonosztetteket általában halállal büntették, a többi bűncselekmény esetén a jóvátétel érvényesült vagy kötelezően, vagy a büntetés mellett vagylagosan. Ezek elhatárolódásaképpen és a kánonjog hatására a 14. századra megjelent a közbűncselekmény és a magánbűncselekmény kategóriája. Közbűncselekmények esetén nem volt helye megváltásnak. Werbőczy István Hármaskönyvében az I. rész 14–15. címeiben felsorolta a legsúlyosabb közbűncselekményeket, részletezte a hűtlenség egyes eseteit. Ezek mellett minden más bűncselekmény magánbűncselekménynek minősült.⁴¹⁰ Rendi jogunkban a név használatával összefüggő bűncselekmény az álorcásság (larva) volt, amelyet az valósított meg, aki a hiteles hely vagy az ország valamely rendes bírāja előtt más nevében vagy más kárára, a maga hasznára vagy előnyére bevallást tett, illetve az, aki más nemzettségébe így próbált betolakodni. Álarcosnak minősültek azok a gyermekek is, akik a szülők által elkezdett álorcásságot tudva folytatták. Régen az álorcásság büntetése örökös szolgaság volt.⁴¹¹ A Tripartitum II. rész 16. címében foglalkozik a hamis nevet használókkal. Werbőczy a „de cuius vel quorum notitia” záradékkal ellátott oklevelek kapcsán említi az álorcásságot. Az ilyen oklevelek esetén a hiteles hely úgy állította ki a hiteles levelet, hogy annak tartalmát nem személyesen megjelent személy után fogalmazta meg, hanem valaki más „értesítette” arról és „tette bizonyossá”. Ebben az esetben a hiteles hely a fenti záradékkal (‘akinek vagy akiknek kilétéről minket ez és ez az ember értesített és bizonyossá tett’)⁴¹² látta el a kiadott okiratot,

⁴⁰⁹ Vö. FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 574–575. A római jogban megjelenő névvisseléléssel kapcsolatos szabályok jelentősége a római jog recepciójában áll. Richard Brexel szerint a recepciónak köszönhető, hogy a német területeken megjelentek a névhasználatra vonatkozó jogi szabályok. BREXEL, Richard (1962) i. m. 10–20.

⁴¹⁰ Vö. BÉLI Gábor (2000) i. m. 154.

⁴¹¹ http://www.kislexikon.hu/alarc_a.html (letöltés ideje: 2009.09.09.)

⁴¹² Fordítás a Corpus Juris Hungarici CD-ROM kiadványában. KJK-KER-SZÖV

azonban az ilyen oklevél, kiváltság Werbőczy szerint „erőtlen, semmire kellő, az törvényben is nincsen semmi helye”.⁴¹³ A bevallások hiteles helyi írásba foglalásánál a káptalannak vagy a konventnek meg kell győződnie a bevallást tevő személyazonosságáról, s csak így állíthatja ki az oklevelet. Persze némelykor akadnak olyanok, akik hamisakat küldenek a hiteles hely elé, s így tesznek bevallásokat.⁴¹⁴ Ekkor a hiteles hely maga nem vétkezik, hiszen az előtte személyesen megjelentő annak tekinti, akinek az mondja magát.

A rendi jogban az álorcásság az *infamia* egyik esete volt, s mint ilyen, a magánbűncselekmények körébe tartozott. A becsstelenség következménye váltságfizetési kötelezettség és vagyonvesztés volt, ami mellett az infámis személy elvesztette perképességét, és a megszégyenítés jeleit is viselnie kellett.⁴¹⁵ Werbőczynél erre az elkövetési magatartásra vonatkozó szankciót nem találunk a 16. címben. Ezért a III. Károly által szentesített 1723. évi XLVI. törvénycikk újra rendelkezett az álorcásságról, az álorcás személyek büntetéséről. A nevezett törvénycikk éppen arra hívatkodik, hogy a Hármaskönyvben hiányzik a büntetés, ami pótolandó, „mivel a törvényes családoknak nagy jogsérelmet szoktak okozni azzal, hogy némely, többnyire bizonytalan eredetű, álorcás személyek, nemes és nagyobb családoknak neveit is felveszik, sőt nem rettegnek attól, hogy innen-onnan összeszerzett levelekkel őket illető örökösödést mutassanak ki s hogy olykor a törvényes birtokosokat perekkel támadják meg és néha vagy meg nem jelenés alapján, vagy elegendő gondoskodás hiánya miatt, a javak tetteleges birtokába jussanak.”⁴¹⁶ A törvény büntetésként rendeli, hogy az álorcás személyek azoknak, akiket megsértettek jobbagyi

⁴¹³ WERBŐCZY István: *Magyar és Erdély Országának Törvénykönyve* (Hármaskönyv). Lőcse, 1627, 323, <http://mek.oszk.hu/03600/03613/pdf/> (letöltés ideje: 2009.09.09.)

⁴¹⁴ Ahogy Werbőczy fogalmaz a lőcsei kiadásban: „Noha találatnak némely-lyek, üdvösségekről és tisztességekről elfelejtkezvén, kik gyakorta hamis álszemélyeket, kiket tetetésből arra rendelték, visznek az Captalan, vagy Convent eleibe, néha pedig még az Ország rendes Birái és itilő mesteri eleibe is, és magoknak hamisan való vallást tetetnek vélek: mely dologban mind az által a Captalan vagy Convent, avagy pedig az Ország Birai, kik efféle személyeknek vallásokra, az álnokságot nem tudván, levelet és privilegiumot adnak ez miat semit nem vétkeznek: mert ők nem az hamis ál és tetetet személyeket, hanem azokat, a kiknek ő magokat nevezték, minden voltaképpen azoknak lenni is ítélték.” WERBŐCZY István (1627) i. m. 324.

⁴¹⁵ BÉLI Gábor (2000) i. m. 218.

⁴¹⁶ 1723. évi XLVI. törvénycikk az álorcás személyek büntetéséről, s védekezésről az ellen, hogy a törvényes birtokosokat hamis levelekkel ki ne forgassák, és a vértagadásról (1. §).

alárendeltséggel örökös szolgaságába kerüljenek (3. §). Tehát a törvény megerősíti a szokásjogot. Azok a gyermekek, akik tudva és vakmerően folytatják szüleik álorcásságát, azaz „a felvett névben és személyiségben megmaradnak”, ha birtokosok, a hamis levelek készítőire és használói-ra kiszabott büntetésben, ha nincs semmijük, a szolgaság büntetésében marasztaltatnak (3. §). Ebből következik, hogy a birtokban lévők fej- és jószágvesztést szenvednek el, minthogy az oklevél-hamisítás (*falsatio litterarum*) a hűtlenség körébe esett, igaz éppen a III. Károly uralkodása idején bekövetkezett reformok a hűtlenségi eseteket csökkentették, s eképp az 1723. évi XI. törvénycikk 10. §-a az oklevél-hamisítást is kiemelte ebből a körből. Azonban a szankció ugyanaz maradt.⁴¹⁷

A témához kapcsolódik egy érdekes eset, amellyel a *Turul* (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye) 1936. évi 3. számában találkozhat az olvasó *A kisjeszeni és nagyjeszeni Jeszenszky-család viszálya azonos családnév használata miatt* címmel. A tényállás szerint két Jeszenszky nevű család volt ismeretes: az egyik, amelyik Kisjeszenről, a másik, amelyik Nagyjeszenről nevezte magát.⁴¹⁸ Kisjeszen és Nagyjeszen két szomszédos település volt Túróc vármegyében. A két család nem állt vérségi kapcsolatban egymással, bár az azonos családnév miatt a genealógusok sokáig rokonoknak tartották őket. Kisjeszent a 14. században még Járdánnak hívták, s később a szomszédos nagyobb település után lett a neve Kisjeszen. „Családneveink kialakulásáig mindkét család az akkori szokást követve, egyszerűen birtokáról nevezte magát. Így a Kisjeszeniek kezdetben a »de Járdán«, később a »de Kis Jeszen«, a Nagyjeszeniek pedig előbb a »de Jeszen«, majd a »de Nagy Jeszen« megjelölést használták. A »Jeszenszky« családnév valószínűleg csak a hosszantartó huszita megszállás idejében és az ezt követő, szlávósító Jagello-korszakban alakult ki. Ezt a nevet azonban még sokáig nem használták rendszeresen és a családi hovatartozást jelző előnéven kívül többnyire pusztán ági elnevezésekkel találkozunk. Az azonos családnév és a gyakori összeházasodás folytán létrejött sűrű rokonsági kapcsolat ellenére a két család jól tudta, hogy különböző eredetű. Ennek bizonyossága az a heves vita, mely köztük a XVIII. század elején a közös családnév használata miatt megindult.”⁴¹⁹

⁴¹⁷ Vö. BÉLI Gábor (2000) i. m. 181.

⁴¹⁸ A kisjeszeni Jeszenszky család leszármazásának, névhasználatának és névváltozat(t)ásainak történetét lásd FODOR László (2008) i. m. 29–48.

⁴¹⁹ JESZENSZKY Lajos: A kisjeszeni és nagyjeszeni Jeszenszky-család viszálya azonos családnév használata miatt. In *Turul*, 50. (1936) 3–4. 78.

A nagyjeszeni Jeszenszky család írásbeli panaszban kérte 1726-ban a Turóc vármegyei közgyűléstől „a Kisjeszenieknek a Jeszenszky név további használatától való eltiltását, ha pedig tilalmának nem volna fogantatja, a legszigorúbb büntetés kiszabását, a hamis név alatt bujkálókról (larvatae personae) szóló 1723. évi 46. és a vármegyék bíraskodási jogkörét megállapító 1729. évi 35. törvénycikk alapján”.⁴²⁰ Nagyjeszeni Jeszenszky Ábrahám azzal érvelt, hogy a Jeszenszky családnevet egyedül ők használhatják jogosan, hiszen azt I. Ferdinánd királytól kapták adományba, aki a nekik szóló címeres levélben ekként nevezi őket. Valamint: „A Hármaskönyv I. része 37. szakaszának 12. pontjára hivatkozva erősítette, hogy minden új adomány csak akkor érvényes, ha az adományos azt az adománylevelet is felmutatja, amelynek alapján birtokát eddig békésen bírta. Mivel pedig a Kisjeszeniek ilyen gyökeres adománylevelet felmutatni nem tudnak, Mátyás királynak 1489. évi új adománya éppoly érvénytelen, mint a turóci konventnek erre vonatkozó iktatólevele. A Kisjeszeniek egyébként is csak nyilvánvaló megtévesztés útján juthattak birtokukhoz, mert Kisjeszen nevű birtok régente egyáltalán nem létezett, csupán egy Jeszen nevű, ezt pedig a Nagyjeszeniek kapták Kun László királytól adományba.”⁴²¹

A közgyűlés nem tudott mit kezdeni az ügygel, annak tárgyalásába bele sem kezdett, azonban a vita tovább folytatódott. Ennek ismertetése helyett – hiszen az olvasható magában a cikkben – idézem a szerző befejező gondolatait, amelyek megvilágítják a jogi lényegét: „Olyan kérdés várt itt eldöntésre, amelyre nem volt paragrafus és amelynél legfeljebb a »qui prior tempore, potior jure« elvet lehetett volna alkalmazni; de még ehhez is bizonyítékra lett volna szükség. Ez pedig nem volt. A megye végül is Révay Mózes örökös főispánra, mint »convocatus iudex«-re bízta a döntést, melléje rendelve még Justh Gábor szolgabíró két esküdttel. Határozatukat az 1742. évi május 7-én tartott közgyűlésen tették közzé. Ebben kifejtik, hogy a felperesek panaszában felsorolt törvények alkalmazása a megye bíraskodási jogkörén kívül esik és különben sem találnak törvényes jogalapot az alperesek elleni eljáráshoz.”⁴²² Továbbá a vita rávilágít a *birtok és a név kapcsolatára* is, ugyanis a birtoknév megváltozása a családnév megváltozását eredményezheti. Ezenkívül azt is láthatóvá teszi, hogy a birtokadományozással gyakorta összekötötték a családok a név használatának jogosultságát (lásd nagyjeszeni Jeszenszky Ábrahám érvelése). Ez abban is megmutatkozik, hogy magának a családnévnek a

⁴²⁰ Uo. 79.

⁴²¹ Uo. 80.

⁴²² Uo.

használatát azonosnak tekintették a családhoz való tartozással, ami vagyoni jogi következményeket is maga után vont. Ebben az esetben például a nagyjeszeniek azzal vádolták a kisjeszenieket, hogy azért használják a Jeszenszky nevet, „mert ilymódon szeretnének a Nagyjeszeniek családjába befurakodni, hogy e néven velük szemben esetleg még valami jogigényt is támaszthassanak”.⁴²³ Tehát az álorcásság vádját hozták fel. Ez – a büntetőjogi vonatkozás mellett – szépen tükrözi a rendi magánjog vagyoni jogi szemléletét, ami a névviselésnek nem csak e vonatkozásában jelenik meg, ahogyan korábban ezt láttuk.

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában őrzött Reszeghy-hagyaték is tartalmaz néhány olyan feljegyzést, amely családok közötti vitára utal az azonos név miatt. Ilyen volt a furtai Juhász család, amely egy ugyanilyen nevű család ellen indított eljárást 1843-ban,⁴²⁴ vagy a Pipa-Varga család,⁴²⁵ illetve a Csorvási Szabó család is a sorba illik. Ez utóbbinál azonban Bihar vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei arról árulkodnak, hogy a hasonló nevű Szabó családot alaptalanul vádolta álorcássággal.⁴²⁶ A debreceni várostörténetből ismert Rakovszky Dániel nevével kapcsolatban is felmerült az azonos névhasználat kérdése. 1834-ben Rakovszky József gömöri szolgabíró megtámadta Rakovszky Dániel debreceni főbíró azzal a felvetéssel, hogy a Rakovszky nevet jogtalanul használja. Rakovszky József állítását a két család eltérő címére alapozta. Rakovszky Dániel tiltakozásáról hiteles bizonyáglevelet adott ki a megye.⁴²⁷

A 19. századi a büntetőjogban az álorcássággal, illetve a hamis név korábbiakban körvonalazott használatával a közokirat-hamisítás – annak is az ún. *értelmi* vagy másképp *intellektuális* formája – rokonítható, amely a magyar jogban „a közhitel és a jogi forgalom elleni bűncselekmények” körében jelent meg. Finkey Ferenc 1902-es büntetőjogi tankönyvében a közokirat-hamisítást a következőképpen határozta meg: „Közokirathamisítás általában valamely közhivatalnok által hivatali hatáskörében és törvényes alakban kiállított okirat (»közokirat«) tartalmának jogta-

⁴²³ Uo. 79.

⁴²⁴ HBML IV.B. 456/d. 18. d. Juhász család.

⁴²⁵ HBML IV.B. 456/d. 27. d. Pipa-Varga család.

⁴²⁶ HBML IV.B. 456/d. 12. d. Csorvási Szabó család.

⁴²⁷ A névvel kapcsolatos vitára Rakovszky István Németországban élő család-fakutató hívta fel a figyelmem 2011 decemberében. Rakovszky Dániel debreceni főbíró gömöri váddal szembeni ellentmondását – Rakovszky István közlése alapján – a vármegyei jegyzőkönyv tartalmazza (HBML IV. A. 1/a. 141. Bihar vármegye közgyűlési jegyzőkönyvei 1834. év 598. 39.). Lásd még a nagyrákói Rakovszky család honlapját: <http://www.rakovszky.eu/> (letöltés ideje: 2011.12.27.).

lan megváltoztatása vagy ál-közokirat készítése.”⁴²⁸ Az intellektuális közokirat-hamisítás esetén valaki tévedésbe ejti a közokirat kiállítására jogosult közhivatalnokot, s ekképp egy alakilag szabályos, valódi, de tartalmában hamis közokiratot állítanak ki. A Csemegi-kódex 400. §-a rendelkezik a hamisításnak e formájáról.⁴²⁹ Láthatjuk, hogy az elkövetési magatartás megegyezik a rendi büntetőjogból megismert álorcássággal. Ezt a sui generis közvetett tettességszerű cselekményt a hatályos Btk. a 274. § (1) bekezdés c) pontjában rendezi a közbizalom elleni bűncselekmények körében.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a más névvel való visszaélés, a hamis név használata valamennyi jogrendszerben és jogtörténeti korszakban szankcionált cselekmény volt. Annak ellenére, hogy a névhasználatnak erősebbek a magánjogi vonatkozásai, mégis a szabályozás, *a névviselési szabályozás gyökerei a büntetőjogias jellegűek*. Ez evidenciával bír, hiszen a bekövetkező érdeksérelem olyan mértékű lehet (egyes családokat érintő hamis bevallások, vagy nem valós tartalmú közokiratok kiállítása), hogy az állam joggal tart igényt büntetőjogi hatalmának érvényesítésére. Független ez attól, hogy korszakonként eltér annak megítélése, hogy a hamis névhasználat köz- vagy magánérdeket sért-e hangsúlyosabban. Így – a tényállások leírása után – egyértelmű, hogy a magyar jogfejlődésben az álorcásságot a közokirat-hamisítás, elsősorban az intellektuális közokirat-hamisítás büntetendő cselekménye váltotta fel. A névviselés büntetőjogi aspektusainak vizsgálatakor azt tapasztaljuk, hogy a szabályozás a büntetőjog terén indult, azaz – bár a modern jogok a névbitorlást elsősorban magánjogi védelemben részesítik – a névvel elkövethető visszaélésszerű cselekmények szankcionálása büntetőjogi alapú.

⁴²⁸ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia kiadása, Budapest, 1902, 646.

⁴²⁹ 1878. évi V. tc. 400. § „A ki szándékosan közreműködik arra, hogy valaki jogai vagy jogviszonyainak lényegére vonatkozó valótlan tények, körülmények vagy nyilatkozatok vezettetessenek be a nyilvános könyvbe, vagy más közokiratba: egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A ki pedig az ezen szakaszban meghatározott cselekményt azért követi el, hogy ez által magának vagy másnak jogtalan hasznot szerezzen: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”

IV. A NÉVVISELÉS EGYES JOGI TERÜLETEI

A névviselés szabályaihoz közelítő főirány külső volt az eddigiekben, azonban e fejezetnek a célja a *belső vizsgálódás*, ami azt jelenti, hogy az anyagi és az alaki szabályok tartalmát veszem górcső alá. E tartalmi elemzés során a névszerzés módozatai mellett az egyes névformákat tekintem át. A névviselés személyiségi jogbeli elhelyezkedése megmutatta, hogy a név viselésének joga, illetve a névjog feltételezi a név megszerzését. A névszerzés legáltalánosabb módja az, amikor az ember születésekor nevet kap. Azonban nemcsak ez lehet névszerzési ok, hanem az örökbefogadás, a teljes hatályú apai elismerés, az apaság vélelmének megdöntése, a házasságkötés és a név megváltozásának különböző esetei, hogy csak hatályos jogunk intézményeit említsem. A névviselési jog személyiségi jogi jellegéből következően a név megszerzése mindig eredeti szerzés, hiszen a névszerző új névhez való jogot szerez, amely sajátja lesz.⁴³⁰ A megszerzett nevet a névviselő használhatja (joga és kötelezettsége viselni), amely kapcsán mutatkozik meg a leginkább a névviselés többes arca: a név megszerzésével összefonódó események családjogi meghatározottsága, a névválasztás körbehatárolt szabadsága, az állam „kimértsége” a hivatalos névhasználat területén. A névviselés egyes jogi területei a névszerzés és a névhasználat összetett rendszerét fedik le. E rendszer egyes részelemeit önálló alfejezetekben mutatom be.

⁴³⁰ A saját név „problematikájáról” lásd *Saját név-e minden nevünk?* című alfejezetet.

1. A gyermek neve

1.1. CSALÁDI NÉV

A név megszerzésének természetes és elsődleges módja a születés kori névadás és annak anyakönyvezése, amellyel az állam mintegy tudomást vesz a megszületett személyről, és nevével együtt állampolgárként is regisztrálja. A gyermek neve kapcsán figyelhető meg leginkább a névviselés erős *családi jogi* jellege. A születés kori szülők általi névválasztás *korlátozottan szabad*, ugyanis az állami regisztráció közhitelessége és a jogbiztonság stabil névrendszert követel meg. Nem véletlen tehát, hogy az állami anyakönyvvezetést intézményesítő 1894-es A. T. 44. §-a rendelkezett arról, hogy mindenki a születési anyakönyve szerinti családi és utónevet köteles viselni.⁴³¹ A gyermek, amikor megszületik, családi és utónevet kap. A névadás, névválasztás, és annak anyakönyvezésének folyamatát hatályos jogunkban a Csjt., valamint az Atvr. szabályozza.⁴³² E két jogszabály mellett természetesen további rendeleti szabályozást is találunk.

A Csjt. 42. §-a alapján a gyermek apjának vagy anyjának családi nevét viseli, ebben a szülők állapotodnak meg. Már az 1952-es első javaslatban helyet kapott ez a rendelkezés, amely a nők egyenjogúságát hivatott biztosítani. Viszont ekkor egy megkötéssel élt a jogalkotó, mert csak abban az esetben volt lehetséges, hogy a (házasságban született) gyermek az anyja nevét kapja családi névéül, ha az anya a házasságban kizárólag saját nevét viselte. Erről a házasság megkötése előtt nyilatkoznia kellett az anyakönyvezető előtt. Ezt a rendelkezést a nagyobb módosítások egyike sem érintette, így a 2004-től hatályos 2002. évi módosításig nem változott. A legutóbbi s legjelentősebb változást a 2002. évi XLIV. törvény⁴³³ hozta ezen a téren, amely az Alkotmánybíróság névhatározatának megfelelően újra szabályozta a házassági névviselés formáit. Ez a változás érintette a gyermek nevét is, hiszen a szülők névviselése (közös házassági név), névváltozása kiterjed a kiskorú gyermekekre is. A közös házassági nevet viselő házastársak gyermeke kizárólag ezt a közös házassági nevet kaphatja családi névként, de ha a házastársak kizárólag saját nevüket vi-

⁴³¹ Lásd korábban az A. T.-nél leírtakat *Az anyakönyvezés fejlődése* című alfejezetben.

⁴³² Az Új Ptk. magában foglalja a családjogi rendelkezéseket, így a jövőben az e részben tárgyalt rendelkezések az új törvény Családjogi könyvében lesznek fellelhetők.

⁴³³ 2002. évi XLIV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról.

selik – meghagyva a korábbi szabályt –, akkor megállapodásuk szerint a gyermek apja vagy anyja nevét viseli. A stabil névrendszer igényének megfelelően a gyermek családi neve sem, mint ahogyan a közös házassági név sem állhat két tagnál többől.

A család egységének megóvása érdekében már a Csjt. eredeti javaslata is tartalmazta, hogy a házasságban élő szülők valamennyi közös gyermekének *közös családi nevet* kell adni.⁴³⁴ Így egy családon belül nem fordulhat elő, hogy az egyik gyermek az anya, a másik az apa vagy más nevét viselje. Ennek elkerülése végett a szülőknek legkésőbb a gyermek anyakönyvezése előtt meg kell állapodniuk a családi névről, ha nem jutnak megegyezésre, a gyámhatóság dönt. A Csjt.-t megelőző időszak gyakorlata az A. T.-n alapult, amely a születési anyakönyvi bejegyzések kapcsán a gyermek családi nevééről nem, csak az utónévről rendelkezett a 38. §-ában.⁴³⁵ Az A. T. hatályba léptetésével összefüggésben kiadott 60.000/1895. számú belügyminisztériumi utasítás és az azt felváltó 1906-os A. U. a gyermek bejegyzendő nevééről a házassági vélelemnek megfelelően rendelkezett. A törvényes házasság tartama alatt született személy törvényes vélelem alapján törvényes születésűnek tekintendő, s ennél fogva a törvényes atya családnévén kell az anyakönyvbe bejegyezni, míg a törvénytelen származásúakat az anya családi nevéén.⁴³⁶ A gyermek tehát – amennyiben törvényes házasság fennállta alatt született – biztosan az atyja (férj) családi nevét kapja saját családi nevéül.⁴³⁷ Azonban ez nem mindig történt így, ugyanis a korabeli gyakorlatban felmerült a kérdés, hogy miként anyakönyveztessék az a gyermek, aki „törvénytelen ágyból

⁴³⁴ Lásd Csjt. indokolás (CompLex Jogtár. Törvények indokolása)

⁴³⁵ A. T. 38. § „A születés anyakönyvi bejegyzése magában foglalja:

- a) a bejelentőnek családi- és utónévét, állását (foglalkozását) és lakhelyét;
- b) a gyermek születésének helyét és idejét (év, hó, nap és óra);
- c) a gyermeknek nemét;
- d) utónévét;

e) a szülőknek, illetőleg a törvénytelen gyermek anyjának családi- és utónévét, vallását, állását (foglalkozását), lakhelyét, születése helyét és életkorát.

Törvénytelen gyermek természetes atyjára nézve az e) alatti adatok bejegyzésének csak a 41. § korlátai között van helye.

Ikreknel a bejegyzés minden gyermekre nézve külön, még pedig a születéseknek egymásutánja szerint történik.”

⁴³⁶ A. U. 55. § és 94. §.

⁴³⁷ A gyermek a törvényes születéssel nemcsak atyja nevének viselésére nyer jogot, hanem nemességére és egyéb átörökíthető címekre (nemesi előnév, bárói vagy grófi rang, de a hivatali címek nem), valamint vagyonában és jogaiban való öröklésre. LADÁNYI Béla: *Magyar családjog különös tekintettel a törvényhozás legújabb alkotásaira rendeletekre és a joggyakorlatra*. Franklin-Társulat, Budapest, 1896, 136.

származik”. Ezt a 73.372/1900. BM. sz. körrendelet a következőképpen rendezte: amennyiben a gyermek törvénytelen származású, és az anyja családnevet nem visel, és ilyet bemondani sem tud, akkor – ha „szorgos nyomozás” után sem lehet a törvénytelen gyermek anyjának nevét megállapítani – a születési anyakönyvbe olyan magyar hangzású családnév jegyzendő be, amelyet a gyermek anyja az anyakönyvvezetőnél kijelölt, feltéve hogy ez a név a *névmagyarosítási elvekkel nem ellenkezik*. Ebben az esetben a visszaélések elkerülése végett az anyakönyvben jelölni kell, hogy a gyermek neve nem az anya családi neve, hanem választott név.⁴³⁸ Az 56.247/1897. BM. sz. rendelet azt az esetet szabályozta, amikor a törvényes vélelemnek megfelelően a törvényes házasságban élő férj családi neve jegyzendő be apaként függetlenül attól, hogy a házasságkötés óta mennyi idő telt el. De ekkor sem volt kizárva azon joga, hogy bíróság útján a gyermek származásának törvénytelenességét megállapíttassa. A jogerős ítélet alapján az anyakönyvvezető az anyakönyvi lap szélére bejegyezte a törvénytelen származás tényét. Amennyiben a törvénytelen gyermek nem anyja családi nevén ismeretes – amelyen az anyakönyvbe szabályszerűen bevezetendő –, hanem természetes atyja nevén, akkor mindkét néven fel kell őt venni a névmutatóba.⁴³⁹ Az A. T. 38. §-a szerint a születési anyakönyv magában foglalja a szülőknek, a törvénytelen gyermek anyjának családi és utónevét, vallását, állását (foglalkozását), lakhelyét, születése helyét és életkorát. Törvénytelen gyermek természetes atyjára nézve ezen adatok bejegyzésének csak akkor van helye, ha a gyermek elismerését a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelenti ki, vagy az elismerés közokiratba van foglalva. E rendelkezések is tükrözik azt, hogy a polgári kori magyar családi jog továbbra is fenntartotta a rendi időszakban megszokott törvényes és törvénytelen gyermek közötti különbségtételt,⁴⁴⁰ ami a névviselésben is kifejeződött.⁴⁴¹ Ladányi Béla írja családjogi munkájában: „A törvénytelen gyermekek születésükkor nem lépnek atyjuk családjába, miként a törvényesek [...] Ezért anyjuk családi nevét veszik fel, de annak címe, nemessége és

⁴³⁸ Ez a választott név még nem azonos a később megjelenő képzelt apai névvel.

⁴³⁹ 82.277/1896. BM. r.

⁴⁴⁰ Vö. BALOGH Judit: Fattyak a magyar jogtörténetben. *Jogtörténeti Szemle*, (2007) Klnsz. 111–112.

⁴⁴¹ Ez a névviselésbeli különbség az 1853-ban Magyarországon hatályba léptetett OPTK-ban is fennállt, ugyanis a házasságban született gyermek atyja, a természetes gyermek anyja nevét viselhette. OPTK 146, 166. § WENZEL Gusztáv (1854) i. m. 182, 189.

egyéb díszai nélkül.”⁴⁴² A 19–20. század fordulóján azonban e megkülönböztetéssel szemben mind a jogirodalomban, mind a gyakorlatban sokak kritikai véleményüknek adtak hangot, s lassan a kétféle jogállás közelített egymáshoz, de mégis még hosszú évtizedeket kellett várni a törvénytelen gyermek hátrányos megkülönböztetésének felszámolására. E változást jelezte Személyi Kálmán, amikor a Kúria egy 1915-ös határozatát idézte, amely a törvénytelen gyermek anyja családjához való tartozását fejezte ki. Az ítélet kapcsán megállapította: „Voltakép az a tétel, hogy a törvénytelen gyermek vezetéknévül az anyja családi nevét kapja, már egy tünete annak, hogy a mi jogi gondolkodásunk a törvénytelen gyermeket az anyja családjához kapcsolja.”⁴⁴³

1919-ben, a Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács VII. számú rendeletében megszüntette ezt a különbségtételt, és a törvényes házasságból származó gyermek jogállásával tette azonosá a törvénytelen gyermekét, azonban a jogfolytonosság elvére épülő Horthy-korszakban visszatértek a törvénytelen gyermekre vonatkozó szabályozáshoz.⁴⁴⁴ A felfogásbeli változást az „A házasságon kívül született gyermek jogállásáról” szóló 1946. évi XXIX. törvény hozta meg, amely véglegesen megszüntette a törvényes és törvénytelen származás közötti különbségtételt. A jogszabály célja az volt, hogy az emberi egyenlőség eszméjének szolgálatában a családi jogállás egyenlőségét származástól függetlenül, az élet minden vonatkozásában minél teljesebben érvényesítse. A törvény a törvénytelen származás fogalma helyett beiktatta a *házasságon kívül született gyermek* fogalmát.⁴⁴⁵ Jogállását tekintve a házasságon kívül született gyermek mindkét szülőjének és azok rokonainak rokona, ekképp élők közt és halál esetére úgy illetik jogok és úgy terhelik kötelezettségek, mintha házasságból született volna.⁴⁴⁶ Az anyakönyvezés

⁴⁴² LADÁNYI Béla (1896) i. m. 197.

⁴⁴³ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 104.

⁴⁴⁴ VÖ. BARZÓ Tímea: A magyar családi jog szabályozásának fejlődéstörténete. In Miskolczi Bodnár Péter szerk.: *A civilisztika fejlődéstörténete*. Doktori Tankönyvek 2. Miskolc, 2006, 30–31.

⁴⁴⁵ 1946. évi XXIX. tv. 3. § (1) „Házasságon kívül születettnek azt a gyermeket kell tekinteni,

a) akinek anyja a gyermek születésnapjától visszafelé számított háromszáz nap alatt – beleszámítva a születés napját is – házassági kötelékben nem állott, vagy

b) akit jogerős bírói ítélet házasságon kívül születettnek nyilvánított (4. §).

(2) A gyermeket az (1) bekezdés alapján nem lehet házasságon kívül születettnek tekinteni abból az okból, hogy az a házasság, amelyből származott, érvénytelen.”

⁴⁴⁶ 1946. évi XXIX. tv. 19. §.

tekintetében is eligazítást adott a törvény, ugyanis ha a házasságon kívül született gyermek harmadik életévének betöltéséig az atyja teljes hatályú elismerő nyilatkozata, az atyaságot megállapító bírói ítélet, vagy az anya utólagos házasságkötése alapján nem volt bejegyezhető, hivatalból kell intézkedni aziránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek atyjaként *képzelt személy* jegyeztessék be. Az intézkedésre a gyámhatóság volt hivatott. A gyámhatóság a képzelt atya családi nevéről az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi elődjének családi nevét, vallásául az anya vallását állapította meg, a képzelt atya utónevének és egyéb személyi adatainak meghatározásánál pedig belátása szerint járt el. A határozathozatal előtt az anyát meg kellett hallgatni.⁴⁴⁷ A házasságon kívül született gyermek a születési anyakönyvbe atyjaként bejegyzett személy családi nevét viselte. Addig, amíg az anyakönyvben atyára vonatkozó bejegyzés nem volt, a gyermek anyjának családi nevét viselte. Ha az anya nem hajadon, a gyermeknek az a családi neve, amelyet az anya mint hajadon viselne.⁴⁴⁸

Az 1946-os törvénnyel a képzelt apa nevének bejegyzése a házasságon kívül született gyermekek esetében újdonságként jelentkezett Magyarországon, hiszen az A. T. körül kialakult korábbi gyakorlat szerint az *anya* családi nevét rendelték a törvénytelen gyermek nevéül bejegyezni. Ez már önmagában is jelezhetette a gyermek származását. A jogirodalomban azonban a képzelt apa bejegyzése nem volt új keletű. Lánczy Gyula 1869-es cikkében egy 1830-as szászországi jogeset nyomán bocsátkozott a törvénytelen gyermek neve körüli fejtegetésbe. Az ismertetett bírói döntés alapján az alperes anya a felperes férfi nevét jegyeztette be törvénytelen gyermeke nevéül az anyakönyvbe, amely ellen a felperes tiltakozott apaságának tagadásával. A bíróság elutasította a felperes kérelmét, mondván, nincs olyan törvényes gyakorlat – ahogyan azt az alperes állítja –, amely a törvénytelen gyermek anyától való elnevezését kötelezővé tenné. Végül megállapítja, hogy az „alperesnek jogában áll gyermekének bármi nevet, tehát A. [felperes] nevét is adni, s A. ez ellen csak úgy tiltakozhatik, ha bebizonyítja, hogy nevének ilyenén viselése által reá kár háramlik”.⁴⁴⁹

Bizonyos esetekben a gyermeknek nemcsak az egyik, hanem *mindkét* szülője ismeretlen lehet. Ez utóbbiról a Csjt. 41. §-ában rendelkezik,

⁴⁴⁷ 1946. évi XXIX. tv. 22. §.

⁴⁴⁸ 1946. évi XXIX. tv. 23. § E rendelkezéssel a törvény a házassági vélelem névkeletkeztetési automatizmusát küszöbölte ki.

⁴⁴⁹ LÁNCZY Gyula (1869) i. m. 496.

amely az első javaslat óta változatlan.⁴⁵⁰ A Csjt. megjelenéséig hatályos jog szerint a talált gyermek, illetőleg a házasságon kívül született gyermekek születési anyakönyvébe csak harmadik életévük betöltése után jegyezték be szülőként, illetőleg apaként személyeket. A Csjt. ezt akként változtatta meg, hogy a talált gyermekeknél nyomban, azoknál pedig, akiknek apja ismeretlen, az anya kérelmére bármikor képzelt személyt kell a születési anyakönyvbe szülőként, illetve apaként bejegyezni. A képzelt apát legkésőbb a gyermek hároméves korában, a gyámhatóság intézkedése alapján, hivatalból kell bejegyezni akkor is, ha az anya a kérelmet elmulasztotta.⁴⁵¹ A képzelt apa adatait a gyámhatóság határozata alapján az anyakönyvvezető jegyzi be a születési anyakönyvbe.⁴⁵² A polgári kori joggyakorlat a talált, azaz ismeretlen szülőktől származó (lelenc) gyermekek anyakönyvezése és egyúttal névadása tekintetében az A. T. 40. §-án alapult. A rendelkezés a községi előljáróság felé kötelezővé tette a gyermektalálás bejelentését, és e szert vizta meg a szülők utáni nyomozás lefolytatásával. A nyomozás eredményéről felvett jegyzőkönyvnek többek között azt is tartalmaznia kellett, hogy milyen neveket adtak a gyermeknek. A jogalkotó azonban elmulasztotta azt tisztázni, hogy ki jogosult a talált gyermeket elnevezni. Személyi Kálmán a következő megoldást ajánlotta a problémára: „Tételes jogszabály hiányában az lesz a helyes kiindulási pont, hogy aki a gyermek felnevelését elvállalja, az a nevelési kötelesség correlatuma gyanánt a nevelési jogot is elnyeri, s hogy a nevelési jogban foglalt egyik jogosítvány az, hogy a gyermek nevét meghatározhassa.”⁴⁵³ Mikor dől el, hogy ki az, aki a gyer-

⁴⁵⁰ Csjt. 41. § (1) „Ha a gyermek mindkét szülője ismeretlen, születése után nyomban, ha pedig apjának kiléte nem állapítható meg, az anya kérelmére bármikor, egyébként pedig a gyermek harmadik életévének betöltése után hivatalból kell intézkedni az iránt, hogy a születési anyakönyvbe a gyermek szülőként, illetőleg apjaként képzelt személyt jegyezzenek be. Az intézkedésre a gyámhatóság hivatott.

(2) Ilyen esetben az apa családi nevéről, ha az anya ismert, az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi felmenőjének családi nevét kell megállapítani. Az anya kérelmére azonban a gyámhatóság az apa családi nevéről megállapíthatja

a) az anya családi nevét,

b) az anya által megjelölt más családi nevet, feltéve, hogy az más jogos érdekét nem sérti.

(3) Nem állapítható meg olyan családi név, amely a gyermekekre sérelmes.

(4) A gyámhatóság az egyéb személyi adatokat – mások jogos érdekeinek sérelme nélkül – belátása szerint állapítja meg.”

⁴⁵¹ Vö. Csjt. eredeti szövegének indokolása (CompLex Jogtár)

⁴⁵² 6/2003. (III. 7.) BM rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről, 53. §

⁴⁵³ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 106.

mek felnevelését elvállalja? Az idő kérdésessége azért fontos, mert az anyakönyvezésnek a gyermek találását követően elvileg nyomban meg kell történnie, azonban ekkor még nem feltétlenül tudható az, hogy ki lesz a nevelő. „Tehát a név adására elsősorban az a magánszemély vagy jótékony egyesület jogosult, amelyik a gyermeket felnevelésre átvette, másodsorban, ha ilyen nincs, az illetőségi község [...], vagyis az a község, amelynek területén a gyermeket találták” – írta Személyi. A határidőt pedig az utónév bejegyzésére megállapított két hónap analógiájára célszerű számítani.⁴⁵⁴ A lelenc gyermekek névszerzése – Lánczy Gyula szerint – „impositio nominis, midőn t. i. oly egyének, kiknek velük született családnévük vagy nincs, vagy nem tudatik, illet utólag nyernek”.⁴⁵⁵

Mai gyakorlatunk alapjaként tehát a Csjt. 41. §-a a mindkét vagy csak az apai oldalon betöltetlen családi jogállású gyermek névadását rendezi a *képzelt név* jogintézményével. E jogintézmény célja – a törvény magyarázata szerint –, ha sem az apa, sem az anya kiléte nem állapítható meg, hogy a gyermek egyik alapvető jogát biztosítsa addig is, amíg legalább az anyai jogállás nem tisztázható. Ha pedig csak az apai jogállás üres, a cél azon esetleges diszkriminációk elkerülése, amelyek a nem házasságból született gyermekeket e tényhez fűződően érhetik.⁴⁵⁶ A képzelt név bejegyzésével kapcsolatos eljárás a gyámhatóság hatáskörébe tartozik, amelyet részletesen a 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet 60–63. §-ai szabályoznak. Az eljárás az ismeretlen szülőktől származó gyermek esetén az anyakönyvvezető értesítése alapján hivatalból indul. Ha pedig csak az apai jogállás betöltetlen, az anya kérelmére bármikor, ha azonban az anya ilyen kérelmet a gyermek hároméves koráig nem terjesztett elő, a gyermek harmadik életévének a betöltése után hivatalból indul. Ha a képzelt apa adatainak megállapítása iránt indult eljárásban a gyámhivatal tudomást szerez apaság megállapítása iránti per folyamatban létéről, az eljárást e per jogerős befejezéséig felfüggeszti. Azt, hogy a gyermeknek milyen nevet kell, illetőleg lehet adni, a Csjt. 41. § (2) – (3) bekezdései határozzák meg: ha az anya családi neve ismert, a korábbi (1946. évi XXIX. tv.) gyakorlatnak megfelelően az anya legközelebbi ismert anyai ági férfi felmenőjének családi nevét kell megállapítani. Az 1974. évi I. törvény módosító rendelkezései óta az anya kérelmére a gyámhatóság az apa családi nevéül megállapíthatja az anya családi nevét, vagy más jogos érdekének sérelme nélkül, az anya által megjelölt más családi nevet, de

⁴⁵⁴ A község ilyen formájú illetékességét a községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk 16. §-a állapította meg. Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 106–107.

⁴⁵⁵ LÁNCZY Gyula (1869) i. m. 499.

⁴⁵⁶ Vö. Csjt. kommentár (CompLex Jogtár)

a gyermekre nézve sérelmes nevet nem.⁴⁵⁷ Ha nincs olyan személy, akit a gyermek apjának kell tekinteni, a gyermek az anyja családi nevét viseli mindaddig, amíg a képzelt apát az anyakönyvbe nem jegyezték be. A gyermek egyenjogúságából következően – és a Csjt. 42. § (2) bekezdésével összhangban – az anya a képzelt személy apaként való bejegyzése iránti eljárásban bejelentheti, hogy a gyermek továbbra is az ő nevét viseli. Az nyilvánvaló – mondja a törvény magyarázata –, hogy a fiktív név bejegyzése családi kapcsolatot önmagában nem létesít. Képzelt névként nem adható a házasságon kívül született gyermeknek a képzelt személy apaként való bejegyzése során az anya elvált férjének a neve.⁴⁵⁸ Természetesen ez azon esetre vonatkozik, amikor a gyermek olyan időben született, hogy a Csjt. 35. §-a szerinti vélelem már nem áll fenn. Ha ez fennállna, a gyermek nem lenne házasságon kívül születettnek tekintendő, illetőleg nem volna az apai jogállás üres.⁴⁵⁹

Az Új Ptk. szerkezeti változásokat hoz a szabályozásban. A gyermek névviselésére vonatkozó rendelkezések a Csjt. „A családi jogállás” című fejezetéből átkerülnek az új törvény „A szülői felügyelet” című részébe, a képzelt szülők bejegyzésére vonatkozó rendelkezések pedig a gyámhatósági, illetve az anyakönyvi jogszabályokban kapnak helyet. Az Új Ptk. miniszteri indokolása a következőképpen magyarázza e szerkezeti változtatást: „A képzelt szülők bejegyzésének Csjt.-ben való elhelyezése a gyakorlatban félreértésre is adott okot, mivel a fiktív apai név bejegyzése önmagában semmiféle rokoni kapcsolatot nem létesít a gyermek és más személy között, így nem keletkeztet apasági vélelmet, ha az anyával utólagosan házasságot kötő férfi a képzelt apai név bejegyzése során csupán ahhoz járult hozzá, hogy a gyermek az ő családi nevét viselje.”⁴⁶⁰ Az Új Ptk. normaszövegének újdonsága az is, hogy kifejezetten rendelkezik arról az esetről, hogy a gyermek a szülei házasságkötéssel szerzett nevét is viselheti. Azonban ha a szülők nem házasok, akkor az anya házasságkötéssel szerzett korábbi nevét csak akkor viselheti a gyermek, ha az nem a toldatos forma.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Korábbi gyakorlatunkban a név „milyenségét” illetően nem voltak rendelkezések. Mivel az anyakönyvbe trágár kifejezések nem voltak bejegyezhetők, így a leírt gyermekek névadása „mentesülhetett” ettől. Franciaországban és Ausztria olasz tartományjaiban már a 19. század elején (1816, 1825) rendezték, hogy sértő nevek bejegyzése tilos, illetve a leírt gyermekeket ne ugyanazokkal a nevekkel illessék. Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 107–108.

⁴⁵⁸ BH1996. 339.

⁴⁵⁹ Vö. Csjt. kommentár (CompLex Jogtár).

⁴⁶⁰ 2013. évi V. törvény indokolása (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁴⁶¹ Vö. Új Ptk. 4:150. §

1.2. UTÓNÉV

Látható tehát, hogy a gyermek családi nevének megválasztása erősen körbehatárolt lehetőségek között mozoghat, nem így az utónév esetében, ahol a szülőknek – a Csjt. 42. § (3) bekezdése értelmében⁴⁶² – korlátlan közös joguk érvényesül a megválasztásban. Ez a korlátlanság persze nem teljes, hiszen bizonyos alapvető elveknek az utónév megválasztásánál is érvényesülni kell. Ezek az elvek, szempontok – ahogyan Tilk Péter fogalmaz – a névválasztás és a névváltoztatás alapjoga korlátozásának határai.⁴⁶³ Az Alkotmánybíróság névhatározata is példákkal él, amikor a figyelembe veendő szempontokat taglalja: gyakori előírás, hogy a név használható legyen, olyan, ami nem árt a gyermek érdekeinek, ne keltessen zavart, ne bitorolja mások családi nevét, és ne legyen ellentétes a jó erkölccsel. Az utónevek esetében megbotránkoztató vagy képtelen hangzású név, amely nyilvánvalóan ellentétes a gyermek vagy harmadik személy érdekeivel, nem adható.⁴⁶⁴ A választott névnek „névjellegűnek” kell lennie, azaz legyen alkalmas a név funkciójának betöltésére: a megjelölésre, a névhordozó egyediségének kifejezésére. Fontos, hogy az utónév utaljon viselőjének nemére, de találunk néhány példát, amely e követelmény alól kivételt képez. Ilyen az a vallási alapon nyugvó német gyakorlat, hogy a fiúk nevük mellé a Mária nevet is megkaphatják.⁴⁶⁵ Barkóczy László és Fülöp László 2003-as tanulmánya szerint e német gyakorlat latin nyelvterületről terjedt el, s már előfordulnak példák a 15–16. századból. Később – német közvetítéssel – Magyarországon is divattá vált a betelepült német, illetve magyar főúri családok körében bizonyos női nevek (Mária, ritkábban Anna, Erzsébet) fiúknak adása a 19. század második felében.⁴⁶⁶ Fontos megjegyezni, hogy a női név mellett – ritka kivételtől eltekintve, sorrendben előtte – férfinévet kaptak a fiúgyermek. Tilk Péter cikkében másik kivétalként a szokások, hagyó-

⁴⁶² „A gyermek utónevét a szülők határozzák meg.” Azonos módon rendelkezik az Új Ptk. is, de immár a szülői felügyelet tartalma körében. Lásd Új Ptk. 4:150. § (6)

⁴⁶³ TILK Péter: Az emberi méltósághoz való jog „új” összetevője: a névjog. *Magyar Közigazgatás*, 52. (2002) 11. 658.

⁴⁶⁴ Vö. 58/2001 (XII. 7.) ABh. Indokolás IV. 2.2.

⁴⁶⁵ Raátz Judit is – a német és a magyar utónévadási szabályokat összevető tanulmányában – kiemeli a nemre utaló fiú nevek körében kivétalként jelentkező Mária nevet, amely mellett egy vagy több fiú nevet is kell adni a német gyermekeknek. RAÁTZ Judit: A névválasztás különleges esetei. *Névtani Értesítő*, 18. (1996) 75.

⁴⁶⁶ BARKÓCZY László – FÜLÖP László: Női keresztnévek férfiaknál. *Névtani Értesítő*, 25. (2003) 178–179.

mányok ápolását jelöli meg: kelet-frízöldi szokás alapján a nők két keresztnévük közé, két idézőjel között megkaphatják az egyik ősanya, „ten Doornkaat” nevét is. Harmadikként kivételt jelentenek a bevándorlók, akik nevük mellett az anyaországi keresztnévüket is feltüntethetik (például Erich Leopold Magda).⁴⁶⁷

A magyar állami szabályozás a 19. század végén a szülők kötelezettségévé tette a gyermek utónevének meghatározását. A bejegyzés a szülők bejelentése alapján történt meg. Az 1894-es A. T. 42. §-a szerint, „ha a gyermek utóneve a bejelentés idejében még nem volt megállapítva, az legkésőbb két hó alatt a szülők, illetőleg a gyám által pótlólag bejelentendő”. A 77.122/1896. BM. sz. rendelet kiegészítette ezt azzal, hogy ha az apa a születés bejelentésekor a gyermek utónevét bemondta, és az erről szóló anyakönyvi bejegyzést aláírta, utólagosan pótbjelentésnek helye nem volt. De ebben az esetben is az illetőnek szabadságában állt a bíróságnál a kiigazítást kérni.⁴⁶⁸ A fenti rendelkezés erősítette az apa családon belüli helyzetét, ugyanis ekkor az apa bejelentése kizárta a további utónév-módosítást, illetve adott esetben az anya mint másik szülő csak bírósági úton kérhette volna a kiigazítást. Egy 1899-es belügyminiszteri rendelkezés kimondta, hogy az utónév megválasztása az érdekelt felek joga, s e tekintetben korlátozásnak csak erkölcsi szempontból vagy más köztekintetek sérelme esetén lehet helye.⁴⁶⁹ Kitűnik ebből, hogy bár a korabeli szabályozás korlátlan szabadságot nyújtott az „érdekelt feleknek”, vagyis a szülőknek, mégis a később rögzített, a névvel szemben állított elvárások már ekkor korlátját jelentették a névválasztásnak. Egy ugyancsak 1899-es belügyminiszteri rendelet a „becéző” nevek bejelentése kapcsán előírta, hogy a bejelentőtől megkérdezendő, hogy a „dédelgető” név mely utónévnek is felel meg tulajdonképpen.⁴⁷⁰ Az 1906-os A. U. 82. §-a tiltotta a becéző név anyakönyvezését. A le nem fordítható nevek (például Alojzia, Antonella, Eulalia, Ajax, Bonifác, Coriolán, Romulus) eredeti alakjukban voltak bejegyeztetendők. Egy másik rendelet szerint Bettinek a Borbála, Floreanak a Flóra felelt meg a magyarban.⁴⁷¹ Az utónevek számában ekkor még korlátozást nem találunk, majd csak a Csjt. és az anyakönyvekről szóló 1952. évi 19. sz. törvényerejű rendelet, és azok végrehajtása körében kiadott rendeletek maximalizálják azt kettőben. Büky Béla 1960-ban megjelent tanulmányában megállapított-

⁴⁶⁷ TILK Péter (2002) i. m. 658.

⁴⁶⁸ Lásd még 38710/1896. IM. r.

⁴⁶⁹ 103.292/1899. BM. r.

⁴⁷⁰ 55.093/1899. BM. r.

⁴⁷¹ 55.093/1899. BM. r.

ta: „Az 1895–1899 közötti anyakönyvi adatok arról tanúskodnak, hogy leginkább az előkelő származású egyének, az értelmiségiek, a hivatalnokok, egyszóval az úgynevezett »úri emberek« gyermekeinek van több nevük.”⁴⁷²

Az A. U. 55. §-ához fűzött C melléklet tartalmazta a korabeli utónévjegyzéket. Tekinthetjük ezt a ma hatályos Atvr. azon rendelkezése elődjének, amely szerint csak a Magyar Tudományos Akadémia által összeállított utónévjegyzékből választhatnak a szülők utónevet gyermeküknek.⁴⁷³ Amennyiben a választott név nem szerepel a jegyzékben, a Magyar Tudományos Akadémia nyilatkozik a kért név anyakönyvezhetőségéről.⁴⁷⁴ Tehát a hatályos jog az MTA által összeállított utónévjegyzékhez köti a névadást, bár ez a kötöttség elég rugalmas, hiszen a jegyzékben *nem* szereplő név is kérvényezhető. Az utónévválasztásban érvényesül a szülői jog, aminek az Atvr. megjelenéséig nem volt *ex pressis verbis*, jogszabályban lefektetett korlátja (csak a jó erkölcs és mások jogos érdeke, amelyek a polgári jogi alapelvekből levezethetők). Az Atvr. korábbi rendelkezése, amelyet az Alkotmánybíróság előtt megtámadtak, jogtechnikai eltéréseket mutatott a maihoz képest. Akkor a jogszabályhely (27. § (4) bekezdés) a *Magyar Utónévkönyv*be felvett nevet engedte anyakönyveztetni. Az indítványozó felhívta a figyelmet arra, hogy az ún. „Ladó-féle Utónévkönyv” nem jogszabályként tartalmazza az anyakönyvezhető neveket. Az Atvr. 27. § (4) bekezdése alapján viszont fontos része az Atvr.-nek, e könyv figyelembevétele nélkül a törvényerejű rendelet gyakorlatilag nem hajtható végre – mondja a határozat. Tovább érvelve: mivel a névválasztás, névváltoztatás, névmódosítás a szüksé-

⁴⁷² A szerző azt is közli, hogy 1897 és 1947 között mind a férfi, mind a nő keresztnévek terén megnégyszereződött a második, harmadik stb. helyen álló nevek száma. BÜKY Béla: A fővárosi keresztnévadás tanulmányozásának főbb kérdései. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 158.

⁴⁷³ Korábban a Ladó János által összeállított *Magyar Utónévkönyv* tartalmazta az anyakönyvezhető neveket. Ennek 1971-es első kiadását megelőzően a korábbi időszakban is követett elvek érvényesültek az utónévadásban: „A fiúk csak férfi-, a lánygyermekek csak női utónevet kaphatnak. Becézett nevet nem lehet bejegyezni. Olyan idegen nevet sem kaphat az újszülött, amelynek van magyar megfelelője. Nem lehet bejegyezni a jelenlegi szabályok szerint egybeírt kettős utónevet sem.” LADÓ János: *A Magyar Utónévkönyv problémái.* In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia.* Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 355.

⁴⁷⁴ Atvr. 30. § (4)-(5) Az új Atv. 44. § (4) bekezdésében huszonnégy munkanapos eljárási határidőt szab az MTA nyilatkozására.

gesség és arányosság tesztje alkalmazásával állam által korlátozható jog, ez a korlátozás tárgyasulhat külön könyv figyelembeveendőségének elrendelésében is, és ez nem minősíthető az állam részéről alapvető jogot sértő korlátozásnak.⁴⁷⁵ A jogalkotó – bár az Alkotmánybíróság nem helyezte hatályon kívül a nevezett jogszabályhelyet – mégis finomított a rendelkezésen, s más szemszögből közelített a névjegyzék szükségességéhez. Az Atvr.-t módosító 2002. évi XLV. törvény indokolása szerint a korábbi Atvr. nem rendezte, hogy mi a teendő, ha a szülők olyan utónevet választottak, amely nem szerepel a névjegyzékben. Korábban ebben az esetben az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (Áe.) került alkalmazásra. Az egységes jogalkalmazás érdekében indokolt szakértőként nevesíteni az Atvr. rendelkezései között a Magyar Tudományos Akadémiát, tekintettel arra, hogy az utónévjegyzéket is ez az intézmény állítja össze.⁴⁷⁶ Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Utónévbizottsága látja el ezt a feladatot.⁴⁷⁷ A 2002-es módosítást követően tehát nem a „Magyar Utónévkönyv”, hanem az MTA által összeállított utónévjegyzék szerepel a jogszabályban, amely tartalmilag ugyanaz. Tilk Péter említett cikkében kíváncsnak látja, hogy az utónévjegyzék képezze az Atvr. mellékletét. Érvelése szerint elfogadható, hogy önmagában nem alkotmányellenes a végrehajtás során egy külön könyv figyelembevétele, de ha nem függelékként szerepel a jegyzék, akkor annak módosítása csak részben lesz a jogszabály megalkotójának elképzeléseihez kötött, bár az állami akarat érvényesülésének e formában is része a jegyzék. Ezért fontos, hogy az Utónévkönyv tartalma az alkotmányossági érdekekkel egybeessen. Viszont előfordulhat, hogy az Utónévkönyv változása nem az Alkotmánybíróság által megfogalmazott elvárásoknak megfelelően alakul, ebben az esetben csak az Országgyűlésnek van korrekciós lehetősége azzal, hogy az Utónévkönyvet a jogszabály függelékévé teszi, az alkotmányos elvárásoknak megfelelő tar-

⁴⁷⁵ 58/2001 (XII. 7.) ABh. Indokolás IV.1.

⁴⁷⁶ Vö. 2002. évi XLV. tv. indokolása (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁴⁷⁷ Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Kutatócsoportja közlése a választható utónevek jegyzékét (<http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html>), amelyet folyamatosan bővít az újonnan engedélyezett nevekkal. 2010. március 1-jétől az MTA Nyelvtudományi Intézetének Utónévbizottsága egységes elvek szerint ad szakvéleményt az utónévjegyzékben nem szereplő, szülők által kérvényezett nevekről. Az Utónévbizottság – kizárólag az anyakönyvvezető vagy a minisztérium megkeresésére – a rögzített alapelvek figyelembevételével készíti el szakvéleményét az egyes nevek ajánlásáról. Az alapelvek kizárólag a Magyarországon született, itt élő magyar állampolgárok névkérelmeire vonatkoznak.

talommal. Ez a megoldás – mivel a függelék nem része a jogszabálynak, így attól függetlenül változtatható – nem igényelné magasabb szintű jogszabály gyakori módosítását.⁴⁷⁸ Ilyen összefüggésben egyet kell érteni a cikk szerzőjével, hiszen csak így garantálható az utónévjegyzék alkotmányos tartalma. Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy az utónévjegyzék alkalmazása formai tekintetben visszalépést jelent az 1906-os A. U.-hoz képest, hiszen az akkor használt jegyzék – bár nem volt kizárólagos névsor, de – a jogszabály mellékletét képezte. Ugyanakkor Európában más megoldás is kínálkozik az új utónevek engedélyezése körül. Németországban nincs egységes utónévjegyzék, hanem az anyakönyvvezetőknek készült szolgálati utasítás rögzíti azokat az alapelveket, amelyeket figyelembe kell venniük egy-egy utónév anyakönyvezésénél. Amennyiben az anyakönyvvezető az elvek mentén megtagadna egy bejegyzést, a szülők azonnali jogorvoslattal élhetnek a bíróságon, amely megvizsgálja a kért név alkalmasságát. Mindebből az következik, hogy Németországban – a Német Nyelvi Társaság névkönyveit figyelembe vevő – *bírói gyakorlat alkíthatja az utónévállományt* olyan formában, ahogyan Magyarországon a szakértőként működő Utónévbizottság az MTA keretein belül.⁴⁷⁹

Az utónévadás joga egyes jogon túlinak mutatkozó, de az emberi méltósággal és a személyiséggel kapcsolatban álló kérdéseket is felvet: a szülő (névadó) felelőssége a gyermeknek adott név „milyenségét” illetően. Nyelvészeink sokszor hangot adnak az időként meglepő forrásokból táplálkozó utónévdivat hátrányos jelenségeivel kapcsolatos nemtetszésüknek.⁴⁸⁰ Kiss László alkotmánybíró, a névhatározat előadója egy

⁴⁷⁸ Vö. TILK Péter (2002) i. m. 661–662.

⁴⁷⁹ Vö. RAÁTZ Judit (1996) i. m. 75–79.

⁴⁸⁰ Szűts László az 1967-es utónév-változtatásokat elemző tanulmánya még konzervatív névválasztásról tanúskodott. Szűts László: Az újabb utónév-változtatások nyelvészeti tanulságai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 189–192. Azonban Grétsy László az utónevek hangulati változásait tárgyaló 1970-ben megjelent tanulmányában kérdőíves adatgyűjtését követően már azt állapítja meg: „A ma emberének általában tetszenek az idegen, kevésbé hagyományos, valamint a népszerű személyek, táncdalénekesek, film sztárok stb. által a felszínre dobott nevek, mégpedig a hagyományos, patinás nevek rovására.” GRÉTSY László: Utóneveink hangulati változásai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 162. Lőrincze Lajos is e jelenségre utalt 1970-ben megjelent tanulmányában. LŐRINCZE Lajos (1970) i. m. 326–329. Napjaink hasonló problémáit Posgay Ildikó foglalta össze. POSGAY Ildikó: Névválasztási tendenciák a mai magyar utónévadásban. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egye-

2002-ben megjelent cikkében rövid kitekintést közöl arról, hogy Európa országaiban milyen jogszabályi megoldásokat alkalmaznak az utónévadás kérdésében. Ezek nyomán összességében megállapítható, hogy a jogalkotók igyekeznek a „kellemetlen”, „nevetséges”, „jó erkölcsbe ütköző” utónevek adását és az így keletkező névkombinációk keletkezését kiküszöbölni.⁴⁸¹ Viszont a hatályos magyar jogban nincs arra eszköz, amely megakadályozhatná a „rossz” nevek adását, illetve azt, hogy a család- és utónevek kombinációjából ilyen nevek jöhessenek létre. Amennyiben egy anyakönyvvezető egy ilyen név bejegyzése előtt áll, – ha az anyakönyvezhetőségnek egyéb akadálya nincs – hivatalból nem utasíthatja azt el. Talán nem is a jogalkotó feladata volna a hátrányos jelentésű nevek adásának elkerülésére eszköz rendelése, hanem a magyar névkultúra megismertetése – az arra hivatott szervezetek útján – is sikerrel háttérbe szoríthatná a jelenséget.⁴⁸²

Más a helyzet az *utónevek helyesírásával*. Az Atvr. 27. § (2) bekezdése értelmében a név anyakönyvezése a magyar helyesírás szabályainak megfelelően történhet. Ebből az állami anyakönyvezés óta fennálló főszabályból az következik, hogy ha a szülő gyermekének idegen, nem magyar eredetű nevet kíván adni, szembe találhatja magát a helyesírás kérdésével.⁴⁸³ Az utónévjegyzék számtalan idegen nevet tartalmaz, azonban a szakhatóság azokat minden esetben a magyar helyesírás szerinti írásmódjukkal vette fel. Raátz Judit 2003-as tanulmányában sorba vette az újonnan anyakönyvezhető férfineveket, amelyek között viszonylag nagy számban akadnak e típusból (néhány példa: Zserald, Krisztofer,

tem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 430–434.

⁴⁸¹ Kiss László: A névjog mint alkotmányos alapjog. *Jura*, 8. (2002) 2. 53.

⁴⁸² Vö. HAJDÚ Mihály: Keresztnévadásunk normája. In Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám szerk.: *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvűvelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest, 2001, 213–214.

⁴⁸³ Az 1960-as évek szabályozása lehetővé tette az idegen helyesírású nevek anyakönyvezését, amennyiben annak nem volt magyar megfelelője. Ez a lehetőség egyes esetekben a kiejtésben okozott nehézségeket a magyar közegben, amire Mizser Lajos szemléletesen rávilágított: „Az Alice és a Cosette esetében nemcsak az a probléma, hogy idegenesen van írva, hanem az is, hogy a betű magyar hangértékének megfelelően ejtik. A Cosette nevű lány szüleit személyesen is ismerem; szerintük szebb így, azaz Cosette ejtésben, mert az eredeti kiejtés nem éppen kellemes hangulatu szóval mutat közeli hangalaki rokonságot.” MIZSER Lajos: Keresztneveink néhány problémája. In Békési Imre szerk.: *Név és névkutatás. Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai*. Szeged, 1984. április 13–14. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1985, 158.

Szilvió, Rökkó).⁴⁸⁴ A magyar állampolgárok tehát csak magyaros formában anyakönyveztethetnek idegen keresztnéveket, ami azonban nem zárja ki, hogy más lehetőségük ne lenne, ha ragaszkodnak az idegen helyesírási módhoz. A jogalkotó ugyanis egy „kiskaput” hagyott a kérdés rendezésében. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (Nek.) lehetőséget ad arra, hogy a magát egy a törvényben felsorolt kisebbséghez tartozó személy saját anyanyelve helyesírási szabályainak megfelelő formában anyakönyveztesse utónevét.⁴⁸⁵ Ilyenformán a magyar származású állampolgár nyilatkozatban „lemondva” nemzetiségéről, idegen helyesírási név anyakönyvezését is kérheti.⁴⁸⁶ Ezt az elvi lehetőséget nyújtó „kiskaput” azonban – figyelembe véve az Alkotmánybíróság névhatározatában leírtakat – a jogalkotó részben bezárta azzal, hogy a kisebbségek számára választható nemzetiségi utóneveket az érintett országos kisebbségi önkormányzatok által összeállított nemzetiségi utónévjegyzékhez kötötte, és az érintett országos kisebbségi önkormányzatot az MTA Utónévbizottságáéval egyező jogkörrel látta el.⁴⁸⁷ A 2014. január 1-jén hatályba lépő Atv. lényegében fenntartja a korábbi rendelkezéseket.⁴⁸⁸ Ez a legújabb anyakönyvi törvény egyszerűsít akkor, amikor – amellet, hogy továbbra is nevesíti az MTA-t – szövege-

⁴⁸⁴ RAÁTZ Judit: Acél vagy Zserald? Az újonnan anyakönyvezhető férfinéveinkről. *Névtani Értesítő*, 25. (2003) 183.

⁴⁸⁵ Nek. 12. § (1) „A kisebbséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak – jogszabályban meghatározott keretek között – hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez. A nem latin írásmóddal történő bejegyzés esetén kötelező a fonetikus, latin betűs írásmód egyidejű alkalmazása is.”

⁴⁸⁶ A lehetőség azonban nem új keletű. 1970-es tanulmányában Lőrincze Lajos – mint az anyakönyvezés gyakorlati problémájára – felhívta a figyelmet a 6/1963. KE. számú utasítás 43. § (9) bekezdésére, amely értelmében az idegen nemzetiségű (anyanyelvű) magyar állampolgár szülő gyermekének utóneve a szülő nemzetiségi (anya-) nyelven is bejegyezhető. Sőt az utasítás értelmében a külföldi állampolgár gyermek utónevének bejegyzésénél el lehetett térni attól a rendelkezéstől, amely előírta, hogy az idegen hangzású utónevet, amelynek magyar megfelelője is volt, csak magyaros formában volt szabad bejegyezni. LŐRINCZE Lajos (1970) i. m. 326. Vö. még 3/1968. (TK. 52.) KE. sz. kormányelnöki utasítás: LADÓ János (1970) i. m. 356.

⁴⁸⁷ Atvr. 30/B. § (1) „A választható nemzetiségi utóneveket az érintett országos kisebbségi önkormányzatok által összeállított nemzetiségi utónévjegyzék tartalmazza.

(2) Az utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi utónév anyakönyvezhetőségéről az érintett országos kisebbségi önkormányzat – a megkereséstől számított 15 napon belül kiadott – állásfoglalása az irányadó.”

⁴⁸⁸ Vö. Atv. 46. §

ben rögzíti: „Az utónévjegyzéket az MTA a honlapján teszi közzé.”⁴⁸⁹ Az utónév anyakönyvezhetősége tárgyában a megkeresés azonban – a jogszabály szövege szerint – csak az anyakönyvi ügyekért felelős minisztert illeti meg, az MTA-nak a nyilatkozatra 30 nap áll rendelkezésére.⁴⁹⁰

A szülők utónévválasztása kapcsán a gyakorlatban gondot okozhat a kettős állampolgárság fennállása. A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 10. § (2) bekezdése szabályozza a kérdést, amely szerint „az érintett kérelme esetén a születési név anyakönyvezése során a névviselésre azon más állam jogát kell alkalmazni, amelynek állampolgárságával szintén rendelkezik”. A tvr.-t módosító 2009. évi IX. törvény indokolása értelmében ez a lehetőség akkor áll fenn, ha a gyermek szülei különböző állampolgárságúak és a gyermek mindkét szülő állampolgárságával rendelkezik, és a „gyermek családi nevét a szülők olyan formában kívánják megállapítani, amely a külföldi állampolgárságú szülő hazai államában hatályos szabályokon, illetve az ott kialakult névviselési kultúrán alapul, ám az nem felel meg a magyar szabályozásnak”.⁴⁹¹

2. A házassági név

A kutatás egyik apropóját éppen az új házassági névválasztási lehetőségek megjelenése adta. Ez az utóbbi időben az egyik legnagyobb változáson átesett területe a névjognak, és amelyik a leginkább tükrözi a társadalmi változásokat. Ebben a tekintetben az utóbbi ötven évben átvette a névváltoztatás (névmagyarosítás) indikatori szerepét. A 20. század közepéig az a sajátos magyar hivatalos asszonynevtípus volt leginkább használatban, amely – a férj teljes neve a „-né” toldattal – elrejtette a fele-

⁴⁸⁹ Atv. 44. § (3) 2. mondata. A törvény javaslatához fűzött miniszteri indokolás szerint a rendelkezéssel „megszűnik a kereskedelmi forgalomban könyv formájában hozzáférhető utónévjegyzék kötelező használata figyelemmel arra, hogy az MTA bárki számára elérhetően, a saját honlapján közzé teszi és folyamatosan frissíti az anyakönyvezhető utónevek jegyzékét.” (T/11207., 57.) Tulajdonképpen a régi utónévkönyv kötelező használata már az Atvr. 2002-es módosításával is megszűnt, és az azóta kialakult gyakorlatot rögzíti az új törvény.

⁴⁹⁰ Atv. 44. § (4); Az új törvény részletes végrehatási rendelkezései ismeretének hiányában kérdésessé válik, hogyan differenciálja a jogalkotó a megkeresésre jogosultak körét. Célszerű lenne annak a gyakorlatnak a fenntartása, amely az anyakönyvvezetőnek is megengedi, hogy a kért utónév anyakönyvezhetősége tárgyában az Utónévbizottsághoz forduljon. Igaz, a hatályos Atvr. eddig még a minisztert sem nevesítette.

⁴⁹¹ Vö. 2009. évi IX. törvény 1. §-ához fűzött indokolás. (CompLex Jogtár. Törvények indokolása) Lásd még 1231/E/2007 ABh. Indokolás III.3.

ség leánykori nevét.⁴⁹² Ez a névtípus egyúttal kifejezte a nő társadalmon, családon belüli helyzetét is. Mi több, a rendi magánjog erős vagyoni jogi szemlélete is megjelent ebben. A 19. század végi egyházpolitikai törvények elhozták a polgári házasság jogintézményét, és az állami anyakönyvvezetést. Mindez felszámolta az állami szabályozás hiányát, még ha a hagyományos névformán változás nem is következett be.

2.1. A FELESÉG NEVE AZ 1894-ES HÁZASSÁGI TÖRVÉNY UTÁN

Az 1894-es A. T. végrehajtása körében kiadott 60.000/1895. BM. számú utasítás 34. §-a kimondta, hogy a férjes vagy özvegy nő a bejegyzésekben férje nevén és saját nevén említendő, a hitvesi minőségnek, valamint az özvegységnek a feltüntetésével. Szamel Lajos cikkében írja, hogy az ezt az utasítási rendelkezést hatályon kívüli helyező 1906-os A. U. ilyen egyértelműséggel nem tartalmazta e követelményt, viszont az említett példákból kétségkívül kiderült a gyakorlat: Szabó Istvánné született Varga Mária vagy özvegy Kis Péterné született Virág Anna.⁴⁹³ Ezek a példák sajátos házassági névviselési formáról árulkodnak: a férj neve mintegy „bekebelezi” a feleség nevét. Más népeknél is előfordul a házasságra utaló toldat a névben (például a szlávoknál az -a, -ova), de, hogy a férjhezett nő neve a férj családi nevéből, keresztnévéből és az ahhoz kapcsolt „-né” toldatból álljon, magyar sajátosság. A 19. század végi szabályozás tehát ezt a formát ismerte: Szabó Istvánné (illetve Szabó Istvánné született Varga Mária).

A feleség szabályozott névviselési formája tekintetében az első változást a Csjt. hatálybalépése jelentette 1953-ban. Családjogi törvényünk eredeti indoklásában is olvasható, hogy a törvény biztosítani kívánta a férfiak és nők Alkotmányon alapuló egyenjogúságát, amely a házasságon belül, a névviselés kérdésében is érvényesül. Így a Csjt. a nő számára már nem kötelezettséggént, hanem lehetőségként állapította meg férje nevének viselését, és lehetővé tette, hogy *kizárólag* saját nevét használja.⁴⁹⁴ Ez a változás megtörte az eddigi különös gyakorlatot. A törvény 26. §-ában tehát ekképp rendelkezett: „A feleség vagy férje nevét viseli a há-

⁴⁹² Miként már szó esett róla, Berrár Jolán gyűjtésében már 1376-ból talált ilyen formájú női nevet. BERRÁR Jolán (1960) i. m. 189.

⁴⁹³ SZAMEL Lajos: A névviselés és a névváltoztatás, valamint anyakönyvezésünk jogi szabályozásának történeti áttekintése. *Magyar Közigazgatás*, 43. (1993) 12. 745.

⁴⁹⁴ Vö. Csjt. eredeti szövegének indoklása (CompLex Jogtár).

zassági viszonyra utaló toldással, amelyhez a maga nevét hozzákapcsolhatja, vagy kizárólag a maga nevét.”⁴⁹⁵ Ezek alapján 1953-tól háromféle névforma lehetséges a férjezett nő számára: *Szabó Istvánné*; *Szabó Istvánné Varga Mária*; *Varga Mária*. A szakaszhoz fűzött részletes indoklás szerint a Csjt. ezzel is szakítani kívánt az addigi szokással és szabályozással, nevezetesen a férj kivételezett helyzetével a családon belül.

A feleség névviselése tekintetében további forma választási lehetőséget jelentett az 1974. évi I. törvénnyel beiktatott módosítás. Ekképpen változott a Csjt. 26. §-ának (1) bekezdése:

„A feleség a házasságkötés után választása szerint

- a) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy
- b) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy
- c) férje családi nevéhez hozzákapcsolja saját utónevét, vagy
- d) kizárólag a maga teljes nevét viseli.”

A módosítással tehát a következő lehetőségek közül választhatott a feleség: *Szabó Istvánné*; *Szabó Istvánné Varga Mária*; *Szabóné Varga Mária*; *Szabó Mária*; *Varga Mária*.

2.2. ÚJ VÁLASZTÁSI LEHETŐSÉGEK

1974-ben két formával bővült tehát a lehetséges variációk köre, amelyek harminc évig nem változtak. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 2002. évi XLIV. törvény újabb, és immár a férj számára is választható formákat vezetett be. A 2004-ben hatályba lépett 2002-es módosításig hatályos jogunk csak a feleség számára tette lehetővé, hogy a házasságkötés után megválassza névhasználatát. Ennek következtében, mint a fenti példákban látható, megtarthatta saját nevét, vagy pedig a házasságra utaló formák közül választhatott. A férj neve a házasságkötés következtében nem változhatott, addig. E változás is az Alkotmánybíróság névhatározatának volt köszönhető, amelynek érdemes előzményeit megvizsgálni.

1994-ben az Emberi Jogok Európai Bírósága szokatlan ügyben hozott döntést. Egy svájci férfi azt sérelmezte, hogy országa joga nem teszi lehetővé számára, hogy családi nevét felesége családi nevével összekötve viselje, miközben ugyanezt fordított esetben a felesége oldaláról semmi

⁴⁹⁵ Vö. Csjt. eredeti szövege.

sem akadályozná. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az ügyben csekély szótöbbséggel bár, de elmarasztalta Svájcot.⁴⁹⁶ A Bíróság – a szükségesség és arányosság tesztjének elveihez hasonlóan – arra alapozta döntését, hogy az Európa Tanács tagjainak egyik fő célja közé tartozik a nemek egyenrangúságának érvényesítése, amely korlátozására csak valamely rendkívüli nyomós indok adhat okot. A Bíróság nem fogadta el Svájc azon védekezését, hogy a szabályozás sérelmezett módja a család egységének védelmében szükséges, és hogy államigazgatási úton lehetősége van a kérelmezőnek a névváltoztatásra. A Bíróság szerint a svájci hatóságok diszkriminatív eljárása nélkülözte az ésszerű, objektív indokokat, ekként az Emberi Jogok Európai Egyezményének a családi élet védelméről szóló 8. cikkével összefüggésben megsértették az Egyezménynek a diszkrimináció tilalmát kimondó 14. cikkét.⁴⁹⁷ Kőrös András *A névviselés szabályainak változása* című cikkében megemlíti, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményén kívül más nemzetközi emberi jogi dokumentumok is előírják az egyenlő jogok biztosítását a nők és férfiak számára, ami a névviselésre is kiterjed. A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény szerint „a Részes Államok [...] kötelesek a férfiak és nők egyenlőségének alapján biztosítani [...] azonos személyes jogokat a férj és feleség viszonylatában, ideértve a családi név, a szakma és a foglalkozás megválasztásának jogát is” [16. cikk 1. g) pont]. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmánya ugyancsak hangsúlyozza, hogy a törvénynek hatékony védelmet kell biztosítani bármilyen megkülönböztetés, így a személyek neme szerinti megkülönböztetés ellen is (26. cikk). Néhány európai állam szabályozási rendszere már lehetővé teszi, hogy a férj neve is változzon a házasságkötés után. Így például Franciaországban a férj hozzákapcsolhatja nevéhez felesége családi nevét; Belgiumban a férj „kiegészítheti” a saját családi nevével a felesége családi nevét; Svájcban a férj nevét használják családi névként, de engedély alapján használhatják a feleség családi nevét is házassági névként.⁴⁹⁸ 2001-ben a Magyar Alkotmánybírósághoz érkezett egy olyan indítvány, amely a Csjt. azon szakaszát (26. §) támadta, amely a feleség névviselését szabályozta. Az indítványozó sérelmezte, hogy a nevezett szakasz kizárja, hogy a férj a házasságkötést követően bármilyen formában is felvegye

⁴⁹⁶ GRÁD András: A nevét kérném! A névviselés új szabályairól. *Családi Jog*, 1. (2003) 1. 15.

⁴⁹⁷ Uo. 12.

⁴⁹⁸ KÖRÖS András: A névviselés szabályainak változása. *Ügyvédek Lapja*, 42. (2003) 2. 37–42.

felesége családi nevét. Az Alkotmánybíróság egyesítette az ügyet más, korábbi, a névviseléssel kapcsolatos jogszabályokat támadó indítványokkal, és az 58/2001 (XII. 7.) AB határozatban megállapította, hogy „mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenes helyzet jött létre annak következtében, hogy az Országgyűlés a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 26. §-ában nem tette lehetővé, hogy a házasságkötést követően a férj is viselhesse felesége családi nevét”. A határozat hivatkozott a névjognak az emberi jogok fogalmi körébe tartozására, a férfi-női egyenjogúság sérelmére, amely a férj házassági névválasztásának megvonása által következett be, illetve Magyarország nemzetközi szerződésekből folyó kötelezettségére. Ezenkívül az Alkotmánybíróság konkrétan utalt az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt lefolytatott svájci férfi esetére (Burghartz v. Switzerland-ítélet).⁴⁹⁹ Az Alkotmánybíróság felhívta az Országgyűlést, hogy szabályozási kötelezettségének 2002. december 15-ig tegyen eleget. Az alkotmányos kötelezettségnek megfelelően 2002. őszén két, egymással szorosan összefüggő törvényjavaslat került a Tisztelet Ház plénuma elé. A javaslatok alapján az Országgyűlés elfogadta a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról szóló 2002. évi XLIV. törvényt, valamint az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról szóló 2002. évi XLV. törvényt.

A Csjt. és az Atrv. megváltoztatása leginkább a házassági névviselést és ennek kapcsán a házasságban született gyermek nevét érintette. A módosításokat az alkotmánybírósági határozatból fakadó kötelezettségen kívül a hazai és a nemzetközi jogszabályi környezet jelentős változásai és a szabályozás széttagoltsága tette szükségessé, különösen a rendszerváltás óta.⁵⁰⁰ Tehát a módosítások következtében a következő választási lehetőségek állnak rendelkezésre az ifjú párnak a házasságban viselni kívánt nevük megválasztása esetére a Csjt. 25. § (1) bekezdése alapján:

„A feleség a házasságkötés után

- a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy
- b) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy
- c) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy
- d) a férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

⁴⁹⁹ GRÁD András (2003) i. m. 12.

⁵⁰⁰ Vö. UGRÓCZKY Mária: A névviselésről és a névváltoztatásról. In Bíró Ágnes szerk.: *Új Magyar Utónévkönyv*. BM Kiadó, Budapest, 1997, 17.; FARKAS Tamás: A házassági névviselés új szabályaihoz. *Magyar Nyelvjárások*, 41. (2003) 136.

(2) A férj a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) a felesége családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

(3) A férj, illetve a feleség a házasságkötés után házassági névként családi nevüket is összekapcsolhatja, hozzáfűzve a saját utónevét.

(4) A házasulóknak az (1)–(3) bekezdés szerinti névviselésről meg kell egyezniük. Ennek során figyelemmel kell lenni arra, hogy – a (3) bekezdésben foglalt kivétellel – csak az egyik házasuló veheti fel házassági névként a másik családi nevét [(1) bekezdés b)–d) pont, (2) bekezdés b) pont], illetve a házassági név családi nevekből képzett része legfeljebb kéttagú lehet.⁵⁰¹

Az alábbi táblázat (1. táblázat) e jogszabályváltozás nyújtotta lehetőségek példáit, valamint ezzel összefüggésben az e házasságban születő gyermek lehetséges névvariációit mutatja be.

1. táblázat. A házassági névformák és a gyermeknek adható nevek
Szabó István és Varga Mária nevű képzelt személyek házassága után
(saját összeállítás).

<i>Szabó István</i>	<i>Varga Mária</i>	<i>Gyermek neve</i>
Szabó	Varga	Szabó vagy Varga vagy Varga-Szabó, vagy Szabó-Varga
Varga	Varga	Varga
Szabó	Szabó	Szabó
Szabó-Varga	Szabó-Varga	Szabó-Varga
Varga-Szabó	Varga-Szabó	Varga-Szabó
Szabó	Szabó-Varga	Szabó vagy Szabó-Varga
Szabó	Varga-Szabó	Szabó vagy Varga-Szabó
Varga-Szabó	Varga	Varga vagy Varga-Szabó
Szabó-Varga	Varga	Varga vagy Szabó-Varga
Szabó	Szabóné Varga Mária	Szabó
Szabó	Szabó Istvánné	Szabó
Szabó	Szabó Istvánné Varga Mária	Szabó

⁵⁰¹ Az Új Ptk. a Csjt. rendelkezésétől eltér akkor, amikor a házasulókat már nem kötelezi a névviselésről való megegyezésre, hanem lehetőségként kínálja azt számukra. Megegyezés hiányában a felek a házasságkötést megelőzően viselt nevet viselik tovább. Lásd Új Ptk. 4:27. § (6) bekezdést.

2.3. MELYIKET A SOK KÖZÜL?

A 2004. január 1-jén hatályba lépett módosítások után kiszélesedett házassági névválasztási lehetőség a rendelkezések „gyakorlati hasznosulásának” feltárását kívánhatják meg, annál is inkább, hiszen a kutatás részbeni célja egy, a jog világán némiképp túlmutató vizsgálat volt. Ennek az igénynek eleget téve 2007 nyarán egy szűk, lehetőségek szabta felmérés indult a következő kérdések válaszainak kiderítésére: Az egyes választható hivatalos házassági névformák miként jelennek meg a gyakorlatban, azaz ki, *miért* választja őket? Milyen a népszerűségük, azaz *mennyien* választják az egyes névformákat? Valamint, a jogalkotó az új házassági névválasztási lehetőségek bevezetésével csupáncsak az Alkotmánybíróság által kimondott jogszabály-változtatási kötelezettségének tett eleget, *vagy társadalmi igényekre is választ adott?*⁵⁰²

A kérdések megválaszolására a társadalomtudományokban bevett kérdőívezés módszere kínálkozott a legalkalmasabbnak, mivel e témakörben leíró, magyarázó, illetve felderítő céllal a legcélszerűbb vizsgálatot folytatni.⁵⁰³ A másik oka a kérdőív alkalmasságának, hogy a név viselésének vizsgálata nagyméretű minta figyelembevételét igényli. Mivel mindenki visel valamilyen nevet, ami óriási mennyiségű adatot jelent, így elengedhetetlen a névviselés egyes részterületeit kiemelni, csak bizonyos összefüggésben vizsgálni a neveket. A névválasztás és a név megváltozása képezik a névviselés területén belül azokat a szűkebb tartományokat, amelyek alkalmasak az adott kutatás lefolytatására. A vizsgált terület szűkítése mellett tehát a minta kiválasztás is fontos a felteendő kérdések megfogalmazásában. A névtani irodalomban leginkább egy-egy települést vesznek a minta alapjául. Ezzel az adott közösség névállományát térképezik fel. Egy ilyen kisebb egység kiválasztása érthető, s amellett, hogy elsősorban az adott településre vonatkoztatható következtetések vonhatók le, bizonyos tekintetben (tendenciák) régiós vagy országos konzekvenciákat is megmutathatnak.⁵⁰⁴

⁵⁰² A téma e vonatkozásában azonos tartalommal tanulmányom jelent meg 2012-ben: MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A házassági névválasztás jogszabályi és motivációs háttere Debrecenben. In Bartha Ákos – Szendrei Ákos – Szálkai Tamás szerk.: *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban II.* Debrecen, 2012, 89–107.

⁵⁰³ Vö. BABBIE, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Balassi Kiadó, Budapest, 2003, 274.

⁵⁰⁴ Fercsik Erzsébet 2002-ben megjelent tanulmánya bevezetőjeképpen összefoglalta a házassági nevek felmérésének addig alkalmazott módszereit: anyakönyvi adatgyűjtés, kérdőívezés, adatközlők kikérdezése, személyes megfigyelés, más célú adatbázisok elemzése. FERCSIK Erzsébet: A házassági névviselése

A névválasztás – a jogszabályi kötöttségek ellenére is – egy szabad, belső motiváción alapuló folyamat, s azt, hogy milyen megfontolás áll a névválasztás mögött, kérdőívekkel lehet feltérképezni. Válaszként megjelenhet a hagyománytisztelet, családi szokások, irodalmi vagy más hatások, divatjelenségek, más kultúrák hatásai. A névtani szakirodalomban szép példákat találunk arra vonatkozóan, hogy milyen tendenciák figyelhetők meg a házasság megkötésekor történő névválasztásban. Egy ilyen példa Laczkó Krisztináé, aki a budapesti asszonyneveket vizsgálta.⁵⁰⁵ Laczkó Krisztina 1995-ben végezte a kutatását, amely során az akkor hivatalos öt házassági névforma megítélését és választásának motívációit vizsgálta. Raátz Judit is hasonló jellegű kutatást végzett 2002-ben, de már az új névformák is megjelentek a vizsgálatban, amelyet egyetemi és főiskolai hallgatók körében végzett.⁵⁰⁶ A szerző a névjogi szabályok tanulmányozása után arra volt kíváncsi, vajon hogyan vélekednek ezekről az új lehetőségekről a mai huszonévesek, a leendő házassági névviselők és leendő szülők. A hallgatók kiválasztásakor igyekezett humán és reál-szakon tanulókat egyaránt bevonni. E példák nyomán indult a 2007-es debreceni felmérés az alábbi eredményekkel.

2.3.1. A házassági nevek megítélése Debrecenben és környékén 2007-ben

A ma választható házassági névformákról alkotott vélemény, azok válassztása motivációinak felderítésére megfogalmazott kérdőívvel elsősorban Debrecenben, illetve a város környékén folyt az adatgyűjtés. Debrecen vizsgálata minden szempontból indokolt, hiszen az Észak-alföldi Régió központja, az ország második legnépesebb városa, kulturális és felsőoktatási központ. A környező, a régióban található településeken is folyt a felmérés azzal a céllal, hogy – a szakirodalmi példákkal ellentétben – ne csak egy település névviselési tendenciái kerüljenek megvilágí-

a XX. század utolsó éveiben. Öt év statisztikáinak tükrében. *Névtani Értesítő*, 24. (2002) 99–100.

⁵⁰⁵ LACZKÓ Krisztina: A mai asszonynévhasználat Budapesten. *Magyar Nyelvőr*, 120. (1996) 2. 161–167.

⁵⁰⁶ RAÁTZ Judit: *A névviselés szabályozása. Új névformák*. Előadás formájában elhangzott 2002. október 17-én és 18-án Jászberényben a SZIE Jászberényi Főiskolai Kara, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a TIT Jászszági Szervezete és a Jászok Egyesülete által rendezett tudományos tanácskozáson. Megjelent a Szent István Egyetem Egyetemi Újságjában, 5. (2002) 13.

tásra, hanem egy nagyobb földrajzi egysége is, amely *talán* alkalmasabb arra, hogy az országra vonatkozó következtetéseket levonhassunk.

A kérdőív három nagy egységből állt.⁵⁰⁷ Az *első* kérdéskör a válaszadó személyére vonatkozott (nem, kor, családi állapot, ha már házas (volt), házasságát mikor kötötte, születési hely, gyerekkori lakóhely, tartózkodási hely, jelenlegi lakóhely, legmagasabb iskolai végzettség, foglalkozási terület, munkanélküli-e). A *második* kérdéskör az egyes választható házassági névformák véleményezésére irányult. Mivel a névválasztás egy meglehetősen szubjektív folyamat, egyéni indokok állnak a háttérben, először nyitott kérdések feltétele látszott célszerűnek. Ez annál is inkább indokolt, mert a névválasztó, a válaszadó az adott névformáról kialakított saját véleményét szeretnénk megismerni. S ez esetben nem volna célszerű lehetséges válaszokkal befolyásolni a válaszadót. Azonban egy nyomós érv a feleletválasztós kérdőív mellett szólt, nevezetesen az egyszerűbb kitölthetőség. Mivel ez a kérdőív mondhatni mindenki számára relevanciával bírt, így szükséges volt figyelembe venni, hogy minél könnyebben kitölthető legyen, illetve relatíve gyorsan lehessen válaszokat adni. Mindez azt kívánta meg, hogy előre megfogalmazott válaszok közül választhasson a válaszadó. Így az egyes házassági névformáknál a szakirodalomban olvasható és a józan ész diktálta legtalálhatóbb jellemzőket kellett felsorolni, amelyeket figyelembe véve adta meg választát a kérdőív kitöltője. Természetesen egy „egyéb” rovat is nyitva maradt az önálló szempont kifejtésére. Az egyes névformák leírása (például a férj vezeté- és utóneve és a „-né” toldat) mellett példák is megjelentek, hiszen így könnyebben volt azonosítható a szóban forgó névforma. A példák Kovács István és Széplaki Éva esetleges házasságkötésekor választható névformákat jelenítették meg, azokat, amelyek e két kitalált névből képezhetők. Ezt követően a válaszadó az egyes névtípusnál felsorolt jellemzőt értékelhette egy 1-től 5-ig terjedő skálán, hogy mennyire befolyásolta őt az adott jellemző a névválasztásban, és milyen irányban, azaz negatívan vagy pozitívan hatott-e rá. A következő kérdések a házassági nevek választásához kapcsolódtak. A válaszadóknak meg kellett jelölniük, hogy mely házassági névformát választották vagy választanák, s milyen indokokkal. Majd ennek háttérére kérdezett rá, azaz befolyásolta-e a válaszadót valaki más személy családjából, ismeretségi köréből, vagy önállóan választotta az adott nevet. A házas válaszadók esetleges névmódosítási szándékukról is nyilatkozhattak. Külön kérdésben szerepelt az, hogy a válaszadó honnan, milyen forrásból ismerte az egyes névformákat: jogszabályból, anyakönyvvezetőtől, médiumokból, ismer-

⁵⁰⁷ Lásd 3. melléklet.

rőseitől stb. Majd arra is kitért a kérdőív, hogy bizonyos nem hivatalos névformákat hivatalossá tenne-e a válaszadó. Három formát sorolt fel (a példákkal élve): K. Széplaki Éva, Kovácsné Sz. Éva, Kovácsné Éva. A *harmadik* kérdéskör a gyermek névviselésére vonatkozott. (Milyen vezetéknevet visel, viseljen gyermeke?) Ezt zárt formában volt érdemes megkérdezni a kissozások lehetségeségei miatt (apa családi neve, anya családi neve, szülők családi nevei – kettős családi név). Itt is jelezhetette a válaszadó, hogy milyen ok miatt adná gyermekének a választott nevet.

2.3.2. Értékelés

A közel háromhetes lekérdezés során (2007 júniusa) 121 darab kitöltött, értékelhető kérdőív érkezett vissza. A megkérdezettek 19,8%-a (24 fő) férfi, 80,2%-a (97 fő) nő volt. A nemek aránya mutatta azt is, hogy a férfiak kevésbé érzik érintettnek magukat egy házassági névvel kapcsolatos kérdéssorra való válaszolásban. A legidősebb válaszadó 1927-ben, a legfiatalabb 1990-ben született, tehát 17 és 80 év között oszlott meg a kérdőívet kitöltők életkora. A fiatalok, fiatal felnőttek (15–24 év) aránya 44,62% (54 fő), a felnőtteké (25–60 év) 54,54% (66 fő) és az időskorúaké (60– év) 0,8% (1 fő) volt.

Valamennyi megkérdezett kapcsolódott valamilyen mértékben Debrecenhez és környékéhez, vagy mert itt él (51,2%), vagy mert itt dolgozik, tanul. Természetesen így kerülhettek a mintába. Ettől függetlenül a megkérdezettnek meg kellett jelölnie, melyik településen van lakhelye. A válaszok alapján az adott települést a következő típusokba soroltam be (2. táblázat).

2. táblázat. A felmérésben részt vevők lakhely szerinti megoszlása.

Adatok forrása: saját felmérés.

Településtípus	fő	%
Budapest	1	0,8
Nagyváros/megyeszékhely	80	66,7
Közepes város (30 ezer lakos fölött, de nem megyeszékhely)	1	0,8
Kisváros (30 ezer lakos alatt)	10	8,3
Község	28	23,3
válaszhiány	1	

A kérdőív kitöltőinek 64,2%-a hajadon illetve nőtlen, 25%-a házas, 9,2%-a elvált és 1,7%-a özvegy volt családi állapotukat tekintve. A házasságok, illetve elváltak 1945, illetve 2006 között kötötték a házasságukat, a legtöbb (15,4%) 1989-ben. A házasságkötés időpontja a választási lehetőségek hatálya lépésének szempontjából bírt relevanciával. Az iskolai végzettség tekintetében is vegyes képet mutatott a minta (3. táblázat).

3. táblázat. A felmérésben részt vevők iskolai végzettség szerinti megoszlása.

Adatok forrása: saját felmérés.

<i>végzettség</i>	<i>fő</i>	<i>%</i>
8 általános iskolai osztály vagy kevesebb	34	28,3
Szakképző	7	5,8
Szakközépiskola	11	9,2
Gimnázium	27	22,5
Főiskola	19	15,8
Egyetem	22	18,3
válaszhiány	1	0,8

Legnagyobb arányban a nyolc vagy kevesebb általános iskolai osztályt végzetek képviseltetik magukat, ezek java része azonban érettségi előtt álló fiatal volt. Az egyes házassági névformák értékelésére minták alapján került sor.

Széplaki Éva. A példák sorát a leánykori név kezdte. Ez a feleség (menyasszony) saját, születéskor kapott neve. Ez jellemzően az a név, amely a legtöbb esetben eshet át változáson, eltekintve attól, amikor a nő a házasságban is meg kívánja tartani. A válaszadók a leánykori név megtartását zömmel pozitívan értékelték: 68,8%-uk előnyösnek tartotta ezt, és csaknem 30%-uknak az, hogy *megtarthatják eredeti nevüket*, kifejezetten pozitív befolyásoló tényezőt jelentett a választás, illetőleg a megtartás mellett. Csaknem kétharmaduk ugyancsak pozitívan értékelte, hogy a névforma a nő *önállóságát fejezi ki*, tehát a nő a házasságkötés ellenére sem veszti el szuverenitását, nem lesz férje alárendeltje, ami nevében is megmutatkozik. E név megtartásában jelentősen közrejátszik az is, hogy ez már egy *megszokott* név, sőt az is, hogy *szeretik* a leánykori nevüket. E két pszichikai jellemzőt 64,2%-uk értékelte pozitívan. Az érzelmi motivációk mellett megjelent a praktikum is. Az a tény, hogy *ismert* nevek esetében célszerű a nevet még a házasságkötés ellenére sem megváltoztatni, az értékelés során is visszaköszönt. A válaszadók 70%-a ezt fontosnak tartotta. Jellemzően a leánykori név megtartása mellett azok az értelmi-

ségi pályán tevékenykedő nők döntöttek, akiket tágabb, illetve szűkebb szakmai környezetükben már e néven ismertek meg. 19-en választanák/választották e névformát a válaszadók közül, akik közül 17 főnek ez a szempont pozitív értékkel bírt, s tizenegyüket jelentős mértékben befolyásolta a döntésben. A válaszok – összevetve az iskolai végzettséggel – ugyancsak alátámasztották ezt, hiszen míg az alacsonyabb fokú képzésben részesültek 54-64%-a, addig a gimnáziumot végzettek 77, a főiskolai végzettségűek 70, az egyetemet végzetteknek pedig 83%-a pozitívan értékelte e célszerűséget. Úgy szintén a legmagasabban kvalifikáltak körében a leginkább befolyásoló tényező volt az, hogy ismertsége miatt megtartsák leánykori nevüket. Mutatta ezt az, hogy míg az általános iskolai végzettségűek 24%-ának, addig az egyetemen tanultak 45%-ának jelentősen befolyásoló tényező e szempont. Már nem annyira domináns, de mégis a leánykori név megtartásában játszik szerepet az, hogy az adott név a személyi iratokban már úgy szerepel, s azok kicserélését elkerülendő, nem választanak más nevet a házasságkötéskor. Különösen igaz ez azok esetében, akik már korábban házasok voltak, s előző házasságuk után visszavéve leánykori nevüket, nem kívánnak ismételtlen átadni a névváltozással járó procedúrán, nem beszélve annak költségeiről. Az elváltak 63%-a pozitívan értékelte e jellemzőt. A leánykori névvel szemben azonban negatív jellemző is felhozható, azaz, hogy *nem utal a családi állapotra*. A kérdőívet kitöltők 62,4%-a ekként értékelte azt, hogy a leánykori név megtartása elfedi a családi állapotot. Ez ugyanis a mindennapi életben nem mindig célszerű, főként a gyermekek szemszögéből.

Kovács Istvánné. E konvencionális asszonynévforma az évtizedek folyamán lassan-lassan kiment a divatból. Annak ellenére állítható ez, hogy a 2007. évi népesség-nyilvántartási adatok szerint a házasságban élő nők 65,9, az özvegy nők 95,6 és az elvált nők 51,3%-a ezt a névformát viselte.⁵⁰⁸ Az újonnan házasulók körében egyre ritkább e házassági névforma melletti döntés. A felmérés szerint e névforma *hagyományos* volta megosztotta a névválasztókat, azaz szinte ugyanannyian ítélték pozitívnak illetve negatívnak ezt a jellemzőt (50/49%), és csak a válaszadók egyötödének volt meghatározó ez. Az, hogy a házasságban élő nők közül *sokan viselik* még ezt a névformát (lásd a fenti adatot), inkább visszatartó hatású a névválasztás során (52,3%-uk negatívan ítéli meg). További ellenérv a hagyományos formával szemben, hogy a *férfi dominanciáját fejezi ki, nem mutatja meg a leánykori nevet*, és még a keresztnévét sem ismerhetjük meg a nőnek, ami a mindennapi kommunikációban kifejezetten célszerűtlen.

⁵⁰⁸ Népesség nyilvántartási füzetek (2007) 19.

A válaszadók 60-70%-a e jellemzőket negatívan értékelte. Mindemellett a maradék 30%-nyi pozitív válaszon is érdemes elgondolkodni, hiszen a vázolt tendencia ellenére is akadtak olyanok, akik a hagyomány, illetve más szubjektív megfontolások miatt ezt a nevet választanák. Megmutatkozott ez azon pozitívan értékelt jellemzőkben is, amelyek szerint e névforma *kifejezi, hogy a nő férjezett* (76,6% értékelte ezt pozitívan, és 28,2%-ukat ez jelentősen befolyásolja is), valamint a *nő férfihez tartozását* is jelzi (65,8% szintén pozitívan értékelte ezt, és 26,7%-ot jelentősen befolyásol). E házassági névváltozat más névformákhoz képesti *rövidsége* fele-fele arányban bizonyult pozitívnak, illetve negatívnak, és nem meghatározó befolyásoló tényező.

Kovács Éva. Ez a valamivel több mint három évtizedes névválasztási lehetőség nem aratott túl nagy sikert, ugyanis a 2007-es országos adatok szerint a házasságban élő nőknek csupán a 6,2%-a viseli férje vezetékeve mellett születési utónevét.⁵⁰⁹ E névformához a kérdőív felvette a „*manapság divatos*” jelzőt, de a többség (54,4%) ezt negatív jellemzőként értékelte. Összességében is elég vegyes volt e névváltozat megítélése: negatívan ítélték meg, hogy *nyugat-európai jellegű*, valamint azt is, hogy *nem mutatja nyíltan a családi állapotot*, tehát nem derül ki, hogy az adott nevet viselő nő férjezett-e vagy sem, bár a válaszadók 40,6%-a szerint épp ez az előnye e formának. További kérdések is felmerültek ezzel a házassági névvel kapcsolatban. Például abban az esetben, amikor a nő e formát választja a házasság megkötésekor, akkor ezen aktus útján kvázi úgy változik meg a neve, *mintha névváltoztatás következett volna be*, legalábbis a kívülálló így vélheti. A gyakorlatban speciális megkülönböztetés érvényesül ezen formával szemben, ami a házasság felbontása, illetve újabb házasságkötés kapcsán jelentkezik. Ezt a házassági nevet – ellentétben a hagyományos „-né” képzős változatokkal – a nő a következő házasságába is továbbviheti. Ez azt jelenti, hogy az ilyen formában szerzett név *saját névként viselkedik*. Ez az eset ritka, de előfordul: az elvált vagy özvegy nők az újabb házasságkötésnél nem mondanak le előző férjük családi nevééről, hanem azt is, vagy csak azt használják tovább (45, illetve 176 eset).⁵¹⁰ E névforma a hagyományos „-né” képzős házassági nevek *rövidítésének* is tekinthető. Ez a jellemzője megosztotta a válaszadókat, s nem is befolyásolta őket a választásban. Mindezzel ellentétben pozitívan értékelték azt, hogy jelen névtípus *élőbeszédben gyakori* (58,3%), és hogy *kifejezi a családi összetartozást* (73,1%). Szintén ekként ítélték meg azt

⁵⁰⁹ Népeesség nyilvántartási füzetek (2007) 19.

⁵¹⁰ Uo.

is, hogy ez a név a *családtagokkal egyenértékű pozíciót* jelöl (68,6%), holott éppen ezzel a névtípussal szemben szokták a nők kifogásolni: „nem vagyok a férjem testvére.”

Kovácsné Széplaki Éva. Az újonnan házasulók között egyre többször fordul elő, hogy a férjnek csak a családi nevét veszik fel „-né” toldattal, és mellette születési családi és utónevüket használják. A példa szerint: Kovácsné Széplaki Éva. Tagadhatatlan, hogy napjainkban ez a legnépszerűbb házassági névforma, s ezt a felmérés is visszaigazolta, ugyanis valamennyi e névnél feltüntetett jellemzőt jelentős mértékben pozitívan értékelték a kérdőív kitöltői. A válaszadók kétharmada számára maga a *népszerűség* ténye is pozitív értékkel bír, s a többséget befolyásolja is ez a választás során. E név felvétele mögött gyakran az a megfontolás áll, hogy a leendő feleségnek *tetszetős leendő férje családi neve* (79,2% pozitívan ítélte meg e jellemzőt), ezért szívesen viselné azt a házasságban. Úgyszintén pozitív, hogy ez a névtípus *hagyományos elemet*, azaz „-né” toldatot tartalmaz (66,7%), az, hogy *gyakran fordul elő* (68,3%), vagy az, hogy *mindkét házastárs nevét tartalmazza* (84,4%), illetve hogy *megmutatja a nő keresztnévét* (89,1%). A leginkább előnyösnek tartott jellemzője ennek a névnek, hogy *mindent kifejez*, azaz, hogy a nő férjezett, de ugyanakkor leánykori nevét is megismerhetjük. Ezt a válaszadók 94,7%-a pozitívnak jelölte, s 46,6%-ukat kifejezetten jelentősen, 28,4%-ukat pedig jelentősen befolyásolja e tény a választásban.

Kovács Istvánné Széplaki Éva. Ez a névforma mind a két házastárs nevét magában foglalja, s szintén hagyományosnak mondható. Érdekes, hogy e jellemzőjét, azaz hogy *hagyományos*, ennél a névtípusnál a válaszadók többsége (60,8%) negatívan értékelt. Azok a jellemzők, hogy e név is *megmutatja*, hogy férjezett a nő, *megismerhető a keresztnév*, *kifejezi a férfihez tartozást*, 66-76%-ban pozitívként minősült a kitöltők körében. A válaszadók kétharmada ugyanígy értékelté azt is, hogy a férj neve mellé állított leánykori név *a nő családon belüli önállóságát fejezi ki*. Látszatra tehát e névforma is kedvező megítélésnek örvend. Azonban egy fontos momentum mégis ellene szól: a válaszadók közül sokan az egyéb jellemző mellett megjelölték, hogy e névforma *túl hosszú*. Valóban, két nevet kell egymás után leírni, vagy elmondani, ami lassítja a kommunikációt. E forma rövidítéseként jelentkezett a Kovácsné Széplaki Éva névváltozat az 1974-es módosításkor. Révész Katalin érdekes megjegyzést tett e típussal kapcsolatban kutatását összegző munkájában: „Rendkívül különösnek tartom, hogy 1974 előtt senki nem élt ezzel a hagyományos, mégis egyéniséget, saját nevet őrző névformával. Különösen az teszi furcsává a kapott

eredményt, hogy 1974 előtt házasságot kötő nők, oly nagy százaléka elégedetlen a tulajdonképpen kényszeresen választott változattal. Véleményem szerint elképzelhető, hogy sok anyakönyvvezetőnek (és ezáltal ifjú asszonynak is) elkerülte a figyelmét e névtípusnak a létezése. A családügyi törvény ugyanis – elég félrevezető módon – egyetlen a, pontban vonja össze a Nagy Jánosné- és a Nagy Jánosné Kiss Mária-féle típusokat. Az 1974 előtt házasodó alanyaimnak majdnem száz százaléka állította határozottan, hogy az »ő idejében« még csak két névforma volt hivatalos. Talán a variációk felszaporodása miatt olvassák most valamivel részletesebben, körültekintőbben ezt a dokumentumot, és ez lehet az oka annak, hogy 1974 után szórványosan mégis előfordul ez a névtípus.”⁵¹¹ Ez a névtípus a 2007-es országos adatok szerint sem túl gyakori, a házasságok között arányuk alig 0,2%.⁵¹²

Kovács-Széplaki Éva / Széplaki-Kovács Éva. A házassági névváltozatok között ez a típus a legújabbak közé tartozik, 2004. január 1-je óta választható. Ezt az *újdon*ságot a megkérdezettek többsége negatívan ítélte meg, és a választásban is kevésbé befolyásolta őket. Tehát idegenkednek (még) ettől az új formától. Mindemellett e névforma *divatos*, egyre többször találkoznunk vele, s nem egy közszereplő választja e nevet még akár a névváltozást is felvállalva. Úgy tűnik azonban, hogy a válaszadók körében ez sem volt túl meggyőző: a „divatos” jelzőt 61,8, a „közismert emberek is viselik” jelzőt pedig 65,1%-os arányban találták negatívnak. A további megadott sajátosságok is negatív besorolást kaptak, ami szintén az idegenkedésre utal, s rámutat e névtípus *hiányosságaira*: ennél a névnél nem lehet tudni, hogy melyik elem a feleség, s melyik a férj eredeti neve. Sőt, az sem egyértelmű, hogy házassági névről van-e szó, ugyanis kettős családi név más okból is képződhet. Bár maga az a tulajdonság, hogy elfedi a családi állapotot, mégis utalhat rá, előny is lehet – miként az sok e nevet választó megjegyzéséből kiderült. Azonban a válaszolók csaknem háromnegyede negatívan értékelte ezt. E névváltozat ellen szólt az, hogy *hosszú, bonyolult*, össze nem illő elemekből álló nevek keletkezhetnek. Igaz, mivel választható a forma, ezek elkerülhetők.⁵¹³ Sokak éppen azért

⁵¹¹ Révész Katalin: Asszonynevek a szentendrei névhasználat tükrében. *Névtani Értesítő*, 23. (2001) 64.

⁵¹² Népszerűség nyilvántartási füzetek (2007) 19.

⁵¹³ Raátz Judit érdekes példákkal illusztrálja ezt: Szegény-Király, Kormos-Korpás, Vörös-Fekete, Budai-Királyfi, Száraz-Boros, Vörös-Boros, Fehér-Boros, Vitéz-Katona, Som-Bokor, Török-Tátár. RAÁTZ Judit (2002) i. m.

döntenek e forma mellett, mert *nem tartalmazza a „-né” asszonynévképzőt*. S az is pozitívként jelentkezett, hogy a név a *házastársak egyenrangúságát fejezi ki* (57,9%). Az országos adatokat figyelembe véve elmondható, hogy ezt az új névformát tömegesen még nem választják, azonban a számok tükrében a népszerűsége növekszik. A 2005-ös adatok szerint 2383,⁵¹⁴ a 2007-es adatok szerint 10 030,⁵¹⁵ a 2010-esek szerint pedig már 26 619 esetben⁵¹⁶ viselik ezt a formát a nők a házasságban.

A férfiak házassági nevei. Miként már esett róla szó, 2004. január 1-jével jelentős változás következett be a házassági névviselési szabályok terén, ugyanis ekkor léptek hatályba azok a rendelkezések, amelyek a névválasztás jogát kiterjesztették a férfiakra is. Ettől az időponttól kezdve – a 2002-es módosításoknak köszönhetően – házasságkötéskor immár nemcsak a menyasszonynak, hanem a vőlegénynek is módjában áll, hogy meghatározza, milyen nevet kíván viselni a házasság folyamán. Két lehetőség adott: vagy felesége vezetékneve mellett saját, születéskor kapott keresztnévét viseli, vagy – az utolsó asszonynévhez hasonlóan – saját, illetve felesége családi nevét összefűzi kötőjellel kettős családi névvé. A kérdőívekben e névváltozatok is helyet kaptak.

Kovács-Széplaki István / Széplaki-Kovács István. Ez a névvariáció tehát az egyik új lehetőség a férfiaknak, akik szeretnék feleségük nevét viselni. Ebben az esetben – ahogy a példa is mutatja – a két fél családi nevét kötheti össze. Ez az *újszerű*, nem hagyományos forma 71,9%-ban negatívnak minősült a kérdőívet kitöltők körében. S az a jellemző, hogy *dívtos* e forma, szintén (65,6%-ban) negatív értékkel bírt, csakúgy, mint az, hogy *ismert emberek is viselik* (74,2%). Az utolsóként tárgyalt asszonynévhez hasonlóan, e névnél *sem lehet elkülöníteni*, melyik elem, melyik felet takarja (76,3%-ban negatív), illetve az is ellene szól, hogy *nem egyértelműen utal a családi állapotra* (80,2%-ban negatív). Az sem kedvező, hogy *bonyolult, hosszú* nevet eredményezhet. Az, hogy ez a névtípus is a *házastársak egyenrangúságát fejezi ki*, fele-fele arányban minősült pozitívnak, illetve negatívnak. Mindössze az esett kedvező megítélés alá (59,1%), hogy ezzel a formával a *férj megtisztelti feleségét*, s mintegy – a névben is meg-

⁵¹⁴ Népszék nyilvántartási füzetek (2005) 19.

⁵¹⁵ Népszék nyilvántartási füzetek (2007) 19.

⁵¹⁶ Népszék nyilvántartási füzetek (2010) 22.

mutatva – egyenrangú félnek tekinti őt. A legutóbbi országos adatok azt mutatják, hogy e névformát nagyon ritkán választják a férfiak. A 2010. január 1-jei adatok szerint 1332 esetben viselik saját és feleségük vezetéknevét saját utónevükkel a házas férfiak.⁵¹⁷

Széplaki István. A Kovács Éva formának a férfi megfelelője ez a névtípus, azaz a férj felesége családi neve mellett viseli születési utónevét. Az előző példa mellett ez a másik lehetőség áll a férfiak előtt a házassági névválasztásban. A kérdőívben e forma is hasonló értékelendő jellemzőket kapott, s a fentihez hasonló eredmények is születtek. Ugyanazok az elutasító vélemények jelentkeznek. Negatív hatású e névforma *újszerűsége* (81,3%), *divatos volta* (74,7%), az, hogy *ismert emberek is viselik* (83,2%), hogy *nem egyértelműen utal a családi állapotra* (75%), idegen, *szokatlan* (81,1%). Még azt is negatívan értékelték, hogy e név *célszerű lehet* akkor, ha a feleségnek különleges neve van (70,2%). Csaknem 80%-ban az is a forma ellen szól, hogy ezzel – ezúttal – *a férj neve tűnik el*. S az előző lehetőséghez hasonlóan fele-fele arányban pozitív, illetve negatív, hogy a *férj* e választással *megtiszteli feleségét*. A 2010. január 1-jei adatok szerint mindössze 729 esetben viselik ezt a névformát a házas férfiak.⁵¹⁸

Mindezekből leszűrhető, hogy ezek az új házassági névformák a válaszadók többségének nem nyerték el a tetszését. Nem ismerik őket, idegenkednek tőlük. Így már most választ lehet adni a feltett kérdésre: a jogalkotó e névtípusok választhatóvá tételével *megelőzte* a társadalmi igényeket. Ez akkor is alappal állítható, ha azt vesszük figyelembe, hogy magának az alkotmánybírói névhatározatnak a kiváltója is a társadalom tagjai közt jelentkező igény volt. Ezzel az új szabályozással a jogalkotó – igazodva az európai országok gyakorlatához – valóban megteremtette a házasfelek közötti egyenlőséget, azonban mégsem mondhatjuk, hogy mindenre kiterjedően. Raátz Judit hívta fel a figyelmet arra, hogy – bár az új házassági névformák esetében is érvényesül az az elv, hogy a házassági név csak kéttagú lehet –, azonban a keletkező nevek hosszúsága mégsem korlátozódik egyértelműen. „A jogalkotók arra nem gondoltak, hogy a kettős családnevek elterjedésével egyre hosszabbá válhatnak a hivatalos nevek. Hiszen egy kettős családnevű férj nevéhez illesztett „-né” toldalék + a leánykori név minden megkötés nélkül használható. Egy va-

⁵¹⁷ Uo.

⁵¹⁸ Uo.

lós példa: *Kasnya-Kovácsné Bakacs Judit*.⁵¹⁹ Persze „felmenthetjük” a jogalkotót, hiszen a házassági nevek esetében szabad a választás a formák között, s mindenki „magára vessen” ha túl hosszú nevet választott.

Névválasztások. Az egyes házassági névtípusok értékelése után érdemes arra is kitérni, hogy azok milyen népszerűségnek örvendenek, azaz milyen arányban választanak közülük. A felmérés alapján a következő táblázat mutatja be ezeket az arányokat (4. táblázat).

4. táblázat. Az egyes házassági névtípusok választási aránya a felmérés adatai alapján. Adatok forrása: saját felmérés.

Névtípus	%
Széplaki Éva (leánykori név)	16,5
Kovács Istvánné (férj vezeték- és utóneve a „-né” toldattal)	17,4
Kovács Éva (férj vezetékneve és a feleség utóneve)	4,3
Kovácsné Széplaki Éva (a férj vezetékneve a „-né” toldattal és a feleség születéskori vezeték- és utóneve)	49,6
Kovács Istvánné Széplaki Éva (férj vezeték- és utóneve a „-né” toldattal, és a feleség születéskori vezeték- és utóneve)	7,0
Kovács-Széplaki Éva / Széplaki-Kovács Éva (a házastársak vezetékei összefűzve és a feleség utóneve)	3,5
Kovács-Széplaki István / Széplaki-Kovács István (a házastársak vezetékei összefűzve és a férj utóneve)	1,7
Széplaki István (a feleség vezetékneve és a férj utóneve)	0

Ezek az adatok érzékletesen mutatják, hogy – miként már az értékelésnél kiderült – a legnépszerűbb házassági névforma az, amikor a férj „-né” toldattal ellátott vezetékneve mellett a feleség születéskori teljes nevét viseli. A kérdésre válaszolók fele ezt a névtípust részesíti előnyben azokkal a leggyakrabban feltüntetett indokokkal, hogy e forma kifejezi a nő férjezettségét, ugyanakkor a leánykori nevet is megismerhetjük.

A 2007. évi országos adatokkal való összevetéshez a névválasztási arányokat a családi állapot szerint kell figyelembe venni. A felmérés óta eltelt néhány év változásainak érzékeltetése végett a legutóbbi, 2010-es adatokat is feltüntettem (5. táblázat).

⁵¹⁹ RAÁTZ Judit: Új névformákkal az Európai Unióba!? *Névtani Értesítő*, 26. (2004) 71.

5. táblázat. A névválasztási arányok megoszlása a családi állapot szerint.

Adatok forrása: Népszámlálási nyilvántartási füzetek, 2007, 2010; saját felmérés.

Név típus	Házassági %			Elvált %			Özvegy %		
	Felmérés	Országos		Felmérés	Országos		Felmérés	Országos	
	2007	2007	2010	2007	2007	2010	2007	2007	2010
Széplaki Éva	13,8	5,4	6,6	22,2	33,7	36,4	0	0,8	1,0
Kovács Istvánné	31,0	65,9	61,5	33,3	51,3	47,5	100	95,6	94,6
Kovács Éva	6,9	6,2	7,0	0	2,9	3,3	0	1,3	1,5
Kovácsné Széplaki Éva	48,3	21,8	23,8	44,4	12,0	12,6	0	2,2	2,8
Kovács Istvánné Széplaki Éva	0	0,2	0,3	0	0,1	0,1	0	0,1	0,1
Kovács-Széplaki Éva / Széplaki-Kovács Éva (Egyéb)*	0	0,5	1,3	0	0,0	0,1	0	0,0	0,0
Kovács-Széplaki István / Széplaki-Kovács István	2,7	„Ritka”	1332 eset	0	Nincs adat	119 eset	0	Nincs adat	24 eset
Széplaki István	–		729 eset		Nincs adat			Nincs adat	

* A Népszámlálási nyilvántartási füzetek az újabb női házassági névformákat az „Egyéb” rovatban tünteti fel. Az 5. táblázatban található adatok így ezeket, összesített formában tükrözik.

Az adatokból kiderül, hogy a debreceni felmérés eredményei tendenciájukban, sok helyen közel azonos mértékben az országos adatokkal hasonlítások. A legnagyobb eltérés éppen a legnépszerűbb névforma, a Kovácsné Széplaki Éva név esetében mutatkozott, amelynek oka, hogy a megkérdezettek inkább a fiatalabb nők közül kerültek ki, akik az elmúlt két évtizedben kötötték házasságukat. A teljes mintával összevetve (azaz figyelembe véve a férfiakat is, akik feleségük nevééről is nyilatkoztak) azonban közel azonos eredményt kaptunk: e névtípust a házások közül 24,6, az elváltak közül 7% választotta, özvegyek közül senki sem viselte. Egy válaszadó pedig 1970-ben kötötte házasságát, így akkor nem választhatta e névformát, de amikor lehetősége nyílt rá a Belügyminisztérium által engedélyeztette e forma viselését.

A felmérés arra is rákérdezett, hogy a házasságkötéskor miként születik az egyes névformák melletti döntés, azaz önállóan vagy más befolyás hatására választanak. A válaszadók 77,6%-a önállóan döntött, amikor nevet választott, illetve egyedül kíván nevet választani. 18,4%-uk közösen, párjukkal együtt határozzák meg, hogy mely nevet viseljék a házasságban. Ez többnyire azt jelenti, hogy általában a férfiak szeretnék, hogy feleségük valamilyen formában vegyék fel az ő nevüket, s ez akkor is elmondható, ha a leendő feleség önállóan döntött. A megjegyzésekből kiderült, hogy a nők is – többnyire a hagyományra hivatkozva – szívesen használják férjük nevét. A döntéshozatalban elenyésző hatása van a felmérés szerint a környezetnek, az ismerősök, barátok javaslatai mindössze a válaszadók 2,6%-ánál játszott szerepet. A kérdőív kitöltőinek 88,9%-a a házasságkötés előtt tisztában volt, hogy milyen névformák közül választhat. 43,1%-uk a barátaik, ismerőseik által ismeri a névtípusokat, 34,9%-uk a médiából, sajtóból, 19,2%-uk jogszabályból, 15,6%-uk az anyakönyvvezetőtől. Elenyésző mértékben, de a világhálón is találkoztak a választható lehetőségekkel. Olyan is akadt közülük, aki e kérdőív által szerzett tudomást ezekről a névtípusokról.

A megkérdezettek fele elégedett volt használt házassági nevével, ezért nem választana másikat, 28,3%-uk sem tenné ezt, mert már így ismerik. Viszont 26,1%-uknak tetszettek az új névformák, s ezért szívesen választanának másikat, 39,1%-uk ezt azért tenné, mert saját nevét használná inkább. Mindez tehát azt mutatja, hogy javarész elégedettek a választott házassági névvel, azonban a lassan egyre ismertebbé váló új formák vonzóak a névválasztók számára. Az, hogy ezek a néhány éve hatályba lépett változások megengedik, hogy a hagyományostól eltérő, de mégis a köteléket kifejező neveket viseljenek, úgy tűnik, egyre inkább szerepet kapnak. Bár a válaszadók – ahogy kiderült – szeretnék viselni saját nevüket a házasságban is, ugyanis majdnem felük (46,75%) születéskori nevét

használná a házasságban is. Minderre megalapozottabb választ több idő távlatából lehet majd adni.

Kell-e bővíteni a kört? 2004-től tehát jelentősen bővült a házassági névvariációk köre. S mint láttuk, e tekintetben a jogalkotó megelőzte a társadalmi igényeket. Ettől eltekintve viszont érdemes azon is elgondolkodni, hogy kell-e még több lehetőséget biztosítani a névválasztásban a házassulóknak. Úgy tűnik, a férfiak esetében nem, igaz, nyelvészeti szempontból nincs is további formákra lehetőség. Azonban – miként a hetvenes évek közepén megjelent a Kovácsné Széplaki Éva mint rövidített, rövidebb forma – manapság is szóba kerülhetnek újabb lehetőségek a nők számára. Ezek a következők.

K. Széplaki Éva. Ez a változat a Kovácsné Széplaki Éva rövidített formája. Ugyanazokat az érveket hozták fel mellette, mint a hosszabb változatnál: *utal(hat) a családi állapotra és megismerhető a leánykori név.* Rövidsége miatt gyakran találkozunk e formával a mindennapokban. Praktikus. S arra az igényre is választ ad, amely a „-né” képző elhagyását követeli. E típus pozitív tulajdonságai ellenére a válaszadók 81,4%-a nem szeretne volna, hogy ez a forma hivatalosan is választható legyen. Akik viszont e névforma mellett tették le a voksukat 61,1%-ban felsőfokú végzettségűek voltak.

Kovácsné Sz. Éva. Ez szintén *rövidített forma*, csak itt a születési családi nevet jelzi a betű. Az előzőhöz hasonlóan ez is *kifejezi a családi állapotot*, s itt nem is burkoltan. *Megismerhető a keresztnév*, ami a mindennapi kommunikációba kap nagyobb jelentőséget, mint a vezetéknev. De ezt a nevet sem kívánta a válaszadók 79%-a hivatalossá tenni. Pedig a helyeslők válasza szerint e névforma praktikus, rövid, *könnyen megjegyezhető*, sőt *a hagyománnyal sem szakít*, hiszen a „-né” toldat nem tűnik el. Olyan véleménnyel is lehet találkozni, hogy az üzleti életben sokan gyakorta így mutatkoznak be. Érdekes, hogy az előző nem hivatalos változattal szemben, a felmérés szerint ezt a formát inkább az alacsonyabb végzettségűek tennék szívesen hivatalossá. A helyeslők 42,9%-a nyolc általános iskolai osztályt vagy kevesebbet végeztek. Igaz, árnyalja ezt a képet, hogy a mintában ez az alacsonyabb végzettségű csoport java része érettségi előtt álló fiatal volt.

Kovácsné Éva. Az előzőekhez hasonlóan ez a név is *rövidségével* nyeri el sok nő tetszését. Ugyancsak *tartalmazza a hagyományos elemet*. Ezt a formát is *gyakran használják* a mindennapi életben, hiszen a legfontosabbakat jelzi: a férjezett nevet és a keresztnévet. De ezt a nevet sem szeretne

volna a válaszadók 87,2%-a hivatalossá tenni. Sokan megjegyezték, hogy ez a névtípus „slampos”, „csúnya” és valamiféle „nyelvi torzulás, erő-zió”, sőt olyan is akadt, aki a következő megjegyzés tette: „olyan, mintha nem lenne a nőnek vezetékneve.”

A fentiek tehát, azt mutatják, hogy e rövidebb formák praktikusságuk ellenére sem jelentenek olyan mérvű társadalmi igényt, amelyre a jogalkotónak válaszolni kellene. Talán néhány évtized múlva. A névviselési gyakorlatban még ma kezdenek megjelenni az új formák okozta problémák, bonyodalmak, így egyelőre nem is célszerű bővíteni a választási lehetőségek körét.

2.4. NÉVVISELÉS A HÁZASSÁG UTÁN

A 19. század végén kodifikált házassági jog alapján a feleség köteles volt a férje nevét viselni. Ez a kötelezettség végigkísérte őt a házasság fennállása alatt. A Ht. 94. §-a értelmében a feleség névhasználati joga a házasság felbontásával megszűnt.⁵²⁰ A Ht. rendelkezéseinek értelmezéséből következett ez, azonban a törvény különbséget tett házassági bontóperben vétkesnek és az annak ki nem mondott nő névviselése között, ugyanis a vétkes nő névviselésének joga a törvény erejénél fogva megszűnt, így nem volt szükség arra, hogy a bírói ítélet ezt külön kimondja.⁵²¹ Ugyanakkor a törvény lehetőséget adott a nő számára, hogy férje nevét tovább viselje, amely jogosultságot a házasságot felbontó bíróság mondhatta ki. Ennek feltétele azonban az volt, hogy a nő *ne legyen vétkes* a házasság felbontása szempontjából, és hogy a bontóper során *kifejezze* szándékát a név további fenntartására. Amennyiben ezek fennálltak, a bíró köteles volt a nő férje nevéhez való jogát a bontó ítéletben kimon-

⁵²⁰ Már a Ht. hatálybalépése előtt is – amennyiben a házasság felbontható volt – a nő elvesztette férje nevét, rangját és polgári állását és, hogy a férj saját lakásán eltartsa a bontás következményeként. SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben*. Franklin-Társulat, Budapest, 1885, 87. Korábban pedig az OPTK rendelkezései voltak irányadók a polgári házasság felbontása kapcsán. A házassági végelválás esetén a törvénykönyv szerint a „férjétől illy módon elválasztott nő azon állapotban helyeztetik vissza, melyben a házasság előtt volt, tehát a) ha hajdon ment férjhez, születési nevét és rangját, s e szerint, ha netalán e tekintetben nemes volt és nemességét a házasság által elvesztette, ezt is megint visszanyeri; b) ha pedig özvegyül ment férjhez, elhunyt előbbi férjének nevét és rangját veszi fel megint.” OPTK 118. § WENZEL Gusztáv (1854) i. m. 168.

⁵²¹ Vö. MESZLÉNYI Artur: *Magyar Magánjog*. I. kötet. Jogforrások, személyi és családi jog. Grill, Budapest, 1931, 456.

dani.⁵²² E rendelkezéseket tükrözik az anyakönyvezés korabeli szabályai is. A 60.000/1895-ös belügyminiszteri utasítás 34. §-a az elvált nő nevének bejegyzéséről rendelkezett: „Elvált nő megnevezésénél a nő családi nevén kívül a volt férjének nevét csak akkor szabad megemlíteni, ha a fölbontó ítéletben kimondatott, hogy az elvált nő férje nevét megtarthatja. Egyébként az elvált nőt csak saját családi nevén kell megnevezni.” Ugyanezt ismétli meg az 1906-os A. U. is 55. §-ában. A vétkes nő házassági nevét tehát egyértelműen elvesztette a bontás következtében, a nem vétkes nők névviselési jogának folytatóságát pedig a bontóítélet rögzíthette. Természetesen a házastárs halálát követően, új házasság megkötéséig az özvegy jogosult maradt az elhalt férj nevének viselésére. Ez a joga akkor is fennállt tekintet nélkül arra, hogy „egyebekben női tartásra érdemes-e vagy nem”.⁵²³

Az 1953-ban hatályba lépett Csjt. az elvált nő névviselését a következőképpen rendezte: „Az a nő, akinek házasságát érvénytelenné nyilvánították, vagy felbontották, volt férje nevét csak akkor viselheti, ha azt megelőzőleg is viselte, arra érdemtelenné nem vált és ha erre a bíróság a házasságot érvénytelenítő vagy felbontó ítéletben kérelmére feljogosította.”⁵²⁴ Az 1894-es szabályozáshoz hasonlóan megmaradt a férj nevének viselésére vonatkozó kérelem szükségessége a név megtartásához. Ezt a kérelmet továbbra is per folyamán kellett a feleségnek benyújtania. Mivel a Csjt. új névviselési lehetőséget biztosított a nő számára a házasságkötés után, nevezetesen hogy kizárólag maga nevét viselje, a házasság

⁵²² Reiner János 1898-ban megjelent tanulmányában három nézetet fejtett ki a házasság felbontása utáni női névviseléssel kapcsolatban. A nő vétkessége s vétlensége esetén sem viselheti volt férje nevét, miután a házasság felbontása következtében elveszti az erre való jogosultságát; a nő még hibája folytán sem veszti el a házasságkötéssel nyert névhez való jogát; s a harmadik nézet szerint csak akkor veszti el jogát, ha okot szolgáltatott a házassági kötelék felbontására, tehát, ha vétkes. A korabeli német szabályozás a második javaslatot adoptálta, aminek indoka az volt, hogy csak így kerülhetők el azok a zavarok, amelyek a nő nevének változásából a hivatalos és nem hivatalos forgalomban előállhatnak, s hogy nem lehet megállapítani, mely időpontban veszti el a nevet. Ezt az indokot Reiner gyengének látta, hiszen sokkal erősebb az a tény, hogy a feleség megszűnt férje családja tagja lenni, és minden jogi kapcsolat felszámolódott köztük, s név fenntartása éppen emiatt okozna zavart. Célszerűnek tartotta azonban a szerző, hogy a nő leánykori neve mellett valamilyen formában feltüntessék a volt férj nevét, mert bizonyos ügyletek kapcsán (például egy házasság fennállta alatti telekkönyvi bejegyzés törlése iránti kérelemben), ha csak leánykori nevét használhatná, követelését nem tudná érvényesíteni, mert nem azon a néven van bejegyezve. REINER JÁNOS: *Jogi dolgozatok*. Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1898, 22–23.

⁵²³ MESZLÉNYI Artur (1931) i. m. 456.

⁵²⁴ Csjt. 26. § (3) bekezdés (eredeti szövegváltozat)

ság felbontását követően rendelkezni kellett erről az esetről is. Ha a nő saját nevét viselte a házasságban, akkor a bontás után nem használhatta a férje nevét. Ez evidens, hiszen a férj nevéhez való jogot a feleség a házasságkötéssel szerzi meg, s ha ez a jogállapot már nem áll fenn, akkor nincs alapja a névhasználatnak, mert már a jogcím nem létezik. Ezenkívül zavart okozna, és visszaélésre adna lehetőséget a férj nevének jogosulatlan használata.

A másik – a megfogalmazást tekintve – új momentum volt a szabályozásban, hogy csak akkor viselhetette tovább az elvált nő volt férje nevét, ha arra *nem érdemtelen*. Ez tulajdonképpen a Ht. *nem vétkes* szóhasználatához hasonlítható, azonban a házasság bontásában a vétkesség elve megszűnt, így a terminológia (és a tartalom) is változott. Ha utólag válik érdemtelenné, akkor a bíróság eltilthatta a név használatától. A Csjt. végrehajtási jogszabálya alapján az eltiltás iránt a volt férj indíthat keresetet, viszont, ha ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodik, akkor egyenes ági rokonai, valamint az ügyész jogosult erre.⁵²⁵ Az eredeti Csjt. tehát érdemtelenségről beszélt az eltiltás kapcsán. Az 1974-es módosítás ezt konkretizálta: a bíróság a volt férj kérelmére eltilthatja a volt feleséget a férj házassági toldattal viselt nevének használatától, ha a feleséget szándékos bűncselekmény miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték.⁵²⁶ 1986-ban tovább módosult e rendelkezés azzal, hogy a férj halála után az ügyész jogosult a keresetindításra.⁵²⁷ A módosító jogszabály indokolása szerint nyilvánvaló, hogy az ügyész e keresetindítási hatáskörét elsősorban az elhalt férj hozzátartozóinak kérelmére fogja gyakorolni. Ez az ügyészi szerepkör a hatályos törvény szövegében már nem található, de továbbra is ő jogosult a volt férj halála után a keresetindításra. Az eltiltásnak szigorú feltételeként kell érvényesülnie, hogy a feleséget szándékos bűncselekmény miatt jogerős szabadságvesztésre ítéljék. Tehát sem a bűncselekmény miatti jogerős szabadságvesztésre ítélet, sem a szándékos bűncselekmény miatti egyéb jogerős büntetés nem ad lehetőséget a névviseléstől való eltiltásra. A törvény szerint nem feltétele viszont az eltiltásnak, hogy a szándékos bűncselekmény miatt jogerősen kiszabott szabadságvesztés végrehajtható legyen. Az új házassági névformák rendszerét azonban nem vezette végig minden névviselési sza-

⁵²⁵ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában kiadott 1952. évi 23. törvényerejű rendelet (Csjté.) 7. § (4) bekezdés.

⁵²⁶ Csjt. 26. § (6) bekezdés (1974-es módosítással hatályba lépett szöveg alapján).

⁵²⁷ Beiktatta az 1986. évi IV. törvény 7. §-a.

bályon a jogalkotó akkor, amikor elmulasztotta rendezni a férj érdemtelenességét. Mivel a feleség is „adhat” nevet férjének a házasságban, így a házasság megszűnését követően elvileg neki is joga lenne arra, hogy a bíróság eltiltsa a volt férjet érdemtelenősége esetén a feleségtől származott házassági név viselésétől, még akkor is, ha ez a névtípus nélkülözi az egyértelműen a házasságra utaló elemet.⁵²⁸ Igaz, a feleséget is csak a toldatos házassági névtől lehet eltiltani. Ezek a különbségtételek előre vetítik, hogy a születési név és a házassággal szerzett név (nem toldatos formában) egyes momentumokban egyenrangúak, azaz saját névként funkcionálnak.⁵²⁹

Mint látható, az új házassági névformák megjelenése kihatással volt a házasság megszűnése utáni névviselésre is, így az 1974-es Csjt. módosítással is változott az elvált nő névviselése. A korábbi főszabályhoz képest – hogy a nő leánykori nevét viseli a házasság után és csak a bírósági ítélet alapján tarthatja meg asszonynevét – az új gyakorlat a névhasználat folytatólágosságát mondta ki. A 26. § (3) bekezdés szerint a volt feleség a házasság megszűnése után a házasság alatt viselt nevét viselte tovább is. Tehát a főszabály megfordult, a feleség megtartotta a korábbi nevét. Ettől választása szerint eltérhetett, amely már nem bírósági úton, hanem anyakönyvi eljárásban történt, ugyanis a válás (bontás) után hatvan napon belül bejelentette az anyakönyvvezetőnek, ha leánykori nevét kívánta újra viselni. Eszerint csak az eltérést kellett bejelenteni, ha megtartotta nevét, ahhoz semmilyen eljárás nem volt szükséges.⁵³⁰

Ha a feleség új házasságot kötött, akkor megszűnt az előző házasságában szerzett joga a korábbi férj nevének viseléséhez, s ekkor már csak új házassági nevét vagy saját leánykori nevét viselhette. Ha az újabb házasságot is felbontották, a korábbi házassági névre való jogosultság nem éledt fel, tehát a nő nem viselheti újra az előző férje nevét. Ezt a rendelkezést támadták meg az Alkotmánybíróság előtt, amelyről a *névhatározatban* foglalt állást. Az indítványozó sérelmezte, hogy a Csjt. 26. § (4) bekezdése nem teszi lehetővé számára, hogy visszavegye korábbi férje a házasságra utaló toldással használt nevét, holott ehhez az egy-

⁵²⁸ Raátz Judit is felvetette ezt a problémát már az új rendelkezések hatálybalépésének évében. RAÁTZ Judit (2004) i. m. 71.

⁵²⁹ Erről lásd bővebben a *Saját név-e minden nevünk?* című alfejezetet.

⁵³⁰ Az anyakönyvvezetőnek ez az eljárása névmódosításnak minősült, majd a névváltoztatási szabályok 1974-es módosítása során előzetes feltételévé vált volt feleség házassággal szerzett nevének megváltoztatásában. Vö. 1/1983. (I.1.) BM. sz. rendelet a névváltoztatásról szóló 11/1955. (II. 20.) MT rendelet végrehajtására, valamint a névviseléssel kapcsolatos egyes kérdések rendezésére kiadott 2/1955. (IV. 23.) BM rendelet módosításáról; UGRÓCZKY Mária (1997) i. m. 16.

kori férj hozzájárulását adná. Az Alkotmánybíróság elutasította a nevezett jogszabályhely alkotmányellenességének megállapítására irányuló kérelmet, a következőkre hivatkozva. Az Alkotmánybíróság szerint nem jár el alkotmányellenesen az állam, amikor kizárja a lehetőségét annak, hogy a házasság megszűnése után a megelőző házasságban viselt név ismét viselhető legyen. A közfelfogás, a társadalmi hagyományok, nemkülönben a névújrafelvétellel érintett további családtagok személyiségi jogainak védelme elegendő alapot adnak arra, hogy az állam a jogi szabályozásban a közérdeket megjelenítve elutasítsa az ilyen tárgyú kérelmet. Ezt az sem befolyásolja, hogy az érintett egykori férj a névhasználathoz maga is hozzájárulna. Az Alkotmánybíróság rámutat arra, hogy a választott asszonynev a nő saját nevévé válik, s jogosult azt viselni, de nemcsak jogosultság ez, hanem kötelezettség is, amely a fennálló vagy fennállt házasságon alapul. Ez az új házasságkötéssel megszűnik, s egyúttal a nőnek az előző házassághoz fűződő kapcsolata jogi értelemben teljesen felszámolódik. Mivel ez a származékos név elveszti keletkezési alapját, az csak a férjjel való újabb házasságkötéssel szerezhető viszsza, amely a nő saját elhatározásából következhet be, így nem sérülhet az emberi méltósághoz való jog. S azok a törvényi szabályok, amelyek többszöri házasság esetén csak a legutóbbi által szerzett nevet engedik viselni, kifejezetten összhangban állnak az Alkotmány házasságot védő rendelkezéseivel.⁵³¹

Mivel az említett alkotmánybíróági határozat kötelezettséget teremtett az Országgyűlés számára, hogy biztosítsa a férfi számára is házassági név választását, a 2002-es módosítás értelemszerűen érintette a házasság utáni névviselést is, a következőképpen: „A házasság megszűnése, illetve érvénytelenné nyilvánítása után a házastársak a házasság fennállása alatt viselt nevet viselik tovább. Ha ettől el kívánnak térni, ezt a házasság megszűnése, illetve az érvénytelenné nyilvánítása után az anyakönyvvezetőnek bejelenthetik. Ilyen esetben sem viselheti azonban a volt férje nevét a volt feleség a házasságra utaló toldással [25. § (1) bekezdés b) –c) pont], ha azt a házasság fennállása alatt nem viselte.”⁵³² A névviselésre vonatkozó bejelentés – ellentétben a korábbi szabállyal – nincs határidőhöz kötve.

A hatályos szabályozás is fenntartja, hogy az új házasságkötéssel a feleség a volt férj nevét nem viselheti tovább, még akkor sem éled fel ez a joga, ha az újabb házassága is megszűnik.⁵³³ A rendelkezéssel kapcsolo-

⁵³¹ 58/2001 (XII. 7.) ABh. Indokolás IV.2.12.

⁵³² Csjt. 26. § (1).

⁵³³ Az Új Ptk. is azonos módon szabályozza a kérdést. Lásd Új Ptk. 4:28. §.

latban felvetődik a kérdés, hogy a szabályozás ismét csak a volt feleség névviseléséről rendelkezik, holott immár a férjnek is változhat a neve, akire nem terjed ki ez a tilalom, miért? Az új szabályok lehetővé teszik a férjnek, hogy megválassza házassági nevét, amely ezt követően *saját neve* lesz, s ezt természetesen tovább viheti az új házasságba. Ez a lehetőség a nő számára is fennáll, azaz, ha a feleség például férje vezetéknévhez csatolta utónevét, akkor ezt a nevet az új házasságban is megtarthatja, mint saját nevének kizárólagos viselése. Ezzel ellentétben, ha a házasságra utaló toldással viselte férje nevét, akkor az új házasságkötéssel ezt a formát nem viselheti tovább. Továbbá, ha a férj házassági névként viselte előző kapcsolatban a felesége nevét valamilyen formában, akkor az ő újabb házasságának megszűnte után sem éled fel a joga a korábbi házassági névre, bár erről a törvény kifejezetten nem rendelkezik.

2.5. SAJÁT NÉV-E MINDEN NEVÜNK?

A házasságbeli és a házasság felbontása utáni névviselés áttekintése felveti azt a kérdést, hogy mennyire tekinthető a házassági név saját névnek. Minthogy a házasságkötés egyúttal névszerzési módnak is tekinthető, így evidensnek tűnhet számunkra, hogy a házassági név ugyanolyan „minőségű” név, mint a születési nevünk, tehát sajátunknak tarthatjuk. Ekképp a feltett kérdésre nyomban igennel lehet válaszolni, ezt az álláspontot vallotta magáénak az Alkotmánybíróság, valamint a hatályos rendelkezések is ezt erősítik.⁵³⁴ Mégis érdemes ezt a választ alaposan megfontolni, s összevetni a születéssel, illetve a házassággal szerzett név jogi tulajdonságait. Ez az összehasonlítás egyúttal jó alkalmat is nyújt az elmúlt években lezajlott magánjogi kodifikációs munka névviselést érintő eredményeinek az áttekintésére.

Elsőként a születési nevet érdemes megvizsgálni röviden, a jelen kérdés szemszögéből. A születéskor kapott, majd *anyakönyvezett név* az ember sajátja. Ennek a saját névnek a használata csak az irodalmi, művészi felvett nevek esetén korlátozódhat.⁵³⁵ A névviselő a saját nevét használhatja, „örökítheti”, házassági névként átengedheti és megváltoztathatja. A születési és a házassági név összevetésénél a születéssel szerzett név

⁵³⁴ Bár az Alkotmánybíróság már a 995/B/1990. számú határozatában kifejezte, hogy a feleség házassággal szerzett nevét sajátjaként használja, mégis – a *születési és a házassági nevek „saját” névként való aposztrofálása nem bír azonos tartalommal.*

⁵³⁵ A saját név alatt az anyakönyvezett (hivatalos) nevet értem.

házasságbeli viselkedése nem kérdéses, hiszen – ha akár a feleség, akár a férj a kötelék alatt is megtartja eredeti nevét – önmagában nem változik a név jogi megítélése. Amennyiben a házasságból gyermek származik, akkor a megtartott születési név bárminemű változása a kiskorú gyermekekre is kiterjed.⁵³⁶ A két névtípus megkülönböztetése a házasság útján szerzett név jellemzőin alapszik. A kérdés az, hogy mennyire saját a házassági név? Mennyire szabad a vele való rendelkezés? Mennyire tekinthető e származékos név funkcióiban a születési névvel azonosnak? Megőrzi-e származékos jellegét?

Az Alkotmánybíróság névhatározatában megismételte korábbi álláspontját, hogy „a választott, a törvényben biztosított asszonynev annak anyakönyvezése után a nő saját nevévé válik”.⁵³⁷ Ez alapján tehát egy tekintet alá esik a születési névvel. Ezt a megközelítést a nemek közötti egyenlőségre tekintettel az új házassági névformák megjelenése miatt a férfiakra is ki kell terjeszteni, hiszen ők is szerezhettek házasság útján nevet. Azonban a házassági nevek körében különbség van azok *képzett* és *átvett* formája között. Az *átvett* házassági neveken azok a formák értendők, amelyeknél az egyik házaspár a másik családi nevét használja vezetéknevként önállóan, vagy pedig sajátjával összefűzi. Ez mindkét felet érintheti.

A *képzett* nevek esete – a hagyományoknak megfelelően – csak a nők körében merül fel, ez a „-né” toldatos házassági névforma. Ez utóbbi esetben a hatályos szabályozás (és az Új Ptk. is) különbséget tesz a két forma között, ami a házasság megszűnése kapcsán jelenik meg. A *képzett* házassági név a fent idézettek értelmében ugyan *saját* nevévé válik a feleségnek, s származékos jellegét elveszíti,⁵³⁸ azonban a szerzésre jogalapot adó házasság felbontását követően, az *újabb* házasság megkötésével a feleség elveszíti a jogát korábbi férje nevének toldatos formában való viselésére. Míg az *átvett* nevek esetében a jogszabály nem rendelkezik

⁵³⁶ Bár az Új Ptk. rendelkezései ennek ellentmondani látszanak, mindamellett, hogy megőrzi az egy családon belül született gyermekek azonos nevűségének elvét: „A házasságban élő szülők valamennyi, a házasság fennállása alatt született közös gyermekének kizárólag azonos családi neve lehet, kivéve, ha a szülők a házasság fennállása alatt családi nevüket módosították.” Új Ptk. 4:151. § (2) első mondata

⁵³⁷ 995/B/1990. ABh.; 58/2001 (XII. 7.) ABh. Indokolás IV.2.12.

⁵³⁸ Ezt erősíti az a szintén alkotmánybíróági megállapítás is, hogy „A házasság megszűnésével és új házasságkötéssel a korábbi házasságra tekintettel viselt származékos név elveszíti keletkezési alapját és az csak újabb, a megelőző férjjel kötött ismételt házasság révén szerezhető vissza.” 58/2001. (XII. 7.) ABh. Indokolás IV.2.12.

erről, tehát a – vezetéknevként vagy kettős családi nevként – házassággal szerzett név a következő házasságban is viselhető, sőt képzett házassági nevként is továbbadható. Példával illusztrálva: előfordulhat az az eset, hogy Kis Éva és Nagy János házasságkötésekor a férj vezetéknevként „átveszi” a Kis nevet. A házasság felbontását követően megtartja a férfi ezt a vezetéknevet, sőt új felesége a Kis nevet a házasságra utaló toldattal házassági nevként is megszerezheti. Tehát az új feleség eredetileg egy korábbi feleségtől származó nevet viselhet ekképp (Kisné). Előfordulhat ez, mivel a Csjt. úgy fogalmaz, hogy a férj „teljes”, illetve „családi” nevéhez kapcsolható a toldat, és a fentiek értelmében a házasság útján nyert név a névviselő sajátjává válik, s ez akkor is így tekintendő, ha férfiről van szó. Mindebből látszik, hogy az újabb házasságok esetében más szabályozást nyer a korábban szerzett képzett és az „átvett” házassági név. A képzett nevek esetében az, hogy a feleség a toldatos névformához való jogát elveszti az újabb házasságkötéssel, alátámasztható azzal a meggyőző érveléssel, hogy e névforma *egyértelműen utal a (korábbi) férjre*. Az ehhez a névhez való jogtól a nő az újabb házasságával véglegesen elesik, tehát a következő házasság felbontása után sem éled fel a joga.⁵³⁹ Ez a szabályozás az új Ptk.-ba beemelt családjogi rendelkezésekben sem változik. Azonban az „átvett” nevekkal kapcsolatban a kodifikációs bizottság talán pontosítani akarta a jogszabályi szövegezést, talán ki akarta zárni a lehetőségét az „átvett” házassági nevek másodszori továbbvitelének. A következőkben – a kodifikációs folyamat részmozzanatainak megvilágítása érdekében – a hatályos Csjt., az új Ptk. 2006. március 31-én lezárt tervezetének,⁵⁴⁰ a 2009. évi CXX. törvényben elfogadott, de végül hatályba nem lépett szövegének rendelkezései, valamint a 2012-ben elkészült és 2013 februárjában az Országgyűlés által elfogadott törvény szabályai képezik az összehasonlítás tárgyát, elsőként a feleség, majd a férj „átvett” házassági nevét figyelembe véve.⁵⁴¹ A születési név házasságban

⁵³⁹ Vö. Csjt. 26. § (3)

⁵⁴⁰ A tervezet itt tárgyalta szövegváltozata 2007. szeptember 5-én az IRM honlapjáról letölthető volt. (A tartalom időközben történt törlése miatt pontos letöltési cím közlése lehetetlenné vált.)

⁵⁴¹ Az új Ptk. 2009-ben törvényként elfogadott változata, a *házassági névviselés tekintetében* a 2007. évi októberi szövegtervezethez képest nem mutat érdemi eltérést, így ebben a tekintetben már egy néhány éves koncepciót ismerhetünk. (A 2007-es változat elérhetősége: http://www.irm.hu/download/ptk-normaszoveg-tervezet_20071029.pdf/ptk-normaszoveg-tervezet_20071029.pdf, letöltés ideje: 2007.11.28.; a 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről megjelent a Magyar Közlöny 2009/165. számában 2009. november 20-án: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK09165.pdf>, letöltés ideje: 2010.04.02.)

való továbbvitelét, azaz változatlan továbbviselését egyik nem esetében sem kell vizsgálni.

A feleség házassági nevét illetően a hatályos Csjt. az egyes névformák-nál a „maga” szót használja.⁵⁴² Ez a kifejezés („maga neve”) a feleség saját nevét jelenti. A saját név alatt tehát egyrészt a születéssel szerzett nevet kell érteni, másrészt – a már kifejtettek értelmében – a házasság útján nyert nevet is, tehát az „átvett” formát is. Így amikor – az említett példával élve – Kis Éva Nagy János felesége lesz, az ismert öt forma egyikét használhatja a házasságkötés után. A névhasználatot a *további* házasságkötések bonyolíthatják. Kis Éva első, Nagy Jánossal kötött házasságát követően is jogosult „átvett”, illetve képzett (azaz „-né” toldatos) házassági, immár saját névként funkcionáló nevének viselésére. Újabb házasságkötést követően a képzett név (Nagyné) használatára már nem jogosult, tehát ebben az esetben elveszti férje toldatos nevét. Azonban második házasságában is tovább viselheti mint „maga nevét” az „átvett” névformát, tehát – maradvá a példánál – lehet Nagy Éva vagy Kis-Nagy Éva egyaránt, holott már nem Nagy János, hanem például Tóth István felesége.⁵⁴³ Ha történetesen (Kis-)Nagy Éva (született Kis Éva) Tóth Istvánnal kötött házasságát is felbontja, és újabb házasságot köt például Kovács Károllyal, ebben a házasságában is tovább viselheti az első házasságából származó (Kis-)Nagy nevet mint „maga nevét”. Azonban elvileg, ha született Kis Éva első házasságában, illetve *azt követően*, a Tóth Istvánnal kötött házasságában *nem* viselte a (Kis-)Nagy nevet, akkor ezt a nevet harmadik, Kovács Károllyal kötött házasságában sem viselheti. Erre vonatkozó kifejezett rendelkezést nem tartalmaz a Csjt., csupán a képzett, toldatos házassági névnél zárja ki ezt a lehetőséget, aminek analógiájára kizárt a férj nevére utaló név felvétele.⁵⁴⁴ Ez a joga – ahogy

A 2013-ban elfogadott szöveg az e fejezetrészen vizsgáltak tekintetében lényegi változást nem mutat a 2009-ben elfogadott törvényhez képest.

⁵⁴² Csjt. 25. § (1) „A feleség a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy

c) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy

d) a férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.”

⁵⁴³ Ezen a ponton megemlíthető a már korábban illusztrált „névátzármaztatási” lehetőség fordítottja is, ugyanis Tóth István házassági nevéül választhatná a Nagy nevet is, amennyiben Kis Éva előző házasságában Nagy Évaként szerepelt, és megtartotta korábbi házassági nevét új házasságában is.

⁵⁴⁴ A házasságkötés előtt, amikor a felek nyilatkoznak a névviselésről, illetve a házasságkötési szándék bejelentésekor, az anyakönyvvezető a személyi iratok

az AB is fogalmazott – csak a (még eggyel) korábbi férjjel való ismételt házasságkötéssel éledne fel.

Feltételezhető, hogy e bonyodalmak elkerülésére módosított a vonatkozó rendelkezés szövegén a kodifikációs bizottság, azonban a 2006-os és a 2009-es szövegváltozat is eltéréseket mutat. Időrendben tehát elsőként a 2006-os változat a feleség nevééről:

3:28. § „[Névviselés a házasságban]

(1) A feleség a házasságkötés után

- a) kizárólag a születési nevét vagy az előző házasságkötéssel szerzett nevét viseli, feltéve, hogy azt az újabb házasságban tovább viselheti, vagy
- b) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy
- c) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy
- d) a férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.”

Láthatjuk, a „maga” kifejezés helyét átvette a „születési” jelző, s mellé bekerült az „átvett” névre vonatkozó lehetőség. A feltétel – azaz hogy a következő házasságban is fennáll a lehetőség a további viselésre – pótolhatná a fent említett szabályozási hiányt. Azonban ez még mindig kifejezetten a képzett házassági nevekre utal. S az „előző” szó sem pontos, hiszen így még mindig fennáll az *elvi* lehetősége annak, hogy (Kis-)Nagy Éva, aki második házasságában Tóth Éva lehetett, harmadik házasságában (Kovács Károllyal) ismét (Kis-)Nagy Éva lehessen. Feltételezhető, hogy az „előző házasságkötéssel szerzett nevét viseli” szövegrészt e probléma kiküszöbölésére szánták, de még mindig nem pontos a megfogalmazás. Megoldást jelent-e a 2009-es változat?⁵⁴⁵ A törvény a következőképpen szól:

alapján és az anyakönyvi kivonatok alapján megállapítja a fél névviselését, így elkerülhető a korábbi, de következő házasságban nem használt „átvett” név újbóli felvétele.

⁵⁴⁵ Mint jeleztem, a 2007-es tervezet és a 2009. évi CXX. tv., valamint a 2013-ban elfogadott törvény szövege között *ebben a tekintetben* érdemi különbség nincs, azonban az megjegyzendő, hogy az Új Ptk. (2013-as) szövegében már a „kizárólag”, illetve a „feltéve, hogy azt az újabb házasságban tovább viselheti” szövegrészek már nem kaptak helyet.

3:27. § „[Névviselés a házasságban]

(1) A feleség a házasságkötés után

- a) kizárólag a születési nevét vagy a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét viseli, feltéve, hogy azt az újabb házasságban tovább viselheti,
- b) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét hozzákapcsolhatja, feltéve, hogy azt az újabb házasságban tovább viselheti,
- c) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a házasságkötés előtt közvetlenül viselt nevét hozzákapcsolja, feltéve, hogy azt az újabb házasságban tovább viselheti, vagy
- d) a férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.”

Mint olvasható, az „előző házasságkötéssel szerzett” kifejezést felváltotta a „házasságkötés előtt közvetlenül viselt” meghatározás. Ez már egy pontos megfogalmazása annak a tilalomnak, ami kizárja a lehetőségét egy korábbi (tehát nem a közvetlenül megelőző) házasságból származó név viselését az új házasságban. Ekképp (Kis-)Nagy Éva ezt a névformát – amennyiben Tóth Istvánnal kötött második házasságában nem használta – már nem viselhetné újabb (Kovács Károllyal kötött) házasságában. Azonban, ha született Kis Éva második (Tóth István) házasságában viselte a (Kis-)Nagy nevet – mivel ez az újabb házasságkötés előtt közvetlenül viselt neve – így továbbra is használhatja azt.

A 2009-es szövegben látható tehát, hogy a bizottság beillesztette „a házasságkötés előtt közvetlenül viselt” formulát a korábbi „maga” kifejezés helyére. Ezzel eleget téve a következetesség kívánalmának, de nem maradéktalanul. A b)–d) pontok illetően való rendezése kizárja azt, hogy a feleség a férje nevéhez *születési nevét* kapcsolja, hiszen csak a házasságkötés előtt közvetlenül viselt név hozzákapcsolhatóságáról rendelkezik. Ezzel kizárja azt a változatot, amikor született Kis Éva, aki előző házasságából származó (Kis-)Nagy nevet viseli (tehát jelen esetben ez a közvetlenül a házasságkötés előtt viselt neve), csak ezt a nevet fűzhetné újabb férje nevéhez, azaz csak Tóthné (Kis-)Nagy Éva lehetne, Tóthné Kis Éva nem. Ahhoz, hogy a következetesség valóban megjelenjen a rendelkezésekben, be kellene toldani – az a) ponthoz hasonlóan – a „születési vagy” szövegrészt.

A férj házasságban viselt nevénél – mivel szintén születési név vagy „átvett” név lehet – ugyanezek a problémák merülnek fel. A 2006-os új Ptk. tervezethez fűzött kommentárok között olvasható volt egy ügyész-ségi vélemény, amely egy aprónak tűnő problémára hívta fel a figyelmet: „3:28. § Az (1) bekezdés a) pontjának a »kizárólag születési nevét« meg-

fogalmazás a gyakorlatban problémát okozhat, pl. ha a házaspár doktori címet szerzett. A születési névnek a dr. cím nem része. Indokolt lenne az (1) bekezdés b) és c) ponthoz hasonlóan a »maga teljes nevét« kifejezés használata.⁵⁴⁶ A fentiekben láthattuk, hogy a tervezetek milyen szövegrészekkel »pontosították« a »maga neve« kifejezést. A legfőbb ügyész-ségi vélemény a név *nem esszenciális részét* képező doktori címre hívja fel a figyelmet.⁵⁴⁷ A doktori cím nem a születési név része, hiszen nem »örökletes«, nem születéssel, hanem később, egyéb jogalapon szerzett cím, így az ügyesség által kifogásolt szövegrész valóban kizárja e cím viselését a házassági névvel. A javasolt megoldás – ámbár látszólag visszalépés az eredeti, vagyis a most hatályos rendelkezés szövegéhez – megállja a helyét. Ugyanis, bár ugyanazokkal a szavakkal fogalmaz, de ha a »maga teljes neve« kifejezés mellett ott szerepel a »közvetlenül a házasságkötés előtt viselt« szövegrész is, akkor minden eshetőség lefedetté válik. A »maga (teljes) neve« kifejezés egyebekben is alkalmas volna a névviselés kifejezésére, hiszen magában foglalja mind a születési nevet, mind a születési névhez kapcsolódó nem esszenciális elemeket, s utal is az éppen aktuális viselt névre, azonban az »átvett« házassági név másodszori, kerülő úton történő használatát nem zárja ki, ezért szükséges a házasságkötés előtti közvetlen névviselésre való utalás.

A »névzármaztatás« lehetőségét kizárandó, a jogalkotónak – *amennyiben szándékában áll* – rendelkezni kellene arról, hogy kizárja annak lehetőségét, hogy a házasságkötéssel szerzett nevet nem engedi a szerzést követő második házasságkötéstől kezdve házassági névként használni se képzett, se »átvett« formában. Ennek hiányában előfordulhat, hogy egy férfi családi neve házasságkötések útján egy másik férfi családi (házassági) nevévé váljon, ami a név származásra utaló funkcióját sértené. Megoldást jelentene egy ehhez hasonló mondat a rendelkezések között: »A házasságkötést közvetlenül megelőző *korábbi* házasságkötéssel szerzett név az újabb házasságkötés során nem választható.« Persze ez a korlátozás tovább erősítené a születési és házassággal szerzett név közötti különbséget, s emellett konkurál a liberalizációs tendenciával is, azonban a név nevezett funkciója (talán) nagyobb súllyal esik latba.

Visszatérve az alapkérdésre – azaz, hogy mennyire sajátunk a nevünk – meg kell állapítani, hogy a házasság útján szerzett név – ugyan saját

⁵⁴⁶ Legfőbb Ügyesség hozzászólása a P.MJ. 3008/2006. szám alatt. 2007. szeptember 5-én elérhető volt az IRM honlapján. (A tartalom időközben történt törlése miatt pontos letöltési cím közlése lehetetlenné vált.)

⁵⁴⁷ Ehhez hasonló az ifjabb és az idősebb megjelölés is. Egyéb címek és rangok viselhetőségét az 1947. évi IV. törvény rendezi.

névként funkcionál – mégsem tekinthető szigorúan sajátnak, annak ellenére, hogy a hatályos rendelkezések és az Új Ptk. szövegezése, valamint az Alkotmánybíróság határozatai is erősítik a házassági név sajátként való megjelenését. Mindezek figyelembevételével, a házassággal szerzett névvel kapcsolatban is megilletné a névviselet mindaz a jogosultság, ami a születési névnél megilleti. De ez nem teljesül. A képzett házassági névnél a férj nevére és a fennállt családi kapcsolatra való egyértelmű utalás miatt a következő házasságban való használat kizárt. Ugyanez a korlát érvényesül – az új szövegezéssel egyértelműen – az „átvett” házassági névnél is, amennyiben azt közvetlenül nem viselték az újabb házasságkötés előtt. Mindez tehát egy használatbeli korlátozás, ami mellett a név megváltoztatásának tilalma is fennáll. Ha tágan értelmezzük a név megváltoztatásának fogalmát, akkor abba a módosítás is beletartozónak tekintendő. A házassági neveknél a módosítás lehetősége fennáll, de csak a formát illetően.⁵⁴⁸ Azonban a szűken vett névváltoztatás nem lehetséges a házasság útján szerzett neveknél, ami a legfőbb eltérést jelenti a születési és a házassági nevek között.⁵⁴⁹ Ez világít rá leginkább arra, hogy a házasságra tekintettel szerzett név szoros értelemben nem tekinthető saját névnek, pusztán *saját névként funkcionál*, amíg a szerzését megalapozó jogosultság nem vész el.

2.6. ÚJ NÉVTÍPUS-LEHETŐSÉGEK – AZ ÉLETTÁRSI NÉV

Az elmúlt években a családjogi szabályozás terén – mondhatni éles viták közepette – egy új jogintézmény jelent meg, a bejegyzett élettársi kapcsolat. A következőkben – anélkül, hogy a szabályozás egészéről részletesen esnék szó – a bejegyzett élettársi kapcsolat magyarországi megjelenésének a *névviselésre vonatkozó hatásai* kerülnek górcső alá.⁵⁵⁰

2007. december 17-én fogadta el az Országgyűlés a *bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. számú törvényt* (továbbiakban Békvtv.), amely megalkotásának – a tervezet indokolása szerint – két oka

⁵⁴⁸ Atvr. 27/B. § (4) „A házassági névviseelési forma – a házasság fennállása alatt, illetve annak megszűnése után – a Csjt. szabályainak megfelelően az érintett kérelmére módosítható.”

⁵⁴⁹ Vö. Atvr. 27/B. § (6).

⁵⁵⁰ A témában bővebb tartalommal tanulmányom jelent meg 2010-ben. Lásd MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése Magyarországon. In Görgényi Ilona – Horváth M. Tamás – Szabó Béla – Várnay Ernő szerk.: *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* VIII. Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2010, 181-199.

volt: egyrészt az utóbbi években megnövekedett azon párok száma, akik nem a hagyományos családi kapcsolatok keretein belül kívánnak együtt élni, másrészt Magyarországon sem lehet figyelmen kívül hagyni az azonos neműek partnerkapcsolatának jogi elismertsége és rendezettsége iránti igényt.⁵⁵¹ A bejegyzett élettársi kapcsolat egy új, *családjogi jellegű* jogviszonyt jelentett volna a magyar szabályozásban. A feltételes mód használatát az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII. 17). AB határozata (továbbiakban: *Bék. határozat*) teszi indokolttá, ugyanis utólagos normakontroll keretében a törvény alkotmányellenességét állapította meg, így az 2009. január 1-jén nem lépett hatályba.

A *Bék. határozat* nyomán az Országgyűlés új törvényt alkotott 2009-ben, amely immár csak az *azonos nemű* párok számára nyitotta meg a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét, a szabályozás talmában a 2007-es törvényhez képest jelentős változást nem jelentett.⁵⁵² A bejegyzett élettársi kapcsolatokról rendelkező 2007-es törvény javaslata és az elfogadott jogszabályi szöveg többek között a névviselés terén mutatott eltérést: a jogalkotók a bejegyzett élettársaknak – az eredeti javaslattal ellentétben – nem adták meg a lehetőséget arra, hogy a bejegyzés aktusával egyidejűleg, a házassághoz hasonlóan nevükben is kifejezzék összetartozásukat. Azonban az eredeti javaslat rendelkezéseinek bemutatása előtt érdemes a figyelmet egy névviselési „csemege” irányítani, amely az *azonos neműek házasságkötéséhez szükséges jogi feltételek megteremtéséről* szóló törvényjavaslatban látott napvilágot.

A hagyományok felrúgása, avagy nagyfokú liberalizáció? 2007. szeptember 24-én a Szabad Demokraták Szövetsége „*Azonos neműek házasságkötéséhez szükséges jogi feltételek megteremtéséről*” címmel törvényjavaslatot nyújtott be az Országgyűlés elnökének.⁵⁵³ E javaslat célja az volt, hogy az azonos és külön nemű természetes személyek, nemüktől függetlenül házasságot köthessenek egymással. Maga a javaslat a Csjt. rendelkezéseit javarészen akképp módosította volna, hogy a különböző nemekre utaló rendelkezéseket a „két házastárs” kifejezéssel helyettesíti. A házasság fogalmának a „nemtelenítése” a névviselésre is hatással lett volna, ugyanis a javaslat a hatályos családi jog házastársi nevekre vonatkozó szabályait ismételte meg, pusztán a „férj” és „feleség” szavakat helyettesítve

⁵⁵¹ T/4411. számú törvényjavaslat a bejegyzett élettársi kapcsolatáról. <http://www.parlament.hu/irom38/04411/04411.pdf> (letöltés ideje: 2009.06.06.).

⁵⁵² 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról.

⁵⁵³ T/3832. számú törvényjavaslat az azonos neműek házasságkötéséhez szükséges jogi feltételek megteremtéséről.

a kizárólag a nemre utaló „férfi” és „nő” szavakkal.⁵⁵⁴ Ez a névviselési lehetőség a házasságfogalom kiterjesztéséből következett. Azonban a javaslat mégis egy *szokatlan* megoldást alkalmazott, amire az előterjesztők az indokolásban is kitértek: amennyiben a házastárs nő, lehetősége van a házasságra utaló toldattal felvennie házastársa nevét.⁵⁵⁵ Tehát a „-né” toldatot két nő házassága esetén egy női keresztnévhez lehetne kapcsolni (példáue Kis Máriáné)? E forma valóban szakított volna a magyar névképzési hagyományokkal, s felveti a kérdést, hogy megengedhető-e. A válasz a javaslat előterjesztőinek olvasatában igen. Nézzük milyen érvekkel fogadható el ez! Amennyiben a házasság jelen fogalmából kiiktatnánk a különnevelésre utaló kitételeket, és két természetes személy szerződéséként tekintünk a jogintézményre, akkor pusztán jogi szempontból helye van e formának a névválasztási lehetőségek körében. Persze ez a forma egy egyszerű mechanikus névképzési mód, amely nyilván azért maradt nemi differenciáltság nélkül a javaslatban, hogy meghagyja a korábbi gyakorlatot, amikor a férfi nevéhez kapcsolt „-né” képzős változatot viseli a nő a házasságban. De, ha a jogegyenlítés során nem szándékozunk a nemek szerint különbséget tenni a szabályozásban, akkor egy olyan házassági toldatos névforma bevezetésére is szükség volna, amely a férfi családi állapotára utal. Ez a kérdés 2001-ben is felvetődött a házassági névválasztás férfiakra való kiterjesztésének parlamenti vitájában, amely során elhangzott a „-fé” toldat alkalmazásának lehetősége. Ez már akkor is megmosolyogtatta a jogalkotókat. Ugyan egy ilyen forma kielégítené a nemek közötti névbeli egyenlőség valamennyi kívánalmát,

⁵⁵⁴ „2. § (1) A Csjt. 25. (1)-(3) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

»(1) Amennyiben házastárs férfi, a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) házastársa családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

(2) Amennyiben a házastárs nő, a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) házastársa családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét, vagy

c) házastársa teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy

d) házastársa családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja.

(3) A két házastárs a házasságkötés után házassági névként családi nevüket is összekapcsolhatja, hozzáfűzve a saját utónevét.«”

⁵⁵⁵ Törvényjavaslat az azonos neműek házasságkötéséhez szükséges jogi feltételek megteremtéséről, Részletes indokolás az 1–2. §-hoz: „A törvényjavaslat a nőnemű házastárs számára – a másik házastárs nemétől függetlenül – lehetővé teszi a névviselés során a házasságra utaló toldat („-né”) használatát, illetve az apasági vélelemmel összefüggésben a férfi házastársra korlátozza a vélelem alkalmazásának lehetőségét.” T/3832. számú törvényjavaslat 6.

azonban még sincs helye egy ilyen rendelkezésnek egy jogszabályban, már csak azért sem, mert ez nyelvújítás, ami nem a jogalkotó feladata. Másrészt e forma teljesen idegen, s nem szolgálná azt a célt – éppen komolytalansága miatt –, amelyet a hagyományos házassági névtoldat kifejez. Mindebből az következik, hogy – mivel nincs nyelvi lehetőség a férfiak családi állapotának névbeli egyértelmű kifejezésére – a vonatkozó rendelkezést módosítani szükséges. Feltehető, ha az illetékes parlamenti bizottság általános vitára alkalmasnak találta volna az azonos neműeknek is házasságkötési jogot biztosító szabaddemokrata törvényjavaslatot, biztosan születtek volna módosító javaslatok a névviselés kérdésében. Emellett azért is szükséges a hagyományos értelemben vett toldatos névtípus eredeti szabályozásának megtartása, mert e forma a férj és a feleség viszonyát fejezi ki akkor is, ha jogi értelemben szakítunk a házasság tradicionális fogalmával. Nem valószínű, hogy a házasság intézményének azonos neműek számára való megnyitását követően lenne olyan nő (legalábbis tömegesen nem), aki női házastársa nevét „-né” toldatos formában viselné, azaz nevében is jelezné nemi identitását és családi állapotát. S emellett – miként már utaltam rá – a házasság jogi fogalmának kiterjesztése nem kell, hogy magával vonja egy valóban tradicionális és egyféle jelentéstartalmú névforma megváltoztatását. Az azonos neműek számára a házasság megnyitását célzó törvényjavaslatot a tárgyalására kijelölt Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság 2007. november 6-án tartott ülésén *nem fogadta be*.⁵⁵⁶ A házassági javaslat elutasítását követően néhány héttel a Kormány a bejegyzett élettársi kapcsolatok szabályozására terjesztett elő törvényjavaslatot, amelyet az Országgyűlés Hivatala a T/4411. szám alatt vett fel, s majd e javaslat alapján alkották meg a Békvt.-t.

A Békvt. a szabályozott életviszony természetéből adódóan, és abból következően, hogy a jogalkotó szándéka az volt, hogy a bejegyzett élettársaknak a házassághoz *hasonló* jogokat biztosítson, eredeti javaslatában a névviselés kérdését is szabályozta a bejegyzett élettársak viszonylatában. Az első tervezet 3. §-ában rendelkezett a felek névviseléséről.⁵⁵⁷ Ezek az eredetileg javasolt rendelkezések a házassági névviselési sza-

⁵⁵⁶ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának 2007. november 6-án, kedden, 13 órakor a Képviselői Irodaház V/528. számú tanácstermében megtartott üléséről

http://www.parlament.hu/biz38/bizjkv38/EMB/0711061.htm#_Toc185139819 (letöltés ideje: 2009.06.06.).

⁵⁵⁷ „(1) A bejegyzett élettárs az élettársi kapcsolat bejegyzése után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) a bejegyzett élettársa családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

bályokra épültek, természetesen a jogintézmény jellemzőit figyelembe véve. Így a házasságra utaló „-né” toldatos névviselési forma akkor sem jöhetett szóba, ha a felek különműek, hiszen ez a névforma csak a házasságkötés által szerezhető meg, s kifejezetten arra utal. Az előterjesztő – ha figyelembe vesszük a korábban leírtakat a házassági névviseléssel kapcsolatban – nem volt következetes, hiszen a jogszabály (illetőleg az idézett szöveg a 2007 novemberében benyújtott tervezeté) itt is a „maga teljes neve” kifejezést használta, s nem egészítette ki „az élettársi bejegyzés előtt közvetlenül viselt név” szövegrésszel. Feltételezhető, hogy az előterjesztőnek itt is szándékában állt annak elkerülése, hogy az élettársi névként egy korábbi élettársi vagy házassági kapcsolatból származó nevet, annak megszerzésének jogalapját elvesztve újra használhasson a fél. Az élettársi kapcsolat jogi elismerése egy új névtípust keletkeztetett volna a magyar névrendszerben, amivel csak fajta szerinti gyarapodás jelentkezett volna, tartalmi, azaz képzésbeli névváltozatok nem.⁵⁵⁸ Hiszen ehhez a kapcsolathoz rendelt névviselési lehetőségek a házassági nevek köréből kerültek ki, a házasságra utaló toldatos nevek kihagyásával. Ezen új névtípus az anyakönyvezés szabályainak módosítását is megkövetelte volna, ami az anyakönyvi rendszerben is változást okozott volna. Az élettársi kapcsolatok bejegyzésére anyakönyvvezető által került volna sor, az erre rendszeresített anyakönyvekben. Természetesen ez az Atvr. módosítását eredményezte volna, amelyről a jogalkotó a javaslatban rendelkezett volna.⁵⁵⁹ Itt már az előterjesztő azonban nem feled-

(2) A bejegyzett élettársak a bejegyzés után bejegyzett élettársi névként családi nevüket is összekapcsolhatják, hozzáfűzve a saját utónevüket.

(3) A bejegyzett élettársaknak a névviselésről a bejegyzést megelőzően meg kell egyezniük.

Ennek során figyelemmel kell lenni arra, hogy – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – csak az egyik élettárs veheti fel a másik családi nevét, illetve a bejegyzett élettársi név családi nevekből képzett része legfeljebb kéttagú lehet.

(4) Az élettársi kapcsolat megszűnése, illetve érvénytelenné nyilvánítása után az élettársak a bejegyzett élettársi kapcsolat fennállása alatt viselt nevet viselik tovább. Ha ettől el kívánnak térni, ezt a bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnése, illetve érvénytelenné nyilvánítása után az anyakönyvvezetőnek bejelenthetik.”

⁵⁵⁸ Ellentétben az azonos neműek házasságkötésének jogi feltételeinek megteremtéséről szóló törvényjavaslattal, hiszen ott egy nő nevéhez is lehetőség nyílt volna a házasságra utaló toldat kapcsolása.

⁵⁵⁹ „17. § (2) Az At. a következő alcímmel, valamint 27/C. §-sal egészül ki:

»A bejegyzett élettársi név

27/C. § (1) A bejegyzett élettársi név az a név, amely az érintettet az élettársi kapcsolatot bejegyzése után az anyakönyv alapján megilleti. A bejegyzett élettársi kapcsolatot létesítő felek a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvényben felsorolt névviselési formák közül választhatnak élettársi nevet.

kezett meg utalni az előző jogviszonyból származó névre, amikor a felek nevéből képzett közös név tagjainak számát a már korábbi szabályoknak megfelelően kettőben korlátozza. A tervezett szabályozásból látszik – s egyértelműen következik a házassági analógiából is –, hogy az élettársi név sem sajátja (a születési név értelmében) a névviseelőnek, hiszen az így nyert név nem változtatható meg. Tehát ez az új névtípus a házassági névvel egyértelműen azonos jogi megítélés alá esik.

A bejegyzett élettársak viszonyát rendezni kívánó T/4411. számú törvényjavaslat a bizottsági tárgyalások során számos módosításon esett át, amelyek közül – szempontunkból – a legjelentősebb változást a névviseelési rendelkezések elhagyása jelentette. 2007. november 28-án módosító javaslatot nyújtott be az Országgyűlés elnökének Dr. Lukács Tamás és Dr. Lanczendorfer Erzsébet KDNP-s képviselő, amelyben a T/4411. számú törvényjavaslat 3. §-ának, azaz a névviseelési rendelkezéseknek az elhagyását javasolta. Indokolásukban a következőképpen érveltek: „A jelenleg hatályos jog szerint is mindenki nevét megváltoztathatja, így tulajdonképpen a tervezet szerinti névviseelés szabályai ma is elérhetők, ezért a fennálló jogszabályok mellett feleslegesek. A névváltoztatás ugyanis nemcsak az élettársakat, hanem minden állampolgárt megillet.”⁵⁶⁰ Frank-

(2) A bejegyzett élettársi név családi nevekből képzett része egy vagy legfeljebb kéttagú lehet.

(3) Ha az egyik vagy mindkét élettárs születési családi neve vagy a bejegyzést megelőzően viselt előző élettársi vagy házassági neve kéttagú, a feleknek nyilatkozniuk kell arról, hogy melyik két családi nevet kívánják összekapcsolt bejegyzett élettársi névként viselni.

(4) A bejegyzett élettársi névviseelési forma – az élettársi kapcsolat fennállása alatt, illetve annak megszűnése után – a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló törvény szabályainak megfelelően az érintett kérelmére módosítható.

(5) A bejegyzett élettársi név módosítására irányuló eljárás lefolytatására az élettársi kapcsolatot bejegyző anyakönyvvezető az illetékes, de a kérelem a lakcím szerint illetékes anyakönyvvezetőnél vagy – külföldön élő személy esetén – a konzuli tisztségviselőnél is előterjeszthető.

(6) Az élettársa nevét viselő személy az élettársi kapcsolat bejegyzése folytán szerzett nevet (a bejegyzett élettársa nevét) névváltoztatással nem változtathatja meg.

(7) Ha a magyar állampolgár neve külföldön létesített bejegyzett élettársi kapcsolat következtében a magyar névviseelési szabályoktól eltérően megváltozik, a hazai anyakönyvvezéskor a név bejegyzése során úgy kell eljárni, mintha a névváltoztatást az anyakönyvi ügyekért felelős miniszter engedélyezte volna, azzal a különbséggel, hogy a névváltozásról az anyakönyvi ügyekért felelős minisztert és a születést nyilvántartó anyakönyvvezetőt értesíteni kell.”

⁵⁶⁰ T/4411/4. számú módosító javaslat.

né Dr. Kovács Szilvia a Magyar Szocialista Párt képviselője lényegében azonos tartalmú módosító javaslatot nyújtott be, mint a kereszténydemokrata képviselők. Ő is a névviselési rendelkezések kivételét célozta meg. A bizottsági vita során indoklásában kifejtette, hogy ő maga nem támogatja az élettársak nevének a felvételét. Ha valamelyikük élni kíván ezzel, ezt megteheti e szabályok nélkül is. Tehát ennyiben egyezik az érvelés a KDNP álláspontjával. A képviselőasszony még hozzáfűzte: „Ezt egy lényegi különbségnek tartom például a házasság intézményével kapcsolatban, hiszen a névviselés az én meglátásom szerint célszerű, ha a házastársak jogkörében marad.”⁵⁶¹ Azonban ennek mélyebb indoklása elmaradt.

A névviselés kivételét tartalmazó módosító indítványok bizottsági tárgyalása során Piros Zsuzsanna Judit, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium anyakönyvi osztályának vezetője is jelen volt. Az erről szóló jegyzőkönyv szerint az osztályvezető a legfontosabb szakmai érvet felhozta a módosító indítvány ellen: „Ha ezt a javaslatot elfogadnánk, akkor természetesen a névváltoztatás lehetősége fönállna, de abban az esetben a születési nevüket elveszítenék a felek, szemben a házassági névvel, amikor van egy házasságneve valakinek, és van egy születési neve...” A tárgyalás során azonban ez az érv elsikkadt a mondat végéhez hasonlóan.⁵⁶² Miért lett volna ez fontos? A törvényjavaslat előterjesztője a bejegyzett élettársi kapcsolatot a házassághoz hasonló, családi jogi jogintézményként kívánta szabályozni. Természetesen ehhez az együttélési formához – jellege miatt – nem fűzhető valamennyi, a házassághoz kapcsolódó joghatás. A név, amelynek egyik funkciója a családba tartozás kifejezése, valóban elválasztója lehet a két jogintézménynek, miként az örökbefogadási vagy a megszüntetéssel kapcsolatos rendelkezések. Amennyiben a bejegyzett élettársaknak nem kívánunk a házassággal azonos jogokat adni, vagy azokhoz nagyon hasonlót, akkor nyilvánvalóan a névviselés terén is korlátokat szabhatunk. Ezt az eredeti javaslat követte is, hiszen a bejegyzett élettársak felvehetik egymás családi nevét,

⁵⁶¹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának 2007. december 4-én, kedden, 11 órakor az Országház főemelet 58. számú tanácstermében megtartott üléséről:

http://www.parlament.hu/biz38/bizjkv38/AIB/0712041.htm#_Toc185125666 (letöltés ideje: 2009.06.06.).

⁵⁶² Jegyzőkönyv az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának 2007. december 4-én, kedden, 11 órakor az Országház főemelet 58. számú tanácstermében megtartott üléséről:

http://www.parlament.hu/biz38/bizjkv38/AIB/0712041.htm#_Toc185125666 (letöltés ideje: 2009.06.06.).

vagy családi neveiket összefűzhetik, *azonban* a házasságra utaló névformát *nem* választhatják. A magyar névfejlődés sajátossága a „-né” toldatos asszonynev, amely egyértelműen utal a nő férjezett családi állapotára. E forma választásának megvonása az élettársaktól – egyetértve az eredeti javaslattal – elegendő. Hogy ettől miért mentek tovább a módosító indítványok – bár megindokolták őket –, nem egyértelmű. Az idézett indokolások arra építkeztek, hogy mindenkinek lehetősége van a hatályos jogszabályok szerint a névváltoztatásra, így a bejegyzett élettársak, ha nevükben is kifejezni óhajtják az összetartozásukat, ezt névváltoztatás útján megtehetik. Azonban ez az érv több okból sem állja meg a helyét. A névváltoztatás során – s ezért fontos az anyakönyvi osztályvezető asszony felszólalása – a névviselőnek a *születési* neve változik meg, míg a házasságkötés során egy *házassági* nevet szerez, amely – bár „sajátja”, mégis – a kötelek megszűnésével egyszerű nyilatkozattal elhagyható. Ez a lehetőség a módosító javaslatok folytán a bejegyzett élettársakat nem illeti meg, hiszen a bejegyzéskor nincs lehetőségük *élettársi* név választására. Így ha névváltoztatás útján felveszik valamilyen formában egymás nevét, a bejegyzett élettársi viszony (házassághoz képest megkönnyített) megszüntetésével *csak ismételt névváltoztatás útján* kaphatják vissza születési nevüket. S ez sem pontos, hiszen a születési nevüket korábban megváltoztatták, így eredeti formára való változtatásról beszélhetünk. Az ismételt névváltoztatás emelt illetékfizetési kötelezettséggel jár, ami az eljárás mellett egy másik teherterhel, s ellentmond a jogalkotói szándéknak, az egyszerűbb megszüntetés céljának. Ilyetén nem érthetünk egyet Frankné Dr. Kovács Szilvia megállapításával, miszerint ez egy adminisztratív szabályozás, mondván, a névváltoztatás lehetősége fennáll mindenki számára.

A 2009. évi XXIX. törvény. Az Alkotmánybíróság – korábban említett – *Bék. határozata* nyomán a Bék. 2009. január 1-jén *nem* lépett hatályba. Ezt követően a Kormány egy új, a *Bék. határozatnak* is megfelelő javaslatot terjesztett az Országgyűlés elé, amelynek elfogadásával alkották meg a 2009-es bejegyzett élettársi törvényt.⁵⁶³ A Kormány *új javaslata*

⁵⁶³ 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról.

A szabályozásról lásd többek között SZEIBERT Orsolya: *Az élettársak és vagyoni viszonyaik: különös tekintettel a magyar ítélkezési gyakorlatra és a házasságon kívüli partnerkapcsolatok szabályozási megoldásaira Európában*. HVG-ORAC, Budapest, 2010; HEGEDŰS Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010; LUKÁCS Nikolett: *Bejegyzett élettársi kapcsol-*

lényegében a Békvtv.-re épült, s ekképp a névviselési szabályokat sem tartalmazta.⁵⁶⁴ Azonban a Kormány előterjesztését követően nyolc módosító javaslat érkezett az új javaslatához, amelyek között névviselési szabályokra vonatkozót is találunk. Ilyen volt Gusztos Péter (SZDSZ) és Donáth László (MSZP) képviselők módosító javaslata, amely szakítani próbált a Békvtv. névviselést kizáró szabályozásával. A módosító javaslat értelmében a bejegyzett élettársak a jogviszony létesítésekor élhetnek a névválasztás lehetőségével, amely abban jelenik meg, hogy felvehetik a másik fél családi nevét, vagy összefűzhetik nevüket. Tehát a házassági névformák közül – a kapcsolat természetéből adódóan – a kifejezetten a házasságra utaló „-né” toldalékos névformák választását zárja ki közvetve a javaslat. A módosítást előterjesztők indoka szerint „[a]z AB határozata egyértelműen kimondja, hogy nincs akadálya annak, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályai az azonos nemű párok esetében a házassággal megegyezőek legyenek. Az AB 995/B/1990., majd 58/2001. (XII. 7.) számú határozataiban kifejtette, hogy a név megválasztásának és viselésének joga ugyan nem alapjog, de kapcsolatban áll az emberi méltósághoz való joggal, így az csak abban az esetben korlátozható, ha alkotmányos jog védelme érdekében szükséges, és a korlátozás a védelemmel arányos. Nincs ilyen alkotmányos indoka annak, hogy a bejegyzett élettársak miért ne vehetnék fel partnerük nevét. A módosítás ennek átvezetésére irányul.”⁵⁶⁵

Ahogy a fentiekben láthattuk, a névviselés kiterjesztése már az eredeti Békvtv. vitájában is felmerült, azonban a szabályozás nem kapott helyet a törvény szövegében. Pedig az alapjogi levezethetőségen túl további két tényező is a névválasztás engedése mellett szólt. Egyrészt az, hogy a jogalkotó szemlátomást egy új családi jogintézményt kívánt ekkor létrehozni – hiszen az új Ptk. családjogi könyvébe tervezték beilleszteni később a szabályozást –, s mint ilyenben, a felek számára lehetővé kellene tenni a családi összetartozás kifejezését a névviselés által is. Másrészt maga az Alkotmánybíróság Bék. határozata mondta azt ki, hogy a névviselési szabályok elhagyása nem olyan súlyú, amely alkalmas arra, hogy a

lat – az azonos nemű állampolgárok „22-es csapdája”? *Családi Jog*, 10. (2012) 4. 17–23.

⁵⁶⁴ T/8847. sz. törvényjavaslat a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról. <http://www.parlament.hu/irom38/08847/08847.pdf> (letöltés ideje: 2009.06.06.).

⁵⁶⁵ T/8847/6. számú módosító javaslat. http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_irom.irom_madat?p_ckl=38&p_izon=8847&p_alisz=6 (letöltés ideje: 2009.06.06.).

bejegyzett élettársi kapcsolatot megkülönböztesse a házasságtól. A *Bék. határozat* kontextusában ez a megállapítás a bejegyzett élettársi kapcsolat hátrányára esik, azonban a további érveléseket figyelembe véve – miszerint nem alkotmányellenes azonos neműek számára a házassághoz hasonló jogintézmény létrehozása – semmi sem indokolja a nem házasságra utaló névformák alkalmazhatóságának kizárását. S minde erre parlamenten kívülről is mutatkozik igény.⁵⁶⁶

Az új javaslat 2009. március 23-án lefolytatott részletes vitájában az előterjesztő képviselő Dr. Avarkeszi Dezső igazságügyi és rendészeti minisztériumi államtitkár előadta, hogy a Kormány nem tudja támogatni a névviselésre vonatkozó módosító javaslatot. Ennek oka, hogy mivel már a Békvtv. sem tartalmazta ezeket a rendelkezéseket, és a törvény 2009. január 1-jén lépett volna hatályba, erre tekintettel már elkészültek az anyakönyvek s a megfelelő informatikai rendszer. „A bejegyzett élettársi névre vonatkozó javaslat elfogadása egyrésztől megfelelő új anyakönyvek elkészítését, másrésztől olyan további informatikai fejlesztést igényelne, amely jelentős további költséggel járna, illetve a törvény hatálybalépéséhez szükséges felkészülési időt is több hónappal meghosszabbítaná. Természetesen annak semmi akadálya nincs, hogy a partnerek a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésével egyidejűleg nevüket megváltoztassák” – olvasható az ülésnap jegyzőkönyvében.⁵⁶⁷ Tehát nem alkotmányellenesség fennállása vagy jogalkotói szándék hiánya miatt maradt el *ismét* a névviselési szabályok kiterjesztése. A megoldást egy módosítás jelentené, amely visszaemelné a névviselési rendelkezéseket a törvény szövegébe, miként ez például az Egyesült Királyság, Németország vagy Svájc hasonló jogszabályaiban is szerepel. Ez nem jelenti, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatok a házasságokkal azonosak, a névviselés tekintetében sem, hiszen elegendő a hagyományos, házasságra utaló névforma kivétele a két jogviszony tartalmának elkülönítésére.

A tárgyalat jogintézménnyel kapcsolatban azonban fontos jelezni, hogy a jogalkotó azzal az eredeti szándékával, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot mint családi jogi intézményt kívánja szabályozni, az elmúlt évek kodifikációs munkálatai során fokozatosan felhagyott. Következik ez abból, hogy külön törvény született a tárgyban 2009-ben. Igaz, önmagában

⁵⁶⁶ Lásd A Magyar LMBT Szövetség véleménye a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló T/8847. számú törvényjavaslatról. <http://www.lmbtszovetseg.hu/20090309-beka-velemeney.html> (letöltés ideje: 2009.06.06.).

⁵⁶⁷ Országgyűlési Napló 198. ülésnap (2009.03.23.), 338-341. felszólalás – http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat_aktus?p_ckl=38&p_uhl=198&p_felsz=338&p_felszig=341&p_aktus=46 (letöltés ideje: 2009.06.06.).

ez a tény még nem feltétlenül jelentené a jogintézménynek a családjogból való kirekesztését, annál kevésbé sem, hiszen a 2009-es törvény megalkotása megelőzte az Új Ptk.-t, s az eredeti Ptk. koncepció szerint felvette volna szövegébe a rendelkezéseket. Viszont a kodifikáció alatt bekövetkező politikai és ebből folyó koncepcionális változások végül mégis azt eredményezték, hogy 2013-ban a zárószavazás előtt a bejegyzett élettársi kapcsolat kikerült a törvénykönyvből.⁵⁶⁸

3. A név megváltozása

A név megváltozása a névviselés fejlődését folyamatosan végigkíséri. Egyrészt a név és a névhasználat jellegéből adódik, hogy mindenki neve után azonosítható legyen, ami feltételezi az eltérő neveket. Ez egy szűkebb közösségben, egy családban elindíthatja a névadási szokások változását, amely elsősorban az utónevek terén jelentkezik. Másrészt – ami a vizsgálendő témakört illeti – a névviselés történetében a név megváltozása jelzőpontként utalt arra, hogy a társadalomban is változás zajlik. E változások egyik kísérője, hogy az állam a névváltozások köré szépen lassan – érdekeit szem előtt tartva – felépítette szabályrendszerét. A 19–20. századra e szabályrendszer olyan differenciálttá vált, hogy a névváltozások is többes értelmet nyertek a jogszabályok világában. Mindez a névváltozások fogalmi elhatárolását kívánja meg.⁵⁶⁹ A név változásának vizsgálatakor tehát el kell választani egymástól a szűken vett névváltozás, a névmódosítás és a névváltoztatás fogalmait. Mindhárom kategória a név megváltozását eredményezi, de más-más ténybeli alapon. Ugroczy Mária 1997-es munkája nyomán a következőképpen határolhatók el az egyes fogalmak. A *névváltozás* tehát minden olyan eset, amikor a név megváltozik, függetlenül attól, hogy arra valamilyen tény vagy köz-

⁵⁶⁸ E tényből folyó jogi, jogalkotási problematikákról lásd VÉKÁS Lajos: Bírálát és jobbitó észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt). *Magyar Jog*, 60. (2013) 1. 3.

⁵⁶⁹ Nyelvi, nyelvészti és névtani értelemben is különbség tehető a névváltozás és a névváltoztatás között. Vö. például HAJDÚ Mihály: A névváltozások és névváltoztatások rendszere. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A család-név-változtatások története az időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 29–39., MIZSER Lajos: Névváltozás és névváltoztatás. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 418–419.

hatalmi aktus következtében kerül sor. A *név módosítás*ról beszélhetünk, amikor a név viselőjének alanyi jogosultsága alapján, egyoldalú nyilatkozata következtében megváltozik a neve. (Ha szűkebben értelmezzük a fogalmat, akkor névmódosításnak az tekinthető, ha egy már meglévő név helyesírásában, egyes elemeiben változik meg, de lényegét tekintve felismerhető eredeti formája.) A harmadik esetkör a *név változtatás*a, amely miniszteri engedéllyel megy végbe, és lényegében új név születésével jár.⁵⁷⁰ A széles értelemben vett névváltozás esetei a fenti három kategória valamelyikében kapnak helyet a következőkben ismertetendő módon.

3.1. NÉVVÁLTOZÁS

A névváltozásnak öt esetét különböztethetjük meg: apaság vélelmének megdöntése; örökbefogadás; örökbefogadás megszűnése; gyermek jogállásának rendezése; a nem megváltozása.

3.1.1. Az apaság vélelmének megdöntése

Korábbi jogunkban a törvénytelenítés sajátos esete képezte a név megváltozásának ezt a lehetőségét. A törvénytelenítés a házasságtörésben született gyermek jogállapotának „tisztázása”. A házasság fennálltából fakadó törvényes születés vélelmét azonban perben meg lehetett dönteni, akkor, ha a férjes nő gyermekét a házasságkötést követő hét hónapon belül, vagy a házasság megszűnte után tíz hónapon túl szülte; a férj távolléte alatt bizonyítottnak nem érintkezett feleségével; illetve a férj nemi tehetetlensége esetében.⁵⁷¹ Személyi Kálmánnál olvasható, hogy a törvénytelenítési perben hozott bírói ítélet által a gyermek az *anyja* nevét szerzi meg. Maga az ítélet a név tekintetében megállapító hatályú volt, mert a törvénytelen családi státus visszamenőlegesen lett kimondva. A megállapító jellegét mutatta, hogy az ítélet következtében nem következett be státusváltozás, csupán egy törvényes vélelem dőlt meg, aminek következtében a gyermek a vélelmezett apa nevét csak birtokolta, arra való jogosultság nélkül. Ez arra enged következtetni, hogy a törvényes vélelem engedte névviseléstől el kellett volna tiltani az illetőt a törvénytelen státus kimondása után, ami természetesen jogszerűtlen és mál-

⁵⁷⁰ Vö. UGRÓCZKY Mária (1997) i. m. 37–47.

⁵⁷¹ Vö. LADÁNYI Béla (1896) i. m. 137–138.

tánytalan lett volna. A törvénytelenített gyermek, mint utóbb kiderült, jogtalanul használta vélelmezett apja nevét, de más nevet nem is használhatott volna a törvényes vélelem miatt. Így kimondható, hogy a törvényes vélelemre alapított névhasználat nem lett jogszerűtlenné utólag azáltal, hogy a státust megállapító ítélet a vélelmet megdöntötte. Csak akkor forgott fenn a névbitorlás esete, ha a megállapítás ellenére, azt követően használta az illető vélelmezett apja nevét. A régebbi névhasználat hatályát és jogosságát a megállapító ítélet nem érintette.⁵⁷² A törvénytelenítés névszerzést és névvesztést is jelent egyúttal. Az érintett gyermek törvénytelen státusának kimondásával megszerezte anyja nevét, azonban vélelmezett apja nevét elvesztette.⁵⁷³

Hatályos szabályozásunk szerint az apaság vélelmének alapja lehet legalább a vélelmezett fogantatási idő alatt fennállt házasság; a teljes hatályú apai elismerés; az ilyen vonatkozású jogerős bírói ítélet; az utólagosan megkötött házasság és az eredményes reprodukciós eljárásban való részvétel.⁵⁷⁴ Az apaság vélelmének megdöntése annak megtámadhatóságán alapszik. A vélelem megdöntése hatással van a név viselésére. Következésképpen jelentkezhethet a családi név megváltozása, hiszen az apaság megdöntéséig a gyermek, ha az eddig apjaként tekintett személy nevét viselte, elveszti erre vonatkozó jogát. Azonban ez nem egyenes következménye a vélelem megdöntésének, ugyanis a vonatkozó jogszabályhely kimondja, hogy indokolt esetben a bíróság feljogosíthatja a gyermeket, annak kérelme esetén, a korábbi családi név viselésére.⁵⁷⁵ Indokoltá teheti ezt az a méltányossági alapú megközelítés, amely figyelembe veszi a gyermek közösségi beilleszkedését, amelyet a már megszokott név elvesztése hátrányosan befolyásolna. Különösen figyelembe veendő ez akkor, ha az apai jogállás várhatóan nyomban nem tölthető be. A Csjt. e rendelkezése az 1986. évi IV. törvény rendelkezéseivel ke-

⁵⁷² Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 105–106.

⁵⁷³ BALÁS P. Elemér (1941) i. m. 666.

⁵⁷⁴ Csjt. 36. § Az Új Ptk. a „Csjt.-től eltérően nem külön pontban, hanem [...] szorosan az anyagi joghoz kapcsolódva rendelkezik a családi jogállás megállapítására irányuló perek egyes szabályairól (perindításra jogosultak – alperesek, képviselő). Ezt a megoldást itt az is indokolja, hogy az apai jogállás betöltésére irányuló más eljárások (például az elismerésen alapuló apaságnál a gyámhatósági, anyakönyvezési eljárás) alapvető szabályai is az anyagi jogi rendelkezések között vannak elhelyezve, mivel elválaszthatatlanok azoktól. [...] A törvény koncepcióján nem változtat az apai jogállás szabályozásán.” Vö. 2013. évi V. törvény indoklása (CompLex Jogtár. Törvények indoklása).

⁵⁷⁵ Csjt. 43. § (7) „Ha a bíróság az apaság vélelmét megtámadó keresetnek helyt ad, indokolt esetben – kérelemre – a gyermeket feljogosíthatja családi nevének további viselésére.”

rült be a törvényszövegbe. 1986-ot megelőző időszakra vonatkozóan az anyagi jogi szabályok között nem találtam arra rendelkezést, hogy a házasságon alapuló apasági vélelem megdöntése esetén a gyermek neve miként változik, de szokásjogi alapon nyugvó korábbi rendelkezéseink a fenti módon – a méltányossági elvárásoknak megfelelően – szabályozták e kérdéskört. Ellentétben ezzel, a korábbi szabályozásban az eljárási szabályok felvenni rendelték a gyermek családi jogállásának változását az anyakönyvbe feljegyzendő adatok között, s annak következtében névének megváltozását.⁵⁷⁶

3.1.2. Örökbefogadással egybekötött névváltozás

Korábbi jogunkban az örökbefogadás célja az volt, hogy az örökbefogadott részesüljön az örökbefogadó vagyonából, vagyis hogy törvényes örökössé váljon.⁵⁷⁷ Mind a rendi, mind a polgári korban érvényesülő fogás szerint az örökbefogadás szerződés volt, ekképp nagykorú személyt is örökbe lehetett fogadni. Ladányi Béla meghatározása szerint az örökbefogadás „oly kétoldalú jogügylet, melyet az örökbefogadó az örökbefogadottal, illetve annak törvényes képviselőjével felsőbb jóváhagyás mellett köt”.⁵⁷⁸

Az örökbefogadás jellemzően egy olyan (családi) jogi esemény, amely a név megváltozásával járhat együtt. Erre vonatkozóan már a rendi időszakból is láthattunk példákat. A 20. század eleji jogfelfogás viszont a családi státus megváltozása egyik következményének tekintette a vezetéknev megváltozását. Az örökbefogadás – Személyi Kálmán szerint – nem volt státusváltozásnak tekinthető, csupán új családjogi helyzetet biztosított az örökbefogadóval szemben a régi státuszjogok elvesztése nélkül, ekképp az örökbefogadó nem minden státuszjoga ment át az örökbefogadottra, csak az, amelyet szokásjogi szabályok átengedtek az öröklési szerződés útján. Ebben a tekintetben az örökbefogadott meg-

⁵⁷⁶ 56.247/1897. BM. r.

⁵⁷⁷ Vö. LADÁNYI Béla (1896) i. m. 138–139, TIMON Ákos (1910) i. m. 565, BÉLI Gábor (2000) i. m. 37, HOMOKI-NAGY Mária (2001) i. m. 20. Meg kell azonban jegyezni, hogy az OPTK felfogása már eltért a magyar rendi jogtól, ugyanis a római joghoz hasonlóan az örökbefogadást az atyai hatalom szerzésének egyik segéd- és mellékmódjának tekintette. A névviselés terén a korábbihoz hasonló megoldást tartalmaz a törvénykönyv: az örökbefogadott az örökbefogadó nevét megkaphatja, de elsősorban korábbi nevét, illetve nemességét tartja meg. OPTK 179., 182. § WENZEL Gusztáv (1854) i. m. 195.

⁵⁷⁸ LADÁNYI Béla (1896) i. m. 141–142.

tarthatta régi családi nevét, hozzáfűzhetette az örökbefogadóét, vagy ez utóbbit felvehetette régi családneve elhagyásával. Mindezt a felek által kötött szerződés rögzítette.⁵⁷⁹ Amennyiben nő volt az örökbefogadó, csak saját családi nevét ruházhatta át az örökbefogadottra, férje vagy volt férje nevét nem.⁵⁸⁰

Az újabb – a 20. század közepi szovjet mintát követő – polgári jogfelfogás az örökbefogadó és az örökbefogadott közötti családi kapcsolat létrehozásában látja az örökbefogadás célját, amely a gyermek és az örökbefogadó szülők között teljes családi kapcsolatot hoz létre, ami annyit tesz, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó vér szerinti gyermekének a jogállásába lép.⁵⁸¹ Ma az örökbefogadás nem szerződés, nincs lehetőség nagykorú örökbefogadására, mert a cél, hogy a gyermek családban nevelkedhessen.⁵⁸² E felfogás értelmében – az eredeti indokolás megfogalmazása szerint – a Csjt. *„a névviselés kérdésében sem engedi meg a felek alkudozását”*, hanem maga a törvény rendezi azt az örökbefogadással létrejött családi kapcsolatnak megfelelően akként, hogy az örökbefogadott az örökbefogadó családi nevét viseli.⁵⁸³ Ekképp a gyermek névviselése is az örökbefogadás integratív célját szolgálja. Kivételes esetben az 53. § (4) bekezdése alapján a gyámhatóság megengedheti, hogy az örökbefoga-

⁵⁷⁹ Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 116–117.

⁵⁸⁰ 8201/1891. IM. r.; Az örökbefogadás útján bekövetkezett névváltozás anyakönyvi bejegyzését az A. U. 100. § 3. pontja rendezte: „Az örökbefogadás s az azzal kapcsolatos esetleges névátruházás anyakönyvi feljegyzése iránt, ha kormányhatósági megerősítés alá tartozó örökbefogadásról van szó, szintén az igazságügyminister, ha királyi jóváhagyás alá tartozó örökbefogadásról van szó, a belügyminister intézkedik. Az igazságügyministernek az örökbefogadásra vonatkozó rendelkezését, ha nagykorú egyénről van szó, a kir. törvényszék, ha kis-korú egyénről van szó, az ügyben eljáró árvaszék közvetíti.”

⁵⁸¹ A Csjt. eredeti szövegének indokolása szerint: „Az örökbefogadási szerződés a feudális-kapitalista jogrendszerben az öröklési szerződésből fejlődött ki, amelynek célja az volt, hogy az örökbefogadott számára az örökbefogadó ősi javaiban való öröklést biztosítsa. [...] Az örökbefogadásnak ez az értelmezése a szocialista felfogással nem fér össze. Az örökbefogadás célja a szocialista jogrendszerben csakis az lehet, hogy az örökbefogadó és az örökbefogadott közt családi kapcsolatot létesítsen. [...] A javaslat ezért – a Szovjetunió és a népi demokráciák példája nyomán – a fent megjelölt családi nevelést tekinti az örökbefogadás céljának” (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁵⁸² Vö. még Csjt. 46. §; JOBBÁGYI Gábor: *Személyi és családi jog*. Szent István Társulat, Budapest, 2000, 248. Az Új Ptk. sem mozdul el e megközelítéstől. Lásd Új Ptk. 4:119. §.

⁵⁸³ Csjt. eredeti szövegének indokolása (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

dott megtarthassa addigi családi nevét.⁵⁸⁴ Mindebből következik, hogy az örökbefogadáskor a gyermek neve megváltozik. Amennyiben egyedülálló férfi az örökbefogadó, akkor az örökbefogadott az ő családi nevét fogja viselni, ha nő, akkor a névviselés a nő családi állapotának függvényében alakul. Az örökbefogadó saját leánykori nevét minden esetben átruházhatja az örökbefogadottra, viszont ha hajadon, férjes, elvált vagy özvegy, és nem viseli férje (volt férje) nevét, akkor csak a leánykori név adható át. Ha az örökbefogadó valamilyen formában viseli férje (volt férje) nevét, akkor az örökbefogadott az örökbefogadó leánykori nevét vagy férje nevét fogja viselni az örökbefogadó választása szerint. A férj nevének felvételéhez nem szükséges az ő hozzájárulása.⁵⁸⁵ A Csjt. 51. § (2) bekezdése szerint „azt, akit mindkét házastárs – akár együttesen, akár külön-külön – örökbefogadott, a házastársak közös gyermekének kell tekinteni (közös gyermekké fogadás). Közös gyermekké fogadás az is, ha az egyik házastárs a másik házastárs gyermekét fogadja örökbe.” Ebben az esetben az örökbefogadónak az örökbefogadás engedélyezésekor, a kérelemben nyilatkozniuk kell arról, hogy az örökbefogadott melyikük családi nevét viselje. Ha a házastársak a gyermeket nem együtt fogadták örökbe, megegyezésük hiányában a gyermek a korábbi örökbefogadó családi nevét viseli. Korábban, a 2002-es módosítás előtt a törvény a 42. §-hoz képest szélesebb jogot biztosított az örökbefogadónak, mint a vér szerinti szülőnek, ugyanis a vér szerinti gyermek, csak akkor viselhette anyja vezetéknévét, ha a feleség kizárólag a saját nevét használta a házasságban, míg az örökbefogadás esetén, bármelyik örökbefogadó nevét viselhette az örökbefogadott. Abban az esetben, ha a házastársak nem együtt, hanem külön-külön fogadták örökbe, a gyermek neve az örökbefogadók megegyezésétől függ, aminek hiányában a korábbi örökbefogadáskor kapott nevét tartja meg. A házasságban élő szülők valamennyi gyermekének csak azonos családnévvel lehet adni, ami a család egységét szolgálja. Ilyen rendelkezés nincs az örökbefogadás kapcsán, amikor is lehetséges, hogy az örökbefogadó vér szerinti és örökbefogadott gyermeket is nevel. Ebben az esetben is kíváncsatos azonban az, hogy az egy családban élő gyermekek azonos nevet viseljenek az említett elv érvé-

⁵⁸⁴ Például a gyermek a nevet hosszabb ideje viseli, vagy kegyeleti okokból stb.

⁵⁸⁵ Csjt. 53. § (1) „Az örökbefogadott gyermek az örökbefogadó családi nevét viseli. Ha az örökbefogadó akár a házasságra utaló toldással, akár anélkül férje (volt férje) nevét viseli, az örökbefogadott új családi neve – az örökbefogadó választása szerint – vagy a férje (volt férje) vagy az örökbefogadó leánykori családi neve. Ugyanazon örökbefogadó által örökbefogadott több gyermek csak azonos családi nevet viselhet.”

nyesülése érdekében. Az örökbefogadással nyert név a későbbiekben – természetesen – névváltoztatás útján megváltoztatható.

Az örökbefogadás *megszűnése* is hatással lehet a névviselésre. A Csjt. 58. § (2) bekezdése a következőképpen szól: „Az örökbefogadás felbontása után az örökbefogadott és leszármazói az örökbefogadással felvett családi és utónevet nem viselhetik, kivéve, ha a gyámhatóság, illetőleg a bíróság másképp rendelkezik.” A törvény rendelkezése szerint, az örökbefogadással szerzett név viselése szorosan kötődik annak megszerzési jogcíméhez. Ez *főszabály szerint* van így, vagyis hogy az örökbefogadás felbontásával megszűnik a név viselésének jogosultsága. Azonban a gyámhatóság, illetve a bíróság engedélyezheti a név további viselését. Erre példa egy 1983-as jogeset, amelyben a felperes az egykori örökbefogadó volt, az alperes pedig az örökbefogadott. A felperes házastársával együtt fogadta örökbe az alperest. A felperes, miután házassága megromlott, elhagyta a házastársát, majd elváltak, s a gyermek az örökbefogadó anyánál maradt. A felperes és az alperes kapcsolattartása idővel leépült, majd teljesen megszűnt. A felperes később kérte az örökbefogadás felbontását, amelyet államigazgatási eljárás keretében elutasítottak, majd a bíróság első és másodfokon kimondta a felbontást, a név használhatóságának megszüntetése mellett. Az alperes törvényességi óvás keretében megtámadta ezt a Legfelsőbb Bíróságon. A bíróság döntése a névviselést érintően a következő volt: a peres felek közötti örökbefogadási kapcsolat 26 éven át fennállt, s e hosszú idő alatt az alperes a felperes családi nevét viselte. Annak ellenére, hogy az alperes jelenleg a volt házastársa nevét viseli, minden olyan esetben, amikor személyi adatok szolgáltatására kerül sor, jelentősége van a leánykori nevének is. Így a leánykori nevének feltüntetése a gyermekeire vonatkozó adatok szempontjából sem közömbös. Emellett az is perbeli adat, hogy az alperesnek az örökbefogadás tényéről a jelen perindítás előtt nem volt tudomása, így különösen méltánytalan lenne számára a névváltoztatással járó következményeket (például igazolványok, iskolai bizonyítványok átíratása stb.) viselni. A körülményeket és a hosszú időn át fennállt névviselést figyelembe véve indokolt, hogy az alperes az örökbefogadás felbontása után is viselje az örökbefogadással felvett családi nevet. A kifejtettekre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletnek a névviseléssel kapcsolatos rendelkezését hatályon kívül helyezte, és az alperest leánykori nevének további viselésére feljogosította. A Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletnek az örökbefogadást felbontó rendelkezését nem vonta felülvizsgálata körébe.⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ BH1983.158.

Az Új Ptk. az örökbefogadás lényegi elemeit tekintve, így a névviselés kérdésében sem tér el a Csjt.-től. „A gyermek képzelt nevének megállapítására irányuló szabályok megváltozására tekintettel azonban elhagyja a Csjt. 53. § (2) bekezdésében foglaltakat az egyedülálló által történő örökbefogadás esetében képzelt másik szülő bejegyzésére nézve, továbbá az 53. § (6) bekezdését, amely az anyakönyvi jogszabályokra tartozó – az örökbefogadás anyakönyvezésére irányadó szabályok közé illő – bizonyos esetekben az örökbefogadó szülők vér szerinti szülőkként történő bejegyzésére vonatkozó) rendelkezéseket tartalmaz.”⁵⁸⁷

3.1.3. A gyermek jogállásának rendezése következtében beállt névváltozás

A gyermek nevénél láthattuk, hogy a születéskori jogállás a névviselését is befolyásolja. A névadás szemszögéből a legegyszerűbb eset az, amikor a gyermek törvényes születésű, ami a születések számát tekintve a leggyakoribb volt. Azt is láthattuk az előzőekben, hogy a törvényes születés, illetve annak vélelme megdőlhét, ezt az esetet a régi jogirodalom törvénytelenítésnek nevezte. A törvénytelenítésnek azonban a fordítottja is ismert volt, s mint jogintézmény a magyar családjog történeti korszakaiban valamilyen formában mindig megjelent. Ez a *törvényesítés*, amely mai fogalmaink szerint a gyermek jogállásának rendezésével azonosítható. A jogállás rendezésének három módja lehetséges: a teljes hatályú apai elismerés, az utólagos házasságkötés és a bírói ítélet.

A 19. és a 20. század fordulójának szabályozásában a törvénytelen gyermek elismerése státuszváltozást és egyúttal névváltozást *nem* eredményezett.⁵⁸⁸ Az 1894-es A. T. 41. §-a szerint maga az elismerés az anyakönyvbe bejegyezhető volt.⁵⁸⁹ Joghatások is fűződtek az elismeréshez: a gyermek a természetes atyja vallását követte.⁵⁹⁰ A korabeli jogirodalomban található példa arra, amely vitatkozik azzal a gyakorlattal, miszerint az elismert gyermek nem szerzett jogosultságot természetes atyja nevé-

⁵⁸⁷ 2013. évi V. törvény indokolása (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁵⁸⁸ Vö. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 114.

⁵⁸⁹ „A törvénytelen gyermeknek természetes atyja által való elismerése csak akkor jegyezhető a születési anyakönyvbe, ha ezen elismerést maga a természetes atya az anyakönyvvezető előtt személyesen jelenti ki, vagy ha az elismerés közokiratba van foglalva.” A 65.814/1907. sz. belügyminiszteri körrendelet értelmében az elismert, de nem törvényesített gyermek az anyakönyvekben és a kivonatokban csak anyja nevén nevezhető meg, elismerő apján nem.

⁵⁹⁰ 1894. évi XXXII. tc. a gyermek vallásáról 5. §.

re.⁵⁹¹ Ez az ellenkező nézet mindinkább érvényesülő elvvé vált, hiszen „a törvénytelenességben született ártatlan gyermekre háruló mindenemű hátrányokat lehetőleg el kell oszlatni, vagy a lehető legkisebb körre szorítani s a nemző apa felelősségét minél erősebben érvényesíteni – ahogyan ezt Személyi Kálmán megfogalmazta”.⁵⁹² A Polgári Törvénykönyv 1914-es tervezete [II. szöveg 230. §(1)] az elismert törvénytelen gyermeknek biztosította természetes atyja nevéhez való jogot, amit szerződésben kellett kikötni, s amihez az anya hozzájárulása is szükséges volt.⁵⁹³ Az elismeréssel ellentétben a törvényesítés jogintézménye családjogi státuszváltozással járt, amelyből egyúttal névváltozás következett. A házasságon kívül született (törvénytelen) gyermek kétféle módon volt törvényesíthető. Egyrészt a szülők utólagos házasságkötésével, másrészt államfői kegyelem útján. Szladits Károly magánjogi munkájában a törvényesítés egy harmadik fajtáját is megnevezi. Ez a vélt házasságból való származás esetén beálló törvényesség.⁵⁹⁴ Kallós Lajos egy másik esetet nevez harmadik törvényesítési lehetőségként: a római pápa által, amely rendszerint csak egyházi hivatalképeséget eredményez, de uralkodói hozzájárulásával „lehet polgári foganata is”.⁵⁹⁵

Az *utólagos házasságkötés* folytán törvényessé vált az a gyermek, akinek természetes atyja és anyja házasságot kötöttek egymással, kivéve akkor, ha a nemzés házasságtörésben történt. Ez csak akkor nem keletkezett a törvényességet, ha mindketten tudták, hogy házasságtörést követtek el. Az ilyen úton bekövetkező törvényesítés a törvény erejénél fogva állt be, a szülők vagy a gyermek akarata nélkül, vagy harmadik személyek tiltakozása ellenére is. Az ekképp törvényesített gyermek általában a törvényes gyermek jogait nyerte el. A törvényesítés hatálya visszahatott a gyermek születésének időpontjára, de nem érintette azon törvényes gyermek jogait (például elsőszülöttségi jog), aki bár később született, de a törvényesítést megelőzően.⁵⁹⁶ Az *utólagos házasságkötéssel* történő törvényesítésnek nem volt előfeltétele az apa általi elismerés, de az anyakönyvi hitelesség megkívánta, hogy a szülők házasság-

⁵⁹¹ HERCZEGH Mihály: *Családi és öröklési jog*. Budapest, 1885, 59.

⁵⁹² SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 115.

⁵⁹³ Személyi Kálmán szerint az elismerés nem egyoldalú aktus az apa részéről, hanem családjogi szerződés, ekképp a névszerzés is szerződéses alapú lesz, amit az anya hozzájárulása is megerősít. SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 115–116.

⁵⁹⁴ SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata* II. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933, 372–374.

⁵⁹⁵ KALLÓS Lajos: *Alapelvek a magyar honi polgárjogban*. Beimel József, Pest, 1846, 55.

⁵⁹⁶ VÖ. BARZÓ Tímea (2006) i. m. 29–30.

kötésének feljegyzésekor, vagy azt megelőzően az atya személyes, vagy közokiratba foglalt elismerő nyilatkozata a születési anyakönyvben már feljegyezve legyen.⁵⁹⁷

A természetes atya az igazságügy-miniszter útján kérhette gyermekének *államfői* (királyi, kormányzói) *kegyelemmel* való törvényesítését, ha a szülők utólagos házasságkötése nem volt lehetséges például az anya halála miatt, vagy más fontos okokból. A törvényesítés e módját az apa halála után is lehetett kérelmezni, de csak akkor, ha az atya még életében elismerte a gyermeket, és a törvényesítés érdekében már előkészítő lépéseket tett. Ugyanez a két feltétel teljesülése szükségeltetett, ha az utólagos házasságkötés előtt halt meg, vagy elmebetegsége folytán nem tudta már benyújtani a törvényesítési kérvényt. A kegyelemmel való törvényesítés hatálya – szemben az utólagos házasságkötéssel – csak a törvényesítés kimondásától fogva állt be, tehát nem hatott vissza a születésre, és ha az apa ezt megelőzően halt meg, akkor a joghatály a halál időpontjára hatott vissza, így a gyermek örökösévé vált az apának. Az apa más törvényes gyermekeinek jogait a törvényesítés nem érintette. Megjegyzendő, hogy a kegyelemmel való törvényesítés hatása „gyengébb” volt, mint az utólagos házasságkötésé, ugyanis a törvényesített gyermek csak a törvényesítő atyával jutott törvényes rokonságba, de az atya rokonaival nem.⁵⁹⁸

Az 1946. évi XXIX. tc. *megszüntette* a törvényes és törvénytelen származású gyermek közötti különbségtételt, és egyúttal megszűnt az államfői kegyelemmel törvényesítés jogintézménye (21. §).⁵⁹⁹ Ekképp a házasságon kívül született gyermek jogállásának rendezésére a teljes hatályú apai elismerés, az utólagos házasságkötés, és az apaság bírói megállapítása állt rendelkezésre. Mindhárom jogintézmény azonos hatással bírt a gyermekekre, családjogi státusa nem hordozott magában különbségtételt. Bár konkrét jogszabályhely továbbra sem rendelkezett az apai elismerés, az utólagos házasság, illetőleg a bírósági megállapítás okozta állapotváltozás által bekövetkezett névviselésről, a gyakorlatnak és a korábban már említett jogelvnek megfelelően a házasságon kívül született gyermeknek joga keletkezett az őt elismerő atyja nevére

Az 1952-ben megalkotott családjogi törvény tartalmában és szellemében *áttemelte* az 1946-os törvénycikkben foglaltakat. Így a nevezett három jogintézmény ma is hatályos, a gyakorlatban alkalmazott, de csak a Csjt.

⁵⁹⁷ Az anyakönyvi bejegyzés tekintetében lásd még 1904. évi XXXVI. tc. 19. §

⁵⁹⁸ Vö. BARZÓ Tímea (2006) i. m. 30.

⁵⁹⁹ Lásd erről még a *Családi név* című alfejezetet.

1986-os módosítása után található rendelkezés az elismert gyermek névviselése tekintetében, azonban ekkor is csak a vélelem megdöntése kapcsán.⁶⁰⁰ Az Új Ptk. fenntartja a korábbi rendelkezéseket.⁶⁰¹

3.1.4. *Névváltozás a nem megváltozásának következtében*

A biológiai nem megváltozása névváltozást eredményez, amely – összefüggésben a név nemre utaló funkciójával – az utónevet érinti. Ha a gyermek fejlődése során megváltozik a neme, vagy az a születés anyakönyvezésekor nem volt pontosan megállapítható, és később az anyakönyvi bejegyzéstől eltérően alakul, akkor a nem megváltozását az anyakönyvvezető kijavítással jegyzi be az anyakönyvbe.⁶⁰² A változás igazolásához kizárólag urológus szakorvos orvosi bizonyítványát fogadják el. A nem megváltozásának következménye az utónév megváltozása.

Másik lehetőség a nem megváltozására a transzszexuális műtét. A kialakult gyakorlat szerint csak az Igazságügyi Orvosszakértői Intézet egyetértő szakvéleménye alapján vezethető át a születési anyakönyvbe az ekképp megváltozott nemi adat. A szakvéleményt a kérelmezőnek kell beszerezni, és emellett feltétel, hogy nem állhat családi kötelékben. E változás szintén magával hozza az utónév megváltozását. Az új utónevet a szülők, illetőleg a kérelmező választja meg az új nemre utaló utónevek közül. Bár meglehetősen ritkán fordul elő ilyen eset, de fontos, hogy helyet kapjon a szabályozásban. Ennek oka a név funkciójában keresendő, hiszen az azonosításhoz elengedhetetlen a nemre való utalás.

⁶⁰⁰ Csjt. 43. § (7) „Ha a bíróság az apaság véelmét megtámadó keresetnek helyt ad, indokolt esetben – kérelemre – a gyermeket feljogosíthatja családi nevének további viselésére.” Az 1986-os módosítás indokolása szerint: „E rendelkezés célja, hogy a gyermek személyiségfejlődését lehetőleg ne befolyásolja hátrányosan a családi jogállásában bekövetkezett változás, a gyermek ne kényszerüljön a családi neve megváltoztatásának okáról, a származása körüli vitáról beszámolni. A bíróság a vélelmezett apa tiltakozása esetén az érdekek egybevetése alapján dönt” (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁶⁰¹ Új Ptk. 4:113. § (1) a).

⁶⁰² A 6/2003. (III.7.) BM rendelet 60. § (1) e) pontja értelmében e tényt az anyakönyvvezető a születési anyakönyv „Utólagos bejegyzések” rovatába jegyzi be.

3.2. NÉVMÓDOSÍTÁS

A szabályozás többféle formáját ismeri a névmódosításnak, amely érintheti a vezetéknévet és az utónévet egyaránt. Az előbbi esetek közé tartozik a felmenők által viselt megkülönböztető betűjel felvétele, a doktori cím használata, valamint a magyar származású bevándorolt külföldi állampolgárok (vissza)honosítási eljárása során kérhető névmódosítás, az utóbbiak körét a 14 éven aluliak utónévének szülő általi névmódosítása, a nagykorúak utónéveik sorrendjében való változtatása, illetve a nemzeti, etnikai kisebbségi névhasználatra áttérés jelöli ki.

3.2.1. A megkülönböztető betűjel

A megkülönböztető betűjel használatát az egy településen, azonos családnévűek nagy száma tette szükségessé. Ez a folyamat a kételemű nevek (családi és utónév) kialakulása történeti modelljének kis területen megvalósult mása, hiszen amikor már az adott névanyag – elemei gyakori előfordulása miatt – nem alkalmas a megkülönböztetésre, újabb változatoknak kell megjeleníteni a funkciót betöltéséhez. Ennek kézenfekvő módja az ábécé betűinek felhasználása, illetve számos esetben a ragadványnevek „rövidülése” képzett a családnévhez kapcsolódó megkülönböztető betűjelet. Az ilyen formában módosult családi nevek generációként továbbhagyományozódtak, így egy-egy család nevének szerves részévé vált az adott betű. Ezek vagy az eredeti vezetéknév előtt, vagy azt követően álltak. Az anyakönyvi regisztrálás során bejegyezhetők (bejegyzendők) voltak.⁶⁰³

Az 1894-es A. T.-t, és annak tárgyában kiadott valamennyi rendeletet hatályon kívül helyező 1952. évi 19. törvényerejű rendelet végrehajtása vonatkozásában megjelent belügyminiszteri utasítások 1953. január 1-jei hatállyal megszüntették a családi nevekben a betűjel viselését. Az anyakönyvekbe nem volt szabad bejegyezni, így sem az anyakönyvi kivonatokban, sem a személyi igazolványokban nem került feltüntetésre. Az 1982 augusztusában megjelent Atvr. újra lehetővé tette az állampolgárok számára a megkülönböztető betűjelzés használatát családi nevükben. Ezt az érdekeltnek kellett kérelmezni, amihez a jogalkotó feltételként a

⁶⁰³ A. U. 55. § 1. pont: „Az ugyanazon családbelieknél, vagy azonos családnévűeknél megkülönböztetésként használt jelzők (ifjabb, idősb), a nem sértő melléknevek s a helyi viszonyok által esetleg indokolt egyéb közelebbi megjelölések [pl. Fekete Ferencz (János fia)] bejegyzendők.”

betűjel szülők vagy nagyszülők általi viselését állította. Következik ebből, hogy újonnan megkülönböztetést ezen a jogcímen, névmódosítás keretében nem lehetet anyakönyveztetni. Emellett jogszabály által tiltott vagy személyiségi jogot sértő betűjelzést ugyancsak nem lehetett bejegyezni. Ha a kérelmező anyakönyvi alapbejegyzése 1953. január 1-je előtti volt – ami azt jelenti, hogy a betűjel már szerepelt az anyakönyvben –, akkor nyilatkoznia kellett a betűjelzés jövőbeli viselésének szándékáról. Az Atvr. végrehajtására kiadott 2/1982. (VIII. 14.) MT TH rendelkezés⁶⁰⁴ 48. §-ának (3) bekezdése rendelkezett a megkülönböztető betűjel bejegyzésének módjáról: a betűjelet a családi nevet *megelőzően*, nagybetűvel kell bejegyezni, és a családi névtől ponttal kell elkülöníteni. Ezt a jogszabályhelyet támadták meg egy, az Alkotmánybíróság előtti indítványban. Az Alkotmánybíróság a névhatározatában alkotmányellenesnek minősítette és megsemmisítette az idézett rendelkezést, éspedig két okból is: egyrészt arra figyelemmel, hogy az indítványozó felmenőitől „örökölt” neve (amelyben a megkülönböztető betűjel a nevet *követi*) szigorú alapjogi védelem alatt áll, s ez a védelem az indítványozót az állammal szemben is megilleti; másrészt, mivel alacsonyabb szintű jogszabály [Atvr. Vhr. 48. § (3)] ütközik magasabb szintű jogszabály [Atvr. 31. § (1)] rendelkezésébe.⁶⁰⁵ Az Alkotmánybíróság további rendelkezéseinek következtében a megkülönböztető betűjel bejegyzésére vonatkozó szabályok az Atvr.-ben kaptak helyet, akként, hogy immár nincs megköve a betűjel vezetéknevhez viszonyított helye.⁶⁰⁶ A 2010-ben megalkotott Atv. is fenntartja a megkülönböztető betűjel bejegyzési lehetőségét a hatályos formának megfelelően, azonban már szűkebben fogalmaz, hiszen nem tér ki a felmenőkre.⁶⁰⁷

⁶⁰⁴ Továbbiakban: Atvr. Vhr.

⁶⁰⁵ 58/2001. (XII.7.) ABh. Indokolás IV. 2.5.

⁶⁰⁶ Atvr. 31. § (1) „Az egy családhoz tartozók vagy azonos családnévűek megkülönböztetésére szolgáló betűjelzést az anyakönyvbe az érdekelt kérelmére kell bejegyezni. Erre akkor van lehetőség, ha annak a felmenőnek a születési anyakönyvi bejegyzése, akinek a családi nevét a kérelmező viseli, azt tartalmazza.

(2) Amennyiben megkülönböztető betűjel anyakönyvezését kérik, az anyakönyvezető a kérelmező felmenőjének születési anyakönyvi másolatát a kérelem elbírálása előtt beszerzi.

(3) A megkülönböztető betűjel anyakönyvezésekor a betűjelet a családi név részének kell tekinteni, az nem minősül külön tagnak. A betűjelet a családi nevet megelőzően vagy azt követően – a felmenők névviselésének megfelelően – nagybetűvel kell bejegyezni, és a névtől ponttal kell elválasztani.”

⁶⁰⁷ Atv. 53. §.

3.2.2. *Címek és rangok*

A névmódosítási esetek körében egy, a szakirodalomban e helyen nem előforduló, de mégis ide illő lehetőségről is szót kell ejteni. Ez a címek és rangok bejegyzésének, viselésének kérdése, amely hatályos jogunkban már meglehetősen visszaszorult. Korábban azonban nagyobb jelentősége volt e jelzőknek, elsősorban a társadalmi viszonyokban, s használhatóságukat az anyakönyvi jogszabályok is rendezték. A névmódosítási esetek körében való elhelyezést az indokolja, hogy a címek, illetve rangok bejegyzése (elsősorban ha ez a bejegyzés utólag, azok elnyerését követően történik), akkor egy szabályszerű névmódosítással állunk szemben, hiszen az eredeti név csak kiegészül, de nem változik meg. Ez a jellemző a megkülönböztető betűjel használatával erős rokonságot mutat. Éppen ezért egy rövid kitérő erejéig érdemes néhány szót szentelni e névkiegészítő elemeknek, bár „A névnek nem esszenciális kellékei a rangok és a címek” – ahogy Szamel Lajos megfogalmazta.⁶⁰⁸

A címeket és a rangokat nem azonos módon ítéli, ítélte meg a szabályozás, hiszen jogi védelmük és a bejegyzésükre vonatkozó rendelkezések sem teljesek. Igaz, a Szladits Károly-féle magánjogi munka szerint ezek az elemek a név kiegészítő részeként *személyiségi jogi oltalom alatt* álltak.⁶⁰⁹ A két szó tartalmilag sem választható szét egyértelműen, sokszor szinonimaként használjuk őket. A társadalmi, valamint a hivatali helyzetre utalnak. Idetartozik a nemesi rang, a nemesi előnév, más származásra utaló jelzés, a hivatali rang, megszólítás, a tudományos fokozatok. Nem önálló jellegűek, s nem is a névhez hasonlóan viselkednek. A névnek kellékei, a nevet funkciójának betöltésében segítő, és egyúttal többletet jelentő kiegészítések. Ezt támasztja alá, hogy öröklés (születés-kori névszerzés) vagy adományozás útján *kapja* a használatára jogosult, ekképp megváltoztatni nem lehet, ugyanakkor használata sem kötelező. Mivel a második világháborút megelőzően használatosak, és hivatalosak voltak, így a szabályozásban is helyet kaptak.

A rendi időszakban ezt a kategóriát jellemzően a nemesi előnevek fedték le. Legtöbb esetben a birtokos családoknál találkozunk földrajzi nevekből (birtoknévből) kialakult előnévvel, predikátummal. A nemesi előnév adományozása királyi felségjog volt, amely gyakorta rangemelés-sel járt együtt, de el is szakadhatott a nemesítéstől, illetve a birtokadományozástól, önmagában is kaphatott ilyen nevet a már nemes személy. Az

⁶⁰⁸ SZAMEL Lajos (1993) i. m. 745.

⁶⁰⁹ SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog I. kötet*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, 674.

ünnepélyes honfűsítések kapcsán számos példáját láthattuk ezeknek. Az utolsó példák egyike Lupkovics István honvéd tüzér alezredesé, aki IV. Károly király által régi magyar nemessége épségben tartása mellett, utódaival együtt a „Szepeskörtvélyesi” előnév adományozásában részesült 1918. október 30-án.⁶¹⁰

A 19. század végén az anyakönyvezés állami kézbevitelével a jogszabályokban is megjelentek a címekre és rangokra vonatkozó rendelkezések. Ugyan az 1894-es A. T. nem rendelkezett a kérdéstről, de a végrehajtása körében kiadott rendeletek foglalkoztak a bejegyzéssel. Elsőként a 60.000/1895. BM. számú rendelet 34. §-a rendelkezett erről: „A főnemesi rang (báró, gróf stb.) mindig, a nemesi előnév kívánatra bejegyzendő. Amennyiben az illető főnemesi rangja vagy nemesi előneve köztudomású, avagy az anyakönyvvezető előtt ismeretes, a használat jogosságát külön igazolni nem kell. Amennyiben azonban a bejelentett főnemesi rang vagy nemesi előnév használatának jogossága iránt az anyakönyvvezetőnek alapos aggálya van, a használat jogosságának igazolását követelheti. Egyéb címzések (úr, úrnő, tekintetes, nagyságos stb.) feltétlenül mellőzendők.”

Kitűnik a szabályozásból, hogy az egyes címek és rangok között megkülönböztetést tettek, és az anyakönyvvezető mérlegelésére bízta a jogszabály a cím viselésének jogosságát. Az a körülmény, hogy az anyakönyvvezető ismerte-e vagy sem a bejegyezni kívánt címet, és az, hogy ettől függött a bejegyzés megtörténte, feltétlenül visszaélésekre adhatott lehetőséget. Az 1906-os A. U. 57. §-ában már szigorúbb rendelkezéseket tartalmazott, hiszen a bejegyzést „kellő igazoláshoz” kötötte, amelyet a belügyminiszter állíthatott ki. Az A. U. részletesebben és megkülönböztetés nélkül rendelkezett a címek és rangok bejegyzéséről, amelyek köre a vitézi címmel bővült az 55.300/1930. BM. számú rendelet kiadásával. Ennek értelmében bejegyezhetők voltak: a magyar nemesi és főnemesi ranggal kapcsolatos címek (nemes, báró, gróf, őrgróf, herceg), ideértve a székely eredetű címek (nemes, lófő, primor), illetve a nemesi előnév, a vitézi cím, valamint a tudori cím. Nemesi előnév hiányában a „nemes” szót jegyezték be. Ezeket a címeket és rangokat minden esetben kívánatra vezették be az anyakönyvbe, kisbetűvel. E körhöz tartozik még az özvegy megjelölés. A bejegyzés sorrendje a következő volt: 1. özvegy megjelölés nőknél („özv.”), 2. tudori cím („dr.”), 3. „vitéz” cím, 4. nemesi vagy főnemesi ranggal kapcsolatos cím (nemes, báró, gróf, őrgróf, herceg; nemes, lófő, primor), 5. nemesi előnév, 6. családi név, 7. utónév.

⁶¹⁰ LR. LXXIII. 423. sorszám: 73.697

A jogszabály példája: „özv. dr. vitéz báró barátosi és pákéi Veress Károlyné, dr. nemes hidegkuti Kovách-Tárnoky Ilona.”⁶¹¹

Az 1930-as belügyminiszteri rendelet kitért arra is, hogy a nemesi, főnemesi rangot belügyminiszteri bizonyítvánnyal, a vitézi cím használatához való jogosultságot pedig a Vitézi Rend Főszéktartóságának igazolványával kellett igazolni.⁶¹² A következő évben a miniszterelnök kiterjesztette a vitézi cím viselését a Vitézi Rend azon tagjaira is, akik vitézi telekben még nem voltak részesíthetők.⁶¹³ 1933-ban pedig egy újabb belügyminiszteri rendelet érintette a kérdéskört, amely a királykérdés körül még mindig érezhető bizonytalanságról is árulkodott „preambulumában”: „Sokan jutottak abba a helyzetbe, hogy néhai I. Ferenc József és néhai IV. Károly királyoknak a nemesség, főnemesség és nemesi előnév adományozására irányuló, törvényes alakiságok között kifejezett elhatározása után, a királyi hatalom gyakorlásának közbejött szünetelése miatt, az adományozásról szóló királyi oklevelet nem tudták többé kiváltani. Méltányos, hogy azok, akik érdemeik jutalmául királyi elhatározás alapján részesültek e kitüntetésben, rangjukat és előnevüket viselhessék addig is, amíg a jogi helyzet e tekintetben véglegesen rendezést nyer. Ezért az ilyen érdekelték részére a jövőben »Igazolvány«-t fogok kiállítani, amely a királyi elhatározás tényén és tartalmán kívül azt is megállapítja, hogy a királyi oklevelet nem állították ki.”⁶¹⁴

A második világháborút követő társadalmi és politikai változások szolgáltattak alapot a ma is hatályban lévő 1947. évi IV. törvény megszületésének. A jogszabály az egyes rangok és címek megszüntetéséről szól, illetve használatuk megtiltásáról rendelkezik. Ezeken túlmenően a kitüntetésként rendszeresített rangjelző címek (méltóságok) is megszűntek (például valóságos belső titkos tanácsos, titkos tanácsos, kormányfőtanácsos).⁶¹⁵ Az ezekkel kapcsolatos adományozások is hatályukat veszítették. Az 1947-es törvény azonban „a tudományos és művészi életben rendszeresített, illetőleg szokásos címekre” a tilalmat nem terjesztette ki.

⁶¹¹ BABÓ Szilárd: *A hatályos anyakönyvi, házassági és vallásügyi jogszabályok*. Hernádi Árpád Adó-, Illetékügyi és közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest, 1948, 157–158.

⁶¹² 55.300/1930. BM. r.

⁶¹³ 5.863/1931. ME. r.

⁶¹⁴ 33.607/1933. BM. r. ugyanebben a kérdésben újabb miniszteri rendelet jelent meg 1940-ben: 280.932/1940. BM. r.

⁶¹⁵ Megjegyzendő, hogy ezeket a rangjelzéseket az A. U. nem engedte bejegyeztetni.

Az 1947. évi törvény – bár egyértelmű a történelmi és az ideológiai háttere – az 1990-es rendszerváltás után sem veszítette el hatályát, sőt az Alkotmánybíróság néhány éve született határozataiban kimondta, hogy nem alkotmányellenesek rendelkezései: „a Tv. az emberek származás szerinti megkülönböztetésének megszüntetését szolgálja, amely – ahogyan a törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás is fogalmaz – »az egyenlőség alapján álló demokratikus állami és társadalmi berendezkedéssel össze nem férhet«. A Tv. mögött tehát olyan határozott értékrend áll, amely a hatályos Alkotmányban megfogalmazott, a megkülönböztetés tilalmáról rendelkező 70/A. § (1) bekezdéséből levezetett értékekkel is összhangban áll, sőt azoknak szerves részét képezi.”⁶¹⁶ E határozathoz kapcsolódik egy másik, szintén az 1947-es törvény rendelkezéseit támadó indítvány nyomán született alkotmánybírósági határozat. E 2011-ben hozott határozat megismételte, hogy az 1947. évi IV. törvény tiltó rendelkezései nem alkotmányellenesek. Azonban ezúttal az Alkotmánybíróság bővebben kifejtette álláspontját, ugyan is itt azt kellett eldöntenie, hogy a névjog alkotmányos alapjogi tartalmába mi tartozik bele, és hogy ezt sérti-e a támadott törvényi rendelkezés. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az 1947. évi törvény rendelkezései – mind szövegezéséből, mind a hozzá fűzött miniszteri indokolásból kifolyólag – a *hivatalos* névhasználatban tiltja a nemesi névelemek használatát. Az „államnak – ha a saját név viselésének alkotmányos alapjogát biztosította – akkor azon belül már lehetősége van annak eldöntésére, hogy mit tekint az egyes személyek nevének, továbbá, hogy a név megválasztásának, viselésének, megváltoztatásának szabályait miként határozza meg. A névviselés alanyi jogának tartalmát, annak határait az alkotmányos jogszabályok határozzák meg.”⁶¹⁷ Az államnak a névjog körében megjelenő korlátozása a privát szférát nem érinti, így magánhasználatban a nemesi előnevek, és származásra utaló elemek használata nem tilos, ugyanis ezek ma már nem részei a hivatalos névnek. Ezzel kapcsolatban azt is kiemeli a határozat, hogy maga a támadott törvény szankciót nem tartalmaz (*lex imperfecta*) „éppen ezért a tilalom betartása a magánhasználatban, a magánérinkezésben nem kényszeríthető ki”.⁶¹⁸

Az 1947. évi IV. törvény tilalma tehát a tudományos, művészeti címekre nem terjedt ki, ekképp az anyakönyvezés szabályai ezt követően

⁶¹⁶ 1161/B/2008. ABh. Indokolás III.2.

⁶¹⁷ 988/B/2009. ABh. Indokolás III.2.2.

⁶¹⁸ Uo.

is engedték a „doktor” megjelölés használatát.⁶¹⁹ 2012 végén viszont a jogalkotó az ún. Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggésben több törvény között módosította az Atvr-t is, illetve a később hatályba léptetendő At. szövegét is. E változtatás értelmében 2013. március 1-jétől az anyakönyvekbe nem csak az 1947 óta (hivatalos) használatukban tiltott címek és rangok, hanem a doktori cím és egyéb tudományos fokozatok bejegyzését is meg kell tagadnia az eljáró anyakönyvvezetőnek.⁶²⁰ Ez a rendelkezés azonban nem érinti a doktori cím személyazonosító okmányokban való feltüntetését, amely továbbra is megengedett, s ennek alapja a személyiadat- és lakcímnnyilvántartás.⁶²¹

A doktori cím használata a házassági névviselésben okozhat problémát, leginkább akkor, amikor csak az egyik fél élhet vele. Éppen ez a nehézség indította arra a jogalkotót, hogy a doktori cím anyakönyvi bejegyezhetőségét is kizárja.⁶²² Az, hogy kit illet a cím használata a házassági nevekben, elsősorban annak a névhez képest meghatározott helyével fejezhető ki. Az anyakönyvezési szabályok mentén megállapítható, hogy amennyiben a feleség nem rendelkezik doktori címmel, csak a férj, akkor minden egyes esetben, amikor a feleség felveszi férje nevét a házasságra utaló toldattal, viselheti férje doktori címét. A férj vezetéknévének felvételekor az így keletkezett házassági név saját névként viselkedik a doktori cím vonatkozásában is, tehát a feleség csak saját jogán viselheti a dr. megjelölést. Kettős házassági névnél csak az a fél lehet dr., aki jogosult a címhasználatra. Ha csak a feleség rendelkezik doktori címmel, a férj egyik névvariáció esetén sem jogosult a cím használatára (6. táblázat). A házasság felbontását követően – ha nem viselik ismételtlen a születési nevüket – a házasságban viselt névvel élnek tovább, doktori címmel együtt.

⁶¹⁹ „A születési és a házassági név anyakönyvezésekor, valamint az anyakönyvi kivonat kiállításakor a »doktor« megjelölés bejegyzése megengedett. Az egyes címek és rangok megszüntetéséről szóló 1947. évi IV. törvény szabályaival ellentétben más adatok bejegyzését meg kell tagadni.” Az Atvr. 31. § (4) bekezdésének 2013. március 1-jéig hatályos szövege.

⁶²⁰ „A doktori címet és más tudományos fokozatot, valamint az egyes címek és rangok megszüntetéséről szóló 1947. évi IV. törvény szabályaival ellentétben adatok bejegyzését meg kell tagadni.” Atvr. 31. § (4), illetve Atv. 55. § (1a) bekezdés

⁶²¹ 168/1999. (XI. 24.) Korm. r. 18. § (3) b) pont, 30. § (4) bekezdés.

⁶²² Vö. 2012. évi CCVII. tv. 13. §-hoz fűzött indokolása. (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

6. táblázat. A férj és feleség doktori címhasználatára házassági névtípusok és címhasználati jogosultság szerint. (Saját összeállítás)

feleség neve			férj neve		
férj dr.	feleség dr.	mindkettő dr.	férj dr.	feleség dr.	mindkettő dr.
dr. Kovács Istvánné	Kovács Istvánné dr.	dr. Kovács Istvánné dr.	dr. Kovács István	Kovács István	dr. Kovács István
dr. Kovács Istvánné Széplaki Éva	Kovács Istvánné dr. Széplaki Éva	dr. Kovács Istvánné dr. Széplaki Éva			
dr. Kovácsné Széplaki Éva	Kovácsné dr. Széplaki Éva	dr. Kovácsné dr. Széplaki Éva			
Kovács Éva	dr. Kovács Éva	dr. Kovács Éva	dr. Széplaki István	Széplaki István	dr. Széplaki István
Kovács-Széplaki Éva	dr. Kovács-Széplaki Éva	dr. Kovács-Széplaki Éva	dr. Kovács-Széplaki István	Kovács-Széplaki István	dr. Kovács-Széplaki István
Széplaki-Kovács Éva	dr. Széplaki-Kovács Éva	dr. Széplaki-Kovács Éva	dr. Széplaki-Kovács István	Széplaki-Kovács István	dr. Széplaki-Kovács István

3.2.3. Magyar származású bevándorolt állampolgárok névmódosítása

A névmódosításnak az az esete, amely a magyar származású bevándorolt külföldi állampolgárokat illeti meg, régi jogunkban nem merült fel konkrét szabályozási tárgyként, hiszen a probléma alapja a trianoni, majd a párizsi szerződés következtében kialakult új határok meghúzásában keresendő. Azonban a kérdéskör gyökereként felfedezhetjük az ünnepélyes honfiúsítás rendi kori szabályait, amennyiben az állampolgárság és a névváltozás összefüggéseiből indulunk ki.⁶²³ A joggyakorlatban megoldandó feladatként akkor jelentkezett ez az esetkör, amikor a határon túlról áttelepülő magyar származású külföldi állampolgárok sérelmezték,

⁶²³ A rendi korszakban élő ünnepélyes honfiúsítás egyes eseteiben a magyar honfiúság elnyerése magával vonhatta az érintett család nevének megváltozását. Ebben az „eljárásjogi” tekintetben a jelenleg tárgyalt névmódosítási lehetőség előzményeként fogható fel a nevezett rendi jogintézmény. Azonban ténybeli alapon eltér a két intézmény egymástól, hiszen a modern esetében a nevet módosítani kívánó magyar állampolgárságot szerzők magyar származásúak, és az eljárás során eredeti nevükhöz kívánnak visszatérni, míg a rendi esetében idegeneket érint(het)ett a névváltozás. Lásd erről az „Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi családneviselésben” című alfejezetet.

hogy hosszas eljárás keretében áll csak módjukban visszatérni egykor általuk vagy családjuk által használt magyaros névviselési formához. Az Atvr. 29. § (1) bekezdése a következőképpen szól: „Külföldi állampolgárok, hontalanok névviselésénél állampolgárságuk, illetőleg származási helyük joga az irányadó.” E rendelkezés és azon szabály, hogy a belügyminiszter csak magyar állampolgárok nevét változtathatja meg, nehézséget jelentett azoknak a külföldi állampolgároknak, akik magyar származásúak voltak. A feljebb vázolt tendenciával összefüggésben, az 1980-as évek végére mindinkább igény jelentkezett arra, hogy a szomszédos országokból áttelepülő magyar nemzetiségű, de külföldi állampolgárságú személyek magyaros formában viselhessék nevüket. Valószínű ennek hatására adta ki a Belügyminisztérium a 7/1989. (VIII. 17.) BM. számú rendeletet, amely az Atvr. Vhr. 47. § (2) bekezdéseként beiktatta, hogy a letelepedett vagy letelepedés céljából az országban élő magyar nemzetiségű külföldi állampolgárok és hontalanok az utónevüknek megfelelő magyar utónevet viselhetnek. Azóta, az európai uniós csatlakozással járó jogharmonizációs elvárások következtében új törvény született a tárgykörben.⁶²⁴ Ezzel a jogalkotási lépéssel egy időben került sor az állampolgársági törvény (1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról, továbbiakban: Ápt.) módosítására. A 2001. évi XXXII. törvény a 20/A. §-sal beiktatta az Ápt. rendelkezései közé a honosítást vagy visszahonosítást kérő külföldiek névmódosítási lehetőségét. A módosító törvény indokolása szerint a magyar származású visszatelepülőket érintő időigényes és költséges eljárások elkerülése végett a honosítással egy időben történő névmódosításra lehetőséget kellett adni. Ezzel lehetővé vált az egykori magyar állampolgárok, illetve magyar származásúak számára, hogy visszakapják családjuk korábbi magyaros hangzású és helyesírású nevét. A nem magyar származásúaknak is lehetőséget teremtett a törvény arra, hogy kérjék a magyar nyelvtől és névviselési szokásoktól idegen, elsősorban a nemre utaló névelemek elhagyását, valamint a családi nevük magyarra fordítását. Ez – más államok gyakorlatához hasonlóan – hozzájárulhat a honosított külföldi mielőbbi integrálásához. A külön névváltoztatási eljárást kiküszöbölő névmódosítási lehetőséggel csak azok élhetnek, akik kérelmüket okirattal vagy szakvéleménnyel támasztják alá, például a kérelmező vagy felmenője eredeti családi nevét feltüntető egykori magyar állami anyakönyvi kivonat. Szakvéleményt a Magyar Tudományos Akadémia intézetei és az Országos Fordító és

⁶²⁴ 2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról.

Fordításhitelesítő Iroda adhatnak.⁶²⁵ A 2001-es Ápt.-beli rendelkezések szerint a névmódosítás engedélyezéséről külön okiratot kellett kiállítani. Abból következően, hogy a név megváltozása személyi jogállapot kérdése, szabályozása során figyelemmel kell lenni a nemzetközi magánjognak a személyes jogra vonatkozó elveire, így – mivel a magyar belügyminiszter változást csak a magyar állampolgárok tekintetében engedélyezhet – a névmódosítás csak a magyar állampolgárság megszerzése napján léphetett hatályba. Ha a honosított, illetőleg visszahonosított a névmódosításnak a jogszabályi feltételeit nem teljesítette (például nem csatolta a szükséges szakvéleményt), a belügyminiszter határozattal utasította el a névmódosítási kérelmet. Ebben az esetben az érintett általános szabályok szerinti névváltoztatási kérelmet terjeszthetett elő. 2011. január 1-jétől a jogalkotó megteremtette az egyszerűsített honosítási eljárás lehetőségét, amely a honosításhoz kapcsolódó névmódosítást is érintette. A változást egyrészt az jelenti, hogy ezt követően a honosításra és a névmódosításra vonatkozó döntés egy okiraton jelenik meg,⁶²⁶ másrészt a 2011. évi XIV. törvény kiterjesztette a névmódosítás lehetőségét a házassággal szerzett név tekintetében is.⁶²⁷ Mindezzel kapcsolatban felvetődik a kérdés, hogy a honosítással, illetve visszahonosítással egy időben történő névmódosítás mennyire tekinthető névmódosításnak. Ugyanis az egykori magyar név viselésének, valamint egy vagy több tag, vagy nemre utaló toldás elhagyásának, illetve a név magyarra fordításának kérelmezése adott esetben egy teljesen új nevet eredményezhet, amely már a módosítás szűken értelmezett fogalmi keretein túllép. Az eljárás határterületi besorolhatóságát erősíti, hogy elutasítás esetén névváltoztatással kérvényezhető a kívánt név.

Ehhez az esethez kapcsolódik jellegénél fogva a *kettős állampolgárságúak* névviselése. A kérdés a gyakorlatban többször előkerült, hiszen mind az utónévválasztásban, mind a családi név viselésében nehézséget okozhat a jogszabályok alkalmazása, annak eldöntése, hogy mely nyelv írásképe szerint anyakönyvezzék az adott nevet. Miután egy kanadai–magyar kettős állampolgárságú személy megtámadta az Atvr.-t, az Alkotmánybíróság előtt is megjelent a kérdés. Az indítványozó ka-

⁶²⁵ Vö. 2001. évi XXXII. törvény indokolása (CompLex Jogtár. Törvények indokolása).

⁶²⁶ Ápt. 6. § (3) „A honosítási okiratot – ha a 20/A. § szerinti eljárásra sor kerül, és a miniszter a névmódosítást engedélyezi – a névmódosításnak megfelelő névvel kell kiadni. A honosítási okiratot – ha a 20/A. § szerinti eljárásra sor kerül, és a miniszter a névmódosítási kérelmet elutasítja – a honosítást kérő külföldi nevével kell kiadni.”

⁶²⁷ Ápt. 20/A. §

nadai állampolgárként megváltoztatta a nevét, és felvette a „Von” előnevet. A magyar hatóság a névváltoztatás átvezetésekor az Atvr. 27. §-a alapján a magyar helyesírás szabályai szerint járt el, s figyelembe vette az 1947. évi IV. törvény rangokat és címeket bejegyezni tiltó rendelkezését. Mindennek megfelelően az eljárásban a kanadai névváltoztatást a jogalkalmazó kéttagú, kötőjellel összekötött családi névként vezette át. Ilyen előzmények után kérte az érintett, hogy az Alkotmánybíróság mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapítson meg, mert a jogalkotó nem rendelkezett arról, hogy a kéttős állampolgárságú személyek nevét miként kell átvezetni a magyar írásmódnak megfelelően, illetve a törvényhozó nem szabályozta a kéttős állampolgárságúak névváltoztatását. Az Alkotmánybíróság szerint az indítvány nem megalapozott, hivatkozva arra, hogy a 2009-ben módosított, a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet kifejezetten rendelkezik arról, hogy az ember névviselésére a személyes joga az irányadó, ami annak az államnak a joga, amelynek állampolgára. A „magyar jogalkalmazó szervezetnek magyar állampolgár személyi állapotával összefüggő kérdésekre – ideértve a névviselést is – minden esetben a magyar anyagi jogot kell irányadónak tekinteniük olyan esetben is, ha az érintett személynek a magyar mellett külföldi állampolgársága is van”.⁶²⁸ Az Alkotmánybíróság határozata tehát nem írt elő jogalkotási kötelezettséget, ennek ellenére – a kérdést érintve – a 2012. évi CCVII. törvény a Magyar Egyszerűsítő Program keretében módosította az anyakönyvi szabályokat. A törvény indokolása kifejezetten a fent előkerült problémakörre utal, ugyanakkor a normaszöveg éppen a fordított esetet rendezi: „Az a személy, akinek korábbi személyes joga alapján kéttős családi nevét a magyar anyakönyvi szabályoktól eltérő írásmóddal anyakönyvezték, a magyar állampolgárság megszerzése után kérheti, hogy kéttős családi nevét a magyar anyakönyvi szabályoknak megfelelő írásmódra javítsák ki.”⁶²⁹

3.2.4. Kiskorúak utónév-módosítása

A névmódosítások további esetei az utóneveket érintik, így az is, amikor a 14 éven aluli kiskorú utónevét a szülők megváltoztathatták. Ezzel a ponttal kapcsolatban – Szamel Lajos álláspontjával egyetértve – fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a 14 éven aluli kiskorú utónevének szülők álta-

⁶²⁸ 1231/E/2007. ABh. Indokolás III.3.

⁶²⁹ Atv. 44. § (2a) bekezdés, beiktatta a 2012. évi CCVII. törvény 92. §-a, hatályos 2014. január 1-jétől.

li megváltozása, bár az anyakönyvezető útján történik, tulajdonképpen névváltoztatásnak minősül.⁶³⁰ E felfogással összhangban a hatályos rendelkezések már nem tartalmazzák e szabályt. Viszont ennek az esetben az ismertetése érdekében meg kell vizsgálni a névváltoztatás utónévre vonatkozó szabályainak időbeli alakulását.

A 23.908/1896. BM. számú rendelet értelmében az utónév megváltoztatása egyáltalában nem volt engedélyezhető. Egyetlen módja a vallásváltoztatás volt. A 69.595/1899. BM. számú rendelet rendelkezett az ilyen esetekről: izraelita vallásról keresztény hitre áttért és a keresztségben más utónevet nyert egyén házassága új utónevével való kihirdetésének feltétele az új név születési anyakönyvbe való bejegyzése volt. A keresztségben felvehető nevek tekintetében korlátozást szabó kötelező jogszabály nem volt. Az 1906-os A. U. 55. § 9. pontja a következőképpen szabályozta a fentieket: „A születési vagy házassági állami anyakönyvbe bevezetett utónévnek vallási ténykedéssel kapcsolatos megváltozása csak a belügyminister rendeletére jegyezhető be a jelzett anyakönyvbe.” Babó Szilárd anyakönyvi jogszabályokat feldolgozó könyvében a magyarázatához fűzte, hogy már az 1945 előtti Anyakönyvi Törvény javaslatának volt novellája e kérdéskörben, valamint a névváltoztatási törvényjavaslat is felhatalmazást akart adni a belügyminiszternek, hogy kivételes esetben az utónév megváltoztatását is engedélyezze.⁶³¹ 1955-től van lehetőség az utónév belügyminiszter által engedélyezett megváltoztatására. A magyar állampolgárokat a 11/1955. (II. 20.) MT rendelet 1. §-ában jogosította fel erre. Madari Editnél olvasható, hogy 1974-től a 14 éven aluliak egyszeri utónév-változtatása az anyakönyvvezető hatáskörébe tartozik, csak a második változtatás maradt belügyminiszteri hatáskörben.⁶³² Az Atvr. 28. § (1) bekezdése lehetőséget biztosított a szülőknek kérelmek esetén gyermekük utónevének egyszeri módosítására. A fent kifejtettek és a következők értelmében ez a névmódosítás névváltoztatásnak minősül, hiszen – bár nem a kiskorú, de annak szülei által – az utónév illetően változása olyan állampolgári akaraton alapszik, amely jellemzőit tekintve azonos megítélés alá esik a családnév megváltoztatásával. Maga az utónév változása, akár csak a családi névé, egy új nevet eredményez, ezért indokolatlan e két kategória szétválasztása, még életkori megkötéssel sem. E megközelítés alapján az Atvr.-t módosító 2002. évi XLV. törvény a belügyminiszter hatáskörébe vonta a névváltoztatás valamennyi esetét.

⁶³⁰ SZAMEL Lajos (1993) i. m. 751.

⁶³¹ BABÓ Szilárd (1948) i. m. 152.

⁶³² MADARI Edit: A névváltoztatási joggyakorlat. *Belügyi Szemle*, 28. (1990) 2. 63.

3.2.5. *Nagykorúak utónév-módosítása*

A 14 éven aluliak utónév-módosításával mutat hasonlóságot az a kategória, amelyben a *nagykorú személy az utónevei sorrendjének felcserélését, vagy valamelyik utónevének kizárólagos viselését kéri*. A lehetőség alapját a bejegyezhető utónevek száma jelenti. A gyermekek utónévadása kapcsán láttuk, hogy a századfordulós szabályozás nem „limitálta” a bejegyezhető utónevek számát. Ha a szülők több utónevet adtak gyermeküknek, akkor azok közül bármelyiket használhatta, nemcsak együttesen, de külön-külön is, vagy akár felváltva. Személyi Kálmán ezzel kapcsolatban – jogosan – fejezte ki aggodalmát, mondván, hogy ez ellenkezik a névrendszer szilárdságának elvével. Visszaélésekre ad lehetőséget.⁶³³ 1953. január 1-jei hatállyal azonban a bejegyezhető utónevek számát kettőben maximalizálták. Az Atvr. 28. § (2) bekezdése lehetőséget adott a több utónévvel rendelkező személyeknek egyik utónevük kizárólagos viselésének, illetve utónevük sorrendje megváltoztatásának kérésére. Erre csak egy ízben kerülhetett sor, de ezt a korlátozást az Alkotmánybíróság névhatározata megsemmisítette. A kérelem alapján az anyakönyvvezető az alapbejegyzést módosította, de ezt követően sem szerepelhetett kettőnél több utónév az anyakönyvben. Az Atvr. 2002-es módosítása során e rendelkezés is hatályát veszítette az utónév-módosításnál már ismertetett okokból.

3.2.6. *Valamely kisebbséghez tartozók utónév-módosítása*

Az utónevet érintő névmódosítások harmadik – ma is hatályos – esetét az jelenti, amikor a *nemzetiségi, etnikai kisebbséghez tartozó személy áttér az anyanyelve szerinti névviselési formára*. Magyarország sajátos nemzetiségi viszonyai következtében már régi jogunkban is helyet kapott a nevek magyartól eltérő bejegyzésének szabályozása, bár akkoriban az indok az egyértelmű azonosíthatóságé volt. Az 1894-es A. T. 20. §-ában rendelkezett arról, hogy az anyakönyveket az állam nyelvén kell vezetni. Erre való tekintettel a 86.225/1895. BM. számú körrendelet alapján a következőket rögzítették: „tekintettel arra, hogy az állami anyakönyvek az A. T. 20. §-ához képest az állam nyelvén vezetettnek, az utóneveket is az állam nyelvén kell bejegyezni. Hogy azonban a személyazonosság iránt később se támadhassanak kételyek, meg van engedve, hogy egyes esetekben a bejelentő kívánságára a gyermek magyarul bejegyzett utóneve

⁶³³ SZEMÉLYI Kálmán (1915) i. m. 129.

után az utónév zárójelben az illető vidéken dívó nemzetiségi nyelven is beírassék.” Látható, hogy a szabályozás az utónevek vonatkozásában jelent meg elsőként.⁶³⁴ Az 1906-os A. U. is hasonlóképpen rendelkezett: „55. § 7. Azokat az utóneveket, amelyek a magyar nyelvben is előfordulnak, az anyakönyvekbe magyar nyelven kell bejegyezni akkor is, ha házasság vagy haláleset bejegyzéséről van szó s az illető házasulók vagy az elhunytak utónevei a felekezeti születési anyakönyvbe esetleg idegen nyelven vannak bejegyezve. A magyarul bejegyzett utónév után azonban a bejelentő vagy házasuló kívánságára az utónév zárójelben az illető anyanyelvén is bejegyzendő. [...] Oly idegen hangzású utónevek, melyeknek megfelelő magyaros alakjuk egyáltalában nincs, illetőleg az utónevek előbb érintett jegyzékben [a jogszabály mellékleteként] elő nem fordulnak, eredeti alakjukban írandók be az anyakönyvekbe.” Az 1906-os anyakönyvi utasítás 1953. január 1-jén hatályát veszítette, azonban egy az 1960-as években született alacsony szintű szabályozás tartalmában fenntartotta az A. U. rendelkezéseit.⁶³⁵ Szamel Lajosnál olvashatjuk az 1982-es Atvr.-rel kapcsolatban: „Az utónevet illetően nívum annak kimondása, hogy a nemzetiségiek, illetőleg a nemzetiségi anyanyelvűek a nemzetiségnek megfelelő utónevet viselhetnek, s ehhez a nemzetiséghez tartozást igazolni nem kell. [...] (Ez) [...] elvileg azt a lehetőséget nyitja meg, hogy bárki anyakönyveztetethet nemzetiségi utónevet.”⁶³⁶ Ez a probléma merült fel az Alkotmánybíróság előtt is. Az egyik indítványozó az Atvr. 27. § (4) bekezdésében foglalt azt a rendelkezést is alkotmányellenesnek tartotta, amely a magyar származású magyar és a magukat valamely nemzetiséghez valló magyar állampolgárok névválasztásának rendje között tett különbséget. Álláspontja szerint itt olyan ellentmondás található, amelyet a jogalkalmazás is csak úgy tud feloldani, hogy gyakorlatilag nem alkalmazza az idézett rendelkezésben foglaltakat. A Nek. 12. §-ának (1) bekezdése a nemzeti és etnikai kisebbségek számára „szabad” névválasztást biztosít, míg az Atvr. 27. § (4) bekezdése a „nemzetiségnek megfelelő” kifejezést használja. A Nek. értelmében a kisebbséghez tartozó személynek joga van a saját és gyermeke utónevének „szabad” megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak – jogszabályban meghatározott keretek között – hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez. Az anyakönyvve-

⁶³⁴ A csak az utónevekre vonatkozó engedmény oka talán abban keresendő, hogy ekkortájt a családnevek tekintetében a politika által is támogatott, sőt generált magyarosítási hullám vonult végig az országon.

⁶³⁵ 6/1963. KE. számú utasítás 43. § (9) lásd LŐRINCZE Lajos (1970) i. m. 326.

⁶³⁶ SZAMEL Lajos (1993) i. m. 751.

zető a nevet a választott formában anyakönyvezi. Kétséggkívül megállapítható, hogy az Atvr. 27. § (4) bekezdésében írt, „nemzetiségnek megfelelő” kifejezés, illetőleg a Nek. 12. § (1) bekezdésében megfogalmazott „szabad” kifejezés nem ugyanazt a tartalmat fedi. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a „szabad” névválasztás szélesebb mozgási lehetőséget biztosít annál, mint amit a „nemzetiségnek megfelelő” kitétel határol körül. A két törvényi rendelkezés között tehát kollízió feszül, amelynek alkotmányosságára feltétlenül vizsgálatot érdemel. Ezzel szemben az Alkotmánybíróság érvelését arra alapozta, hogy megfelelő értelmezéssel feloldható a probléma. Az Alkotmány biztosítja a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozók védelmét.⁶³⁷ A magukat e kisebbségekhez tartozóként meghatározó állampolgárok erre tekintettel vesznek részt a közéletben, ilyenként ápolják saját kultúrájukat, használják anyanyelvüket, s ugyancsak „nemzetiségi”, (kisebbségi) létükhöz kapcsolódik „a saját nyelven való névhasználat”-uk is. A kisebbséghez tartozó személyek „szabadsága” tehát nemzetiségi mivoltukhoz kapcsolódik, amelyet világosan érzékeltet az idézett rendelkezés folytatása is, amely szerint a kisebbséghez tartozó személynek ez a joga „családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetése”, illetőleg annak – jogszabályok keretei közötti – hivatalos okmányokban való feltüntetése tekintetében áll fenn. A Nek. 12. § (1) bekezdésének ez a tartalma tehát értelmezéssel feltárható; erre tekintettel az Alkotmánybíróság nem semmisítette meg az idézett rendelkezés „szabad” szóhasználatát. A név megválasztásánál tehát mind a magyar származású magyar állampolgároknál, mind pedig a nemzetiségű származású magyar állampolgároknál (kisebbség) található bizonyos – alkotmányossági szempontból nem kifogásolható – kötöttség. E kötöttség lényegi magva mindkét állampolgári csoportnál ugyanaz: az adott nemzetiség (magyar és más nemzetiségek) hagyományai, szokásai. A magyar származású (magukat annak valló) magyar állampolgárok esetében ennek összefoglalása a Magyar Utónévkönyvben található meg, amely figyelembevételének Atvr. 27. § (4) bekezdésében történt elrendelése nem kifogásolható alkotmányossági szempontból. Ebben találhatók Magyarországon a magyar nemzetiségnek megfelelő nemzetiségi utónevek, ebből választhatók a „megfelelő utónevek”. A Magyarországon élő nemzetiségek, illetőleg nemzetiségi anyanyelvűek ugyancsak a „nemzetiségüknek megfelelő” utónevet választhatnak. Ez utóbbiak névválasz-

⁶³⁷ A névhatározat óta hatályba lépett Alaptörvény XXIX. cikkelyében kifejezetten szól a kisebbségi névhasználatról: „A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.”

tása is csak erre a körre korlátozódhat, nem viselhetnek tehát ők sem tetszésük szerinti utónevet. Nem áll fenn ezért hátrányos megkülönböztetés a magyar származású magyar és a nemzetiségi származású (magukat annak valló) magyar állampolgárok között azon az alapon, hogy a magyar származásúak közt, a nemzetiségű származású magyar állampolgárok pedig teljesen szabad névválasztási joggal rendelkeznenek. Az Alkotmánybíróság az erre alapított indítványt ezért elutasította, azonban azt megállapította: kétségekívül visszaélésekre adhat okot ugyanakkor az a körülmény, hogy a kisebbségeknek nem kell igazolniuk nemzetiségi hovatartozásukat. Bár a jogalkotói szándék nyilvánvalóan nem irányult arra, hogy ezzel a lehetőséggel az adott nemzetiséghez nem tartozók is éljenek, ezt a szabályozás jelenlegi módja és tartalma mégsem zárja ki. Ennek a szabályozásból eredő, ám mégis a tényleges szabályozási szándékot és akaratot is – adott esetben – negligálni képes gyakorlatnak a kialakulását a jog(törvény)alkotás további differenciálásával, pontosításával az államnak kell megszüntetnie.⁶³⁸ A határozatban foglaltaknak megfelelően a jogalkotó e vonatkozásban is módosította az Atvr.-t, eképp a nemzeti utónevek tekintetében az érintett országos kisebbségi önkormányzatok által összeállított és a Magyar Tudományos Akadémia szerkesztésében megjelent *nemzetiségi utónévjegyzék*hez kötötte a névválasztást.⁶³⁹ Az utónévválasztás mellett az érintett állampolgárok a nemzetiségi utónévjegyzék keretei között kérhetik nevük kijavítását nemzetiségüknek megfelelő formában.⁶⁴⁰

3.3. A NÉVVÁLTOZTATÁS

A fenti fogalommeghatározások értelmében a név megváltozásán azokat az eseteket értjük, amikor állampolgár kérése alapján az anyakönyvi ügyekért felelő miniszter (korábban a belügyminiszter) megváltoztatja családi és/vagy utónevét. A korábbi címek alatt már esett szó a névváltoztatásról, ahol leginkább az utónév megváltoztatására vonatkozó szabályokat érintettük. E helyen a hangsúlyt a *családi név megváltoztatása* kapja.

A névváltoztatás definíciója is alkalmas a tág és a szűkebb értelmezésre. Ha tágabb összefüggésében beszélünk e fogalomról, akkor – miként már korábban láthattuk – akár a névmódosítás szinte valamennyi esete

⁶³⁸ 58/2001 (XII. 7.) AB határozat, Indokolás IV. 2.6.

⁶³⁹ Vö. az *Utónév* cím alatt leírtakkal. Lásd továbbá Atvr. 30/B. §.

⁶⁴⁰ Atvr. 30/A. §

beletartozhat a tárgykörbe, hiszen ezekben az ügyekben a név megváltozása az érdekelt szándékán alapszik. Mégis könnyen elválaszthatjuk ezeket a fogalom szűkebb meghatározásától. A névmódosításnál – bár alanyi jogosultságon alapuló állampolgári akaratról van szó – a név eredeti formája felismerhető, azaz az esetek többségében nem keletkezik új név. Ezzel ellentétben a névváltoztatás (belügy)miniszteri engedélyezésének valamennyi esete *új nevet* eredményez, ilyen formán a névszerzés egyik módjáról is beszélhetünk. Ez a szűkebb megközelítés alapja.

A névváltoztatás egy olyan területe a névviselés rendszerének, amely a leginkább alkalmas arra, hogy a nevekkal szemben támasztott állandóság, és a jogbiztonság elvének az ezen nyugvó aspektusát veszélyeztessék. Erre vezethető vissza, hogy a névváltoztatás kapcsán jelentek meg az első névjogi szabályok. Részben ennek köszönhető II. József nevezetes, a zsidókra vonatkozó 1787-es névadó rendelete, majd I. Ferenc a pravoszláv egyházhoz tartozókra vonatkozó rendelete. A névviselés szabályozásának történeti fonalát a rendiség utolsó événél, 1847-nél engedjük el. E záróév kiválasztásának – alkotmány- és jogtörténeti jelentőségén túl – különösebb indoklása csak abban rejlett, hogy az 1814-et követően állami útra terelt névváltoztatások esetszámainak tendenciózus növekedése vázolható legyen. A grafikon azt mutatta, hogy a 19. század közepére a korábbiakhoz képest megsokszorozódott a névváltoztatások száma mind a nemesek, mind a nemtelenek körében, akik esetében már a később társadalmi mozgalommá váló névmagyarosítások előképei is megjelentek (1. ábra). A névváltoztatás jelensége szociológiai-történeti, illetve szabályozástörténeti szempontból más-más korszakokra bontható.⁶⁴¹ Az előbbi (szociológiai-történeti) megközelítésben az 1881-es esztendő jelentett szakaszhatárt, amitől kezdve beszélhetünk a névmagyarosításról mint mozgalomról. Az utóbbi (szabályozástörténeti) megközelítésben e szakaszhatár kitolódik 1933-ra, aminek oka abban a belügyminiszteri rendeletben található meg, amely az addigiakhoz képest elsőként szabályozta a névváltoztatási eljárást csaknem minden vonatkozásában. Az 1814-től, a névváltoztatás „államosításától” 1933-ig tartó első szabályozástörténeti korszakot zárja és egyben nyitja ez az 1933-as rendelet, amelytől kezdve rendeleti szinten gondoskodott a jogalkotó a névváltoztatás hatóságai aktusairól. A már több helyütt említett 2001-es

⁶⁴¹ A névmagyarosítások hátterének feltárása elsősorban egy szociológiai-történeti jellegű, illetve társadalom- és politikatörténeti tanulmány feladata – amelyre jó példa Karády Viktor és Kozma István *Név és nemzet* című nagyszabású munkája –, azonban a szabályozás jellegének megvilágítása e dolgozattól is megköveteli a névmagyarosítás témájának rövid történeti áttekintését.

alkotmánybírósági névhatározat utáni, a névviselés több területét érintő 2002-es módosítás lezárta az alacsony szintű jogforrások korszakát a névváltoztatási eljárásban, s ezzel egy új szabályozási korszak kezdődött, amelyet a 2014. január 1-jén hatályba lépő új Atv. teljesíti be. Ebben a periódusban a törvényi szabályozás a főszerep.

Visszatérve a névmagyarosítások kérdésköréhez, a 19. század 80-as éveitől kezdve sajátos jelenség bontakozott ki, ami azt hozta magával, hogy a névváltoztatás és a névmagyarosítás szinte teljes szinonimaként egymás mellett élő szavak lettek mind a jogszabályi, mind a köznyelvi szóhasználatban.⁶⁴² Mi idézte ezt elő? Az 1881-től tömegessé váló névváltoztatási kérelmek a névmagyarosítások társadalmi programmá válását jelezték. A névmagyarosítás hátterében az állt, hogy Magyarország sajátos etnikai viszonyainak, történelmi változásainak köszönhetően a lakosság nagy része nem magyar ajkú vagy nem magyar származású volt. Telkes Simon 19. század végén megjelent, a névmagyarosításokhoz útmutatóként szolgáló kis könyvében így fogalmazott: „A magyar név ugyszólván *politikai hitvallása* a magyar embernek. Kétség nem férközhetik annak magyarságához, magyar érzelmeihez, kinek a neve magyar, mert hiszen, ha nem akarna magyar lenni, van rá mód, hogy nevét megváltoztassa.”⁶⁴³ Mi vezethette oda a közfelfogást, hogy ilyen nyíltan a magyar nevek viselését politikai tartalommal töltsse meg? A gyökerek a reformkorra vezethetők vissza, amikor is a modern magyar nemzetállam megteremtésének politikai és kulturális program-törekvése a névváltoztatások – ahogy a Karády–Kozma szerzőpáros fogalmaz – „üzene-tének” módosulását hozta magával, hiszen mögöttes motivációjukban egyre hangsúlyosabbá vált a „magyar nemzethez tartozás tudatos – és gyakran demonstratív – megjelenítése”.⁶⁴⁴ E motiváció az 1848-as ese-

⁶⁴² Farkas Tamás részleteiben feltárta a két szó használatának formáit. A jogi nyelvben elsősorban a névváltoztatás kifejezés az uralkodó, de nem kizárólagos. Vö. FARKAS Tamás: Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 332–331. A hivatalos szóhasználatban a névváltoztatás és a névmagyarosítás elválasztását az 1880-as évek elején, a névmagyarosítások illetékének csökkentése körüli vitákban kísérelték meg először, azonban a jogalkotó az egyértelműséget szem előtt tartva a névváltoztatás szót alkalmazta az illetéktörvényben. Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 54–58.

⁶⁴³ TELKES Simon: *Hogy magyarosítsuk a vezetékneveket?* Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1898, 3-4.

⁶⁴⁴ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 27.

ményekben csak felerősödött, és több száz névváltoztatás engedélyezésében öltött testet.⁶⁴⁵ Az eljárás egy egyszerű kérelemmel indult, amely alapján a megyei hatóság engedélyezte a névváltoztatást, amit végül a felelős magyar minisztérium belügyi tárcája csak utólag hagyott jóvá, és egyúttal regisztrálta.⁶⁴⁶ A forradalom és szabadságharc alatt történt névváltoztatásokat utólag, Haynau 1849. november 19-én kelt rendelete nyomán az osztrák szervek hatálytalanították. Indokként a legfelsőbb jóváhagyás hiányát és azt jelölték meg, hogy egyes személyeket akarattuk ellenére vettek rá a névváltoztatásra. Haynau egyúttal rendezte a jövőbeni névváltoztatások eljárási rendjét is: „A jövőben a' névváltoztatások jóváhagyása végetti minden folyamódásokat a' közigazgatási hatóságok útján azon támogatványokkal, mellyek előbbi rendeleteknél fogva szükségesek voltak, a' cs. k. belügyi ministeriumnál kell benyújtani.”⁶⁴⁷ 1850-ben újabb osztrák körrendelet született a tárgyban, amely alaposabban előkészített kérelmek felterjesztését követelt meg.⁶⁴⁸ 1849-et követően a

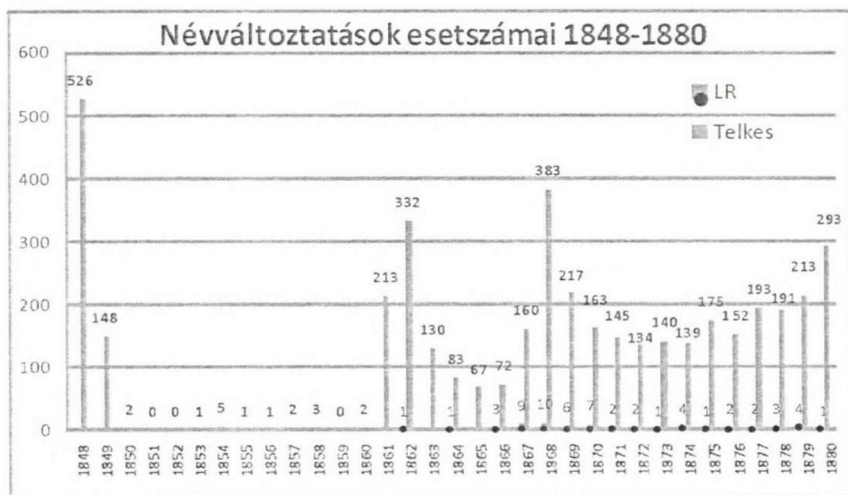
⁶⁴⁵ 1848/1849-ben a hatóságilag engedélyezett névváltoztatások száma összesen 674 volt. FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 359.

Szentiványi Zoltán kiemelten közölte a forradalom és szabadságharc alatt következett névváltoztatásokat (amelyeket utóbb hatálytalanított az osztrák kormányzat) az 1848-as és az 1849-es évre vonatkozóan külön-külön. Néhány példa: Apfeltaller Almásyra, Müller Malmayra, Schwarzmayer Feketére, Buchberger Könyvhegyire, Popovics Papfya stb. változtatta a nevét. SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 15–22.

⁶⁴⁶ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 34.

⁶⁴⁷ A rendelet szövegét újólágg közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk., 2009, 361. Az 1848/49-es névváltoztatások megsemmisítése Magyarországon báró Karl Geringer felhatalmazott császári polgári biztos 1849. november 27-én kelt 2905/1849.G. számú rendeletével, Erdélyben báró Ludwig Wohlgemuth altábornagy, erdélyi császári királyi polgári és katonai kormányzójának 1849. december 15-én kelt 3366/1849. számú rendeletével realizálódott. Vö. SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 14–15, TELKES Simon (1898) i. m. 51–53., KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 34–35., FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 360–361. Telkes Simon mint a Központi Névmagyarosító Társaság elnöke 1897-ben a belügyminiszterhez fordult az 1848/49-ben engedélyezett névváltoztatások elismerése érdekében. A belügyminiszter a 105.265/1896. számú rendeletében elismerte ugyan a nevezett névváltoztatások jogérvényességét, de azt általános jelleggel kijelenteni nem tudván, külön-külön az érdekelteknek újra kérvényezni rendelte a névváltoztatást. Vö. TELKES Simon (1898) i. m. 53–54.

⁶⁴⁸ 3724/1850./G. számú körrendelet: „A felhatalmazott császári polgári biztos Magyarország részére. Az az észrevétel, hogy a névváltoztatás jóváhagyását különösebb ok megnevezése nélkül szorgalmazó kérvények száma napról-napra növekszik, alapot szolgáltat arra, hogy a november 27-i 2905/G. számú rendeletre utalással felszólítást intézzek, hogy csak azon névváltoztatást kérő folyamódványokat terjesszék elé, amelyeket előzetesen a politikai hatóság kivizs-

2. ábra. Az adatok forrása: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 348., ahol a szerkesztők Telkes Simon adatait közlik újólag. Az LR esetszámainak forrása: Királyi Könyvek – Libri Regii digitális kiadása (saját feldolgozás alapján).

névváltoztatási esetszámok visszaestek, majd csak a kiegyezés körüli években mutattak emelkedést az 1881. évi kiugrásig, ahogyan ezt 2. ábra demonstrálja.

Az 1860-as évek elejének alkotmányos változásai a névváltoztatási esetszámok növekedését generálták, majd a kiegyezésig ismét visszaestek a kérelmek. A visszaesés mögött a kutatók részben a bélyegilletékek megemelését látják, amelyet tudatos csökkentést célzó eszközként értékelnek.⁶⁴⁹ Az eljárás az újjászervezett Helytartótanács, illetve a Magyar

gált, és amelyen fel van tüntetve, hogy a kérelmező nemesi avagy nem nemesi származású-e, illetve hogy egy család vajon nem viseli-e már ugyanazt a nevet, melyet ő akar választani, és vajon azon család nem tiltakozik-e ez ellen, és végül pedig hogy egyáltalán fennáll-e elegendő ok a névváltoztatáshoz. Minden kérelmet, amelynél ezek hiányoznak, közvetlenül vissza kell utasítani.” FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 361. Német eredetiből fordította Keresztúri Eszter

⁶⁴⁹ Az 1862-ben módosított 1850. évi ideiglenes bélyegtvörvény 1863. január 1-jei hatállyal az addigi 15 krajcárról 5 forintra emelte, ami harmincszoros növekedést jelentett. Vö. TELKES Simon (1898) i. m. 57, KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 36.

Kancellária hatáskörébe került.⁶⁵⁰ A kiegyezést követően a névváltoztatási eljárás végleg visszakerült a Belügyminisztérium hatáskörébe, amelyhez a kérelmeket a vármegyei és a városi hivatalokon keresztül kellett felterjeszteni.⁶⁵¹ A dualizmusra kialakuló *egy politikai nemzet* elvén nyugvó társadalmi-közületi rendszer megkívánta – főként az abban ambiciózusan tevékenykedőktől – az idegen hangzású nevek magyarosítását. Ez szolgáltatta a politikai-ideológiai háttérrel a névmagyarosítás ügyének. Karády Viktor hangsúlyozza, hogy a nemzetállamot kigondoló nemesi elit a *magyarság* nevében gyakorolta hatalmát, amely a nemességen kívül minden más társadalmi rétegben és a későbbi trianoni országhatárokon kívül eső területeken kisebbségben volt. E nemzetállam-építést azok a felekezetek támogatták, amelyek egységesen magyar etnikumúak voltak, vagy asszimilációs beállítottságukból ez folyt. „Ezek az adottságok képezték a fentebb említett történelmi »kényszerhelyzet« alapját, mely a névmagyarosítási politika és mozgalmak kiváltó tényezőjének tekinthető.”⁶⁵² Míg ez a „nyomás” az 1870-es években alig volt érzékelhető, addig a nyolcvanas évtizedtől mindinkább jelentkezett. „A névmagyarosítást a közvélemény, majd a hatalom egyes körei egyre kevésbé tekintették a család magánügyének. [...] A Bánffy Dezső báró vezette kabinet (1895–1899) volt az első kormány, amely a névmagyarosítást már egyértelműen és tudatos politikai szándékkal Magyarország nemzetállami imázsának kidomborítására, a társadalomkép magyar jellegének erősítésére használta fel.”⁶⁵³ A politikai-társadalmi propaganda intézményesülését jelentette a Központi Névmagyarosító Társaság létrejötte 1881-ben, amely a névmagyarosítás tömeges megvalósulásának elősegítését tűzte ki célul. A korszakban ilyen formán megjelent „névideológia” magukat az „idegen” nevet viselőket mind egyéni, mind kollektív érdekeiket szem előtt tartva arra sarkallta, hogy nevük megmagyarosítására vállalkozzanak,

Maga Kozma István azonban kétségének is hangot ad, ugyanis az illetékemelés általános jellegű volt, tehát nem csupán a névmagyarosításokat érintette, illetve nem feltételezhető – a provizórium ellenére sem, hogy az osztrák kormányzat ilyen nyílt magyarellenes lépést tett volna meg, valamint a kiegyezést követően a magyar kormány nem csökkentette az illeték mértékét, az majd csak 1881-ben módosult. KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 37.

⁶⁵⁰ Szentiványi Zoltán a 19. századi névváltoztatásokat lajstromozó munkája, valamennyi esetben feltünteti az engedélyező szervet is. Vö. SZENTIVÁNYI ZOLTÁN (1895) i. m. 23–253, KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 36.

⁶⁵¹ KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 38.

⁶⁵² Vö. KARÁDY VIKTOR (2009) i. m. 43–44.

⁶⁵³ KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 50.

3. ábra. Az adatok forrása: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 349–350, ahol a szerkesztők Telkes Simon adatait közlik újjól, illetve Kozma István saját feldolgozását. Az LR esetszámainak forrása: Királyi Könyvek – Libri Regii digitális kiadása (saját feldolgozás alapján).

ami révén „stigmává” vált idegen nevűektől szabadulhattak.⁶⁵⁴ Ez az erősödő jelenség és a névmagyarosítás politikai eszközzé válása az esetszámok megugrásában is megmutatkozott, amelyet a 3. ábra mutat be.

Az adatok óriási növekedést mutatnak az előző időszakokhoz képest.⁶⁵⁵ Mi okozhatta azt, hogy 1881-től tendenciózusan növekedett a névmagyarosítások száma? A vázolt társadalmi-politikai tényezőkhöz túl egyéb körülmények is közrejátszottak a növekedésben. Technikai értelemben ehhez akár olyan esetek is hozzájárultak, amikor egy egész település lakossága megváltoztatta a nevét.⁶⁵⁶ Azonban egy másik tényező

⁶⁵⁴ Vö. MAITZ Péter: Névmagyarosítás és névideológia a dualizmus kori Magyarországon. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története i időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 77–92.

⁶⁵⁵ Az esetszámok vázolt alakulása több ciklusra bontható: 1.: 1867–1880, 2.: 1881–1897, 3.: 1898–1914, 4.: 1914-től a névmagyarosítási mozgalom végéig. Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 49.

⁶⁵⁶ Jó példa erre Kislód község lakosainak 1868-as tömeges névváltoztatása (névmagyarosítása), amelynek hátterében a helyi németiség magyarságának erősítése állhatott, Gulden (Forintos) István plébános kezdeményezésére. Vö. SZILÁGYI-KÓSA Anikó: *Egy tömeges névváltoztatás története és tanulságai: Kislód,*

jelentősebben hozzájárult a növekedéshez. Az 1881-es illetéktörvény vitájában a képviselőház elé került a névmagyarosítás kérdése. Az ekkorra már nagyobb érdeklődésre számot tartó téma a honatyákat is megosztotta. Lichtenstein József és Thaly Kálmán képviselők a névváltoztatási eljárások illetékmentességét javasolták, végül azonban „csak” egy jelentős mértékű csökkentést eszközölt a jogalkotó, amely szélesebb társadalmi rétegek számára is megnyitotta az utat a névmagyarosítások felé.⁶⁵⁷

A névváltoztatások szabályozástörténeti első periódusa – a fenti társadalmi-politikai események fényében is – szétszórtságot, útkereső bolyongást mutat. Már az 1814-ben induló állami szabályozás körül is megjelentek a politikai motivációk, amelyek végig elkísérték a névváltoztatást szabályozása történetében is. Az egymást követő rendszerek mindegyike *eszközt* látott a névmagyarosításokban saját ideológiájuk megvalósítása érdekében, amely hol az engedélyezés megkönnyítésében, hol elnehezítésében jelentkezett. A szabályozás is ehhez igazodott. Amint láttuk, a 19. század elején és közepén királyi leiratok, rendelkezések és maga a hatósági gyakorlat alakította a névváltoztatás szabályrendszerét, és ez mit sem változott a század végén sem. A kiegyezést követően – miként már utaltam rá – a Magyar Királyi Belügyminisztérium hatáskörébe került a névváltoztatás. Az eljárás menetét, valamint az engedélyezési gyakorlatot illetően jogforrásaink hiányt mutatnak, nincs olyan jogszabály, amely az eljárást taglalná, és irányt mutatna a döntésekben. Mivel a gyakorlat és a „hagyomány” régről hozta, így a dualizmusban sem változott az elv, hogy a végső döntést a legmagasabb szinten, a miniszter hozta meg egy-egy névváltoztatást illetően. Sőt, a rendi struktúrák felszámolása ellenére a névváltoztatásban is megőrződött a társadalmi-származási különbségtétel nemesek és nem nemesek között. A grafikonok ez okból tüntetik fel a Királyi Könyvekben (Libri Regii) található nemesi névváltoztatások esetszámait. Ezek a számok alacsonyok, a belügyminiszter által engedélyezett névváltoztatásokhoz képest elenyészőek. Ez azt is jelenti, hogy a névmagyarosítás társadalmi mozgalma nem ezt a réteget érintette. Ugyanakkor a két jelenség összekapcsolódik, hiszen ha áttekintjük a Királyi Könyvek bejegyzéseit, azt tapasztaljuk, hogy ezek

1868. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 223–233.

⁶⁵⁷ 1881. évi XXVI. tc. 21. §. A képviselőházi vita során felmerült a névmagyarosítás és névváltoztatás közötti különbségtétel lehetősége. Egyes javaslatok szerint a névmagyarosítások bélyegilletékének eltörlése lett volna a legmegfelelőbb eszköz a cél elérésében. Vö. KN. 1878, XVII. kötet, 231–233., KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 54–58.

a névváltoztatások is valójában névmagyarosítások voltak, amelyek tulajdonképpen azért kerültek be a „nemes” jegyzékbe, mert nemesítéssel, olykor rangemeléssel jártak együtt.

A minisztériumi munka irányát tehát nem szabták meg írott (jogszábai) keretek, s mivel a névmagyarosítás politikai-ideológiai eszközzé vált, a rá vonatkozó – alacsony szintű – rendelkezések csak az ilyenfajta névváltoztatások útját egyengették, de nem irányították. Rendeleteink körében az első olyan darab, amely a tárgykörben született, már szóhasználatában is a névmagyarosítás érdekében látott napvilágot a mozgalom hajnalán, 1870-ben. Azonban ez is csak a legfontosabb kellékeket sorolta fel, amelyek elengedhetetlenek voltak egy névváltoztatási kérelemhez, s valószínűleg csak az addig egyébként is működő gyakorlatot tükrözte.⁶⁵⁸ A szövegezés és a cím/szám arra utal, hogy a rendelkezés a honvédség állományába tartozók névmagyarosításait hivatott rendezni. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy az itt leírt eljárási szabályok valamilyeni névmagyarosítási ügyben érvényesültek.

A század végén nem egy olyan belügyi rendelet látott napvilágot, amely a névmagyarosítások megkönnyítését és meggyorsítását szolgálta.⁶⁵⁹ Ez azt mutatta, hogy a kormányzat valóban politikai eszközként tekintett az eljárásra.⁶⁶⁰ Kifejezett jogszabály hiányában mozaikok segí-

⁶⁵⁸ 9.686/1870. HM számú rendelet a névmagyarosítás tárgyában: „A vezetékevek átváltoztatása tárgyában beterjesztendő kérvények szükséges fölszerelése tekintetéből elrendeltetik, hogy ezen a m. kir. belügyminisztériumhoz czimzendő folyamodványokhoz mindig az illető kereszt levele vagy anyakönyvi lapja és az 5 forintban meghatározott engedélyezési díj mellékeltessek, s az így fölszerelt folyamodványok rendes szolgálati utón ezen minisztériumhoz fölterjesztessenek.

Nemes származású egyéneknek a keresztlevelén kívül még az illetékes törvényhatóságától kiállított s a hatósági ügyészség által megerősített oly bizonyítvány melléklete is szükséges, mely a nemesi családtól való származást igazolja.

Minthogy ezeknél névváltoztatási engedélydíj rendesen nagyobb összegre rúg, annak elengedéseért is egyúttal a folyamodványban említés tétethetik, azonban a fentemlített 5 frt engedélydíj ezek által is mindenesetre melléklendő lesz.

A ker. parancsnokságok utasítatnak előforduló esetekben csak ezen kellékekkel ellátott folyamodványokat terjeszteni föl.”

⁶⁵⁹ Pl. A belügyminiszter 121.190/1897. BM. számú rendelete a névváltoztatási kérvények soron kívül és vélemény kíséretében való felterjesztése tárgyában 1897. december 21.

⁶⁶⁰ Ennek jó példája a 84.829/1896. BM. körrendelet: „A névmagyarosítás iránt újabban nagyobb mérvben nyilvánuló törekvést lehetőleg elősegítendő, értesítem a törvényhatóságot, hogy bármely közszolgálatban alkalmazva lévő egyének névváltoztatása esetében az illetőségi bizonyítványnak, illetve az illetőségi hatóság nyilatkozatának gyakran hosszabb időt igénylő beszerzésétől eltekintek,

tenek az eljárás mozzanatainak rekonstruálásában, amelynek talán legizgalmasabb szakasza a mérlegelés a választott név engedélyezését illetően. Kozma István a következőképpen jellemezte a dualizmus kori engedélyezést: „Gyakorlatilag minden kérelmet elfogadtak, a kérelmező származásától függetlenül. Korlátozás csak abban érvényesült, hogy bizonyos védett történelmi neveket nem lehetett felvenni, illetve köztörvényes bűnöző, nem magyar állampolgárságú személy és férjes aszszony nem változtathatta meg a nevét. Semmiféle diszkrimináció nem érvényesült a különböző kisebbségi csoportokhoz tartozó kérelmezők irányában.”⁶⁶¹ A kulcs tehát a választott névben keresendő, amelynek „milyensége” befolyásolhatta a döntést. Két oldala volt a kérdésnek. Az egyik a névválasztó oldala, aki az elképzeléséhez legközelebb álló új nevet szeretne engedélyeztetni, míg a másik oldal a döntéshozóé, aki – valamiféle elvek mentén – megfelelő nevet „ad”. A korszak névmagyarosítási propagandája egyik oldalt sem hagyta magára, segítő kezét adott mind a választásban, mind az engedélyeztetésben.

A névválasztók oldalán az indok jelent meg elsőként, amely a névmagyarosítási szándék hátterében állt.⁶⁶² Kutatóink közül elsőként Orosz Béla (1977) tett kísérletet arra, hogy a névmagyarosítások indokrendszerét áttekintse. Dolgozata több szempontból is érdekes adalékokkal szolgál. Egyrészt a névváltoztatások indokai között visszaköszönnek a rendi intézmények okozta névváltozások.⁶⁶³ Másrészt az általa vizsgált

minélfogva az említett egyénektől névváltoztatás iránti kérvényük benyújtásánál ilyen nem kívánandó, hanem a kérvény véleményes jelentés kíséretében hozzám késedelem nélkül felterjesztendő.”

Ugyancsak az állam „névpolitikai beavatkozása” érhető tetten a honvédelmi miniszter 65.788/1896. számú rendeletében, amely a magyar állampolgárságú, de nem magyar anyanyelvű sorkötelesek utónevének a különböző okmányokba kizárólag magyar fordításban történő bejegyzését rendelte el. Vö. KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 67.

⁶⁶¹ KOZMA ISTVÁN: Családnév-változtatás és történelem (1894–1956). *Századok*, 131. (1997) 2. 391.

⁶⁶² Kozma Judit 2009-ben megjelent tanulmányában összefoglalta a névváltoztatások indokrendszerével foglalkozó szakirodalomban kifejtett legfontosabb motivációs tényezőket. KOZMA JUDIT: Osztrák és magyar zsidók névváltoztatása a hosszú 19. században. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története az időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 276–277. Hasonlóképpen áttekintette a témát szakdolgozatában Szabó Zsuzsanna Katalin. SZABÓ ZSUSZANNA KATALIN: *Az ember neve*. Szakdolgozat, kézirat. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2006, 43–45.

⁶⁶³ „Demkő Dezső a Belánszky név felvételéhez ragaszkodik [...], mert a »Demkő alias Belánszky de Bella indigenált (sic!) lengyel család... ivadéka«. [...] ...a

1867 és 1875 közötti belügyminiszteri névváltoztatások háttérében hangsúlyosnak találta a gazdasági megfontolásokat: „Véleményünk szerint az éppen ekkor történt személynév-változtatások adataival bizonyítható legjobban, hogy a személynév-változtatásoknak többnyire »anyagi« okai vannak, olyanok, amelyek a társadalmi, gazdasági, politikai helyzetből adódnak. Nem tagadjuk az erkölcsi, esztétikai okok esetenkénti jelenlétét sem, de ezek mögött is gyakran érzékelhető, hogy nem csupán »hazafiúi érzelméről«, a »szebb hangzáról« van szó, hanem valamilyen anyagi érdekről is (karrier, üzleti érdek stb.).”⁶⁶⁴ Kozma István az 1933 és 1944 közötti kérelmek feldolgozása után már sokkal árnyaltabb képet festett a névváltoztatások indokrendszeréről. Az indokok alapján a következő csoportokat alkotta meg: névesztés, névnemesítés; névazonosság elhárítása; családi okok; nem hivatalos névhasználat; üzleti, anyagi, vagyonszerzési; pályafutás, munkáltatói presszió; közelet, politika, Vitézi Rend; eredeti névre visszaváltoztatás; nemzeti azonosulás, hazafiasság; etnikai azonosulás elutasítása.⁶⁶⁵ Az indok szorosan összefüggött a választandó névvel.⁶⁶⁶ A kor nem fukarkodott tanácsaival ellátni a névmagyarosítókat, annak érdekében, hogy megfelelő, tehát a belügyi szervek által engedélyezhető nevet válasszanak. Cikkek és tájékoztatók jelentek meg, amelyek elveket és mintákat tartalmaztak az alkalmas nevek kiválasztásához.⁶⁶⁷ Kiemelendő a Központi Névmagyarosító Társaság el-

kiskorú Mohr Anna részére a Rosenberg név felvételére kéri az engedélyt, mert ilyen nevű egyén fogadja örökbe. A névváltoztatással egyidejűleg a fiúsítását is kérték, nyilván a vagyon örökölhetősége miatt”. Orosz Béla (1977) i. m. 33.

A Reszeghy-hagyatékban is találni ilyen esetet: Czerva József 1889.03.12-én örökbefogadván unokaöccsét, Granichstaedten Ottót, engedélyt nyert nevének a Czerva névvel való egyesítésére, fia, Granichstaedten-Czerva Rudolf. HBML IV.B. 456/d. 12. d. Granichstaedten-Czerva család.

⁶⁶⁴ Orosz Béla (1977) i. m. 32.

⁶⁶⁵ KOZMA István: A hivatalos családnév-változtatások indokrendszerének vizsgálatáról. *Névtani Értesítő*, 29. (2007) 96–97.

⁶⁶⁶ FARKAS Tamás 1999-ben megjelent rövid tanulmányában a családnév-változtatások névválasztási szempontjait csoportosította: meglévő névrendszerhez igazodjon a név; bizonyos családnév felvételének célja; szubjektív, névízléshelyi kérdések. FARKAS Tamás: A névválasztás szempontjai a magyar családnév-változtatásokban. *Névtani Értesítő*, 21. (1999) 201.

⁶⁶⁷ SZARVAS Gábor nevéhez fűződik az egyik ilyen ismert munka, amely 1881. január 15-én jelent meg a *Magyar Nyelvőr*-ben. SZARVAS Gábor: A névmagyarosítás kérdése. *Magyar Nyelvőr*, 10. (1881) 1. 1–5. A megjelenési dátum figyelemre méltó, hiszen ekkor már túl voltak a Telkes Simon által 1880. december 26-ra szervezett, a fővárosi iparosok körében a családnevek magyarosítását előmozdítani kívánó férfiak gyűlésén (Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 55), és zajlott a vita a képviselőházban a névváltoztatások (névmagyarosítások) illeté-

nőkének, Telkes Simonnak a századfordulón több kiadást megélt munkája („*Hogyan magyarosítsuk a vezetékeveket?*” címmel, benne az „*Utasítás a névmagyarosításhoz*” című brosrával), amely sajátos „karriert” futott be a névmagyarosítók és támogatóik világában. Mintegy „szokásjogi” jelleggel elterjedt az országban a kiadvány, ami annak volt köszönhető, hogy a társaság a kormányzati szerveket is felhívta a névmagyarosítás ügyének népszerűsítésére. Maga Telkes Simon is beszámolt „sikereiről” akkor, amikor számba vette, hogy a különböző társadalmi szervezeteken kívül mely miniszter küldte szét a felügyelete alá tartozó szervezeteknek az Utasítást, felhívandó az alkalmazottak figyelmét a névmagyarosítás lehetőségére.⁶⁶⁸ A névmagyarosítás közügygé válását pedig jól érzékeltette Szentiványi Zoltán munkája, amely az 1805 és 1893 közötti névváltoztatások legfontosabb adatait közölte,⁶⁶⁹ csakúgy, mint Telkes Simon, aki éves névváltoztatási statisztikát közölt 1853-tól 1897-ig.⁶⁷⁰ A névváltoztatási folyamat végét jelentő adminisztratív teendők is belügyi rendeletekben jelentek meg. Az A. U. 101. §-ában rendezte a névváltozás (névváltoztatás) anyakönyvi feljegyzését.⁶⁷¹

Bár a fentiek alapján a névváltoztatás igen fontos kérdéskörre vált a századfordulóra, mégis a rá vonatkozó rendelkezések közvetett módon és *alacsony szintű jogforrásokban* kaptak helyet, ezek is főként a névmagyarosítás tárgyában, vagy azt közvetve elősegítendő születtek. A névváltoztatás politikai „megterheltsége” ellenére évtizedekig nem tett lépést a jogalkotó egy egységes(ebb) szabályozás felé. Ennek oka talán éppen a névváltoztatások átpolitizáltságában keresendő. A kormányzat ideológiai eszközként alkalmazta a névváltoztatást, a belügyminiszter diszk-

kének eltörléséről. Csakugyan ebbe a sorba illik Lengyel Zoltán *Magyar névkönyv* című munkája. Vö. LENGYEL Zoltán: *Magyar névkönyv*. Dick Manó Bizománya, Budapest, 1917. Azonban a korszak számos névmagyarosítást népszerűsítő és tanácsaival elősegítendő munkája ellenére az ekkor mesterségesen létrehozott családnevek magukon hordozzák a korszak jellemzőit, s olykor „mesterkéltségük” elárulják magyarosított mivoltukat. Vö. FARKAS Tamás: *Nyelvművelés és családnev-változtatás*. In Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám szerk.: *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest, 2001, 159–163.

⁶⁶⁸ TELKES Simon (1898) i. m. 82–87.

⁶⁶⁹ SZENTIVÁNYI Zoltán (1895) i. m. 23–253.

⁶⁷⁰ TELKES Simon (1898) i. m. 57–58, 60, 76–77.

⁶⁷¹ „A családi név megváltoztatása úgy a születési, valamint, ha házassági kötelekben állt vagy álló egyénről van szó, a házassági anyakönyvben is az utólagos bejegyzések és kiigazítások rovatában feljegyzendő; és pedig

1. az a névváltoztatás, amely királyi vagy belügyminiszteri engedéllyel történt [...]”

recionális jogkörben járt el, tehát egyszerűbb egy le nem tisztázott, jogszabályokon alig alapuló engedélyezési gyakorlat folytatása a mögöttes célok megvalósulása érdekében.

1933-ban mégis „elhatározta magát” a belügyminiszter, és rendeletet bocsátott ki.⁶⁷² Ez a rendelet a névváltoztatások szabályozástörténetében fordulópont, hiszen valamivel (mind jogforrástanilag, mind elveiben) magasabb szintre helyezte a névváltoztatási eljárást. Azonban ez a jogszabály sem menekülhetett az ideológiai befolyástól. A rendeletalkotás – miként a „preambulum” közli – a névmagyarosítások egyszerűsítését szolgálta.⁶⁷³ Tehát még mindig tartotta magát a „jelenség” ekkor, sőt új fellendülés következett be, ami az esetszámokban is tükröződött.⁶⁷⁴ Az 1933-as rendelet maga is előidézte a névmagyarosítások számbeli fellendülését, amit – preambulumban tett „ígéretéhez” híven – több könynyítő, egyszerűsítő eszköz alkalmazásával ért el. Ezen eszközökkel összefüggésben több más, a cél elérését szolgáló rendelet kiadása övezte a névváltoztatási rendeletet. A névmagyarosítás még nagyobb közönség felé nyitását szolgálta az eljárás költségeinek csökkentése. Ezt több formában, differenciáltan valósította meg a rendelet. Egyrészt a benyújtott folyamodványok első példányának illetékét leszállította a korábbi 10-ről 2 pengőre.⁶⁷⁵ A közszolgálatban álló alkalmazottak, fegyveres testületekhez tartozó személyek részére a korábbi kedvezményes, 1 pengő mértékű illetéket fenntartotta.⁶⁷⁶ A 2 pengős illetéket annyiszor kellett leróni, ahány nagykorú folyamodott, de ha „a családfő egyúttal kiskorú gyermekei névváltoztatását is kéri, azok után külön illetéket leróni nem

⁶⁷² 40.200/1933. BM. r.

⁶⁷³ „Azoknak az akadályoknak a kiküszöbölése érdekében, melyek a névmagyarosítás népszerűsítésének útjában állnak, az eddig követett eljárás lényeges egyszerűsítését, a hivatalok és magánosok kellő tájékoztatására pedig az új szabályoknak összefoglalását és közzétételét határoztam el.”

⁶⁷⁴ Forrásaim pontos éves esetszámot nem közölnek pusztán csak becslést értékeltek: 1933–1935: 20 500, 1936–1937: 7900, 1938–1939: 4050, 1940–1943: 5925, 1944: 2600 évi becslést átlaga a hatóság által engedélyezett névváltoztatásoknak. Vö. FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 351.

⁶⁷⁵ Az illeték korábbi mértékéről az 5.100/1931. ME. rendelet 56. § (7) bekezdése rendelkezett, amelyet a névváltoztatási rendeletet megelőzően egy hónappal (!) a pénzügyminiszter helyezett hatályon kívül [89.250/1933. PÜM. r. 1. § (3)].

⁶⁷⁶ Az 5.100/1931. ME. rendelet 56. § (7) szövegét átemelték a 89.250/1933. PÜM. r. 1. § (2) bekezdésébe: „A közszolgálatban álló alkalmazottak (nyugdíjasok, özvegyek, árvák), valamint a m. kir. honvédség és csendőrség tényleges szolgálatban álló; nyugalmazott, vagy várakozási illetményenyl szabadságolt tisztjei, rangosztályba nem sorozott havidíjasai, altisztjel és legénysége részéről benyújtott ilyen beadvány első példányának első íve csak 1 P illeték, alá esik.”

kell”.⁶⁷⁷ A legszegényebbek részére (szegénységi bizonyítvánnyal rendelkezők) mind a kérvény, mind a mellékletek bélyegmentessé váltak.⁶⁷⁸ További könnyítést jelentett, hogy a csatolandó anyakönyvi kivonatok helyett elegendő volt a születési anyakönyv alapján térítésmentesen kiállított „Értesítő”, illetve a házassági anyakönyv alapján térítésmentesen kiállított „Tanúsítvány” mellékelése. Ennek érdekében a belügyminiszter módosította az A. U. rendelkezéseit.⁶⁷⁹ A költségek jelentős csökkentése vagy elengedése mellett az eljárást is egyszerűsítette a jogalkotó, amit azzal ért el, hogy számos köztes lépést kihagyott, illetve a folyamatban részt vevő szervek körét szűkítette. Míg korábban a lakhely szerint illetékes törvényhatóság első számú tisztviselőjénél kellett a névváltoztatási kérelmeket benyújtani, aki azt „véleményes jelentéssel” terjesztette fel a belügyminiszterhez,⁶⁸⁰ addig az új rendelet értelmében „A kérvényt akár személyesen, akár posta útján rendszerint közvetlenül a m. kir. belügyminisztériumban kell benyújtani”.⁶⁸¹ Ezzel a rendelkezéssel a belügyminiszter kiiktatta a helyi közigazgatási szerveket az eljárásból. További egyszerűsödést jelentett az, hogy „Sem magyar állampolgárságát, sem büntetlen előéletét nem kell külön okirattal igazolnia a folyamodonak abban az esetben, ha kérvényében kifejezetten kijelenti, hogy legjobb tudomása szerint magyar állampolgár, és hogy büntetve nem volt. [...] Ha később bármily módon megállapítást nyerne, hogy a folyamodó – kijelentése ellenére – nem magyar állampolgár, vagy a kérelem előterjesztése idejében büntetett előéletű volt, a belügyminiszter jogosult a névváltoztatását hatálytalanítani.”⁶⁸² Aki azonban külföldön vagy elcsatolt területen született, vagy ha hazai anyakönyvben külföldi állampolgárként

⁶⁷⁷ A mellékletek darabonkénti bélyegilletékét is leszállították, 30-30 fillérre, sőt a már korábban felbélyegzett mellékletek illetékmentessé váltak [40.200/1933. BM. r. (4)].

⁶⁷⁸ 40.200/1933. BM. r. (5).

⁶⁷⁹ Az „Értesítő” és a „Tanúsítvány” már csak utalásképpen jelent meg a névváltoztatási rendelet szövegében ((6) bekezdés). Az A. U.-t módosító rendelet 1933. július 17-én kelt: A m. kir. belügyminiszter 1933. évi 39.200. számú rendelete, a névváltoztatás anyakönyvi feljegyzése céljára díj- és illetékmentes „Értesítő” és „Tanúsítvány” kiállításáról.

⁶⁸⁰ A névváltoztatási kérvény véleményezéséhez a törvényhatóság első számú tisztviselője az alsóbb (járási, kerületi, községi) szervektől kért tájékoztatást. Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 197.

⁶⁸¹ A közszolgálatban állók a hivatali „felsőbbségük” útján is beterjeszthették névváltoztatási kérelmeiket, illetve ha valaki mégis a helyi közigazgatási szerveken keresztül folyamodtak, ezek a szervek kötelesek voltak a kérvényt közvetlenül felterjeszteni [40.200/1933. BM. r. (3) bekezdés].

⁶⁸² 40.200/1933. BM. r. (7) bekezdés.

volt bejegyezve, és 1921. július 21-ig nem rendelkezett magyarországi községi illetőséggel, annak magyar állampolgárságát igazolni kellett.⁶⁸³ Az egyszerűbbé tett névváltoztatás egyéb közigazgatási területeket is érintett, amely újabb rendeletalkotást generált.⁶⁸⁴

A belügyminiszter ezzel a rendeletével azonban nemcsak az eljárást egyszerűsítette le, hanem egyúttal rögzítette a *névváltoztatás elveit*, amelyeket az addigi gyakorlat alakított ki. A névváltoztatásért folyamodók körét – igazodva a névmagyarosítási célokhoz – a jogalkotó immár deklaráltan szűkre szabta: „A m. kir. belügyminisztertől családi nevének megváltoztatását kérheti az a magyar állampolgár, akinek jelenlegi családi neve

- a) nem magyar hangzású,
- b) magyar hangzású ugyan, de a jóízlést sértő, gúnyolásra alkalmas; továbbá olyan név, melyet nagyon sok család visel (például Nagy, Kovács, Tóth).”⁶⁸⁵

Ezzel az „egyszerű” névváltoztatókat *elvieken* kizárta a jogalkotó a folyamodók köréből (akik például családi okokból változtatnának nevet magyarról magyarra), de nemcsak őket, hanem férjes, elvált és özvegy nőket is még leánykori nevük tekintetében is.⁶⁸⁶ A folyamodónak meg

⁶⁸³ Uo.

⁶⁸⁴ Például A m. kir. belügyminiszter 1933. évi 269.527. számú körrendelete, névváltoztatásoknak az adónyilvántartó hivatalokkal közléséről: „A névváltoztatások számának szaporodása miatt szükségessé vált az ezzel kapcsolatos közigazgatási eljárás egyszerűsítése is. Ennek a célnak az érdekében azt az eddigi gyakorlatot, mely szerint a m. kir. pénzügyminiszter úr a névváltoztatásnak a községi és egyéb adófőkönyvekben keresztülvezettetése végett minden esetről kimutatás alakjában foglalt értesítést kapott, a mai nappal megszüntetem.”

⁶⁸⁵ 40.200/1933. BM. r. (1) bekezdés.

⁶⁸⁶ „Férjes, elvált és özvegyasszony férje után viselt neve megváltoztatását nem kérheti, leánykori családi neve megváltoztatását is rendszerint csak elvált asszony, és csak abban az esetben kérheti, ha férje nevének viselésére nem jogosult” [40.200/1933. BM. r. (2) bekezdés]. Tehát, amíg egy nő viselheti férje nevét, addig a leánykori nevét meg sem változtathatja, ami azt mutatja, hogy a leánykori név „nyugszik”, az teljes mértékben „eltűnik” a házassággal szerzett név „alatt”. Ugyanakkor praktikus oldala is volt a házassággal szerzett és a leánykori név megváltoztathatatlanságának: „az asszonyok amúgy is férjük nevét viselték »-né« toldalékkal, leánykori nevük megváltoztathatósága tehát az »igazi« névmagyarosítási eljárásokat intéző tisztviselők munkáját »feleslegesen« és »időrabló« módon felduzzaszthatta volna. A kormányzat annál inkább ítélhette úgy, hogy az asszonyok leánykori neve nem befolyásolja lényegesen a társadalom »nemzeti arculatát«, mert a házasságból születő gyerekek a férj nevét örökölték.” KARÁDY VIKTOR – KOZMA ISTVÁN (2002) i. m. 199.

kellett jelölni kérelmében azt a nevet, amely felvételét kérte.⁶⁸⁷ Azonban ez a választott név már jogszabályi keretek közé „szorult”, ugyanis a rendelet (10) bekezdésében rögzítette az „elvi okokból nem” engedélyezhető névtípusokat.⁶⁸⁸ A jogalkotó e rendelkezéseivel egyrészt fellépett a névidegenítés ellen,⁶⁸⁹ másrészt a nevek magyarosodása érdekében a „magyartalanul képzett családi nevek” megváltoztathatóságával szemben. A „névszépítési”, „névnemesítési” társadalmi „hajlamokra” is reagált a jogalkotó akkor, amikor kizárta a kettős, a történelmi, az ismertebb nemesi és a régiesen írt nevek felvételét. E korlátozás alapja a társadalmi változásokban keresendő, hiszen a két világháború közötti időszak „neobarokk” társadalmja preferálta a régies hangzású, nemesi vagy nemesi jellegű neveket. A történelmi nevek felvételével kapcsolatos tilalom az 1880-as, 90-es évekig nem jelent meg, a belügyminisztériumi gyakorlat csupán régies helyesírásmóddal (-y, -eő, -gh, -oó, -ss, -ff, stb.) nem engedélyezett *újabb* neveket.⁶⁹⁰ A tilalom hátterében – az érintett csoportok nyomására – a névvédelem állt.⁶⁹¹ Az, hogy mely név minősül védettnek, a rendelethez fűzött jegyzék tartalmazta. E jegyzéket a minisztérium mindenki számára elérhetővé tette, szolgálva ezzel azt az érdeket

⁶⁸⁷ „Közbeeső intézkedés és a vele járó idővesztés elkerülése végett ajánlatos, hogy a folyamodó több (legalább három) nevet jelöljön meg, melyekből a miniszter a sorrendben első engedélyezhető névre fogja a folyamodó nevét változtatni” [40.200/1933. BM. r. (9) bekezdés].

⁶⁸⁸ „Elvi okokból nem engedélyeztetnek:

a) idegen hangzású nevek,
b) magyartalanul képzett családi nevek,
c) kettős családi nevek,
d) történelmi (irodalom, művészettörténeti) nevek, továbbá ismertebb nemesi (főnemesi) családok nevei,
e) régies írásmóddal (pl. th, gh, eő, ss-el) írott, vagy „y”-nal végződő nevek, olyan családi nevek, amelyeket máris nagyon sok család visel (pl. Nagy, Kovács, Tóth)” [40.200/1933. BM. r. (10) bekezdés].

⁶⁸⁹ „Az új rendelet intézkedése valószínűleg a már lábra kapó volksdeutsch mozgalom ellen irányult, amely többek között az »elmagyarosított« németek »valódi« népiségét kifejező, eredeti neveit is visszaperelte – egyelőre eredménytelenül.” KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 198.

⁶⁹⁰ Telkes Simon utasítása szerint: „A választandó új név a nm. m. kir. belügy-ministerium által csak a jelenleg divó helyesírási mód szerint engedélyeztetik. Ennélfogva az aa, oó, ch, th, ts, ss, ff, y stb. betűkkel való névmagyarosítás kérelmezése által az illető csak megnehezíti folyamodásának elintézését.” TELKES Simon (1898) i. m. 22.

⁶⁹¹ Az 1880-as évek elején már felvetődött a történelmi nevek tilalmának képviselőkhöz címzett javaslata. Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 61.

is, hogy minél kevesebben válasszanak nem engedélyezhető nevet.⁶⁹² A kettős nevek tilalma azok érdekével ütközött, akik különböző megfontolásból régi nevüket is meg kívánták tartani, ritkábban pedig család-egyesítést takart.⁶⁹³ Így azok, akik eredeti családnévükhöz is ragaszkodtak, vagy korábbi nevükkel már ismertekké váltak, de magyar nevet is viselni kívántak, szembe találták magukat a szabályozással. A Belügyminisztérium ellenben számolt kivételes esetekkel. Maga a rendelet rögzítette, hogy kik azok, akik a régies írásmód tilalma ellenére kérhetnek ilyen helyesírású nevet. Az engedélyezés figyelemmel volt arra is, hogy „ne essen túlzásba” a kérelmező, így a régies betűkapcsolatok halmozása kizárt volt (például thy, ssy).⁶⁹⁴ A „kivételezettek” közé tartozott a vitézi várományosok ipszilonos és kettős névviselése.⁶⁹⁵ Ez a vitézi cím elnyeréséhez kötött névmagyarosítási kötelezettséggel magyarázható, továbbá azokban az esetekben jelentkezett a kettős név igénye, amikor a

⁶⁹² „A (10) bekezdés d) pontja alatt említett védett nevek, továbbá az f) pont alatt említett sokszor felvett nevek jegyzékét, valamint e rendelet füzet alakjában készült külön lenyomatának szükséges számú példányát a belügyminisztériumból minden olyan hivatal (intézmény) díjmentesen igényelheti, amely nagyobb számú névváltoztatás ügyét bonyolítja le. E hivataloknál az érdeklődőknek a jegyzékben felsorolt nevekről díjtalanul kell felvilágosítást adni” [40.200/1933. BM. r. (12) bekezdés]. A nevezett jegyzéket közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 373–379.

⁶⁹³ A Karády–Kozma szerzőpáros idézi Kozma Miklós belügyminiszter átláspontját a kérdésben, amely szerint azért nem megengedhető a kettős nevek felvétele, mert azzal az idegen családi nevek kiküszöbölése nem érhető el. Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 200., FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 381.

⁶⁹⁴ „Az a közalkalmazott, aki legalább középiskolai képzettséghez kötött állást tölt be, ha 15 évi közszolgálatra, és a harctéren szerzett kardos kitüntetés, vagy vitézségi érme, vagy sávos sebesülési érme van, idegen hangzású családi nevének az előző bekezdés e) pontjában megjelölt írásmóddal írott névre megváltoztatását is kérheti. Kettősen régies írásmóddal (pl. thy, ssy, stb.) írott nevet azonban ilyen folyamodó sem kaphat” [40.200/1933. BM. r. (11) bekezdés].

⁶⁹⁵ Az -y végű névdívat a honvédséghez tartozók körében vált jellemzővé. A tilalom és kivétele miatt több egyeztetésre került sor a honvédelmi és a belügyi tárca között. Ennek során a tiszti kar egyes tagjai tényleges gyakorlatként szerette volna látni a rendelet alapján jogosultak esetében az -y végű nevek engedélyezését, míg a belügyminiszter ragaszkodott diszkrecionális jogköréhez, és egyenként kívánta elbírálni az ilyen kérelmeket, arra hivatkozva, hogy ez a névtípus nem illeszkedik az akkori helyesírási szabályokhoz, és azt a látszatot keltheti, hogy viselője régi alapon, nemesi jogosítványok alapján bírná nevét. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 201–202.; FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 380–382.

vitézi címmel rendelkező, fiú örökös hiányában, leánya férjétől kívánta meg, hogy saját neve mellett viselje felesége vitézi nevét is.⁶⁹⁶ A korszakban többen kifogásolták a túl gyakori nevek felvételének tilalmát, hiszen ezek a nevek tartoztak a legrégebbi és kétségtelenül magyar nevek közé, aminek korlátozása ellentmondott a rendelet céljának.⁶⁹⁷ Végül a (17) bekezdését kell kiemelni az 1933-as rendeletnek, amely továbbörökítette a rendi alapú társadalmi különbségeket, ugyanis kimondta: „Ezek a szabályok a nem nemesek családi nevének megváltoztatására vonatkoznak. Igazolt nemes családok idegen hangzású családi neveinek megváltoztatását – a nemesség érintetlenül hagyásával – a Kormányzó Úr Ő Főméltósága engedélyezi.”⁶⁹⁸ A nemesi származásúak névváltoztatása egy sajátos jogintézmény újjáéledésével fonódott össze a Horthy-korszakban, ami a belügyminiszter általi nemességigazolásban öltött testet.⁶⁹⁹

Az 1933-as névrendelet tehát rendezte a névváltoztatás kérdését, s a minisztérium engedélyezési gyakorlata is kiforrottá vált a következő években, amelyet azonban továbbra is befolyásoltak a történelmi és politikai események.⁷⁰⁰ Lényeges különbség mutatkozott a dualizmus és a Horthy-korszak névmagyarosítási politikája között. Míg az 1881 utáni

⁶⁹⁶ Hajdú Mihály Szakály Sándor *A magyar katonai elit 1838–1945* című munkája nyomán maga is elemezte az 1920-as és 1930-as években akár több lépcsőben nevet változtató főtisztek neveit, amelyek között szép számmal találhatunk mind a régies, mind a kettős nevekre példákat. Hajdú Mihály: A családnév-változtatások szociológiai hátteréhez. *Névtani Értesítő*, 16. (1994) 7–9.

⁶⁹⁷ 40.200/1933. BM. r. (10) bekezdés, KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 199.

⁶⁹⁸ E rendelkezés is fennálló gyakorlatot rögzített. A nemesi névváltoztatás kormányzó jogkörébe való utalásról 1928-ban született döntés. Vö. GERŐ József: *A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937*. Budapest, 1938, 20.

⁶⁹⁹ Szabályait lásd GERŐ József (1938) i. m. 23–30.

⁷⁰⁰ Jól jelzi ezt Verbényi Ernő *A névmagyarosítások kézikönyve. A névváltoztatásokról szóló szabályok és legújabb tudnivalók* című, az 1930-as években többször is megjelent munkája, amelyben az egyéb tudnivalók közé sorolta: „[...] d) Kettős-név (régí és új) használatát a belügyminisztérium nem engedi meg. e) A névváltoztatási kérelmeknél az anya vagy feleség családi nevének felvételét újabban nem engedi meg a belügyminisztérium. Ezt ne is kérjük. f) A 40.200/1933. sz. B. M. sz. rendelet 11. pontja alapján régies írásmóddal (y, th, gh) kért neveket újabban azok részére sem engedélyezik, akik egyébként a rendeletben körülírt kellékeket igazolják. g) A megszállva volt s felszabadult területen illetőséggel rendelkező kérvényezők nem tartoznak állampolgárságot igazolni. h) Zsidók és zsidó hitről áttértek nem kaphatnak engedélyt névmagyarosításra.” Közli FAR-KAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 383.

időszakban szinte minden kérelmet befogadtak, engedélyeztek, addig „1920-tól izraelita vallásúak számára magyar név felvételét korlátozták, a 30-as évek nagy névmagyarosító kampánya idején pedig havi kvótához kötötték (kb. minden második kérelmet engedélyeztek)”.⁷⁰¹ A második világháború körüli események további befolyással voltak a névváltoztatásokra, a magyar kormányzat névpolitikájára. A 30-as évek elején fellendített névmagyarosítási hullám az évtized végére „visszacsapott”, s kényelmetlenséget okozott a Németország felé sodródó magyar kormányzat számára. A német–magyar „kormányközi konzultációk állandó ütközési pontja volt a német kisebbség asszimilálására irányuló intézkedések számonkérése, így többek között egyre nagyobb hangsúlyt kapott a névmagyarosítási akciók elleni tiltakozás is”.⁷⁰² Végül – miközben gyakorlatilag megszűnt a zsidó névmagyarosítás – a hivatalos magyar kormányzat nyilvánosan szakított a túlkapásokkal is tarkított addigi névmagyarosítási gyakorlattal, amely egyúttal sajátos kisebbségpolitikai eszközöként is jelentkezett a magyar kormányzat részéről. „A második bécsi döntés eredményeként visszakerült partiumi, észak-erdélyi és székelyföldi területekért a magyar kormány – egyebek mellett – a német kisebbség jogosítványainak messzemenő kiterjesztésével volt kénytelen törleszteni.”⁷⁰³ Ez – a névmagyarosítások tekintetében – a Bécsben, 1940. augusztus 30-án aláírt magyar–német kisebbségi megállapodásban is testet öltött: „Magyar részről kerülni fognak minden olyan rendszabályt, amely a kényszerű asszimiláció célját szolgálhatná, különösen a népi német családnevek magyarosítása útján. A népcsoporthoz tartozó személyeknek joguk van arra, hogy a családjuk által előbb viselt nevet újra felvegyék.”⁷⁰⁴

A második világháborút követően az 1933. évi rendelet hatályban tartása mellett a belügyminiszter, Erdei Ferenc új rendeletet bocsátott ki.⁷⁰⁵ Ez a jogszabály a kérelmek elbírálását tekintve érdemben nem hozott vál-

⁷⁰¹ KOZMA István (2007) i. m. 95.

⁷⁰² KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 224.

⁷⁰³ Uo. 232.

⁷⁰⁴ A megállapodást tartalmazó jegyzőkönyv közzétételéről szóló 8.490/1940. ME. r. I/7. pont. (Közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. [2009] i. m. 384.) Később, 1945-ben hazaáruló, háborús és népellenes bűnösnek tekintették azt a magyar állampolgárt, aki – többek között – ismét felvette német hangzású családi nevét. Lásd A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatása tárgyában kibocsátott 600/1945. M.E. sz. kormányrendelet törvényerőre emeléséről szóló 1945:VI. törvénycikk 5. §; Közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 385.

⁷⁰⁵ 5.151/1945. BM. sz. rendelet

tozást a korábbiakhoz képest, sőt kifejezetten utasították a hatóságokat, hogy az 1933-ban rögzített szabályokat alkalmazzák.⁷⁰⁶ Eltérés a kérelem benyújtásának rendezésében volt tapasztalható, azzal a céllal, hogy a Belügyminisztériumba lassabban (köztes hatóságon keresztül) érkezzenek a kérelmek, és olyan felszereltséggel, hogy a legfelsőbb hatóságnak már csak a döntés legyen a feladata. Mindez azt is jelentette, hogy megszűnt a közvetlen belügyminiszterhez folyamodás lehetősége, és visszaállt az 1933 előtti véleményes felterjesztés gyakorlata.⁷⁰⁷ Sőt, az erkölcsi bizonyítványok kiadásánál a rendőrkapitányságoknak és a községi előjáróságoknak vizsgálniuk kellett a folyamodók 1939. január 1. utáni előéletét mind büntetőjogi, mind politikai szempontból.⁷⁰⁸ A kérelmezők körét sajátosan szűkítette a rendelet, ugyanis 2. §-a értelmében: „Ötvenedik életévüket betöltött egyének saját részükre névmagyarosítást nem kérhetnek, illetve ilyenek részére a névváltoztatás csak különös méltánylást érdemlő okokból engedélyezhető.” Az életkor és a névváltoztatás lehetősége más vonatkozásban is változott 1945-ben. A nagykorúság addig érvényes, a 24. életév betöltéséhez kötött feltételét megváltoztatták, és a 20. életév betöltésében határozták meg.⁷⁰⁹ Ezenkívül megszűnt a leánykori név megváltoztathatóságának tilalma.⁷¹⁰

„A szocialista államigazgatási rendszer kialakulásával az ötvenes években került sor a névváltoztatási és az anyakönyvi igazgatási eljárás szabályozására” – olvashatjuk Madari Edit cikkében.⁷¹¹ A megváltozott politikai-igazgatási szemlélet a névviselésre és ezen belül a névváltoztatásra is hatással volt. A „kommunista rezsim számára [...] a névma-

⁷⁰⁶ „Utasítom az alárendelt hatóságokat, hogy fenti rendeletet alaposan tanulmányozzák át, névváltoztatási ügyben hozzájuk forduló feleket a rendeletben foglaltak szerint tájékoztassák” (5.151/1945. BM. r. 1. §).

⁷⁰⁷ „A névváltoztatás iránti kérelmek mindig véleményes jelentés kíséretében terjesztendők fel, mely jelentésből minden esetben ki kell tűnnie, hogy a felterjesztő hivatal milyen indokból javasolja vagy ellenzi a névváltoztatás engedélyezését” (5.151/1945. BM. r. 1. §).

⁷⁰⁸ 5.151/1945. BM. r. 3. §. Ez a politikai megbízhatóság később a sváb telepítésű községekből névmagyarosításért folyamodók esetében hangsúlyossá vált. Vö. A magyar belügyminiszter nevében Kiss Roland államtitkár 37.898/1945. számú körrendelete a sváb telepítésű községekből névváltoztatásért folyamodó személyek politikai megbízhatóságának igazolásáról, 1945. június 11. Közli: FARKAS Tamás – KOZMA István szerk. (2009) i. m. 386–387.

⁷⁰⁹ 10.470/1945. ME. r. 1. § Ez azt eredményezte, hogy minden 20. életévét betöltött személynek külön kellett benyújtani a kérelmét még akkor is, ha egy háztartásban élt a névváltoztatást kérő családfővel. 51.373/1945. BM. II/5. sz. utasítás, Vö. KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 281–282.

⁷¹⁰ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 282.

⁷¹¹ MADARI Edit (1990) i. m. 60.

gyarosítás elvesztette korábbi politikai és ideológiai jelentőségét, s besoroltatott az államigazgatás úgyszólván teljesen hétköznapi ügykörei közé”.⁷¹² A tárgykörben kiadott 1955-ös rendeletek⁷¹³ rögzítették a névváltoztatás új szabályait, ami egyúttal az 1933-as és az 1945-ös rendeletek hatályon kívül helyezését jelentette. Az eljárás tekintetében maradt a helyi szervek bevonásának elve, immár azonban a kérelmeket a születési és házassági anyakönyvi kivonatokkal,⁷¹⁴ illetékbélyeggel ellátva a helyi tanács anyakönyvvezetőjénél kellett benyújtani, aki azt közvetlenül felterjesztette a belügyminiszterhez.⁷¹⁵ A jogosultak körében már nem volt meghatározó a név milyensége, a rendelet egyszerűen fogalmazott: „Magyar állampolgár családi és utónevét – kérelmére – a belügyminiszter megváltoztathatja.”⁷¹⁶ Ez a tömörség mégis tartalmazott új elemet, hiszen a családi név megváltoztatása mellett immár az *utónév megváltoztatását is a belügyminiszter hatáskörébe vonta*, míg korábban ennek egyetlen módja a vallásváltoztatás volt.⁷¹⁷ A belügyminiszter diszkrecionális jogköre is megmaradt. Kiskorúak esetében a törvényes képviselő, cselekvőképességet érintő gondnokság alatt állók esetében a gondnok kérhette a névváltoztatást. A családfő névváltoztatása – ha a gyermek kifejezetten ellenkezőjét nem kérte – kiterjedt a kiskorú gyermekekre is, a nagykorúak külön kérhették ezt hat hónapon belül.⁷¹⁸ A házassággal szerzett név tekintetében a jogalkotó kizárta a névváltoztatási lehetőséget, azonban a házasságra utaló toldással viselt név követte a férj névváltoztatását, felbontott házasság esetén a volt feleség szintén hat hónapon belül kérhette a volt férj névváltoztatásának rá való kiterjesztését.⁷¹⁹ Az 1955-ös belügyminiszteri végrehajtási rendelet is rögzített egy új elemet az eljárásban: az *indokolási kötelezettséget*.⁷²⁰ Az 1933-as elveket tartotta meg az új

⁷¹² KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 351.

⁷¹³ 11/1955. (II. 20.) MT. számú rendelet és annak végrehajtásáról rendelkező 2/1955. (IV. 23.) BM. számú rendelet.

⁷¹⁴ 11/1955. (II. 20.) MT. r. 6. § (6) bekezdés.

⁷¹⁵ Uo. (1) bekezdés.

⁷¹⁶ 11/1955. (II. 20.) MT. r. 1. §.

⁷¹⁷ A. U. 55. § 9. pont, amelyet a 38.800/1933. BM. r. módosított: „Állami anyakönyvbe magyar állampolgár utónevének megváltoztatását csak abban az esetben szabad feljegyezni, ha az utónév vallási ténykedés következtében változott meg.”

⁷¹⁸ 11/1955. (II. 20.) MT. r. 2-3. §§, 2/1955. (IV. 23.) BM. r. 2. §.

⁷¹⁹ 11/1955. (II. 20.) MT. r. 4-5. §§, 2/1955. (IV. 23.) BM. r. 3. §.

⁷²⁰ 2/1955. (IV. 23.) BM. r. 1. §. Az 1955 előtti indokolási kötelezettség hiánya ellenére mégis fennmaradtak indokkal alátámasztott kérelmek. Kozma István kutatásai szerint 1867 és 1896 között évente változóan hozzávetőlegesen minden 5-10. kérelem volt indokolással ellátva, 1897 és 1932 közötti időszakra nincsenek

szabályozás is a felvehető nevek korlátozásában akkor, amikor a végrehajtási rendelet 4. §-ában felsorolta a névváltoztatási tilalmakat: „Idegen hangzású, magyartalanul képzett név, kettős családi név, történelmi név, régies írásmóddal írott vagy olyan családi név felvételét, amelyet már sok család visel – különös méltánylást érdemlő körülmények kivételével – nem lehet engedélyezni.”⁷²¹ Mégis a rendelkezés liberális hozzáállást mutatott abban a tekintetben, hogy a belügyminiszter mérlegelési jogkörében eljárva, különös méltánylást érdemlő esetekben kivételt tehetett a tilalmak alól. Szintén változás, hogy a névváltoztatás útján nyert nevet csak kivételesen lehet ismételten megváltoztatni, tehát főszabállyá alakult az *egyszeri* névváltoztatási lehetőség.⁷²² „A családnév-változtatás az idő haladtával egyre inkább magánüggyé vált, ami ugyan államilag szabályozott és anyakönyvileg nyilvántartott aktus maradt, de az állam csak ebben a szabályozó és regisztráló szerepkörében volt jelen.”⁷²³ A politika kivonulása ekképp lehetővé tette, hogy egyszerű közigazgatási feladattá váljon a névváltoztatás, ami azt eredményezte, hogy a nevezett rendeletek hosszú időn át szolgáltathattak jogszabályi alapot az eljárásnak, módosítások is alig érintették őket egészen az ezredfordulót követő évekig. Mind az MT. rendelet, mind végrehajtási rendelete 1974-ben módosult, részben a házassági névviselés változása, részben nyilvántartás-technikai okokból.⁷²⁴ Ezt követően ismételt módosításra 1983-ban került sor szintén a házassági névviselést érintően. A jogalkotó a volt feleség névváltoztatási eljárásban eszközölt névváltoztatását az anyakönyvvezetőnél már korábban lefolytatott névmódosítás megtörténtehez kötötte.⁷²⁵

adatai, 1933-tól minden második, az 1950-es évek elejéig 40-60%-uk volt indokolt. Ami az indokolás mellett szólt – annak ellenére, hogy nem volt kötelező – az több összetevős volt: 1. a névváltoztatás hatósági jellege miatt kétes kimenetelű kérelmeknél célszerű volt többletinformációval ellátni a döntéshozót; 2. amennyiben nem névmagyarosításra irányult a névváltoztatás szintén célszerű volt az „egyéb” indokok feltárása; 3. a névmagyarosítás védett vagy szokatlan névre irányult; 4. „1919-től 1932-ig »nemzethűségi« alapon és társadalmi hovatartozás szerint már megrostálták a folyamódókat, a magyar név megszerzését konkrét érdemekhez kötött kitüntetésként kezelték.” Kozma István (2007) i. m. 94–95.

⁷²¹ 2/1955. (IV. 23.) BM. r. 4. §.

⁷²² 2/1955. (IV. 23.) BM. r. 5. §.

⁷²³ KARÁDY Viktor – KOZMA István (2002) i. m. 353.

⁷²⁴ Vö. 14/1974. (V. 14.) MT rendelet a névváltoztatásról szóló rendelkezések módosításáról, 2/1974. (VI. 27.) BM. sz. rendelet a névváltoztatásról szóló 2/1955. (IV. 23.) BM. sz. rendelet módosításáról.

⁷²⁵ Vö. 1/1983. (I. 1.) BM. sz. rendelet a névváltoztatásról szóló 11/1955. (H. 20.) MT rendelet végrehajtására, valamint a névviseléssel kapcsolatos egyes kérdések rendezésére kiadott 2/1955. (IV. 23.) BM rendelet módosításáról.

Az 1955-ben kiadott rendeletek 2002. december 15-ig voltak hatályban, ezt követően a névváltoztatásra vonatkozó szabályok az 1982-es Atvr.-ben kaptak helyet. A változás oka az alkotmánybíróági névhatározat volt. Az indítványozó a következőkre hivatkozott: „Úgy gondolja, hogy a névviselés szorosan a személyhez kötött jog, amely nem tehető függővé a belügyminiszter akaratától; a családi név megválasztásánál sérelmezi továbbá a külön engedélyezési kötelezettséget, de alkotmányellenesnek tartja azt is, hogy az állampolgárok nem változtathatják meg tetszésük és belátásuk szerint nevüket.”⁷²⁶ Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban kifejtette határozatában, hogy „a közérdeket kifejezésre jutató egységesség és a jogbiztonság elvére figyelemmel önmagában nem minősíthető alkotmányellenesnek a névválasztás, a névváltoztatás és a névmódosítás tekintetében az állam szabályozási joga. [...] A törvényalkotónak e tekintetben is egyidejűleg kell alkotmányos követelményeket kielégítő korszerű szabályozással reális esélyt biztosítani a személyhez fűződő jog részét képező névviselési és névváltoztatási kérelmek teljesíthetőségére és az egységes, biztonságos, megbízható és kiszámítható állami nyilvántartási rendszer megteremtésére.”⁷²⁷ Ezekre való figyelemmel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a kapcsolódó rendeletek „olyan engedélyezési jogköröket tartalmaznak, amelyek nem választhatók el a személyhez fűződő jogoktól és kötelességektől, mely utóbbiak pedig az állampolgárok alapvető jogai és kötelességei körében vizsgálандók. Ilyeneként pedig azokat »törvényben kell szabályozni.«”⁷²⁸ Ennek megfelelően a 2002. évi XLV. törvény hatályon kívül helyezte a névváltoztatás tárgyában 1955-ben megalkotott rendeleteket, és a szabályokat az Atvr. rendelkezései közé illesztette némi változással. A névváltoztatás egyik tilalma finomodott: az „idegen hangzású” kifejezést felváltotta a „magyar hagyományoktól eltérő hangzású” megfogalmazás. Kétségtelen, hogy ez utóbbi tágabb kört jelent, hiszen a hagyományok fogalomba beletartozhat egy esetleg idegen hangzású név is, gondolva itt például a nemzetiségiekre, hiszen előfordulhat, hogy valaki családjá korábban viselt eredeti, magyarosítás előtti névformájához kíván visszatérni.”⁷²⁹ Ki-

⁷²⁶ 58/2001 (XII. 7.) AB határozat, Indokolás I. 2.

⁷²⁷ Uo. Indokolás IV. 2.4.

⁷²⁸ 58/2001 (XII. 7.) AB határozat, Indokolás IV. 2.5.

⁷²⁹ Atvr. 28. § (6) „A magyar hagyományoktól eltérő hangzású, magyartalanul képzett név, történelmi név, régies írásmóddal írott családi név felvételét – különös méltánylást érdemlő körülmények kivételével – nem lehet engedélyezni.”

került a jogszabály szövegéből a névváltoztatás számára vonatkozó korlátozás, bár az ismételt eljárás illetéke magasabb.

Ezzel a 2002-es módosítással új „szabályozástörténeti” szakasz nyílt meg a névváltoztatási eljárás tekintetében, amelynek legfontosabb novuma, hogy *törvényi szinten* került rendezésre a tárgykör. Tagadhatatlan, hogy az egy jogszabály keretei közt helyet kapó szabályozás jelentős segítséget jelent mind a jogalkalmazóknak, mind a nevüket változtatni kívánóknak. Ugyanakkor a folyamatot az Atv. 2014. január 1-jei hatályba lépése tetőzi be, amelyben az Atvr. rendelkezései köszönnek vissza.

V. EREDMÉNYEK ÉS ÚJ IRÁNYOK

1. Eredmények

A kutatás – miként a bevezető sorok utaltak rá – a magyar névviselés szabályozásának történeti háttérét kívánta feltárni. E munkával olyan *átfogó kép* megfestésére vállalkoztam, amely a név és a jog viszonyrendszerét, vagyis a név viselésének jogi aspektusait mutatja be. Ez érthető módon a szabályozáson keresztül láttatható. A történeti szemlélet – talán a könnyebb megérthetőség kedvéért is – megkívánta azt, hogy periódusokban tekintsem át a névviselés szabályozottá válásának folyamatát. A korszakokat az egyes állomások azonos vagy hasonló fejlődéstani tulajdonságai fűzik össze.

A munkában felvázolt három szabályozástörténeti periódus meghatározása részben önkényes, részben a szakirodalmi álláspontok figyelembevételével történt. Ekképp a következő időszakok körvonalazódtak ki a kutatás során: Az *első* periódusban egymás mellett élt a névviselés és a jogrendszer. Egymásra hatással voltak ugyan, de a szigorú értelemben vett szabályozás még nem érintette meg a névrendszert. E szakasz időben tág – a honfoglalástól a felvilágosult abszolutizmusig terjedt –, tartalmában viszont szűkösebb volt, ugyanis a névviselés és a jogi szabályozás csupán kis felületen érintkeztek egymással. A *második* időszak az állami névszabályozás megjelenését hozta magával (18–19. század). Ezt az egyes (azaz egyedi) uralkodói rendelkezések, a névviselésbe való közvetett állami beavatkozás jellemezte. A *harmadik* periódus alapvető karakterét az elkülönülő, önállósodó névviselési jog megjelenése határozta meg. Ez a kis jogterület a 19. század végére nagyjából elnyerte azt a ma is ismert formáját, amelynek tárgyalása a munka döntő hányadát képezi.

A kutatás eredményeinek áttekintését a hipotéziseként megfogalmazott kérdésekre adható válaszokban lehet összefoglalni a következők szerint. A 18. századi Magyarországon a kételemű névhasználat, a vezetékes utónevek rendszere a társadalom széles rétegeiben már állandó volt. Ezt meg is kívánta a felvilágosult abszolutizmus államának működése, hiszen így mindenki egyértelműen azonosítható volt. A vizsgálat alapvetően ezt az állapotot vette alapul, azonban az átfogó kép megkívánta,

hogy az *előzményeket* is feltárjam. Így elkerülhetetlenné vált a *kételemű névhasználat megjelenésének és megszilárdulási folyamatának bemutatása*. Mindez azzal a céllal történt, hogy a folyamatot elősegítő, illetve bizonyos értelemben éppen azt gátló tényezők körében a *jogi* jellegűek jelentősége megmutatkozhasson. A legtöbb nyelvtörténettel, névtörténettel foglalkozó tudósunk megemlíti a szokásjog, a jog szerepét a családnevek kialakulásában, de csak kevesen hangsúlyozták annak jelentőségét. Melich János viszont már 1943-ban megtette ezt: „Fontos érdekek fűződtek a tulajdonhoz, s ezek megkövetelték a család vagy nemzetség nevében az állandóságot. Miként az írásnak a mindennapi életben való használata társadalomtörténeti probléma [...], azonképpen a családnév kialakulásának kérdése is első sorban a társadalomtörténet: a jogtörténet körébe tartozik.”⁷³⁰ Mivel a vagyoni viszonyok és a jogrendszer, a szokásjog fejlődése összefonódott, így könnyen belátható, hogy a magánjog egyes részterületei (dologi jog, öröklési jog), vagyoni hatásuk – a „tulajdon” jogosultjának azonosíthatósága – miatt viszonylag hamar megkívánták az érintett személyek pontos megjelölését. E folyamat szorosan összefüggött az írásbeliség fejlődésével is. Mivel a „vagyonjog” intézményei elsősorban csak egy meghatározott társadalmi réteg – a későbbi nemesség – körében érvényesülhettek, természetes, hogy itt jelent meg először a kételemű névhasználat. Ennek a megállapításnak *egyik* alátámasztója a nemzetségnevek használata, még akkor is, ha e névtípus viszonylag rövid ideig állt fent, s néhány (név)történészünk szerint nem képezte a későbbi családnevek alapját. E több elemből álló névtípusra elsősorban az írásbeliség támaszkodott. Az oklevelek mintaszerű, tehát nem teljes körű vizsgálata is azt jelezte, hogy a vagyoni jogi kérdésekben kiállított korabeli oklevelek nagy számban igénybe vették a nemzetségi származásra utalást. Könnyű belátni, hogy a vagyoni közösséghez tartozást is szolgálta a megjelölés használata. Eppen a birtok és a birtokos közötti (jogilag is releváns) kapcsolat volt az, amely a nemesség körében a helynévi eredetű másodlagos nevek megjelenését megalapozta. A birtokosok körében a vagyoni öröklésének, örökítésének fontossága a családhoz tartozás kifejezését is megkívánta, amelynek kézenfekvő eszköze volt, hogy az örökös fiú utód ugyanazzal a névvel legyen azonosítható. Ez az ősiség intézményéből is következett. A birtok és a név közötti kapcsolat tehát megalapozott, evidensnek is tarthatjuk, ugyanakkor azt is láttuk, hogy e kapcsolat egyes esetekben éppen az állandó nevek ellen hatott, hiszen a birtokcserék névcserékkel is járhattak.

⁷³⁰ MELICH János (1943) i. m. 271.

Azonban nemcsak a birtok körüli jogi kérdések befolyásolhatták a névhasználatot, hanem más *rendi jogintézmények* is. Ezeknek a vizsgálata már olyan kutatást feltételezett, amelyre *korábbi példákat nem találtam*, ezért magam eredtem nyomukba. A nevekkal, családnemekkel, azok kialakulásával foglalkozó szakirodalom eddig nélkülözte ezt a megközelítési módot. Ez egyrészt érthető, hiszen a névkutatásban sokkal érdekfeszítőbb a kételemű névadás okainak feltárása, megszilárdulása, mint egy olyan tényező vizsgálata, amely már feltételezi a másodlagos névelem használatát, de még annak meg nem szilárdult formájában, rendszerében. Mivel ezek a jogintézmények a rendi magánjog sajátjai, így adta magát a vizsgálati kör, amely a nemességet jelentette, hiszen birtokképeségük miatt elsősorban náluk beszélhetünk e jogintézmények érvényesülésének dominanciájáról. Mégis az az érdek, hogy a birtokos (nemesi) család vezetéknévében jelezze összetartozását, mind a szűkebb családtagok, mind az osztályos atyafiság tekintetében, olyan erős hatással volt a többség névhasználatára, hogy – bátran állíthatom – jelentősen hozzájárult a családnévhasználat megszilárdulásához. S az is megállapítható, hogy mivel a nemesség a társadalom más rétegei számára mintaadó lett névhasználatában is, így a kételemű névrendszer elterjedésének fontos elősegítő háttéreleme volt a rendi magánjog. Ez a jog szerepét hangsúlyozza a kételemű névrendszer megjelenésében, állandósulásában.

Újdonságot nem a birtok és a név köztudott, és számos régi nemesi birtokos családban „bevált” névkeletkeztető jellemzője jelent, hanem a kisebbség (kevesek) névhasználatában szerepet játszó jogintézmények vizsgálata. A magyar rendi magánjog erős vagyoni jogi szemlélete, valamint a nemesi birtok és birtokosa neve közötti összefüggés olyan jogintézményeket sodort a vizsgálat látókörébe, amelyekkel kapcsolatban nem az az első gondolatunk, hogy „névadó” tulajdonsággal bírnak. Kiindulási pont lévén az, hogy a birtokról vette a legtöbb nemesi család a nevét, a birtokváltozást, illetve a birtok megtartásának érdekét szolgáló rendi magánjogi intézmény vizsgálata felé irányított, amely meg is hozta az eredményt. Ekképp górcső alá vettem a házasság, a természetben kiadott leánynegyed, a fiúsítás és az örökbefogadás intézményeit, amelyek alátámasztották a feltételezést, hogy *a vagyon biztosítása akár egy-egy család nevében is változást eredményezhetett*. Ezek jelentősége nemcsak abban állt, hogy századokkal később is – a nemesség kételemű neveinek állandósulása után – még mindig valamiféle változékonyságot indukáltak e réteg névhasználatában, hanem abban is, hogy a velük összefüggő névváltoztató hatás akár e rendi intézmények felszámolása *után* is jelentkezhetett. Ez a névváltoztató hatás a házasság esetén természetes, de az örökbefogadásnál – amelynek célja lassan már nem a vagyon

örökösének biztosítása volt – már nem annyira egyértelmű, s például a fiúsítás esetében végképp nem várhatnánk, hogy a 19. század végén névváltoztatási indokként jelenjen meg. Míg a rendi időszakban a vagyoni szemléletet tükröző jogintézmények eredményezte névváltozások mint *okozatok* jelentek meg az adott jogintézmény körében, addig a névváltoztatások állami keretek közé szorítása és a névviselés „szokásjogának” és szabályozásának együttélése időszakában *indokká* váltak az egykor vagyoni jellegű jogintézmények a névváltoztatási kérelmekben. A polgári korban a már kialakult névváltoztatási gyakorlat mutatta meg a tovább élő jogintézmények névváltoztató hatását.⁷³¹ Sőt, a névváltoztatás – egészen a 20. század közepéig – rendi struktúrákat őrzött, hiszen maga az 1933-as névváltoztatási rendelet különbséget tett nemesek és nemtelenek névváltoztatása között.⁷³²

De térjünk vissza az eredeti hipotetikus kérdéshez, amely arra irányult, hogy *miként jelent meg az állami szabályozás a névhasználatban*. A vázolt előzmények után már könnyebben építkezhetett a vizsgálat a családi és keresztnévből álló névrendszerre, amelyből kiindulva az vált kérdésessé, hogy mely tényezők generálták az állami beavatkozást a névviselésbe. Kötelező névhasználatról szóló rendelkezés hiányában az *igazgatási gyakorlat* (összeírások, anyakönyvezés stb.) mutatta e kételemű névhasználati rendet, amely megsértéséhez már valamiféle *szankció* fűződött az állam részéről. Ezt láttuk II. József zsidókra vonatkozó, 1787-ben kiadott rendelete kapcsán. Tulajdonképpen *itt kezdődött a névviselés hazai szabályozása*. A rendelet áttekintése megmutatta, hogy ekkorra a családnévhasználat állandósult a társadalomban, és az ettől való eltéréssel szemben fellépett az állam is. A következő évtizedekben is e tárgy körül forgott a szabályozás: az általánostól eltérők névviselését rendezte, amely I. Ferencnek 1815-ben, a görögkeleti vallású személyek neveit szabályozó rendelkezésében öltött testet. I. Ferenc uralkodásához fűződik az is, hogy a nemesek és nem nemesek névváltoztatása kifejezetten *igazgatási útra* terelődött, méghozzá külön utakon. Míg a nemesség névváltoztatásai közvetlenül a legfelsőbb szervek hatáskörébe tartoztak, s a király engedélye a Királyi Könyvek lapjain is megjelent, addig a nem nemesek névváltoztatási kérelmeit az alsóbb (városi és vármegyei) szervek útján a Helytartótanács, illetve a Magyar Udvari Kancellária bírálta

⁷³¹ Orosz Béla 1977-es tanulmányában a dualizmus első évtizedeinek névváltoztatási kérelmeit vizsgálva az indokok között több olyat is megemlít (örökbefogadás, fiúsítás, indigenátus), amely a rendi korban jelenthették egy-egy család névváltozásának alapját. Orosz Béla (1977) i. m. 33.

⁷³² 40.200/1933. BM. r. (17) bekezdés.

el. Ez az – 1814-től a szabályozásban is megjelenő – eljárási rend azonban nem jelentette azt, hogy mindenki így változtatott nevet, illetve mindenki neve ekképp változott volna meg ebben az időszakban.

A 18–19. századi Bihar vármegyei *nemességvizsgálati* iratanyag áttekintése egy sajátos jelenségről adott képet: átmenetet jelentett a spontán névváltozás és az állami szervek által engedélyezett névváltoztatás között. Az esetek mögött az általam megfogalmazott állami „azonosíthatósági” igény húzódott meg. A névviseelő sok esetben éppen a nemességvizsgálatok során kényszerült arra, hogy névváltozásának okát feltárja. Ehhez fontos érdeke fűződött, hiszen bizonyítania kellett származása kontinuitását, ellenkező esetben ugyanis nemessége nem nyert igazolást. Az állam sem véletlenül firtatta a kérdést, hiszen az adóalanyok számának növelése mindig elemi érdeke. A vizsgált esetek megmutatták, hogy akkor, amikor az állami szervek a nemességigazolási eljárás végén a változott névvel állították ki a szükséges dokumentumokat, mintegy legalizálták a bekövetkezett névváltozást.

A *névviseelés mai arcának kialakulása* több mint egy évszázadnyi hosszú folyamat volt. A 18. század a névviseelés terén is a szabályozás kezdetét hozta el, ami a felvilágosult abszolutista államberendezkedésből következett csakúgy, mint bizonyos társadalmi változásokból. Ahogy az előző hipotetikus kérdésre adott válaszból kiderült, az 1814-es, illetve 1815-ös esztendőben I. Ferenc névváltoztatást érintő rendelkezései meghatározó lépést jelentettek a névviseelés mind jogi, mind adminisztratív területté válásában. Ezek a rendelkezések a névváltoztatás állami szabályozásában kezdőpontot is jelentettek egyúttal. Innen, a 19. század elejétől elindult egy olyan folyamat, amely a század végére kiteljesedve megalapozta a ma is érvényes felfogásunkat a névviseelés és a jog kapcsolatáról, amely a 19. századi polgári kor változásaiban formálódott ki. Az anyakönyvezés 1894-ben bekövetkezett „államosítása” – azaz állami kézbe vétele – már olyan állapotában érte a magyarországi névviseelést, amely magán hordozta egy szabályozott terület csaknem minden jellemzőjét. A születéskor kapott nevet anyakönyvezték, a névváltoztatások az állami szervek hatáskörébe tartoztak, azonban a törvényi szintű rendezés hiányzott. Az 1894-es anyakönyvi törvény 44. §-a, amely névviseelési kötelezettséget írt elő, jól jelezte, hogy a névviseelés elkezdett „jogiasodni”, azaz elindult afelé, hogy a jog elkülönült szabályozási területévé váljon. Az A. T. előtt csak az osztrák magánjog alapját jelentő, s Magyarországon 1853. május 1-jével hatályba léptetett OPTK-ban voltak névviseelést érintő szabályok (házassági név, özvegy, illetve gyermek neve). A névviseelés jogterületté válásának útját tükrözi a személyiségi jogok magyarországi térhódítása is. A személyiségi jogok a jogtudósok látókörébe kerülve tu-

dományos keretet adtak a névviselésnek is, aminek köszönhetően már beszélhetünk névjogról.

A kérdésre, hogy *milyen jellegű a névviselés jogi szabályozása*, egyszerű válasz adható: összetett. A név nemcsak számos tudományterület vizsgálódásának tárgya lehet, hanem a jog világán belül is több terület tudhat magáénak a név viselésével kapcsolatos szabályokat. A személyiségi jogok kifejlődésével már megkérdőjelezhetetlenné vált a tétel, hogy névhez mindenkinek van joga. Ekkor, a 19. század utolsó szakaszában az állam már törvényi szinten meg is határozta, hogy milyen legyen ez a név, s viselését kötelezettségként definiálta. Ekképp elválaszthatóvá vált a névjog és a névviselési jog egymástól. A névjog a névviselés magánjogi vetületeként határozható meg, a névviselési jog pedig eljárási, adminisztratív jogi megközelítésként. Ez a különbségtétel azonban a szakirodalomban is csak elméletileg létezik, hiszen a névjog és a névviselési jog legtöbbször szinonimaként fordul elő. E kettős jogi jellemző a szabályozásra is rányomja bélyegét, ezért számos jogterület rendelkezik a név viselésének egyes vonatkozásairól.

A névviselés jogi jellege címmel külön fejezetet szentelek e jogi jelleg bemutatásának. Azt is mondhatnánk, hogy ez a névviselési jog *Általános része*. A névviselés esetében is élhetünk a „keresztülfekvő” jelzővel, hiszen szabályozása mind magánjogi, mind közjogi területen megjelenik. Az, hogy a magánjogon belül a névjog a személyiségi jogok körében tűnik fel, s e körben fejlődik tovább, nem kérdéses. Ugyanígy a családi jogi és kereskedelmi jogi kapcsolat is következik a névviselés tudományosan értékelhető sajátosságaiból. A közigazgatási (adminisztratív) és a büntetőjogi jelleg a közjogi területeken is elhelyezi a névviselés szabályrendszerét. Mindezt a fejezet részletesen taglalja, de a hangsúlyt „csak” a legmarkánsabbnak ítélt területekre helyezve.

A névviselés egyes jogi területei című fejezet a hipotézis több kérdésére is választ hordoz magában. Egyrészt a névviselés jogi jellege bontakozik tovább azáltal, hogy egyes részterületeinek fejlődését vizsgálom, másrészt a *negyedik* hipotetikus kérdésre is itt találjuk meg a válaszokat. E szakaszt a névviselési jog *Különös részeként* is meghatározhatjuk. A névviselés jogi szabályozásának *belső vizsgálata* – amely tehát a *negyedik* fejezet célkitűzése – a névhez kapcsolódó és a jog által is értékelt „eseményeket” mutatja be. Ilyen a születéskori névadás, a házasság megkötésekor adódó névválasztás, továbbá a névváltozás, illetve névváltoztatás szabályösszességének elemzése. A kérdéskör tárgyalása azonban nem csupán a vonatkozó rendelkezések ismertetésében merül ki, hanem – a történeti elemzés előző fejezetben elhagyott fonalát felvéve – a szabályozás változása, fejlődése is terítékre kerül.

A kutatáshoz a házassági névválasztási lehetőségek bővülése adta az apropót. Az egyes házassági névformák megjelenése a háttérben zajló társadalmi változások lakmuszpapírként értelmezhető. Ebben megmutatkozik a férfiak és nők házasságbeli helyzetének átértékelődése, amelyet a jogalkotó is leképez a rendelkezések módosításával. Az egyféle – a korábbi időszakokban általánossá vált – házassági névforma („-né”) mellett az újabbak a női egyenjogúság deklarálásaként jelentek meg (1952, 1974). Majd a férfiakat is „egyenjogúsította” a jogalkotó, és megengedte számukra, hogy ők is választhassanak házassági nevet (2002). A háttér megvilágítására is kísérletet tettem. Ehhez a szociológia ismert eszközét, a kérdőívezést használva a házassági névválasztás indokait kívántam feltárni. Ez a saját felmérés számos érdekes motivációs tényezőre hívta fel a figyelmet, valamint – a szűk földrajzi adatfelvételi terület ellenére – visszaigazolta egyúttal az országos tendenciát is: a mai házasuló nők körében a „Kovácsné Széplaki Éva” forma a legnépszerűbb, és a férfiak jellemzően még nem élnek a választási lehetőséggel, megtartják saját, születési nevüket a házasságban. Ez utóbbi tény azt fejezi ki, hogy a jogalkotó idő előtt szabályozta a kérdést, hiszen *tömeges* igény még nem fogalmazódott meg férfiak házassági névválasztását illetően.

Ugyancsak a társadalom tagjainak változó gondolkodásmódját jelzik azok a tervezetek, amelyek a bejegyzett élettársi kapcsolatot érintették. Az élettársi név bevezetésének igénye – a társadalom egyes rétegeinek kezdeményezésére – megjelent a jogalkotó előtt, azonban az élettársi név mint kategória végül nem jelent meg a szabályozásban. Ennek ellenére ez a névviselési javaslat is valamiféle változást jelzett. Ehhez hasonlóan az utónévadás divathullámai is sajátos értékváltozásokat mutatnak meg korunkból, s felvetik a kérdést, hogy a jogalkotónak lehetnek-e, és ha igen, milyen eszközei a névízlés alakítására.

Míg a házassági névviselés és az utónévadás alakulása a mai társadalmi folyamatokra világít rá, addig a névváltoztatás szabályozástörténete egy érdekes kor sajátos politikai felfogását tükrözi vissza. A 19. század elején igazgatási üggyé váló névváltoztatás, szinte eggyé válva a névma-gyarosítással, igazi társadalmi mozgalommá nőtte ki magát. A névma-gyarosítások mögötti társadalmi jelenség elemzése azonban e szabályo-zástörténeti munka kereteit feszegetné, így „pusztán” a névváltoztatásra vonatkozó rendelkezések fejlődése volt a vizsgálat tárgya. Az említett társadalmi folyamatok sajátosan hatottak az állampolgárok névviselési „szokásaira”: ezeket ismerte fel és értékelte a jogalkotó a jogi szabályo-zásban. Mindez választ adott arra, hogy miként változtattak a névviselé-si *tendenciák* a névviselési *szabályokon*.

2. Az új irányok

A tudományos kutatás sajátossága, hogy mindig újabb és újabb kérdéseket vet fel. Ezekre a kérdésekre a kutató gyakran már meglévő szakmunkákban választ talál, egy részükre maga találja meg, egy részük megoldását pedig másokra bízza. E téma kapcsán is hasonló helyzet adódott, így a feldolgozás során elkerülhetetlenül két alapk munkára kellett támaszkodnom. Az egyik Személyi Kálmán 1915-ben megjelent *A névjog* című munkája, amely a személyiségi jogok körében tárgyalja a témát. A másik, Karády Viktor és Kozma István *Név és nemzet* című, 2002-ben napvilágot látott műve, amely elsősorban – társadalomtörténeti megvilágításban – a tömeges méreteket öltött névváltoztatás 19–20. századi jelenségét tárja fel. Mindkét munka meghatározó alapot teremtett a kutatásnak, illetve kijelölték a magukhoz képest eltérő irányt. S ez az eltérő irány az, ami itt most igazán szót érdemel.

A név és a névviselés jogi aspektusai felé fordulás úttörője Személyi Kálmán volt, aki elsőként vizsgálta részleteiben is a névviselés jogi vonatkozásait, persze az akkor még mindig új jogtudományi területnek számító személyiségi jogok körében. Az ő munkájához képest adja magát az egyik legfontosabb többlet lehetőség: az 1915 óta eltelt csaknem egy évszázad változásainak bemutatása. Az eltelt időben sok változáson esett át a névjog. Szabályozásában differenciáltabb lett, anyagi jogi területében szélesebbé vált. Ebben a bő évszázadban sajátos – de érthető – módon a névviselési szabályok összefonódtak a közigazgatási jog egy különösrészi területével, az anyakönyvi igazgatással. Az 1895-ben hatályba lépett anyakönyvi törvény jelentette a nyitányt, amely rögzítette a névviselési kötelezettséget. Innentől kezdve egyre-másra érintették a területet a jogalkotás hullámai, ám sajnos nem egy tudatos kodifikáció valósult meg. A névviselés egyetlen törvényi szintű anyagi jogi szabályozásán kívül csak *alaki* rendelkezésekkel találkoztunk egészen a 20. század közepéig. Ezek az alaki szabályok zömmel alacsony jogforrási szinten jelentek meg, ami az érintettek és a jogalkalmazók dolgát jelentősen nehezítette. Ez a névváltoztatás területén éreztette kifejezetten hatását, annál is inkább, mivel azt a kormányzat politikai eszközként használta fel asszimilációs céljai elérése érdekében. Igaz, hogy 1933-ban a belügyminiszter egységes szabályozásra törekedve rendeletet bocsátott ki a tárgykörben, de ez sem jelentett teljes eredményt.

A második világháború után bekövetkezett politikai változások a jog minden területén éreztették hatásukat, így ettől a névviselés joga sem mentesülhetett. Bár egységes törvény nem született, de politikai tartalmát elvesztette a szabályozás. Fontos előrelépést jelentett, hogy egyre

több *anyagi jogi* rendelkezés született (házassági névviselés, és a gyermek neve a Csjt.-ben, névviseléshez való jog a Ptk.-ban). E korszak jellemzője az is, hogy az anyakönyvi szabályozás változásai a névviselési szabályokat párhuzamosan alakították, sőt inntől kezdve a két terület egyre inkább – jogtechnikai szempontból is – eggyé vált. Ellenben a rendelkezések továbbra is a jogforrási rendszer palettájának szinte valamennyi színében pompáztak, s a fejlődést csak a hierarchiában minél magasabbra emelésben fedezhettük fel. Igaz, 1982-ben az anyakönyvezési szabályokkal együtt a névviselés is törvényerejű rendeleti formát öltött, de a valódi kodifikáció felé vezető első lépésre az ezredfordulót követő évekig kellett várni. Ezt a folyamatot az Alkotmánybíróság ún. *névhatározata* indította el.⁷³³ A döntés munkára kényszerítette a jogalkotót, aki ennek immár *egy* jogszabályban – de még mindig az 1982-es törvényerejű rendeletet módosítva – tett eleget 2002-ben. A legutóbbi változás pedig csak egy vonatkozásban múlta felül a 2004-ben hatályba lépett rendelkezéseket: elrendelte az elektronikus anyakönyvezés bevezetését. Olyan törvény született 2010-ben, amely ezúttal korszakaink választóvonalának tekinthető. Az új anyakönyvi törvény 2014. január 1-jei hatálybalépése betetőzi a 2002-ben elkezdődött törvényi szintű, egységes szabályozás megteremtését a névviselésben.

A munka azonban nem pusztán a Személyi Kálmán műve óta eltelt időszak tárgyalásával igyekszik többet nyújtani, hanem más megvilágításba helyezi a névviselés jogi relevanciáit is. *Más tudományterületekkel összhangba kívánja hozni azokat, felismerve azt, hogy a névviselés a „mindennapisága” miatt számos tudományterület tárgyává válhat.* A kutatás során felhasználtam a jogtudományon kívüli tudományos eredményeket, ezzel tudatosítva azt, hogy a névviselés *társadalmi*, társadalomtudományi jelenség.

A Karády–Kozma szerzőpáros művének alapossága és tudományos értéke elvitathatatlan. Ez az alaposság akár a szabályozástörténeti elemeken is megfigyelhető, még akkor is, ha a szerzők nem ilyen megközelítésben dolgozták fel az 1881-től tömegessé váló névváltoztatási eseteket. A *Név és nemzet* eredményei feleslegessé tették a névváltoztatások társadalom- és politikatörténeti háttérének elsődleges források alapján való feldolgozását, viszont az általam vállalt szabályozástörténeti áttekintés a *névviselés egészének* vizsgálatát feltételezte, így nemcsak a névváltoztatásokkal, hanem a gyermekek és a házastársak neveivel is foglalkoznom kellett, s ki kellett térnem a névjog más területeire. Ezenkívül a Karády–

⁷³³ Később is az Alkotmánybíróság elé kerültek névviseléssel kapcsolatos kérdések. Lásd 1231/E/2007.; 1161/B/2008.; 988/B/2009. AB határozat.

Kozma irányhoz képest az is eltérést jelentett, hogy *időben tágabb keretek* között mozgott a kutatás. A szabályozás kezdeteinek feltárása elvezetett a *nemességigazolások névviselésbeli aspektusaihoz*, amelyről eddig a vonatkozó szakirodalom nem szólt. A második világháborút követő évtizedekben elhanyagolták a nemességkutatást, s csak a legutóbbi években éli reneszánszát a téma. A tágabb időbeliség nemcsak a múlt felé mutatott új irányokat, hanem a jelen felé is elkalauzolt, hiszen a hatályos és a közeljövőben hatályba lépő rendelkezések, és azok tervezeteinek feldolgozása is az elemzés tárgyává vált.

Összességében megállapítható, hogy vázolt új irányok, a kutatás adta eredmények nemcsak a jogtörténeti, szabályozástörténeti aspektust tárgítják, hanem a névvel foglalkozó valamennyi tudományterület számára értékelhető eredményekkel szolgálhatnak.

Kézirat lezárva: 2013. március 18.

MELLÉKLETEK

1. melléklet

A nemzetségnevek vizsgálatához figyelembe vett oklevelek jegyzéke a jelzetszám és a kiadás évszámának feltüntetésével. Forrás: Magyarország Középkori Digitális Okmánytára 1.0 – Hazai Okmánytár, Budapest, Arcanum Adatbázis Kft., 2005.

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DF 282699	1183
DL 26	1191
DL 91101	1216
DL 41022	1221
DF 200623	1222
DF 260669	1228
HO. VII. 11.	1228
DL 99837	1228
DL 158	1230
DF 200705	1232
DL 4475	1232
DF 200902	1233
DL 85210	1234
DL 42677	1234
DL 91106	1236
DF 264721	1236
DF 282191	1236
DL 61136	1237
DL 61137	1237
DL 34293	1239
DF 279067	1240

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DL 86504	1240
HO. VIII. 29.	1244
DL 40019	1246
DL 47715	1247
DL 61143	1248
DL 64007	1249
HO. V. 17.	1252
DL 367	1252
DL 40033	1254
DL 56819	1254
DF 251662	1256
DL 56724	1256
DL 58395	1256
DL 104891	1256
DL 72008	1257
DL 61147	1258
DL 61775	1259
DL 48999	1260
DF 262564	1266
DL 71400	1266
DF 265852	1268

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DL 41864	1268
HO. VIII. 89.	1268
DL 108027	1269
DF 200669	1269
DL 42195	1269
DL 48352	1270
DF 251667	1270
DF 282688	1271
DL 74669	1272
DL 62395	1272
DL 99900	1273
DL 71682	1274
DF 253111	1274
DL 40127	1275
DL 97880	1275
DL 91126	1275
DF 282694	1276
DF 200688	1276
DL 95601	1278
DL 56738	1278
HO. IV. 38.	1279
DF 209115	1279
DF 259724	1279
DF 259489	1279
DL 40588	1279
HO. VIII. 159.	1279
DL 85216	1280
DF 260596	1280
DL 50148	1280
DF 278280	1280
DF 248871	1281
DL 49005	1281
DL 10749	1281
HO. VIII. 170.	1281
DL 1123	1282

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DL 50148	1282
DL 97714	1282
DL 40168	1283
DL 91235	1283
DF 279070	1284
DF 279069	1284
DF 201106	1284
DL 1180	1284
DL 85253	1284
DL 44271	1284
DL 40178	1285
DL 70350	1285
DF 251669	1286
DL 66625	1286
DL 1210	1287
DL 40187	1288
DL 70359	1288
DL 57010	1289
DF 273575	1290
DF 259807	1290
DL 42345	1290
DL 31056	1290
DL 61157	1291
DF 278284	1291
DF 259494	1291
DF 259492	1291
HO. VIII. 245.	1291
HO. II. 17.	1292
HO. III. 32.	1292
DL 60957	1292
DF 251671	1292
DL 50638	1292
DL 60957	1292
DF 278284	1293
DL 91317	1294

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DF 262334	1294
DL 50138	1295
DL 1430	1295
DL 86882	1296
DL 61159	1296
DL 41864	1296
DL 30588	1296
DF 200749	1296
DL 61160	1297
HO. VIII. 306.	1297
DL 91132	1298
DL 1516	1298
DL 104897	1298
DF 233331	1299
DL 40259	1299
DL 91143	1299
DF 262334	1299
DL 102890	1300
DL 99891	1300
DL 3652	1300
DL 99046	1300
DF 259788	1302
HO. IV. 76.	1303
DL 40292	1304
DL 61164	1305
HO. IV. 82.	1305
HO. IV. 85.	1306
DF 282695	1307
HO. IV. 86.	1307
HO. IV. 92.	1309
DF 274001	1313
DL 61167	1315
DL 64010	1317
DF 200802	1320
DL 66621	1323

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
HO. III. 59.	1323
DF 279079	1323
DL 67922	1326
DL 48514	1327
DL 61175	1327
DL 40518	1328
HO. IV. 104.	1328
DL 40551	1329
DL 40578	1330
DL 40651	1333
DF 282697	1337
DF 200863	1338
DF 229849	1338
DL 40804	1339
DL 40818	1339
DL 61184	1342
HO. III. 119.	1342
DL 40903	1343
HO. III. 121.	1343
DF 200902	1345
DF 207189	1347
HO. I. 134.	1348
DF 260323	1348
DL 48684	1355
DF 209172	1358
DL 41443	1360
DF 278138	1361
DL 61212	1361
DF 207276	1361
DF 282699	1363
DL 58027	1378
HO. IV. 257.	1449
DF 278148	1455
DF 259824	1258-1259
DL 48508	1260-1270

<i>Jelzet</i>	<i>Évszám</i>
DF 209116	1272-1290
DL 61148	é. n.
DF 230031	é. n.
DF 259807	é. n.
DL 67218	é. n.

2. melléklet

Névváltozást is eredményező fiúsítások jegyzéke. Források:

NI. = NAGY Iván: Magyarország családai, címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.

KB. = KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.

Család	Forrás (kötet-számmal)	Fiúsítás ideje, érintett személy	Névváltozás jellege
Alapy (Nagykemléki)	NI. 1.	1514(?) Alapy Benedek	A család Benedek nevű tagja Battyány Alapyként írja magát feltehetőleg a Battyány családban fiúsított anyja után.
Apor család. (Al-Torjai gróf + báró és nemes).	NI. 1.	n. a. (ha történt fiúsítás Ilona esetében valószínűleg a 15. sz. elején, akkor a név is tovább öröklődött.)	Egyes kutatók szerint „Ilona fiúsított volt, és második férjétől származott gyermekei alapíták meg újra a családot.”
Bánffy család. (Losonczi gróf és báró.)	NI. 1; KB. 1.	1468 előtt	„II. Istvánban a férfiág kihalt; de egy leánya maradt, ki fiúsítván, egy Losonczy vevé el, ki a losonczi Bánffy nevet vevé föl, és a Bánfi család nevét jószágait is örökölte.”
Csúzy család. (Csúzi és pusztasz.-mihályi).	NI. 3. (1. még: DL 44648, Magyarország Digitális Okmánytára)	1529 előtt, Csúzi Menyhért lányai: Zsófia, Anna, Fruzsina	„A családfa ötöd iken Péternek Menyhért és János fiainál két ágra kezdett a család válni, azonban János ágának folytatása megszakad, Menyhértnak csak leányai maradnak; e leányok egyike Anna férjhez menvén Sz.-Mihályi Tamáshoz, utódai a Csúzy nevet pusztá Sz.-Mihályi előnévvel egyesíték.”

<i>Család</i>	<i>Forrás (kötet-számmal)</i>	<i>Fiúsítás ideje, érintett személy</i>	<i>Névváltozás jellege</i>
Doby család.	NI. 3.	1367, Doby Erzsébet	„Doby Erzsébet 1367-ben Monoky Mihály neje lévén, ettől nemzett fia Monoky Péter a Doby nevet vette fel, és öröklé a Doby család szép birtokait.”
Hathalmy család. (Hathalmi †)	NI. 5.	n. a.	„Nem találjuk a családfán Hathalmy Orsolyát, kit a német eredetű báró Thanhauser Honorius vett nőül, ki 1593-ban lett Szécsény vár kapitánya, s a Hathalmyak által fiusztatván, Hathalmy nevezetet vett fel, s 1594-ben egyik csatában sebet kapott.”
Kemény család.	NI. 6.	15. sz.	„Régi család, mely a XV. században élt, és több fiúsítás után is kihalván, utódai a Pándy és Peres családok lőnek.”
Kolosváry család. (Máskép Saltzer).	NI. 6.	1542 körül, Kolosváry Margit	„Kolosváry Lőrincznek egyenes férfi ivadéka kihalt a harmadik ízén, és csak nőágon unokájában Margitban állott fen. Ezen Margit hornspicki és szvetlovi Szvetlovsky Pál-Stielfriedhez menvén férjhez, mintegy fiúsítva Saltzer név alatt folytattatott tovább a családi leszármazás, miután Schellendorf-Szvetlovsky gyermekei nem az atya, hanem anyjuk neve után Saltzer néven neveztettek; és e néven még azután négy ízén át élt a család.”
Kürthy család. (Fáj-kürthi és kolthai.)	NI. 3.	1392, Kürthy Borbála	Kürthy Borbála (Nyéky Miklós felesége) fiai a Kürthy nevet viselték tovább.
Melczer család. (Kellemesi.)	NI. 7.	I. Lipót alatt	A kellemesi előnév a fiúsítás folytán nyert birtok után keletkezett.

Család	Forrás (kötet-számmal)	Fiúsítás ideje, érintett személy	Névváltozás jellege
Melléthey család. (Melléthei.)	NI. 8.	14. sz.	„Az ős Melléthey család többi ágazataira adatokat szolgáltat egy 1381-ben Zéchy Miklós országbíró előtt kelt osztály levél, mely szerint Melléthei Simon örökösei: Antal fia Miklós-nak, Pál fiának, említett Simon fiának, úgyszintén a Miklós felesége s a fia Abachnak nevezett Melléthei Jakab, Desewnek, Melléthei László leányától (ki úgy látszik már az előtt fiúsítva lehetett, mert utódai későbbi időben is a Melléthey néven említetnek) a melléthei jóságban megosztotznak, ugyan akkor a Benedek fiai által bírt melléthei jósággrészt érintetlen hagyván.”
Radvánszky család (I. Keczér családnál)	NI. 6.	n. a.	Keczér Sándor vagy Sanrin „fiainak egyike Péter utódai-ban miskei Drági nevet viselt; és emez ágon János Radványról neveztetvén, leánya fiúsítása által a Radvánszky család gazdagítását eszközlé.”
Szilvássy család. (Kecset-Szilvási, és cseszeliczki)	NI. 10.	1498, Szilvássy Ilona	A család Ambrus nevű tagjának két fia „Gál és András magnélkül halván el, egyetlen leánya Ilona Cseszeliczky Mátyáshoz ment férjhez, és a kihalt ág ősi birtokát Kolosban Mező-Szilvásnak felét férjével együtt 1498-ban II. Ulászló királytól fölkerlte, és adományilag meg is nyerte. Azonban ez csak is a családnév megalapítására szolgált, mert magát a jóságot még ugyan azon évben farnasi Veres Benedek özvegyével Somkereki Erdélyi Ilonával elcserélték...”

<i>Család</i>	<i>Forrás (kötet-számmal)</i>	<i>Fiúsítás ideje, érintett személy</i>	<i>Névváltozás jellege</i>
Szögyény-Marich (magyar-szögyéni és szolgálgyházi), gróf.	KB. 10.	1841	„A Sz. családból Lászlónak (1806–1893.) felesége szolgálgyházi Marich Mária, családjának utolsó ivadéka lévén, 1841. jan. 1. a fiágot illető javaiban is fiúsított, minek folytán férje 1854. jul. 31., majd újól 1862. jan. 22. engedélyt nyert a Sz.-M. kettős név viselésére.”
Török család. (Enyinyi †)	NI. 11.	1577	„...II. Bálintnak is lett volna még egy Anna nevű leánya, szerinte is csak állítólag Balássi Jánosné, a kitől egy fia született Gáspár, ki miután 1577-ben anyja fiúsított, a Török nevet vette fel, és katonáskodott és székely földön telepedett volna fel...”
Trattner család. (Petró-zai)	NI. 11.	1837 előtt, Trattner Mária	Trattner Mária, „ki meghalt 1837. júl. 12-én kora 37. évében, ez neje volt patyi Károlyi István ügyvédnek, ki mintegy fiúsított neje után a Trattner-Károlyi nevet visel...”
Zsujtay család	NI. 12.	1590-ben új adományként Zsujtai Anna, fia, Gellej János	NI. adoptio-t ír, ami a fiúvá fogadás, ugyanakkor zárójelben fiúsítást ír. A családnév szempontjából mindkettő járhat a családi név továbbvitelével: „Látszik e családfáról is, hogy a Zsujtai család 1590-ben már kifogyott, és csak adoptio (fiúsítás) útján vette föl e nevet Gellej János, majd utóbb ennek ágán Szűcs Péter vette föl a Zsujtai nevet, és tartá fel azt.”

3. a férj családi neve és a feleség utóneve (KOVÁCS ÉVA)
- | | | Milyen irányban
befolyásolja döntésében?
negatív - pozitív |
|--|-------------------|--|
| 1. manapság divatos | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 2. Nyugat-európai jellegű | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 3. tetszik a férjem vezetéckneve | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 4. előbeszédben gyakori | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 5. a hagyományos forma rövidítése | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 6. kifejezi a családi összetartozást | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 7. a családtagokkal egyenértékű pozíciót jelöl | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 8. nem nyíltan mutatja a családi állapotot | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 9. <i>egyéb:</i> | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
4. a férj családi neve „-né” toldattal és a feleség születési családi és utóneve (KOVÁCSNÉ SZÉPLAKI ÉVA)
- | | | Milyen irányban
befolyásolja döntésében?
negatív - pozitív |
|---|-------------------|--|
| 1. ez a legnépszerűbb forma | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 2. tetszik a férjem vezetéckneve | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 3. hagyományos („-né” toldatos) elemet tartalmaz | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 4. kifejezi, hogy a nő férjezett,
de a leánykori nevét is megmutatja | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 5. megmutatja a nő keresztnévét | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 6. gyakori névforma | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 7. mindkét házastárs nevét tartalmazza | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 8. <i>egyéb:</i> | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
5. a férj családi és utóneve „-né” toldattal és a feleség születési családi és utóneve (KOVÁCS ISTVÁNNÉ SZÉPLAKI ÉVA)
- | | | Milyen irányban
befolyásolja döntésében?
negatív - pozitív |
|---|-------------------|--|
| 1. hagyományos forma | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 2. kifejezi, hogy a nő férjezett, ugyanakkor
a leánykori nevet is megmutatja | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 3. megmutatja a nő keresztnévét | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 4. kifejezi, hogy a nő a férfihez tartozik | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 5. kifejezi a nő családon belüli önállóságát | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 6. mindkét házastárs nevét tartalmazza | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 7. <i>egyéb:</i> | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
6. a férj és a feleség családi neve kötőjellel összefűzve és az utónév (KOVÁCS-SZÉPLAKI ÉVA / SZÉPLAKI-KOVÁCS ÉVA)
- | | | Milyen irányban
befolyásolja döntésében?
negatív - pozitív |
|---|-------------------|--|
| 1. újszerű | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 2. divatos | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 3. közismert emberek is viselik | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 4. a házastársak egyenrangúságát fejezi ki | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 5. nem lehet tudni, ki a férj és ki a feleség | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 6. nem egyértelműen utal a családi állapotra | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 7. idegen | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 8. bonyolult, hosszú | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |
| 9. <i>egyéb:</i> | 1 - 2 - 3 - 4 - 5 | ┐ ┌ |

Férfiak házassági nevei

7. a férj és a feleség családi neve kötőjellel összefűzve és az utónév (KOVÁCS-SZÉPLAKI ISTVÁN / SZÉPLAKI-KOVÁCS ISTVÁN)		Milyen irányban befolyásolja döntésében? negatív - pozitív	
1. újszerű (nem hagyományos)	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
2. divatos	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
3. ismert emberek is viselik	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
4. a házastársak egyenrangúságát fejezi ki	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
5. a férj megtisztelt a feleségét nevének felvételével	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
6. nem lehet tudni, ki a férj és ki a feleség	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
7. nem egyértelműen utal a családi állapotra	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
8. idegen	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
9. bonyolult, hosszú	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
10. egyéb:.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐

8. a feleség családi neve és a férj utónéve (SZÉPLAKI ISTVÁN)		Milyen irányban befolyásolja döntésében? negatív - pozitív	
1. újszerű (nem hagyományos)	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
2. divatos	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
3. ismert emberek is viselik	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
4. a férj megtisztelt a feleségét nevének felvételével	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
5. nem egyértelműen utal a családi állapotra	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
6. eltűnik a férj neve	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
7. idegen, szokatlan	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
8. célszerű, ha a feleségnek különleges neve van	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐
9. egyéb:.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5	☐	☐

3. A felsorolt házassági névformák közül Ön melyiket választotta, illetve választaná? A megfelelő névforma sorszámával (vagy a példa feltüntetésével) jelezze!

.....

4. Ha Ön férfi válaszadó és saját (születéskori) nevét viseli a házasságban, kérem a fenti példák sorszámának leírásával jelezze, hogy felesége melyik névformát viseli a házasságban!

.....

5. Mely indokok játszottak szerepet a választott névforma melletti döntésében? Az adott példánál felsorolt indokok sorszámával, vagy szövegesen jelezze! (Többet is megjelölhet.)

.....

.....

6. A házassági nevének megválasztása során befolyásolta-e Önt valaki? Kérem a megfelelő választ húzza alá!

- önálló döntés volt
- ismerőseim, barátaim javasoltak
- házastársam döntése volt
- közösen megegyeztünk
- családomban javasolták
- házastársam családjában javasolták
- egyéb:.....

7. Választana-e másik házassági névformát, ha most kötne házasságot? Kérem a megfelelő választ jelölje be, és válassza ki indokait! (Többet is megjelölhet.)

IGEN, mert:

1. nem vált be
2. már nem tetszik
3. korábban kevés lehetőség volt
4. tetszenek az új formák
5. a saját nevemet használnám szívesen
6. egyéb:.....

Mely másik házassági névformát választaná?

NEM, mert:

1. elégedett vagyok, bevált
2. „megszoktam, szeretem”
3. így hagyományos
4. így ismernek
5. egyéb:.....

8. Házasságkötés előtt tisztában volt-e azzal, hogy milyen névformák közül választhat?

IGEN – NEM

Ha igen, honnan ismerte az egyes névformákat? Kérem a megfelelőt húzza alá!

- jogszabályból
- az anyakönyvvezető tájékoztató
- médiából, sajtóból
- internetről
- barátaitól, ismerőseimtől
- egyéb:.....

9. Szeretné-e ha valamelyik következő nem hivatalos névformát hivatalosan is használná? A megfelelőt húzza alá, és indokolja!

1. férj családi nevének kezdőbetűje és a feleség születéskori neve (K. SZÉPLAKI ÉVA)
 - szeretném, mert:..... • nem szeretném
2. férj családi neve „-né” toldattal és a feleség családi nevének kezdőbetűje és utóneve (KOVÁCSNÉ SZ. ÉVA)
 - szeretném, mert:..... • nem szeretném
3. férj családi neve „-né” toldattal és a feleség utóneve (KOVÁCSNÉ ÉVA)
 - szeretném, mert:..... • nem szeretném

10. Gyermeüknek milyen családi nevet választanának? Miért?

- APA családi neve
 - oka:.....
- ANYA családi neve
 - oka:.....
- KETTŐS családi név (apa és anya kötőjellel összefűzött családi neve)
 - oka:.....

K Ö S Z Ö N Ö M A K Ö Z R E M Ű K Ö D É S É T !

BIBLIOGRÁFIA

- ALMÁSI Antal: A magánjogi törvénykönyv előkészítése. I. Névmegeállapítás és névtagadás (88. §). *Jogállam*, 3. (1904) 4. 221–224.
- APÁTHY István: *Kereskedelmi jog. A magyar Kereskedelmi törvény alapján*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés kiadása, Budapest, 1876.
- ARNDT, Nicole: *Die Geschichte und Entwicklung des familienrechtlichen Namensrechts in Deutschland unter Berücksichtigung des Vornamensrechts*. Herbert Utz Verlag, München, 2003.
- ASCHENBRIER Antal: *A plébániai anyakönyvekről*. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1894.
- B. GERGELY Piroska: Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. *Névtani Értesítő*, 15. (1993) 118–125.
- BAÁN Kálmán: *Ősi magyar személynevek*. Budapest, 1944.
- BABBIE, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest, 2003.
- BABÓ Szilárd: *A hatályos anyakönyvi, házassági és vallásügyi jogszabályok*. Hernádi Árpád Adó-, Illetékügyi és közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest, 1948.
- BALÁS P. Elemér: Személyiségi jog. In Szladits Károly szerk.: *Magyar magánjog. Általános rész, személyi jog*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 635–674.
- BALÁZS Géza – A. JÁSZÓ Anna – KOLTÓI Ádám szerk.: *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest, 2001.
- BÁLINT Sándor: *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei*. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 105. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1963.
- BALOGH Lajos – ÖRDÖG Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. Zalaegerszeg, 1986. október 8-10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989.
- BALOGH Judit: Fattyak a magyar jogtörténetben. *Jogtörténeti Szemle*, (2007) Klnsz. 108–113.
- BALOGH Judit: Fattyak, potyagyerekek, oroszok – a törvénytelen gyermekek a magyar jogtörténetben. In Mezey Barna szerk.: *A szimbólumok üzenete*. ELTE Eötvös Kiadó–Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2011, 11–24.

- BÁRCZI Géza: A magyar személynévek XVI. századi történetéhez. *Magyar Nyelv*, 52. (1956) 2. 144–157.
- BARKÓCZY László – FÜLÖP László: Női keresztnévek férfiaknál. *Névtani Értesítő*, 25. (2003) 178–181.
- BARTA Gábor – FEKETE NAGY Antal: *Parasztháború 1514-ben*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.
- BÁRTH Dániel: A keresztelés anyakönyvezésének elterjedése a magyar katolikus egyház 16–17. századi gyakorlatában. In *Hálók. Egyetemi dolgozatok Szilágyi Miklós 60. születésnapja alkalmából*. ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszék, Budapest, 1999, 97–106.
- BARZÓ Tímea: A magyar családi jog szabályozásának fejlődéstörténete. In Miskolci Bodnár Péter szerk.: *A civilisztika fejlődéstörténete*. Doktori Tankönyvek 2. Miskolc, 2006, 11–46.
- BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2000.
- BENDA Kálmán: A hajdúk eredetének meghatározása a családnevek alapján. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 193–196.
- BENKŐ Lóránd: *A régi magyar személynévaadás*. Különyomat. Néptudományi Intézet, Budapest, 1949.
- BENKŐ Lóránd: A történeti személynévvizsgálat kérdései. *Magyar Nyelv*, 45. (1949) 116–124, 244–256.
- BENKŐ Lóránd: A magyar tulajdonnevek története. In uő szerk.: *A magyar nyelv története*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1967, 374–389.
- BENKŐ Lóránd: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.
- BERRÁR Jolán: Női neveink 1400-ig. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 179–190.
- BERTÉNYI Iván szerk.: *A történelem segédtudományai*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- BÍRÓ Ágnes szerk.: *Új Magyar Utónévkönyv*. BM Kiadó, Budapest, 1997.
- BÓDY Andrea: Az anyakönyvi igazgatás története. *Magyar Közigazgatás*, 45. (1995) 5. 292–300.
- BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Osiris, Budapest, 2003.
- BOTOS János: *100 éves az állami anyakönyvvezetés (1895–1995)*. BM Kiadó, Budapest, 1995.
- BÖLCSKEI Andrea – N. CSÁSZI Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1.* KRE, Budapest, 2008.
- BREXEL, Richard: *Die Entwicklung des Namensgebrauchs zu einem Persönlichkeitsrecht*. Ernst-Reuter-Gesellschaft, Berlin, 1962.

- BÜCHLER Pál: *Manu törvényei*. Benkő Gyula Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1915.
- BÜKY Béla: A fővárosi keresztnévadás tanulmányozásának főbb kérdései. In Miksey Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 157–163.
- CSECSY Andrea – CSECSY György – SZIKORA Veronika: *Polgári jogi alapfogalmak. Személyek joga. Dologi jog*. DE ÁJK, Debrecen, 2009.
- CSECSY György: A magyar védjegyjog kialakulása és fejlődésének főbb állomásai. In *Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Juridica et Politica*, 9. (1994) 5–24.
- CSECSY György: *A szellemi alkotások joga*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2002.
- CSECSY György: A szellemi alkotások jogának fejlődése. In Miskolczi Bodnár Péter szerk.: *A civilisztika fejlődéstörténete*. Doktori Tankönyvek 2. Miskolc, 2006, 91–112.
- DOLENECZ József: *Az anyakönyvek államosítása*. Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1893.
- DORENZ, Brien – STRÖLL, Peter A.: *Namensrecht*. C. Bertelsmann, NAMBOS, 2005, (http://www.nambos.de/download/veroeffentlichungen/DS_Namensrecht.pdf letöltés ideje: 2009. 10. 25.)
- ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- EINERT, Karl: *Erörterungen einzelner Materien des Civilrechts Nr. 2: Über das Recht der Namensführung und Namensänderung*. Dresden/Leipzig, 1846.
- EISERTH István: A név mint tulajdon. *A Jog*, 17. (1898) 9. 65.
- ENGEL Pál: Archontológia-Prozopográfia. In Bertényi Iván szerk.: *A történelem segédtudományai*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 29–40.
- ENGEL Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998.
- EÖRSI Gyula: *A szocialista polgári jog alapp problémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- ERDÉLYI László: *A magyar lovagkor*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2005.
- FABÓ Kinga: A névtan helye a társadalomtudományok között. *Névtani Értesítő*, 2. (1979) 3–6.
- FALLENBÜCHL Zoltán: Név kutatás és családtörténet. *Névtani Értesítő*, 13. (1991) 48–53.
- FARKAS Tamás – KOZMA István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009.
- FARKAS Tamás: A névválasztás szempontjai a magyar családnév-változtatásokban. *Névtani Értesítő*, 21. (1999) 200–204.
- FARKAS Tamás: Nyelvművelés és családnév-változtatás. In Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám szerk.: *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest, 2001, 159–163.

- FARKAS Tamás: A házassági névviselés új szabályaihoz. *Magyar Nyelvjárások*, 41. (2003) 133–142.
- FARKAS Tamás: Szemlélet és terminológia a névkutatásban: a hivatalos magyar családnév-változtatások kérdései. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 332–341.
- FEHÉRTÓI Katalin: Társadalmi-gazdasági tényezők a XIV. századi jobbagyság kételemű neveinek kialakulásában. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 153–157.
- FEHÉRTÓI Katalin: *Árpád-kori kis személynévtár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- FEJÉRPATAKY László szerk.: Magyar nemzeti zsebkönyv. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret.* Arcanum, Budapest, (1888) 2003.
- FEJÉRPATAKY László: Hiteleshely mint névmagyarázó. *Magyar Nyelv*, 14. (1918) 7–8. 167–173.
- FENYVES Katalin: Hirschlből Szarvady és Ábrahám fia, Jenő: a névválasztás mint akkulturációs stratégia. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A család-név-változtatások története időkben, térben, társadalomban.* Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 137–152.
- FERCSIK Erzsébet: A házassági névviselés a XX. század utolsó éveiben. Öt év statisztikáinak tükrében. *Névtani Értesítő*, 24. (2002) 99–107.
- FERCSIK Erzsébet: A nők hivatalos megnevezése a XVII–XVIII. századi boszorkányperek okirataiban, vagyis az ördöghi inczelkedésből büös, bajos eördögös asszonyok neveiről. *Névtani Értesítő*, 25. (2003) 115–122.
- FERCSIK Erzsébet: Az asszonyok megjelölésére szolgáló névformák és a névhasználat a 17–18. században. *Névtani Értesítő*, 27. (2005) 31–39.
- FERCSIK Erzsébet – RAÁTZ Judit: *Keresztnevek enciklopédiája. A leggyakoribb női és férfinevek.* Tinta Kiadó, Budapest, 2009.
- FÉZER Tamás: *A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban.* HVG-ORAC, Budapest, 2011.
- FICKER, Hans G.: *Das Recht des bürgerlichen Namens.* Wolfgang Metzner Verlag, Frankfurt am Main, 1950.
- FINKE Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve.* Politzer Zsigmond és Fia kiadása, Budapest, 1902.
- FODOR László: A kisjeszeni Jeszenszky család Szatmárban (17–19. század). *Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle*, 43. (2008) 1. 29–48.
- FODOR László: Adatok két kisebb mészalkai családról. A Szűcs (másként Kotman), és a Pap (másként Kisvárdai) család. *Turul*, 79. (2006) 1–2. 26–31.
- FÓNAI Mihály – KERÜLŐ Judit – TAKÁCS Péter szerk.: *Bevezetés az alkalmazott kutatómódszertanba.* Pro Education Alapítvány, Nyíregyháza, 2003.
- FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

- FRANK Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1845.
- FÜGEDI Erik: *Az Elefánthyak. A középkori nemes és klánja*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- FÜLÖP László: Női és asszonynevek XVI. századi levelekben. *Névtani Értesítő*, 8. (1983) 53–59.
- FÜLÖP László: Névváltozások és névváltoztatások Kaposvár környékén a 19. században. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 205–214.
- GÁTHY Zsolt: *Anyakönyvezési szabályok kialakulása az esztergomi főegyházmegye területén*. Különlenyomat a Szemináriumi Dolgozatok 1941–1942. évi kötetéből. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-t., Budapest, 1942.
- GERŐ József: *A m. kir. belügyminiszter által igazolt nemesek 1867–1937*. Budapest, 1938.
- GIDE Pál: *A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi és az új jogban*. 2. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1886.
- GLATZ Ferenc szerk.: *Magyarok Krónikája*. Magyar Könyvklub–Officina Nova, Budapest, 2000.
- GÖRÖG Márta: A személyiségi jogok fejlődése az Mtj tükrében. *Jogtudományi Közlemény*, 64. (2009) Klnsz. 5–10.
- GRÁD András: A nevét kérem! A névviselés új szabályairól. *Családi Jog*, 1. (2003) 1. 12–15.
- GRÉTSY László: Utóneveink hangulati változásai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia*. Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 160–164.
- GULYÁS László Szabolcs: Újabb adatok a középkori jobbágyságról. *Névtani Értesítő*, 31. (2009) 47–61.
- GYÖRFFY György: A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig: 1. rész. *Századok*, 92. (1958) 1–4. 12–87.
- HAJDÚ Mihály: A személynevek és az egyéb tulajdonnevek gyűjtése, kutatása (1980–1986). In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 47–61.
- HAJDÚ Mihály: A családnév-változtatások szociológiai hátteréhez. *Névtani Értesítő*, 16. (1994) 5–12.
- HAJDÚ Mihály: Keresztnevéadásunk normája. In Balázs Géza – A. Jászó Anna – Koltói Ádám szerk.: *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvvelünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára*. Tinta Kiadó, Budapest, 2001, 211–214.
- HAJDÚ Mihály: *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- HAJDÚ Mihály: A névváltozások és névváltoztatások rendszere. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társada-*

- lomban. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 29–39.
- HAJDÚ Mihály: *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. Tinta Kiadó, Budapest, 2010.
- HÄNDEL Béla: A tehervállalás középkori jogrendünkben. *Századok*, 78. (1944) 7–9. 372–418.
- HEGEDŰS Andrea: *Az élettársi kapcsolat a polgári jogi kodifikáció tükrében*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010.
- HERCZEGH Mihály: *Családi és öröklési jog*. Budapest, 1885.
- HERGER Csabáné: *A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006.
- HERGER Csabáné: *Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- HOFFMANN István: A név mint történeti forrás. In Bölskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 20–29.
- HOLUB József: A fiúsításról. In *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére, Születésének ötvenedik évfordulóján*. Budapest, 1925, 305–319.
- HOLUB József: Középkori fiúsítások. In *Turul*, 41. (1927) 2. 84–88.
- HOLUB József: *Néhány kérdés a leánynegyed köréből*. MTA, Budapest, 1936.
- HOMOKI-NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*. JATEPress, Szeged, 2001.
- HOMOKI-NAGY Mária: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek*. JATEPress, Szeged, 2004.
- HORVÁTH Katalin: Még egyszer a név szavunk eredetéről. In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 355–359.
- HORVÁTH Katalin: Etimológia-onomasziológia-névelmélet. In Bölskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 557–564.
- HORVÁTH Zita: Az egyelemű, átmeneti szerkezetű és kételemű nevek megjelenése a Bánffy-családok 14. századi okleveleiben. *Névtani Értesítő*, 28. (2006) 7–20.
- JESZENSZKY Lajos: A kisjeszeni és nagyjeszeni Jeszenszky-család viszálya azonos családnév használata miatt. In *Turul*, 50. (1936) 3–4. 77–80.
- JOBBÁGYI Gábor: *Személyi és családi jog*. Szent István Társulat, Budapest, 2000.
- JÓZSI Mihály: *A fiúsításról* címmel tartott előadása a VI. Bolyai konferencián <http://www.bolyai.elte.hu/dyn/bokonf/program/bk06/> (letöltés ideje: 2008. 12. 08.)

- JUHÁSZ Dezső: Múltidézés és családnév-változtatás. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 95–101.
- KÁLLAY István: *A városi önkormányzat hatásköre Magyarországon 1686–1848*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- KALLÓS Lajos: *Alapelvek a magyarhoni polgárjogban*. Beimel József, Pest, 1846.
- KÁLMÁN Béla: XVI. századi jobbágyneveinkhez. *Magyar Nyelvjárások*, 7. (1961) 23–43.
- KÁLMÁN Béla: Vezetékevek és történelem. *Névtani Értesítő*, 1. (1979) 9–13.
- KÁLMÁN Béla: *A nevek világa*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989.
- KAMPIS János: *Az állami anyakönyvvezetés összes szabályainak rendszeres gyűjteménye*. Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1898.
- KARÁCSONY Sándor Zsigmond: Földrajzi és társadalmi indítékok a XVIII. századi személynévadásban. In Mikešy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 164–168.
- KARÁCSONYI János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.
- KARÁDY Viktor – KOZMA István: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzeti erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- KARÁDY Viktor: A névmagyarosítások társadalomtörténeti összefüggései. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 41–55.
- KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: *Személyiség és jog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
- KÁZMÉR Miklós – VÉGH József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- KECSKÉS László: *Polgári jog. A személyek joga*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010.
- KELEMEN László: A leánynegyedről. In *Turul*, 42. (1928) 3–4. 106–116.
- KEMPELEN Béla: *A nemesség. Útmutató az összes nemességi ügyekben. Genealogiai és heraldikai kézikönyv*. Benkő Gyula könyvkereskedése, Budapest, 1907.
- KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.
- KISS László: A névjog mint alkotmányos alapjog. *Jura*, 8. (2002) 2. 45–58.
- KLUPATY Antal: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve*. I. kötet. Atheneum Irod. és Nyomdai R.-Társulat Kiadása, Budapest, 1901.
- KOI Gyula: *Névviselés*. 2001, http://www.lib.uni-corvinus.hu/pdf/koi_gyula1.pdf (letöltés ideje: 2009. 05. 02.)
- KOMÁROMY András: A nemzetségekről. In *Turul*, 5. (1887) 3. 97–105.

- KÓSA László: „Hét szilvafa árnyékában”. *A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- KOVÁCS VERES Tamás Gergely: *Bolyok község a középkori oklevelek tükrében 1301–1526*. Agroinform, 2011.
- KOVÁCS VERES Tamás Gergely: A bolyoki Kovács család nemesi oklevele. *Lakóhelyünk Ózd*, (2011) 18. 74–77.
- KOZMA István: Családnév-változtatás és történelem (1894–1956). *Századok*, 131. (1997) 2. 383–452.
- KOZMA István: A hivatalos családnév-változtatások indokrendszerének vizsgálata. *Névtani Értesítő*, 29. (2007) 87–106.
- KOZMA Judit: Osztrák és magyar zsidók névváltoztatása a hosszú 19. században. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 273–283.
- KÖBLÖS Zoltán: Nemesség igazoló perek. *Genealógiai Füzetek*, (1905) 7–8. 77–79, 87–88, 97–99, 111–112, 118–119.
- KÖRÖS András: A névviselés szabályainak változása. *Ügyvédek Lapja*, 42. (2003) 2. 37–42.
- A kötelező polgári házasság törvényei: A házassági jogról. A gyermekek vallásáról. Az állami anyakönyvekről. *Magyarázatokkal, idézésekkel és betűsoros tárgymutatóval*. Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedés, Budapest, 1895.
- KÖVY Sándor: *A magyar polgári törvény*. Nádaskay András nyomtatása, Sárospatak, 1822.
- KRISTÓ Gyula: Néhány megjegyzés a magyar nemzetségekről. *Századok*, 109. (1975) 5–6. 953–967.
- KRISTÓ Gyula: Gazdaság és társadalom a XIV. században. In Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- KUBINYI András: Családnévadás a középkori Magyarországon. In Stirling János szerk.: *In virtute spiritus. A Szent István Akadémia emlékkönyve Paskai László bíboros tiszteletére*. Szent István Társulat, Budapest, 2003, 96–112.
- KUBINYI András: A középkori Magyar Királyság. A vegyes házi királyok kora (1301–1526). In Romsics Ignác főszerk.: *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.
- KUNSZERY Gyula: A névadás nyelvesztétikai szempontjai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia*. Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 352–355.
- LACZKÓ Krisztina: A mai asszonynévhasználat Budapesten. *Magyar Nyelvőr*, 120. (1996) 2. 161–167.
- LADÁNYI Béla: *Magyar családjog különös tekintettel a törvényhozás legújabb alkotásaira rendeletekre és a joggyakorlatra*. Franklin-Társulat, Budapest, 1896.
- LADÁNYI Béla: Névviselési jog vagy kényszer? (A Tervezet 97. §-ához). *Jogállam*, 4. (1905) 3. 212–215.

- LADÓ János: A Magyar Utónévkönyv problémái. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 355–359.
- LADÓ János: *Magyar utónévkönyv.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- LADÓ János – BÍRÓ Ágnes: *Magyar utónévkönyv.* Vincze Kiadó, Budapest, 1998.
- LÁNCZY Gyula: A név, jogi tekintetben. *Jogtudományi Szemle*, 1. (1869) 11–12. 478–492.
- LÁSZLÓFI Pál: A cégnevképzés elvei és gyakorlata. Különnyomat. *Sectio Juridica et Politica.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1997.
- LENGYEL Zoltán: *Magyar névkönyv.* Dick Manó Bizománya, Budapest, 1917.
- LÉVAI Béla: Szentgyörgyi jobbagynevek az 1400-as évek közepén. *Névtani Értesítő*, 10. (1985) 28–35.
- LONTAI Endre – FALUDI GÁBOR – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- LŐRINCZE Lajos: Szempontok és adatok személyneveink újabbkori történetéhez. Különnyomat a Magyar Nyelvjárások I. kötetéből. Debrecen, 1952.
- LŐRINCZE Lajos: Névtudomány és államigazgatás. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 325–337.
- LUKÁCS Nikolett: Bejegyzett élettársi kapcsolat – az azonos nemű állampolgárok „22-es csapdája”? *Családi Jog*, 10. (2012) 4. 17–23.
- MADARI Edit: A névváltoztatási joggyakorlat. *Beliügyi Szemle*, 28. (1990) 2. 60–66.
- MAITZ Péter: Névmagyarosítás és névideológia a dualizmus kori Magyarországon. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története i időben, térben, társadalomban.* Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 77–93.
- MAKSAY Ferenc: A családnevek kialakulásához. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 169–171.
- MÁRKUS Dezső szerk.: *Corpus Juris Hungarici.* Franklin-Társulat, Budapest, 1896.
- MÁRKUS Dezső szerk.: *Magyar Jogi Lexikon.* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1904.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A házassági köteléki jog története. *Jogtudományi Közlöny*, 63. (2008) 6. 327–330.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Pillantás a dán névjogra. *Debreceni Jogi Műhely*, 4. (2007) 2. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2007/pillantas_a_dan_nevjogra/
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A névváltoztatás modernkori szabályozástörténete Magyarországon. *Collega*, 11. (2007) 2–3. 149–153.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: The history of regulation of changing names in Hungary. *ANALELE Universitatii Din Oradea. Fascicula Drept Anul XV. Oradea*, 2007, 121–130.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A short study on danish Act on names. *ANALELE Universitatii Din Oradea. Fascicula Drept Anul XVI. Oradea*, 2008, 131–140.

- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése Magyarországon. In Görgényi Ilona – Horváth M. Tamás – Szabó Béla – Várnay Ernő szerk.: *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* VIII. Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2010, 181–199.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Az állami névszabályozás előzményei és kezdetei. In P. Szabó Béla – Szemesi Sándor szerk.: *Profectus in litteris* II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián. DE ÁJDI, Debrecen, 2010, 237–244.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Névváltoztató bihari nemes családok a kora újkorban. Jogtörténeti vonatkozások. In Bartha Ákos – Szendrei Ákos – Szálkai Tamás szerk.: *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban* Fiatal kutatók nemzetközi konferenciája I. Debrecen, 2011, 41–52.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Névváltoztató honosítottak. In Homoki-Nagy Mária szerk.: *Szegedi IV. Jogtörténetész Napok: Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról*. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011, 93–100.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: Egyes rendi jogintézmények hatása a nemesi családnévviselésre. *Névtani Értesítő*, 33. (2011) 39–48.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A házassági névválasztás jogszabályi és motivációs háttere Debrecenben. In Bartha Ákos – Szendrei Ákos – Szálkai Tamás szerk.: *Interdiszciplinaritás a régió kutatásban* II. Debrecen, 2012, 89–107.
- MELICH János: Családneveinkről. *Magyar Nyelv*, 29. (1943) 4. 263–280.
- MERADUDD CETHIN: *Names and Naming Practices of Regal and Republican Rome*. 2005, <http://heraldry.sca.org/laurel/names/roman/> (letöltés ideje: 2010. 07. 24.)
- MESZLÉNYI Artur: *Magyar Magánjog*. I. kötet. Jogforrások, személyi és családi jog. Grill, Budapest, 1931.
- MEZEY Barna: A modern polgári jogrendszer kialakulása a 19. századi Magyarországon. In Gergely Jenő szerk.: *A hosszú tizenkilencedik és a rövid huszadik század. Tanulmányok Pölöskei Ferenc köszöntésére*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Legújabbkori Történeti Tanszék, Budapest, 2000, 335–352.
- MEZEY Barna: Jogfejlődésünk tradíciói. In Gergely Jenő – Izsák Lajos szerk.: *A magyar államiság ezer éve*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2001, 187–214.
- MIKESY Sándor: Miért alakultak ki vezetékneveink? *Magyar Nyelvőr*, 83. (1959) 1. 82–87.
- MIKESY Sándor: Névészeti kérdések. In uő szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 172–174.
- MIKESY Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
- MIKESY Sándor: A vezetéknev-változtatások kérdéséhez. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia*. Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 363–368.
- MIKOLASEK Sándor szerk.: *Száz éves a magyar polgári anyakönyvezés*. BM Kiadó, Budapest, 1995.

- MISKOLCZI BODNÁR Péter szerk.: *A civilizisztika fejlődéstörténete*. Doktori Tankönyvek 2. Miskolc, 2006.
- MIZSER Lajos: Keresztneveink néhány problémája. In Békési Imre szerk.: *Név és névkutatás. Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai*. Szeged, 1984. április 13–14. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1985, 155–158.
- MIZSER Lajos: Névváltozás és névváltoztatás. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1.* KRE, Budapest, 2008, 418–422.
- MIZSER Lajos: A nyíregyházi tirpákok névváltoztatásai. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 215–221.
- N. FODOR János: *Északkelet-Magyarország személyneveinek komplex nyelvi elemzése (1401–1526)*. PhD értekezés, kézirat. 2008, http://nfodorj.web.elte.hu/index_elemei/csaladnevek.pdf (letöltés ideje: 2011. 02. 18.)
- N. FODOR János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban A Felső-Tisza-vidék személyneveinek nyelvi elemzése (1401–1526)*. Magyar Névtani Értekezések 2. Budapest, 2010.
- NAGY Gyula: A magyar nemzetségekről. 2. rész. *Századok*, 4. (1870) 10. 688–706.
- NAGY Imre Gábor: A közigazgatási tisztviselők névmagyarosítása Somogy és Baranya megyében (1933–1938). In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*. Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 173–191.
- NAGY Iván: Magyarország családai, címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. In *Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Arcanum, Budapest, 2003.
- NYIRKOS István: A családnévként szereplő női keresztnevekről. *Névtani Értesítő*, 21. (1999) 183–188.
- OROSZ Béla: A hivatalos családnév-változtatásokat megalapozó tényezők a XIX. század második felében. *Magyar Nyelvőr*, 101. (1977) 1. 31–40.
- OROSZ Béla: A névváltoztatásokról. In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 253–255.
- ÖRDÖG Ferenc: A 18. századi népességösszeírások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek mint a névszociológia forrásai. *Névtani Értesítő*, 27. (2005) 23–30.
- PAIS DEZSŐ: Régi személyneveink jelentéstana. *Magyar Nyelv*, 17. (1921) 158–163.
- PANDULA Attila: Genealógia. In Bertényi Iván szerk.: *A történelem segédtudományai*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 11–28.
- PAPP Dániel: *Tájékoztató az új házassági jog körül. Az állami házassági jognak, az állami anyakönyvezésnek és a gyermekek vallásáról szóló törvénynek életbelépése alkalmából*. A Pesti Napló kiadása, Budapest, 1895.

- PAPP Lajos: Sajátos névváltoztatások a 16. században. *Névtani Értesítő*, 15. (1993) 259–262.
- PAPP László: A találmány fogalmának értelmezési kerete a XX. század első harmadában. In P. Szabó Béla – Szemesi Sándor szerk.: *Profectus in litteris II. Előadások a 7. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*. DE ÁJDI, Debrecen, 2010, 261–268.
- PETRIK Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*. HVG-ORAC, Budapest, 2001.
- POSGAY Ildikó: Névválasztási tendenciák a mai magyar utónévadásban. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 430–434.
- RAÁTZ Judit: A névválasztás különleges esetei. *Névtani Értesítő*, 18. (1996) 75–85.
- RAÁTZ Judit: *A névviselés szabályozása. Új névformák.* Előadás formájában elhangzott 2002. október 17-én és 18-án Jászberényben a SZIE Jászberényi Főiskolai Kara, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a TIT Jászvári Szervezete és a Jászok Egyesülete által rendezett tudományos tanácskozáson. Megjelent a Szent István Egyetem Egyetemi Újságjában, 5. (2002) 13.
- http://www2.szie.hu/ujzag/v_13/index.html (letöltés ideje: 2009. 09. 09.)
- RAÁTZ Judit: Acél vagy Zserald? Az újonnan anyakönyvezhető férfinévünkéről. *Névtani Értesítő*, 25. (2003) 181–184.
- RAÁTZ Judit: Új névformákkal az Európai Unióba!? *Névtani Értesítő*, 26. (2004) 66–73.
- RÁCZ Lajos: A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon. In Kovács Kálmán szerk.: *Jogtörténeti Értekezések.* Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 4. Budapest, 1972.
- RAKOVSKY István: *A nagyváradi Rakovszky család honlapja* <http://www.rakovszky.eu/> (letöltés ideje: 2011. 12. 27.)
- RASCHAUER, Bernhard: *Namensrecht. Eine systematische Darstellung des geltenden österreichischen und des geltenden deutschen Recht.* Springer-Verlag, Wien–New York, 1978.
- RAVASZ Éva: Az állami anyakönyvezés bevezetésének viharai Komárom és Esztergom vármegyékben. In Mikolasek Sándor szerk.: *Száz éves a magyar polgári anyakönyvezés.* BM Kiadó, Budapest, 1995, 5–19.
- REINER János: *Jogi dolgozatok.* Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1898.
- RÉVÉSZ Katalin: Asszonynevek a szentendrei névhasználat tükrében. *Névtani Értesítő*, 23. (2001) 57–75.
- RÉVÉSZ T. Mihály: Adalékok az anyakönyvvezetés államosításához Magyarországon. In Kállay István szerk.: *Magyar Herold. Forrásközlő, családtörténeti és címtani évkönyv* Nr. I. ELTE, Budapest, 1984, 447–455.
- S. DÁVID Emese szerk.: *Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek utónévkönyve.* Aranyhal Kiadó, Budapest, 2005.

- SCHEIBERNÉ BERNÁTH Livia: *A magyarországi zsidóság személy- és családnevei II. József névadó rendeletéig*. Magyar Izraeliták Országos Képviselőtársaság Kiadása, Budapest, 1981.
- SLÍZ Mariann: Az oklevélírási gyakorlat hatása a családnevek kialakulására a XIV. században. *Magyar Nyelv*, 104. (2008) 2. 186–197.
- SLÍZ Mariann: A helynévi adatok szerepe az Anjou-kori személynevek vizsgálatában. Az Egrimihalhaza típus. In Hoffmann István – Tóth Valéria szerk.: *Helynévtörténeti Tanulmányok* 5. Debrecen, 2010, 105–111.
- SLÍZ Mariann: Dominák és relicták: a nem és a társadalmi státusz hatása a 14. századi oklevelek női neveire. In Csiszár Gábor – Darvas Anikó szerk.: *Klárások. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. Budapest, 2011, 311–317.
- SOLTÉSZ Katalin: Név kutatás és névkultúra. In Balogh Lajos – Ördög Ferenc szerk.: *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. Zalaegerszeg, 1986. október 8–10. Zalaegerszeg Város Tanácsa VB Művelődési Osztálya, Zalaegerszeg, 1989, 13–18.
- SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- STIPTA István: Felvilágosodás és közigazgatás. *Napjaink*, 24. (1985) 6. 32–35.
- STIPTA István: Az abszolutizmus és a felvilágosult abszolutizmus államszervezeti jellegzetességei. In Szabadfalvi József szerk.: *Facultas nascitur. 20 éves a jogász-képzés Miskolcon*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001, 401–415.
- STOLL, Veit: *Die Rechtswahl im Namens-, Ehe- und Erbrecht*. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1991.
- SZABÓ István: *Jobbágyságok. Parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
- SZABÓ Zsuzsanna Katalin: *Az ember neve*. Szakdolgozat, kézirat. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2006.
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1838–1945*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.
- SZÁLKAI Tamás: *Iratok és armalisták. Műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolóinak dokumentumaiban*. Hajdú-Bihari Levéltári Füzetek 1. Debrecen, 2010.
- SZAMEL Lajos: A névviselés és a névváltoztatás, valamint anyakönyvezésünk jogi szabályozásának történeti áttekintése. *Magyar Közigazgatás*, 43. (1993) 12. 745–751.
- SZARVAS Gábor: A névmagyarosítás kérdése. *Magyar Nyelvőr*, 10. (1881) 1. 1–5.
- SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: A cég. In *Parerga, vegyes jogi dolgozatok*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1912, 429–438.
- SZATHMÁRI István: Névtudomány és stilsztika. In Mikesy Sándor szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája 1958*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960, 191–194.
- SZEIBERT Orsolya: *Az élettársak és vagyoni viszonyaik: különös tekintettel a magyar ítélkezési gyakorlatra és a házasságon kívüli partnerkapcsolatok szabályozási megoldásaira Európában*. HVG-ORAC, Budapest, 2010.

- SZÉKELY György: A személynevek és a történettudomány. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 201–208.
- SZEMÉLYI Kálmán: *A névjog. Tanulmány a személyiségi jogok köréből.* Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1915.
- SZENDINÉ ORVOS Erzsébet: Magyarság. Államiság. Millennium. Gondolatok a Reszeghy-hagyaték kapcsán. *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve.* 26. (1999) 231–252.
- SZENTIVÁNYI Zoltán: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893.* Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja (Szentiványi Zoltán), Budapest, 1895.
- SZILÁGYI-KÓSA Anikó: Egy tömeges névváltoztatás története és tanulságai: Kislód, 1868. In Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban.* Gondolat Kiadó–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 2009, 223–233.
- SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata* II. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.
- SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog. Általános rész, személyi jog.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
- SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga Magyarországon és Erdélyben.* Franklin-Társulat, Budapest, 1885.
- SZÜTS László: Az újabb utónévváltoztatások nyelvészeti tanulságai. In Kázmér Miklós – Végh József szerk.: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi konferencia. Budapest, 1969.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 189–192.
- TÁRKÁNY SZÜCS Ernő: *Magyar jogi népszokások.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- TATTAY Levente: *A szellemi alkotások joga.* Szent István Társulat, Budapest, 2003.
- TATTAY Levente: *A közszereplők személyiségi jogai.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007.
- TELKES Simon: *Hogy magyarosítsuk a vezetékneveket?* Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1898.
- TILK Péter: Az emberi méltósághoz való jog „új” összetevője: a névjog. *Magyar Közigazgatás,* 52. (2002) 11. 651–662.
- TIMON Ákos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet. Különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére.* Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1910.
- TOLCSVAI NAGY Gábor: A tulajdonnév jelentése. In Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó szerk.: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 22–24.* A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. KRE, Budapest, 2008, 30–41.
- TÖRÖ Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- TÖRÖK Gábor szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata. A személyek joga. I. kötet.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.

- UGRÓCZKY Mária: Történeti áttekintés az állami anyakönyvezés bevezetéséről és fejlődéséről. 1995. május 26-án Tatabányán megtartott megyei anyakönyvi centenáriumi ünnepségen elhangzott előadás. In Mikolasek Sándor szerk.: *Száz éves a magyar polgári anyakönyvezés*. BM Kiadó, Budapest, 1995, 20–39.
- UGRÓCZKY Mária: A névviselésről és a névváltoztatásról. In Bíró Ágnes szerk.: *Új Magyar Utónévkönyv*. BM Kiadó, Budapest, 1997, 7–59.
- VÁLYI Sándor: *Magyar cégjog. A bejegyzések és a cégjegyzék-bírói felügyelet szabályainak kézikönyve*. Franklin-Társulat, Budapest, 1906.
- VARGA Norbert: *A magyar állampolgársági jog a 19. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012.
- VARGA Norbert: The acquisition and loss of citizenship in feudal Hungary. In *Studii Şi Cercetări Juridice Europene/European Legal Studies And Research Vol. II. Drept Public/Public Law*. Wolters Kluwer, Timişora, 2010, 858–859.
- VÉKÁS Lajos szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok magyarázatokkal*. CompLex, Budapest, 2012.
- VÉKÁS Lajos: Bíráló és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt). *Magyar Jog*, 60. (2013) 1. 1–7.
- VERBÉNYI Ernő: *A névmagyarosítások kézikönyve. A névváltoztatásokról szóló szabályok és legújabb tudnivalók*. Kókai Lajos kiadása, Budapest, 1933.
- VITÁL Attila: *Kutatásmódszertan kézikönyv és példatár*. Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2006.
- WERBŐCZY István: *Magyar és Erdély Országának Törvénykönyve (Hármaskönyv)*. Lőcse, 1627, <http://mek.oszk.hu/03600/03613/pdf/> (letöltés ideje: 2009. 09. 09.)
- WESTERMAN-REINHARDT, Judith: *Das Ehe- und Familiennamensrecht und seine Entwicklung – ein Beispiel für den Rückzug des Staates aus dem Bereich von Ehe und Familie?* Hannover, 1999.
- WHETSTONE JOHNSTON, Harold: *The Private Life of the Romans* (Revised by Mary Johnston Scott). Foresman and Company, 1903/1932, http://www.forumromanum.org/life/johnston_2.html (letöltés ideje: 2010. 08. 31.)
- WENZEL Gusztáv: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata, Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva*. Geibel Armin, Pest, 1854.
- WINKELMANN, Helmut: *Das Recht der öffentlich-rechtlichen Namen und Bezeichnungen – insbesondere der Gemeinden, Straßen und Schulen*. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, 1984.
- ZOLTÁN Ödön: A személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok. In *A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1.* CompLex, Budapest, 2007, 256–328.

FORRÁSJEGYZÉK

Levéltári források

HBML IV.B.456/d. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Bihar Vármegye Levéltárának irattára. Reszeghy-féle hagyaték iratai.

HBML IV.B. 456/d. 12. d. Csorvási Szabó család

HBML IV.B. 456/d. 14. d. Finta család

HBML IV.B. 456/d. 16. d. Háló Kovács család

HBML IV.B. 456/d. 18. d. Juhász család

HBML IV.B. 456/d. 27. d. Pipa-Varga család

HBML IV.A.6/e. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Bihar Vármegye Törvényszékének iratai. Nemességi perek (Nobilitaria)

HBML IV.A. 6/e. 2. cs. (57.) Hamza al. Kállai

HBML IV.A. 6/e. 2. cs. (49.) Kis ab. Téchy

HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (108.) Mezei al. Botrágyi

HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (85.) Somollyai al. Lakatos

HBML IV.A. 6/e. 3. cs. (113.) Váradi al. Szabó

HBML IV.A. 6/e. 10. cs. (318.) Újvárosi Szabó

HBML IV.A. 6/e. 13. cs. Bihari al. Koczok

HBML IV.A. 6/e. 15. cs. (570.) Magyar al. Hézer

HBML IV.A. 6/e. 16. cs. Czipelle másképp Zudra

HBML IV.A.1/a. Bihar Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek (és tartozékaik)

HBML IV.A. 1/a. 250. kötet

HBML IV.A. 1/a. 251. kötet

HBML IV.A. 1/a. 252. kötet

HBML IV.A. 1/a. 253. kötet

HBML IV.A. 1/a. 254. kötet (A–K)

HBML IV.A. 1/a. 255. kötet (L–Z)

HBML IV.A. 1/a. 256. kötet (A–K)

HBML IV.A. 1/a. 257. kötet (L–Z)

HBML IV.A.1/b. Bihar Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok

HBML IV.A. 1/b. 584. cs. 2714. fasc. XVII.

HBML IV.A. 1/b. 616. cs. 1303/1846.

HBML IV.A. 1/b. 624. cs. 1634/1847.

HBML IV.B.101/a. Bihar Vármegye Bizottmányának iratai. Bizottmányi közgyűlési jegyzőkönyvek

HBML IV.B. 101/a. 4. kötet

HBML IV.B. 101/a. 5. kötet

MNL A 39 1814 3163.

Országgyűlési Nyomtatványok

KI. 1892, X. kötet (Irom. 370.) = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok*. X. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1894.

KI. 1892, XVI. kötet (Irom. 546.) = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok*. XVI. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1894.

KI. 1892, XX. kötet (Irom. 634.) = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Irományok*. XX. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1894.

KN. 1878, XVII. kötet = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Napló*. XVII. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1881.

KN. 1892, XIX. kötet = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Napló*. XIX. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1894.

KN. 1892, XIX. kötet = *Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Napló*. XX. kötet, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest, 1894.

Digitalizált kiadványok

Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret. Arcanum, Budapest, 2003.

CompLex Jogtár. Jogtár Plusz DVD-lemezen, 2007. szeptember 30. CompLex Wolters Kluwer csoport, 2007.

Corpus Juris Hungarici (CD-ROM). KJK Kerszöv, Budapest, 2000.

Libri Regii. Királyi Könyvek 1527–1918. Arcanum, Budapest, 2006.

Magyar Országos Levéltár. Iratanyag leírás (Fond-X Web).

Departamentum nobilitare (C57), <http://duna.natarch.hu/cgi-bin/fondx/fx?file=OL.TXT&zoom=zoom&rec=253&lang=> (letöltés ideje: 2010. 06. 12.)

Magyarország Középkori Digitális Okmánytára 1.0. Hazai Okmánytár. Arcanum, Budapest, 2005.

Magyar Zsidó Lexikon. <http://mek.niif.hu/04000/04093/html/index.htm> (letöltés ideje: 2009. 06. 06.)

Népesség nyilvántartási füzetek

2005. január 1-jei adatok

http://nyilvantarto.hu/archiv_honlap/fixhtml/nepessegfuzet/2005/2005_jan_szo-veg.doc (letöltés ideje: 2012. 03. 27.)

2007. január 1-jei adatok

http://nyilvantarto.hu/archiv_honlap/fixhtml/nepessegfuzet/2007/2007_jan_szoveg.doc (letöltés ideje: 2012. 03. 27.)

2010. január 1-jei adatok

http://nyilvantarto.hu/letoltes/kiadvanyok_2010_jan_szoveg.doc (letöltés ideje: 2012. 03. 27.)

Pallas Nagy Lexikona. Budapest, 1893-1897. XIII. kötet, <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/> (letöltés ideje: 2009. 06. 06.)

Werbőczy Hármaskönyvének 1627-es lőcsei kiadása. <http://mek.oszk.hu/03600/03613/pdf/> (letöltés ideje: 2010. 05. 05.)

Jogforrások

TÖRVÉNYEK, TÖRVÉNYEREJŰ RENDELETEK⁷³⁴

1405. évi VI. törvénycikk A jobbágyok szabad költözésének megengedése
1435. évi XX. törvénycikk A nemeseknek olyan leányairól, a kik paraszt emberhez mennek férjhez
1723. évi XI. törvénycikk még néhány, előbb hűtlenségi esetet halálbüntetéssel sújtani rendelnek
1723. évi XLVI. törvénycikk Az álorzás személyek büntetéséről, s védekezésről az ellen, hogy a törvényes birtokosokat hamis levelekkel ki ne forgassák; és a vértagadásról
1729. évi XXXV. törvénycikk A megyei bíraskodásról
- 1790/91. évi XXVI. törvénycikk A vallás ügyéről
- 1790/91. évi XXVII. törvénycikk A görög nem-egyesült vallásuakról
1827. évi XXIII. törvénycikk az egyházi anyakönyveknek másod példányban a törvényhatóságok levéltárába helyezésétől s ott leendő őrzéséről
1840. évi XV. törvénycikk A váltó-törvénykönyv behozatik
1840. évi XVI. törvénycikk A kereskedőkről
1840. évi XXIX. törvénycikk a zsidókról
1868. évi LIII. törvénycikk a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságáról
1875. évi XXXVII. törvénycikk Kereskedelmi törvény (Kt.)
1878. évi V. törvénycikk A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (Csemegi-kódex)
1881. évi XXVI. törvénycikk a bélyeg és illetékekre vonatkozó törvények és szabályok némely határozatainak módosításáról

⁷³⁴ Forrás: Márkus Dezső szerk.: *Corpus Juris Hungarici*. Franklin-Társulat, Budapest, 1896; *Corpus Juris Hungarici (CD-ROM)*. KJK Kerszöv, Budapest, 2000; *CompLex Jogtár: Jogtár Plusz DVD-lemezen*, 2007. szeptember 30. CompLex Wolters Kluwer csoport, 2007; *Magyar Közlöny*

1886. évi XXII. törvénycikk a községekről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról (Ht.)
1894. évi XXXII. törvénycikk a gyermek vallásáról
1894. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről (A. T.)
1904. évi XXXVI. törvénycikk Az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. tc. módosításáról
1945. évi VI. törvénycikk A nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott kormányrendelet törvényerőre emeléséről
1946. évi XXIX. törvény A házasságon kívül született gyermek jogállásáról
1952. évi 19. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről
1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (Csjt.)
1957. évi IV. törvény Az államigazgatási eljárás általános szabályairól (Áe.)
1957. évi V. törvény Az állampolgárságról
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
1963. évi 33. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről és a házasságkötési eljárásról
1974. évi I. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről
1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülés-szakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról
1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről (Atvr.)
1986. évi IV. törvény a családjogi törvény módosításáról
1987. évi XI. törvény a jogalkotásról (Jat.)
1991. évi LXIV. törvény A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról (Ápt.)
1993. évi LXXVII. törvény A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Nek.)
2001. évi XXXII. törvény a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról
2001. évi XXXIX. törvény a külföldiek beutazásáról és tartózkodásáról
2002. évi XLIV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról
2002. évi XLV. törvény az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról
2007. évi CLXXXIV. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról
2009. évi IX. törvény a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet módosításáról
2009. évi XXI. törvény az anyakönyvezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról

2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról
2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról
2010. évi CXLVIII. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvénnyel összefüggésben szükséges törvénymódosításokról és egyes iparjogvédelmi tárgyú törvények módosításáról
2011. évi XIV. törvény a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény és az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény módosításáról
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
2012. évi CCVII. törvény egyes törvényeknek a Magyar Egyszerűsítési Programmal és a területfejlesztéssel összefüggő módosításáról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

TÖRVÉNYJAVASLATOK

- Törvényjavaslat – Magyarország Magánjogi Törvénykönyve, 193. FH. szám, 1928.
- T/3832. számú törvényjavaslat az azonos neműek házasságkötéséhez szükséges jogi feltételek megteremtéséről
(<http://www.parlament.hu/irom38/03832/03832.pdf>, letöltés ideje: 2009. 06. 06.)
- T/4411. számú törvényjavaslat a bejegyzett élettársi kapcsolatáról
(<http://www.parlament.hu/irom38/04411/04411.pdf>, letöltés ideje: 2009. 06. 06.)
- T/11207. számú törvényjavaslat az anyakönyvi eljárásról
(<http://www.parlament.hu/irom38/11207/11207.pdf>, letöltés ideje: 2011. 04. 03.)
- T/8847. sz. törvényjavaslat a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról
(<http://www.parlament.hu/irom38/08847/08847.pdf> letöltés ideje: 2009. 06. 06.)

RENDELETEK, RENDELKEZÉSEK, MINISZTERI HATÁROZATOK, UTASÍTÁSOK, URALKODÓI LEIRATOK, FELTERJESZTÉSEK

- II. József 10426/a. számú rendelete a zsidók névviseléséről 1787. július 23. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800-1893.* Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895. 4–6. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története* időben, térben, társadalomban,

- Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 353–355. Német eredetiből fordította Keresztúri Eszter.)
- A magyar királyi udvari kancellária 3163/1814. sz. felterjesztése I. Ferenc osztrák császárhoz és magyar királyhoz a magyarországi névváltoztatások addigi gyakorlatáról és jövőbeni szabályozásának kívánatos módjáról 1814. október 14. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895. 7–9. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 355–356. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf.)
- Ferenc osztrák császár és magyar király leirata a magyar királyi udvari kancelláriához, amelyben jóváhagyja a kancellária felterjesztésének a névváltoztatások jövőbeni szabályaira vonatkozó javaslatait 1814. november 13. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895. 9. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 357. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf.)
- Ferenc osztrák császár és magyar király 5032/1815. sz. leirata és kísérőlevele gróf Erdődy József főkancellárhoz, a magyar királyi udvari kancellária vezetőjéhez, a családnév-változtatások gyakorlatában továbbra is fennálló anomáliák, közelebről: egyes állami tisztviselők önkényes névmagyarosításai tárgyában. 1815. április 13. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895. 10–11. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 357–358. Német eredetiből fordította Keresztúri Eszter.)
- Rendelkezés a görögkeleti egyház nem nemes tagjai családnév-viselésének szabályozása tárgyában 1815. október 17. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895, 11–12. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 359. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf.)
- Körrendelet a görögkeleti egyház hívei családnév-viselésének szabályozása tárgyában 1817. október 21. (Forrás: *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*. Eredeti okmányok alapján összeállította a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság

- egyik igazgató- választmányi tagja [Szentiványi Zoltán]. Budapest, 1895. 12. Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások története időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 359–360. Latin eredetiből fordította Szentgyörgyi Rudolf.)
- 9.686/1870. HM számú rendelet a névmagyarosítás tárgyában (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 3. évfolyam, 1. pótfüzet, 1870, 223–224.)
- 60.000/1895. BM. számú utasítás az állami anyakönyvek vezetése tárgyában (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 29. évfolyam, 1895/I. 452–529.)
- 86.225/1895. BM. számú körrendelet az utóneveknek a születési anyakönyvekbe – a magyar mellett – idegen nyelven is bejegyezhetése tárgyában (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 29. évfolyam, 1895/II. 1397–1421.)
- 65.788/1896. HM. számú rendelet a nem magyar nemzetiségű állításkötelesek neveinek írásmódja tárgyában (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 30. évfolyam, 1896/II. 543–545.)
- 77.122/1896. BM. számú rendelet: A gyermekek utónevét illetőleg pótbegyegyzésnek csak akkor van helye, ha az utónév a születés bejelentése idejében még megállapítva nem volt. Kiigazítás után egy második utónév bejegyeztetésének csak akkor van helye, ha ezen utónév tévedésből maradt ki az anyakönyvből. (Forrás: Belügyi Közlöny, 1. évfolyam, 1896/10. szám, 230.)
- 82.277/1896. BM. számú rendelet: A halotti anyakönyvbe az elhunyt természetes atyjára vonatkozó adatok akkor sem jelezhetők be, ha a természetes atya a gyermeket elismerte. – Törvénytelen gyermek az anyakönyvi névmutatókba anyja családi nevén jegyzendő be. – Midőn valaki az életben családnevétől különböző más családi néven ismeretes, ezen utóbbi néven is bejegyezhető az anyakönyvi névmutatókba. (Forrás: Belügyi Közlöny 1896/11. szám, 255–256.)
- 84.829/1896. BM. körrendelet a közszolgálatban álló egyének névváltoztatásának megkönnyítése tárgyában. (Forrás: *Belügyi Közlöny*, 1896/13. szám, 292.)
- 105.265/1896. BM. számú rendelet A belügyminiszternek 105.265/1896. szám alatt Budapest székesfőváros közönségéhez intézett rendelete az 1848/49. évi magyar királyi kormány által kiadott névváltoztatási engedélyek jogérvényességéről. (Forrás: *Belügyi Közlöny*, 1897. évi 24. szám.)
- 121.190/1897. BM. számú rendelete a névváltoztatási kérvények soron kívül és vélemény kíséretében való felterjesztése tárgyában. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 31. évfolyam, 1897/II. 959.)
- 73.372/1900. BM. számú körrendelet a családnevet nem viselő anya törvénytelen gyermekének családneve tárgyában. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 34. évfolyam, 1900/II. 54–55.)
- 80.000/1906. BM. számú rendelet utasítás az állami anyakönyvek vezetéséről. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 40. évfolyam, 1906/II. 1778–2079.)
- 65.814/1907. BM. számú körrendelet az elismert, de az utólagos házasság által törvényesítettnek ki nem mondott gyermekek jogviszonyáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 41. évfolyam, 1907/I. 805–807.)
- 55.300/1930. BM. számú körrendelet az Anyakönyvi Utasítás 57. §-ának, valamint 47. § 8. pontjának módosításáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 64. évfolyam, 1930, 555–557.)

- 5.100/1931. ME. számú rendelet egyes illetékek újabb megállapításáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 65. évfolyam, 1931, 1408–1439.)
- 5.863/1931. ME. számú rendelet a „vitéz” jelző viseléséről. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 65. évfolyam, 1931, 1501.)
- 33.607/1933. BM. számú rendelet a rang és cím anyakönyvi bejegyzéséről szóló szabályok módosításáról, illetőleg kiegészítéséről. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933/III. 2784–2786.)
- 38.800/1933. BM. számú rendelet az állami anyakönyvek vezetése tárgyában 80.000/1906. B. M. sz. rendelettel kiadott Utasítás (Anyakönyvi Utasítás) 42. §-a második bekezdésének, 55. §-a 9. pontjának és 56. §-ának módosításáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933/III. 2310–2313.)
- 39.200/1933. BM. számú rendelet a névváltoztatás anyakönyvi feljegyzése céljára díj- és illetékmentes „Értesítő” és „Tanúsítvány” kiállításáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933, 2306.)
- 40.200/1933. BM. számú rendelet a névváltoztatás szabályozásáról. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933, 2313–2316.)
- 89.250/1933. PÜM. számú rendelet a névváltoztatás iránt benyújtott folyamódványok illetékéről. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933, 2125.)
- 269.527/1933. BM. számú körrendelet, névváltoztatásoknak az adónyilvántartó hivatalokkal közléséről, 1933. december 28. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 67. évfolyam, 1933, 2800.)
- 8.490/1940. ME. számú rendelet a Bécsben, 1940. évi augusztus hó 30-án kelt magyar–német kisebbségi megállapodást tartalmazó jegyzőkönyv közzétételéről 1940. november 23. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 74. évfolyam, 1940, 3239–3245.)
- 280.932/1940. BM. számú rendelet a rang és cím bejegyzésére vonatkozó szabályok módosításáról és kiegészítéséről. (Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára, 74. évfolyam, 1940, 1142–1145.)
- 5.151/1945. BM. számú rendelet a névváltoztatás szabályozásáról kiadott 40.200/1933. B.M. sz. rendelet kiegészítéséről, illetve a névváltoztatás céljára kért erkölcsi bizonyítványok kiállításáról. (Forrás: Magyar Közlöny, 1945/11. szám)
- 10.470/1945. ME. számú rendelet (Megjelent: Magyar Közlöny, 1945/168. szám.)
- 37.898/1945. BM. számú körrendelet a sváb telepítésű községekből névváltoztatásért folyamodó személyek politikai megbízhatóságának igazolásáról. (Forrás: Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Alispáni iratok, 4188/1945. sz.) Közli: Farkas Tamás – Kozma István szerk.: *A családnév-változtatások történetei időben, térben, társadalomban*, Budapest, Gondolat – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009, 386–387.)
- 2/1955. (IV. 23.) BM. számú rendelet a névváltoztatásról szóló 11/1955. (II. 20.) M. T. számú rendelet végrehajtásáról, valamint a névviseléssel kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről. (Forrás: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*, 1955, Budapest, 1956, 279–280.)

- 11/1955. (II. 20.) M. T. számú rendelet a névváltoztatásról. (Forrás: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1955*, Budapest, 1956, 115.)
- 14/1974. (V. 14.) MT rendelet a névváltoztatásról szóló rendelkezések módosításáról. (Forrás: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1974*. Budapest, 1975, 154.)
- 2/1974. (VI. 27.) BM. sz. rendelet a névváltoztatásról szóló 2/1955. (IV. 23.) BM. sz. rendelet módosításáról. (Forrás: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1974*, Budapest, 1975, 286.)
- 2/1982. (VIII. 14.) MT TH rendelkezés az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről. (Megjelent: *Magyar Közlöny* 1982/50. VIII. 14. számában.)
- 1/1983. (1. 1.) BM. sz. rendelet a névváltoztatásról szóló 11/1955. (H. 20.) MT rendelet végrehajtására, valamint a névviseléssel kapcsolatos egyes kérdések rendezésére kiadott 2/1955. (IV. 23.) BM rendelet módosításáról. (Forrás: *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1983. I.* Budapest, 1984, 361.)
- 7/1989. (VIII. 17.) BM. számú rendelet az anyakönyvek vezetéséről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet végrehajtásáról rendelkező 2/1982. (VIII. 14.) MTTH rendelkezés kiegészítéséről. (Megjelent: *Magyar Közlöny* 1989/57. VIII. 17. számában.)
- 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról. (Megjelent: *Magyar Közlöny* 1997/78. IX. 10. számában.)
- 168/1999. (XI. 24.) Kormányrendelet a személyazonosító igazolvány kiadásáról és nyilvántartásáról (Megjelent: *Magyar Közlöny* 1999/105. XI. 24. számában.)
- 6/2003. (III. 7.) BM rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről. (Megjelent: *Magyar Közlöny* 2003/23. III. 7. számában.)

HATÁROZATOK

- BH1983.158. (Megjelent: *Bíróági Határozatok* 1983/4. április számában.)
- BH1996.339. (Megjelent: *Bíróági Határozatok* 1996/6. június számában.)
- 995/B/1990. AB határozat. [Megjelent: Az Alkotmánybíróság határozatai (ABK) 1993/10 (X. 31.) számában.]
- 58/2001 (XII. 7.) AB határozat. [Megjelent: Az Alkotmánybíróság határozatai (ABK) 2001/12 (XII. 31.) számában.]
- 154/2008. (XII. 17.) AB határozat. (Megjelent: *Magyar Közlöny* 2008. évi 180. számában.)
- 1231/E/2007. AB határozat. [Megjelent: Az Alkotmánybíróság határozatai (ABK) 2009/9 (IX. 30.) számában.]
- 1161/B/2008. AB határozat. [Megjelent: Az Alkotmánybíróság határozatai (ABK) 2009/9 (IX. 30.) számában.]
- 988/B/2009. AB határozat. [Megjelent: Az Alkotmánybíróság határozatai (ABK) 2011/10 (X. 31.) számában.]

NÉVMUTATÓ

- Alapy család 48, 247
Almási Antal 112, 113
Andor (Andorth) család 74
Apáthy István 105, 108, 109
Apor család 247
Arndt, Nicole 30, 60, 86, 87
Aschenbrier Antal 78
- B. Gergely Piroska 42
Babbie, Earl 145
Babó Szilárd 197, 204
Balás P. Elemér 89, 90, 91, 95, 96, 103, 104, 184
Bálint Sándor 57
Balogh Judit 126
Bánffy család 38, 48, 247
Bánffy Dezső 18, 218
Barkóczy László 132
Barta Gábor 56
Bárth Dániel 78, 79
Barzizio (Barzizius) család 50
Barzó Tímea 127, 190, 191
Báthory család 39
Battyány Alapy család 48, 247
Baumgartner (Baumbgartner) család 51
Bebek család 41
Béli Gábor 39, 117, 118, 119, 185
Benda Kálmán 20
Benkő Lóránd 31, 32, 38, 40, 58
Beőthy László 82
Berrár Jolán 42, 140
Bihari al. Koczok család 68, 69
Bódy Andrea 114, 115
- Bónis György 44, 45
Bothos család 40
Botos János 81
Botrágyi család lásd *Mezei al. Botrágyi*
Brexel, Richard 27, 60, 72, 86, 87, 89, 116, 117
Büchler Pál 26
Büky Béla 133, 134
- Czerva család lásd *Granichstaedten-Czerva*
Czipelle al. Zudra család 43, 67
- Csécsy Andrea 97
Csécsy György 94, 97
Csorvási Szabó család 70, 121
Csúzy család 247
- Dillmon (Dillmann) család 51
Doby család 248
Donáth László 180
Dorenz, Brien 95
Drágffy család 48
- Eckhart Ferenc 39, 54
Einert, Karl 87
Eiserth István 86, 87
Engel Pál 40, 54
Eörsi Gyula 102
Erdei Ferenc 226
Erdélyi László 35, 37
Exner család lásd *Gyulafy*

- Fabó Kinga 17
 Fallenbüchl Zoltán 20
 Faludi Gábor 94
 Farkas Tamás 143, 210, 218, 219
 Fehértói Katalin 33, 54, 55
 Fejér György 36
 Fejérpataky László 52
 Fekete Nagy Antal 56
 Fekete Tóth család 45
 Fenyves Katalin 62
 Fercsik Erzsébet 42, 145
 Ferlicska család lásd *Hrabaty-Ferlicska*
 Fézer Tamás 88, 89, 95
 Filep (Fülep) család lásd *Finta al. Filep (Fülep)*
 Finkey Ferenc 121, 122
 Finta al. Filep (Fülep) család 67
 Fodor László 69, 119
 Földi András 117
 Frank Ignác 45, 46
 Frankné dr. Kovács Szilvia 177, 179
 Fügedi Erik 35, 47, 49
 Fülöp László 43, 74, 132
- Gáthy Zsolt 78–80
 Gerő József 225
 Gide Pál 47
 Gierke, Otto von 87
 Görög Márta 95
 Grád András 142, 143
 Granichstaeden-Czerva család 218
 Grétsy László 136
 Gulyás László Szabolcs 38, 56, 57
 Gusztos Péter 180
- Gyertyánfy Péter 94
 Györffy György 34, 35
 Gyulafy (Exner) család 76
- Hágemüller család lásd *Örley*
 Hajdú Mihály 16–21, 26–29, 32, 40, 137, 182, 225
 Háló Kovács család 45
 Hamza al. Kállai család 68
- Hamza Gábor 117
 Hathalmy család 248
 Haymerle család 51
 Haynau, Julius Jacob von 211
 Hegedűs Andrea 179
 Heintze, Albert 30
 Hellner (Serpilius) család 49, 79
 Herczegh Mihály 190
 Herger Csabáné 80
 Hézer (Hézeri) család lásd *Magyar al. Hézer (Hézeri)*
 Hieronymi Károly 81
 Hoffmann család lásd *Hoffmányi*
 Hoffmann István 17
 Hoffmányi (Hoffmann) család 74
 Holczmann család lásd *Hóldy*
 Hóldy (Holczmann) család 76
 Hollóber (Hollober) család 74
 Hollober család lásd *Hollóber*
 Hollószeghy (Neumann) család 75
 Holub József 44–47
 Homoki-Nagy Mária 39, 50, 185
 Horstenstein család lásd *Weisz-Horstenstein*
 Horváth Katalin 15, 17
 Horváth Zita 38, 55, 56, 58
 Hönigh család 51
 Hrabaty-Ferlicska család 43
- Írófy (Schmidt) család 75
- Jellinek Artúr 83
 Jeszenszky család 69, 119–121
 Jeszenszky Lajos 119
 Jobbágyi Gábor 186
 Józsi Mihály 46
 Juhász család 121
- Kállai család lásd *Hamza al. Kállai család*
 Kállay István 75, 79, 80
 Kallós Lajos 190
 Kálmán Béla 26, 27, 29, 32, 33, 38, 40, 41
 Kanizsai család 43

- Karácsonyi János 35, 36
 Karády Viktor 18, 19, 28, 61, 62, 72, 73,
 75, 209–218, 221–229, 240, 241
 Kecskés László 105
 Kékedy család 48
 Keméry család 248
 Kempelen Béla 22, 24, 49–53, 64–66,
 71, 247
 Kerepeci család lásd *Werbőczy*
 Keresztes család lásd *Sárpataki*
 (*Keresztes*)
 Keresztúri Eszter 61, 74, 212
 Khesler-Ebschandt család 50
 Király (König) család 74
 Kis ab. Téchy család 68
 Kiss László 136, 137
 Klupaty Antal 110, 111
 Koczok család lásd *Bihar al. Koczok*
család
 Koi Gyula 116
 Kolosváry család 248
 Komáromy András 36
 Kovács Veres Tamás Gergely 39
 Kozma István 18, 19, 28, 61,
 72, 75, 209–215, 217, 218, 221–229,
 240
 Kozma Judit 217
 Köblös Zoltán 65, 66
 König család lásd *Király*
 Kőrös András 142
 Kőszegi család 47
 Kristó Gyula 34–36, 54,
 Kubinyi András 39, 41, 54
 Kumorovitz L. Bernát 36
 Kunszery Gyula 17
 Kürthy család 47, 48, 248
- Laczkó Krisztina 146
 Ladányi Béla 125–127, 183, 185
 Ladó János 134, 138
 Lakatos család lásd *Somollyai al.*
Lakatos
 Lanczendorfer Erzsébet 177
 Lánczy Gyula 9, 75, 89, 128, 130
 Lászlófi Pál 111
- Lengyel Zoltán 219
 Lévai Béla 54
 Lichtenstein József 215
 Liczelhoffer (Lizellhoff) család 50, 51
 Lontai Endre 94
 Lossonczy (Losonczi, Losonczy)
 család 48, 247
 Lőrincze Lajos 16, 136, 138, 206
 Löwenancker család 51
 Lukács Nikolett 179
 Lukács Tamás 177
 Lupkovics család 196
- Madari Edit 204, 227
 Magyar al. Hézer (Hézeri) család 67,
 68
 Maitz Péter 214
 Maksay Ferenc 34, 37
 Marich család lásd *Szögyény-Marich*
 Megyeri-Pálffi Zoltán 33, 42, 49, 64,
 115, 145, 172
 Melczer család 48, 248
 Melich János 38, 234
 Melléthey (Melléthei) család 249
 Meradudd Cethin 28
 Meszlényi Artúr 160, 161
 Mezei al. Botrágyi család 68
 Mikesy Sándor 38, 40, 41, 71
 Mizser Lajos 43, 49, 74, 137, 182
- N. Fodor János 33
 Nádasdy család 43
 Nagy Gyula 35
 Nagy Iván 22, 24, 48, 49, 51, 52, 247
 Némethi család lásd *Vizessi al. Némethi*
 Neumann család lásd *Hollószeghy*
- Nyéky család 48, 248
 Nyirkos István 43
- Obenaus család 51
 Oexel család lásd *Rónay*
 Oravec család lásd *Valach-Oravec*
 Orbán család 41
 Ormay (Ovsiák) család 76

Orosz Béla 108, 217, 218, 236

Ovsiák család lásd *Ormay*

Ördög Ferenc 18

Örley (Hágenmüller) család 76

Pais Dezső 32

Pandula Attila 20

Papp Dániel 80

Papp Lajos 41, 48, 60

Papp László 94

Perczel Dezső 82

Pipa-Varga család 121

Piros Zsuzsanna Judit 178

Posgay Ildikó 136

Pozsony (Pozsonyi) család 49

Raáts Judit 132, 136–138, 146, 153, 155,
156, 163

Rácz Lajos 84

Radvánszky család 249

Rakovszky család 121

Rakovszky István 121

Raschauer, Bernhard 30, 72, 86, 93, 113

Reiner János 161

Reszeghy Lajos 22, 45, 67

Révész Katalin 152, 153

Révész T. Mihály 78, 79

Rónay család 52, 53

Sárpataki (Keresztes) család 71

Scheiberné Bernáth Livia 61

Schenck de Tattenburg (Schmidt)
család 50, 71

Schirl család 50

Schmidt család lásd még: *Írófy*,
Schenck de Tattenburg

Schönecker család lásd *Szépszegi*

Seeman család lásd *Zémány*

Serpilius család lásd *Hellner (Serpilius)*
család

Slíz Mariann 42, 43, 58, 59

Soltész Katalin 17

Sólyom László 86, 87

Somollyai al. Lakatos család 69, 70

Stevanyik család lásd *Szikora-*

Stevanyik

Stipta István 31

Ströhl, Peter A. 95

Szabó család lásd még: *Csorvási Szabó*,
Újvárosi Szabó, *Váradi al. Szabó*

Szabó István 55

Szabó Zsuzsanna Katalin 217

Szakály Sándor 225

Szálkai Tamás 65–68, 70

Szamel Lajos 140, 195, 203, 204, 206

Szapáry Gyula 81

Szarvas Gábor 218

Szászy-Schwarz Gusztáv 106, 107

Szathmári István 17

Szeibert Orsolya 179

Székely György 20

Személyi Kálmán 10, 26, 28–30, 34, 38,
59, 61, 85, 87–91, 95–97, 112, 127,
129–131, 183–186, 189, 190, 205,
240, 241

Szendiné Orvos Erzsébet 23

Szentgyörgyi Rudolf 63, 73

Szentiványi Zoltán 62, 63, 71–73, 75,
211, 213, 219

Szépszegi (Schönecker) család 76

Szikora Veronika 97

Szikora-Stevanyik család 43

Szilágyi-Kósa Anikó 214

Szilvássy család 249

Szladits Károly 90, 190, 195

Szögyény-Marich család 250

Sztehlo Kornél 160

Szűts László 136

Thaly Kálmán 215

Tárkány Szűcs Ernő 43

Tattay Levente 94

Téchy család lásd *Kis ab. Téchy*

Telkes Simon 210–212, 214, 218, 219,
223

Tilk Péter 132, 133, 135, 136

Timon Ákos 39, 185

Tolcsvai Nagy Gábor 15

Törő Károly 96, 97, 100, 102, 103

Török család 250

Török Gábor 98

Trattner család 250

Ugróczky Mária 114, 115, 143, 163,
182, 183

Újvárosi Szabó család 70

Valach-Oravec család 43

Vályi Sándor 105, 106, 108–111

Váradi al. Szabó család 68

Varga Norbert 42, 50

Várhegyi (du Mont de Beaufort, Perg
von Burgberg) család 52

Vékás Gusztáv 94

Vékás Lajos 182

Verbényi Ernő 225

Vizessi al. Németi család 68

Vrábel család 49

Weisz-Horstenstein család 51

Wekerle Sándor 81

Wenzel Gusztáv 36, 43, 126, 160, 185

Werbőczy család 41

Werbőczy István 41, 46, 48, 117, 118

Whetstone Johnston, Harold 28, 29

Wiarda, Tilemann Dothias 86

Winkler család 75

Závodszky Levente 36

Zémány (Seeman) család 74

Zola, Émile 86

Zoltán Ödön 98, 103

Zsujtay család 250

TÁRGYMUTATÓ

- 1894-es anyakönyvi törvény lásd
anyakönyvi törvény
- 1952-es anyakönyvi törvényerejű
rendelet lásd *anyakönyvi törvény*
- 1963-as anyakönyvi törvényerejű
rendelet lásd *anyakönyvi törvény*
- 1982-es anyakönyvi törvényerejű
rendelet lásd *anyakönyvi törvény*
- 2010-es anyakönyvi törvény lásd
anyakönyvi törvény
- A. T. lásd *anyakönyvi törvény*
- A. U. (Anyakönyvi Utasítás) 113, 114,
125, 133, 134, 136, 140, 161, 186,
193, 196, 197, 204, 206, 219, 221, 228
- abszolutizmus (abszolutista állam) 11,
30, 31, 63, 64, 233, 237, 267
- adóösszeírás (adólajstrom) 55, 56, 59,
60
- agnomen 28
- alapjogi elmélet 87
~ védelem 99, 194
- Alaptörvény 98, 99, 101, 207
- aliasos nevek 53, 67
- Alkotmány 19, 98, 99, 101, 140, 164,
198, 207
- Alkotmánybíróság 16, 99, 101, 115,
124, 132, 134, 135, 138, 141–143,
145, 163–166, 172, 173, 179, 180,
194, 198, 202, 203, 205–208, 230,
241
- alkotmányjog lásd *jogágak*
- államfői kegyelem 190, 191
- állami anyakönyvezés lásd
anyakönyvezés
- állampolgárság 101, 114, 139, 200–
203, 217, 221, 222, 225 lásd még
honosság, kettős állampolgárság
- állandó nevek (névhasználat) 10, 16,
25, 30, 40, 45, 57, 59–65, 76, 84, 87,
93, 209, 233, 234, 236
- álorcásság (larva) 31, 88, 116–122
- angol anyakönyvi rendszer lásd
anyakönyvi rendszer
- anyai név 26, 43
- anyakönyv 20, 77–82, 84, 113, 115, 125,
126, 128, 129, 131, 143, 176, 181,
185, 189, 192–194, 196, 199, 204–206
- bérmálási ~ 78, 79
- elektronikus ~ 116, 241
- halálozási ~ 79, 83
- hazai ~ 177, 221
- házassági ~ 78, 79, 83, 204, 219, 221,
228
- keresztelési ~ 78, 79
- statu animarium ~ 79
- anyakönyvezés 23, 60, 77–82, 85,
113–116, 124, 125, 127, 129, 130,
133, 136–139, 161, 166, 176, 177,
184, 189, 192, 194, 196, 198, 199,
236, 237, 241
- állami ~ 31, 78, 80, 84, 137, 196, 237
- egyházi ~ 78, 79
- polgári ~ 81, 82
- anyakönyvezhető
(anyakönyvezetthető) nevek 134,
137–139, 206, 207
- anyakönyvi rendszer
angol ~ 83

- francia ~ 83
német 83
anyakönyvi törvény
1894-es ~ (A. T.) 80, 84, 85, 93, 104,
113, 115, 124–126, 128, 129, 133,
140, 189, 193, 196, 205, 237
1952-es ~ 114, 133, 193
1963-as ~ 114
1982-es ~ (Atvr.) 115, 124, 134, 135,
137–139, 143, 172, 176, 193, 194,
199, 201–208, 230, 231, 241
2010-es ~ (Atv.) 115, 116, 134, 138,
139, 194, 199, 203, 210, 231, 241
apai elismerés 123, 126, 128, 184,
189–191
teljes hatályú ~ 123, 128, 184, 189,
191
apai jogállás 130, 131, 184
apai név 27, 39, 126
fiktív ~ 131
képzelt ~ 126, 128, 129, 130, 131, 189
apaság megállapítása 130, 191
~ vélelem 123, 128, 131, 174, 184
~ vélemének megdöntése 123,
183–185, 192
Arcanum Adatbázis Kft. 22, 36
archontológia 20
asszimiláció 77, 213, 226, 240
asszonynév 42, 104, 146, 154, 163, 164,
166, 179, 222
~forma (~típus) 42, 43, 55, 139, 150
lásd még *házassági névforma*
átruházott cég lásd *cég*
Atv. lásd *anyakönyvi törvény*
átvett házassági név lásd *házassági*
név
átvett név 166–172
Atvr. lásd *anyakönyvi törvény*
azonos családi név 166, 187 lásd még
közös családi név
azonos családnév (különböző
családoknál) 40, 119, 121, 193, 194
azonos neműek neve 175, 180, 181
azonosítás 10, 15, 25, 28, 56, 58, 59, 60,
64, 67, 78, 182, 192, 233
~i (azonosíthatósági) igény 15, 25,
30, 38, 59, 63, 64, 77, 205, 234, 237
bejegyzett élettársi kapcsolat 22, 23,
172–182, 239, 263, 264
Bék. határozat 173, 179–181
belga nevek (névhasználat) 142
belügyminiszter 75, 76, 81–85, 113,
133, 161, 189, 193, 196, 197, 201,
202, 204, 208, 209, 211, 215, 216,
218–230, 240
belügyminisztérium 75, 81, 114,
125, 158, 201, 211, 213, 215, 221,
223–225, 227
bérmálási anyakönyv lásd *anyakönyv*
bevándoroltak neve 133, 193, 200
bibliai nevek 27
birtokjog 38, 40, 41, 45, 47, 235
birtoknév (birtoknév utáni név) 37,
39–41, 44, 45, 48, 51, 52, 68, 71, 119,
120, 195, 234, 235, 248 lásd még
helynévi nevek
bizánci nevek (névhasználat) 27
Btk. (Büntető Törvénykönyv) 122
budai zsinat (1279) lásd *zsinat*
cég (cégnév, kereskedelmi név) 94,
105–112
~toldat 107, 108
~bitorlás 112
~használat 109–111
~jegyzék 107–111
~kizárólagosság 109–111
~szöveg 107, 110
~választás 108–110
~valódiság 109–111
átruházott ~ 108
eredeti ~ 108
célnév 107
címek, rangok 88, 90, 107, 110,
112, 125, 160, 171, 195–199, 203,
216 lásd még *doktori cím, vitézi*
cím
címer 35, 90, 112
cognomen 27–29, 80, 116

- családi jog lásd *jogágak*
 családi jogállás 127, 130, 131, 184, 185, 192
 családnév (családi név) 18, 20, 26–29, 31, 33, 38–41, 43, 45, 48–50, 53–64, 67, 68, 70–72, 74, 107, 119, 120, 125, 126, 130, 155, 186, 187, 193, 194, 204, 206, 218, 219, 224, 226, 229, 234–236 lásd még *vezetéknev*
 családnév-változtatás lásd *névváltoztatás*
 Csjt. (Családjogi törvény) 19, 114, 124, 125, 128–133, 140–144, 161–164, 167, 168, 172–174, 184, 186–189, 191, 192, 241
 dán nevek (névhasználat) 115
 de genere 34–37
 debreceni felmérés 146–148, 158, 251
 dialektológia 17
 dictusos nevek 39, 55
 doktori cím 171, 193, 196, 197, 199, 200
 egyelemű nevek 25–27, 30–33
 egyenjogúság (nőké, férfiaké) 19, 124, 131, 140, 142, 143, 239 lásd még *házastársak egyenrangúsága*
 egyházi anyakönyvezés lásd *anyakönyvezés*
 egyházi nevek 33 lásd még *keresztény nevek*
 egyházpolitikai törvények 77, 80, 84, 85, 140
 egyiptomi nevek (névhasználat) 26
 egyszerűsített honosítás lásd *honosítás*
 életjavak 96
 élettársi név 172, 176, 177, 179, 181, 239
 ~ Egyesült Királyságban 181
 ~ Németországban 181
 ~ Svájcban 181
 elkeresztelési rendelet 81, 82
 előnév (predikátum) 40, 48, 50, 52, 119, 125, 195, 196, 197, 198
 eltiltás névviseléstől (név viselésétől) 75, 120, 162, 163
 emberi méltóság 99, 101, 132, 136, 164, 180
 epigráfia 20, 21
 érdekmegtérítési igény 90, 91, 112
 érdemtelenység 161–163
 eredeti cég lásd *cég*
 érvénytelen házasság lásd *házasság*
 etimológia 17, 19
 falerisztika 21
 félnemes (agilis) 44, 45
 felvett név 28, 29, 43, 75, 94, 103, 119, 165, 188, 224
 férfi házassági neve lásd *házassági név*
 -fi végződésű nevek 39 lásd még *filiusos nevek*
 fiktív apai név lásd *apai név*
 filiusos nevek 39, 55
 fiúsítás (praeffectio) 42, 45–48, 59, 218, 235, 236, 247–250
 francia anyakönyvi rendszer lásd *anyakönyvi rendszer*
 francia nevek (névhasználat) 30, 60, 131, 142
 genealógia 20–22, 67, 119
 gentilicium (nomen gentilis) 28, 29
 genus 34, 37
 germán nevek (névhasználat) 26, 29, 30
 görög nevek (névhasználat) 26, 27, 30
 görögkeleti nevek (névhasználat) 62, 63, 73, 236
 gyámhatóság 125, 128–131, 184, 186, 188
 győri zsinat (1579) lásd *zsinat*
 halálozási anyakönyv lásd *anyakönyv*
 hamis név 10, 25, 31, 88, 116–118, 120–122

- Hármaskönyv (Tripartitum) 46–48, 117, 118, 120
- házasság 42–46, 67, 80, 85, 124–127, 140, 143, 147, 149–154, 158, 160–170, 172–181, 183, 184, 187, 188, 219, 235, 238
- ~ (mint jogintézmény) 42–43, 80, 172–182
- ~ felbontása 80, 151, 160–168, 199, 228 ~kötés 18, 43, 78, 80, 83, 115, 123, 124, 126, 129, 141–144, 146–151, 154, 158, 161–179, 183, 189, 190, 238
- ~ megszűnése 163–166, 183
- ~ utáni névviselés 160, 161, 163–167, 170, 199
- ~i jog 80, 160
- ~i törvény (Ht.) 80, 83, 84, 114, 160, 162
- ~i vélelem 125, 126, 128, 131, 185
- ~törés 183, 190
- érvénytelen ~ 127, 161, 164, 176
- klandesztin ~ 78
- polgári ~ 80, 84, 140, 160
- törvényes ~ 104, 125–127
- utólagos ~kötés 128, 131, 184, 189–191
- vegyes ~ 80, 81
- vélt ~ 190
- házassági név (névviselés) 9, 16, 19, 23, 24, 27, 42–44, 85, 104, 107, 124, 139–179, 199, 229, 237, 239, 241
- ~ megválasztása 9, 16, 19, 21, 139, 141–160, 164, 174, 179, 238, 239
- ~ férfié 144, 154–156, 170
- ~forma 19, 21, 114, 140, 141, 143–159, 163, 166, 169, 170, 180, 181, 200, 239
- átvett ~ 166–172
- képzett ~ 166–169, 171, 172
- kettős ~ 199
- közös ~ 124, 125, 177
- szerzett ~ 85, 131, 151, 162–172, 202, 222, 228
- toldatos ~ („-né” toldat) 42, 131, 139, 140, 147, 151, 152, 154–156, 159, 162, 163, 166–168, 174–176, 179, 180, 199, 222, 239
- házasságkötéssel szerzett név lásd *szerzett házassági név*
- házasságon kívül született gyermek 127–131, 190, 191 lásd még *törvénytelen gyermek*
- házastársak egyenrangúsága 154, 155, 163
- HBML lásd *Magyar Nemzeti Levéltár*
- helynévi eredetű nevek 37, 39, 54, 56, 57, 234 lásd még *birtoknév*
- Helytartótanács 65–67, 75, 76, 79, 212, 236
- hivatalos név (névhasználat) 11, 104, 123, 155, 165, 195, 198, 199, 218
- ~asszonyoké 139, 145, 146, 153, 155, 159, 160, 161
- honosítás 51, 52, 193, 201, 202 lásd még *ünnepélyes honfűsítés*
- egyszerűsített ~ 202
- vissza~ 193, 201, 202
- honosság 49–51 lásd még *állampolgárság*
- Ht. lásd *házasság*
- idegen hangzású nevek 18, 69, 137, 138, 206, 213, 223–225, 229, 230
- idegen helyesírású név 138
- igazolt nemesek 225
- Igazságügyi Orvosszakértői Intézet 192
- ikonográfia 20
- infámia (becsületvesztés) 118
- ipszilonos nevek 223, 224
- írásbeliség 38, 55, 56, 58, 105, 234
- irodalomtudomány 18
- italiai nevek (névhasználat) 30
- ITSZ 88
- jobbágynevek 54
- jobbágyság 38, 53–57

- jogágak 93, 94, 96, 97, 99, 101
 alkotmányjog 16, 86, 97, 99
 családi jog 16, 94, 104, 124, 126, 173, 178, 180, 181, 185, 238
 kereskedelmi (társasági) jog 16, 94, 104, 105, 238
 közigazgatási jog 16, 97, 113, 238, 240
 nemzetközi magánjog 16, 139, 202, 203
 polgári jog (magánjog) 16, 85–90, 93, 94, 97, 98, 101, 104, 111–113, 116, 122, 134, 165, 186, 190, 195, 237, 238
 rendi magánjog 41, 42, 44–48, 54, 117, 121, 140, 234, 235
 jogbiztonság elve 124, 209, 230
- kancellária 34, 58, 67, 71, 73, 75, 213, 236
 katolikus egyház 78, 81
 KDNP 177, 178
 kelet-fríz nevek (névhasználat) 133
 képviselőház 83, 84, 215, 218, 223
 képzelt apa neve lásd *apai név*
 képzelt név lásd *apai név*
 képzelt személy neve lásd *apai név*
 képzett házassági név lásd *házassági név*
 kérdőívezés 24, 136, 145, 146, 147, 148, 239
 kereskedelmi név (lásd még *cég*) 105, 111
 ~ cég lásd *cég*
 ~ forgalom 105, 106, 108, 139
 ~ jog lásd *jogágak*
 ~ társaság 109
 ~ törvény (Kt.) 105–112
 ~ ügylet 106
 ~ üzlet 108, 109
 kereskedő 57, 105–111
 keresztelés 27, 78, 80
 keresztelési anyakönyv lásd *anyakönyv*
 keresztelési bizonyítvány 81
 keresztény nevek 27, 29, 33, 204
 kereszténység 27, 29, 30, 32
 keresztnév 18, 21, 26, 28, 30, 36, 39, 49, 54, 55, 60, 62, 67, 74, 107, 132–134, 137, 140, 150, 152, 154, 159, 174, 236
 lásd még *utónév*
 kételemű nevek (névhasználat) 10, 30, 31, 33, 34, 37, 39, 40, 45, 49, 53–62, 76, 193, 233–236 lásd még *kéttagú nevek*, *többelelmű nevek*
 kéttagú nevek 55, 84, 144, 155, 176, 177, 203 lásd még *kettős családi név*, *kételemű nevek*
 kettős állampolgárság 202, 203
 kettős családi nevek 45, 48, 53, 67, 68, 148, 153–155, 167, 199, 203, 223–225, 229, 250 lásd még *aliasos nevek*
 kettős házassági név lásd *házassági név*
 kettős nevek (névhasználat) lásd *kételemű nevek*
 kettős utónév lásd *utónév*
 Királyi Könyvek (Libri Regii) 49, 50–52, 71, 72, 212, 214, 215, 236
 kisebbségi nevek 138, 193, 205–208, 226 lásd még *nemzetiségi nevek*
 klandesztin házasság lásd *házasság*
 közigazgatási eljárás 115, 222
 Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala 21
 közigazgatási hatóság (szerv) 211, 221
 közigazgatási jog lásd *jogágak*
 közokirat-hamisítás 116, 121, 122
 közös családi név 20, 125, 166, 187
 lásd még *azonos családi név*
 közös gyermekké fogadás 187
 közös házassági név lásd *házassági név*
 Központi Névmagyarosító Társaság 211, 213, 218
 Kt. lásd *kereskedelmi törvény*

- leánykori név 43, 140, 149, 150, 152,
155, 156, 159, 161, 163, 187, 188,
222, 227 lásd még *születési név*
- leánynegyed (quarta) 42, 44–48, 235
- Lex Cornelia de falsis 116
- Lex Juliae Caesaris municipalis 27
- Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) 90,
95, 112
- magánjogi törvénykönyv 89
- magyar hagyományoktól eltérő
hangzású nevek 230
- Magyar Nemzeti Levéltár (Magyar
Országos Levéltár) 22, 66, 72
~ Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
(HBML) 22, 23, 74, 121
- Magyar Utónévkönyv lásd
Utónévkönyv
- Magyarország Középkori Digitális
Okmánytára 34, 36, 243, 247
- Magyar Egyszerűsítési Program 199,
203
- Manu törvényei 26
- megállapodás a gyermek nevééről 124,
125, 133
- megkülönböztető betűjel 193–195
- megkülönböztető nevek 10, 27, 29, 30,
38, 39, 41, 54, 56, 57
- méltóság (rangjelző cím) 52, 197
- mesterséges nevek 56, 219
- mezővárosi nevek 56
- mostoha szülő 45, 67, 68
- MSZP 180
- MTA 134–136, 138, 139, 201, 208
~Nyelvtudományi Intézet 135
- nagyszombati zsinat (1611) lásd *zsinat*
„-né” toldat lásd *házassági név*
- Négyeskönyv 46
- nem megváltozása (biológiai nem)
192
- nem nemesek névváltoztatása 71, 225,
236
- nemesek névváltoztatása 71, 215, 225,
236
- nemesi nevek 39, 41, 44, 59, 88, 198
- nemesi per 65–68, 70
- nemesség (társadalmi réteg) 27, 33,
37–40, 44, 53, 54, 58, 59, 63, 71, 213,
234, 235, 242
- nemességigazolás lásd
nemességvizsgálat
- nemességvizsgálat (igazolás) 22, 23,
45, 63–71, 77, 225, 237, 242
- német anyakönyvi rendszer lásd
anyakönyvi rendszer
- német jog 88, 89, 93, 95, 108, 117, 161,
181
- német nevek (névhasználat) 30, 60, 74,
86, 132, 136, 226
- nemzetiségi nevek 138, 205–208, 230
lásd még *utónév*
- nemzetiségi utónév lásd *utónév*
- nemzetiségi utónévjegyzék l.
utónévjegyzék
- nemzetközi magánjog
lásd *jogágak*
- nemzettség 34, 35, 37, 38, 47, 234
- nemzetiségnév 27, 30, 34–39, 54, 61–63,
72, 86, 243
- népszámlálás 79
- név fogalma 106
- név funkciója 32, 64, 67, 78,
100, 102, 132, 166, 171, 178, 192,
193, 195
- névadás lásd *utónév*
- névátvétel lásd *házassági név*
- névbitorlás 88, 91, 103, 111, 112, 122,
184
- névcseré 27, 41, 53, 60, 63, 64, 73, 103,
234 lásd még *névváltoztatás*
- névdivat 21, 37, 54, 132, 136, 146, 150,
151, 153–155, 224, 239
- névhatározat [58/2001. (XII. 7.) AB
határozat] 16, 99, 101, 115, 121, 132,
135, 136, 138, 141, 143, 155, 163,
164, 166, 180, 194, 205, 207, 208,
210, 230, 241
- névidegenítés 223
- névideológia 213, 215, 219, 228

- névjog 22, 31, 86, 87, 89–91, 93–95, 101, 111, 112, 115, 123, 139, 143, 146, 198, 209, 238, 240, 241
 ~i sérelem 102, 112
- névmagyarosítás 18, 52, 61, 62, 74, 76, 77, 85, 110, 112, 113, 126, 139, 206, 209–220, 222–230, 239 lásd még *névváltoztatás*
- névmódosítás 101, 134, 147, 163, 182, 183, 193–195, 200–205, 208, 209, 229, 230
- névnemesítés 223 lásd még *régies helyesírású nevek*
- névpolitika 217, 226
- névrendelet 60–62, 72, 209, 225
- névszerzés (nevek szerzése) 85, 91, 102, 104, 112, 113, 123, 124, 130, 131, 162, 165, 172, 176, 183, 184, 190, 195, 209, 229 lásd még *szerzett házassági név, születési név*
- névтан 16, 17, 26, 145, 146, 182
- névtudomány 16–19
- névválasztás 105, 207 lásd még *házassági név, utónév, cég, születési név*
- névváltozás 45, 47, 49, 53, 59, 60, 63, 67, 69, 70, 71, 77, 110, 124, 150, 153, 177, 182, 183, 185, 186, 189–190, 192, 193, 200, 217, 219, 236–238, 247–250
- névváltoztatás 9, 18, 29, 31, 41, 47, 49, 50, 52, 59, 60, 62, 63, 70–77, 80, 84–87, 101, 114, 132, 134, 139, 142, 151, 163, 172, 177–179, 182, 183, 188, 201–204, 208, 209–222, 224–231, 236–241
 ~ (névmagyarosítás) elvei 126, 217, 218, 222, 228
 ~ egyszerűsítése 220–222
 ~ esetszámai 71, 72, 209, 212, 214, 215, 220
 ~ illetéke, díja 76, 179, 210, 212, 213, 215, 216, 220, 221, 224, 228, 231
 ~ indokolása 73, 228, 229, 236
- ~i eljárás 63, 72, 74, 76, 80, 85, 201, 209–213, 215–217, 220–222, 227–229, 231, 237
 tömeges ~ 62, 76, 210, 213, 214, 240
- névvédelem 75, 223
- névvesztés 184
- névviselési kötelezettség 19, 62, 84, 85, 104, 113, 123, 140, 160, 164, 237, 238, 240
- nők (társadalmi helyzete) 19, 42, 43, 47, 140–142, 150, 239 lásd még *egyenjóság*
- numizmatika 21
- nyelvtudomány 16, 17, 21
 Nyelvtudományi Intézet lásd *MTA*
- oklevél (mint forrás) 17, 20, 33–37, 39, 43, 44, 47, 48, 50, 52, 54, 58, 117–119, 197, 234, 243–246
- OPTK 43, 88, 126, 160, 185, 237
- Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda 201, 202
- Országgyűlési (Képviselőházi) Napló 23, 83, 84, 181, 215
- osztrák jog 80, 88, 89, 93, 113, 211, 237
- ótörök nevek (névhasználat) 26
- önállóság (nőé) 149, 152
- örökbefogadás (adoptio) 27, 29, 42, 48, 49, 71, 73, 123, 178, 183, 185–189, 235, 236
 ~ megszűnése 183, 188
- örökbevallás 37, 117, 118, 122
- ősiség 40, 234
- összeírások 22, 30, 33, 54, 56–60, 64, 65, 77, 78, 113, 236
- özvegység (megjelölés és családi állapot) 42, 43, 45, 140, 149–151, 157, 158, 160, 161, 187, 196, 220, 222, 237
- polgári állam 72
- polgári anyakönyvezés lásd *anyakönyvezés*

- polgári házasság lásd *házasság*
 polgári jog (magánjog) lásd *jogágak*
 polgári kor 77, 111, 126, 129, 185, 236, 237
 polgári név 94, 105, 106, 108, 112
 polgárnevek 57
 praenomen 27, 28
 privilégium (kiváltság) 58, 64, 65, 77, 88, 117
 Ptk. 11, 16, 95, 97–99, 101, 103, 105, 114, 182, 241

 rabszolgák nevei 27–29
 ragadványnevek 28, 39, 54, 61, 193
 régies helyesírású nevek 223–225, 229, 230
 rendi magánjog lásd *jogágak*
 reprodukciós eljárás 184
 Reszeghy-hagyaték 22, 23, 24, 45, 67, 121, 218
 római nevek (névhasználat) 26–29

 saját név 10, 15, 19, 29, 101, 103, 104, 108, 124, 140, 141, 151, 152, 158, 162–166, 168, 172, 187, 198, 199, 225
 stabil névrendszer 124, 125
 statisztika 9, 21, 22
 statu animarium anyakönyv lásd *anyakönyv*
 stilisztika 17
 svájci nevek (névhasználat) 141–143, 181

 szabadság 110
 származékos név 104, 164, 166
 SZDSZ 180
 személyállapot nyilvántartás 79, 81, 82, 113, 114
 személyes jog 142, 202, 203
 személyi adat- és lakcímnnyilvántartás 199
 személyi igazolvány 193
 személyiségi jog, jogok 22, 31, 77, 84–91, 93–104, 111, 123, 194, 237, 238, 240

 személyiségi jogi védelem (személyiségi jog védelme) 88–90, 95, 97, 98, 164, 195
 személynevek 15, 19, 20, 26, 33, 35, 38, 54, 57, 61, 62, 218
 szerzett házassági név lásd *házassági név*
 szfragisztika 21
 szláv nevek (névhasználat) 26, 140
 szociolingvisztika 17, 18
 szociológia 9, 11, 18, 19, 21, 209, 225, 239
 születési név 43, 139, 151, 152, 155, 159, 160, 163, 165–167, 169–172, 177–179, 199, 239 lásd még *leánykori név*

 talált (lelenc) gyermek 129–131
 Tanácsköztársaság 127
 társadalmi helyzet (állás, állapot) 18, 26, 44, 45, 57, 95, 96, 195, 215, 218, 225, 229 lásd még *nők*
 ~ igény 58, 145, 155, 159, 160, 173, 181, 201, 239
 ~ mozgalom (program) 85, 209, 210, 214, 216, 239
 ~ mozgás (mobilitás) 44, 56, 61
 ~ osztályok, rétegek 18, 21, 30, 33, 35, 37, 54, 57, 58, 61, 72, 76, 213, 215, 234 lásd még *nemesség, jobbság, városi polgárság*
 ~ tényezők 18, 214
 ~ változások 18, 19, 31, 32, 139, 181, 197, 223, 237, 239
 teljes hatályú apai elismerés lásd *apai elismerés*
 testvérré fogadás 49
 tirpák nevek (névhasználat) 43, 49, 74
 többbelemű nevek 10, 25–27 lásd még *kétélemű nevek*
 tömeges névváltoztatás lásd *névváltoztatás*
 történelmi nevek 217, 223, 229, 230
 törvényes gyermek lásd *törvényes születés*

- törvényes házasság lásd *házasság*
 törvényes születés (származás) 46–48,
 66, 80, 125–127, 183, 189–191
 törvényesítés 71, 104, 189–191
 törvénytelen gyermek (származás)
 125–128, 183, 184, 189–191 lásd
 még *házasságon kívül született*
 gyermek
 törvénytelenítés 183, 184, 189
 törzsi név 25, 27, 28
 trianoni határok 200, 213
 tridenti zsinat (1564) lásd *zsinat*
 tulajdonjogi elmélet (teória) 86, 87
- új adomány 46, 120, 250
 Új Ptk. (2013) 11, 96–99, 103, 105, 124,
 131, 132, 144, 164, 166, 167, 169,
 170, 172, 180, 182, 184, 186, 189, 192
 uralkodók (uralkodó házak)
 Anjou-ház (Anjou-kor, 1301–1399)
 32, 43, 47
 Árpád-ház (1000–1301) 32–34, 36
 I. Ferenc (1792–1835) 52, 53, 62, 63,
 72–74, 77, 209, 236, 237
 I. Ferenc József (1848–1916) 81, 84,
 197
 I. József (1705–1711) 50
 I. Lipót (1657–1705) 48, 50, 248
 II. József (1780–1790) 53, 60–62, 72,
 79, 209, 236
 III. Béla (1172–1196) 32
 III. Károly (1711–1740) 51, 52, 65,
 118, 119
 IV. Károly (1916–1918) 196
 Jagelló-ház (1440–1444, 1490–1526)
 119
 Károly Róbert (1308–1342) 47
 Mária Terézia (1740–1780) 65, 79
 Sulla (Lucius Cornelius, Kr. e.
 138–78) 28
 Zsigmond (Luxemburgi, 1387–
 1437) 56
 utólagos házasságkötés lásd *házasság*
 utónév 37, 61, 84, 124–126, 128,
 130, 132–144, 147, 151, 152, 155,
 165, 169, 170, 174–176, 182, 188,
 192, 193, 196, 201, 203–208, 217,
 228, 233
 ~ helyesírása 137, 138
 ~adás 132, 134, 136, 137, 205, 239
 ~divat lásd *névdívat*
 ~ek sorrendje 193, 205
 ~ek száma 133, 134, 205
 ~módosítás 133, 203–205
 ~választás 18, 133, 134, 139, 202,
 208
 ~változtatás 136, 192, 204, 228
 kettős ~ 134
 nemzetiségi ~ 138, 205–208
 Utónévbizottság 135, 136, 139
 utónévjegyzék 134–139
 nemzetiségi ~ 138, 208
 Utónévkönyv 134, 135, 139, 143, 207
- ünnepélyes honfűsítés (indigenatus)
 42, 49, 50, 52, 70, 71, 196, 200
- vagyonjog 41, 44, 46, 47, 54, 117, 120,
 121, 140, 234, 235
 vallásváltoztatás 204, 228 lásd még
 utónév-változtatás
 vallásszabadság 79, 82
 Váradi Regestrum 33
 városi nevek 30, 34, 38, 57, 58, 218
 városi polgárság 30, 38, 57, 58
 vegyes vallásúak 80
 vélt házasság lásd *házasság*
 veszprémi zsinat (1515) lásd *zsinat*
 vezetéknév (családnév) 37, 38, 40,
 41, 48, 54, 55, 60–62, 67, 74, 108,
 127, 148, 151, 154–156, 159, 160,
 165–167, 185, 187, 193, 194, 199,
 216, 235
 ~ megváltoztatása lásd
 névváltoztatás
 ~használat 41, 54, 62

- állandó ~ (családnév) 41, 45, 57, 59,
60, 62, 233, 236 lásd még *állandó*
nevek
- visszahonosítás lásd *honosítás* 201, 202
- vitézi cím 196, 197, 218, 224, 225
- Vitézi Rend 197, 218
- „-y” végződésű nevek lásd *ipszilonos*
nevek
- zsidó nevek 26, 60–62, 77, 209, 225,
226, 236
- zsinat
- ~i rendelkezések 36, 79
- budai ~ (1279) 33
- győri ~ (1579) 78
- nagyszombati ~ (1611) 78
- tridenti (trentói) ~ (1564) 78
- veszprémi ~ (1515) 78

A GONDOLAT – DEBRECENI EGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK EDDIG MEGJELENT KIADVÁNYAI

I.

Szabadfalvi József: *A cselekvősségi elmélettől az újrealizmusig*

261 oldal, kartonált, ISBN 963 9567 34 5, 1890 Ft, 2004

Jelen kötet az 1945 előtti magyar jogbölcseleti gondolkodás történetével kapcsolatos, a szerző elmúlt öt évben megjelent írásait tartalmazza. A tanulmányok között találhatunk általános értékelő jellegű, illetve egyes magyar jogfilozófusokat, jogelméleti iskolákat, irányzatokat, vitákat bemutató írásokat. A könyv megjelentetésének célja, hogy a különböző helyeken publikált tanulmányokat összegyűjtve tovább árnyalja a magyar jogfilozófiai gondolkodásról alkotott képünket.

II.

Gyekiczky Tamás: *Ami a múltból elkísér*

151 oldal, kartonált, ISBN 963 9567 43 4, 1890 Ft, 2005

A kötet a családjog aktuális kérdéseivel foglalkozik. Paradox, de igaz: a családjog mai problémáinak átgondolására a családjogi törvény 50. évfordulója adott alkalmat. Debreceni évfordulós konferenciánkon bírák, ügyvédek, egyetemi oktatók kerestek választ arra a kérdésre, mit lehet és kell megőrizni a családjog ötven évéből, és mit nem szabad továbbvinni magunkkal. A választ szakmai tanulmányok formájában tárjuk az olvasó elé, ám szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy válaszaink mindenkit érintenek itt és most, mert a családjog az a jogág, amely életünk minden rezdülését átfogja.

III.

Regionalizmus és önkormányzatiság

Szerkesztette: Mező István

218 oldal, kartonált, ISBN 963 9567 94 9, 1890 Ft, 2005

A tanulmánykötetben neves szerzők és fiatal kutatók a politológia, az alkotmányjog, a közigazgatás-tudomány és a településföldrajz oldaláról tekintik át a magyar régiók létrehozásának társadalmi, jogi és politikai kérdéseit, s emellett kitekintést adnak a regionalizmus Európai Unión belüli fejlődési tendenciáira.

IV.

Fodor László: Környezetvédelem az Alkotmányban

Vágott B/5, 206 oldal, kartonált, ISBN 963 9610 30 5, 1890 Ft, 2006

Az utóbbi években jogvédő szervezetek, környezetvédelmi mozgalmak és politikusok egyaránt szívesen hivatkoznak fellépésük alátámasztása érdekében arra, hogy a környezet védelme alkotmányos jog és kötelesség. Kifogásolt beruházói elképzelések, jogszabályi és hatósági rendelkezések egyre szélesebb körét tekintik ezen az alapon alkotmányellenesnek. Az alkotmányellenesség megítélése azonban mindig eseti elemzést igényel, illetve feltételezi a környezetvédelmi jog és az alkotmányjog elveinek, intézményeinek ismeretét. Könyvünk ehhez nyújt segítséget. A szerző a környezetvédelem alkotmányi értékévé válásának európai gyakorlata, a szakirodalom és az alkotmánybírói határozatok alapján bemutatja, mit is jelent az egészséges környezethez való, az Alkotmány 18. §-ában biztosított jog, mi a viszonya más alkotmányi értékekhez, s mik érvényesülésének korlátai.

V.

Gyeciczky Tamás: Helyzetjelentés

Vágott B/5, 278 oldal, kartonált, ISBN 963 9610 46 1, 2280 Ft, 2006

Könyvünk levéltári dokumentumokra épülő történeti munka. A korabeli iratok, szakirodalmi nézőpontok és statisztikai adatok alapján azon talány megfejtésére vállalkozik, hogy lehetséges volt-e a szó klasszikus értelmében vett perjog a huszadik század ötvenes éveinek közepén Magyarországon. Sem az ideológia, sem a politika, sem a gazdaság nem ismerte ugyanis azt a magánérdeket és magánjogot, melynek képviselőit és konfliktusainak megoldására a modern perjog szerveződött. Röviden: lehetséges-e perrendtartás klasszikus polgári perek nélkül? Továbbfűzve a kérdést: ha igen, akkor miképpen jött létre, hogyan alakult, kik és miért alakították, reformálták és használták?

VI.

A megosztó válság: 2006. ősz

Szerkesztette: Dénes Iván Zoltán

243 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 077 6, 2450 Ft, 2007

A 2006 őszen napvilágot látott őszi beszéd olyan vitákat gerjesztett, amelyek a magyar demokratikus berendezkedés alapintézményeit érintik. Sem a megosztottság, sem a válság nem ekkor kezdődött, de új szintre került. Az értelmiségi viták jelentős része a körül a már négy évvel korábban megfogalmazott kérdés körül forog, hogy van-e morális alapja, illetve kell-e, hogy morális alapja legyen a liberális demokráciának, vagy az pusztán procedurális jellegű, és a morális érvelés a diktatúrák világára jellemző. Ezeknek a vitáknak és a válság eseményeinek, kiváltó okainak elemzésére, feldolgozására vállalkoztak a kötet szerzői.

VII.

Marcus Tullius Cicero: *A törvények*

136 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 034 9, 2400 Ft, 2008

A kötet Cicero *A törvények* (De legibus) című munkája három könyvének és fennmaradt töredékeinek első teljes magyar fordítását tartalmazza.

A fordítást és a szöveg filozófiai, történeti és római jogi vonatkozásainak értelmezését megkönnyítő jegyzeteket Simon Attila klasszika-filológus, filozófiatörténész, a Deb-receni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatója készítette. A művet Havas László utószava, valamint Jegyzetszótár egészíti ki.

A törvények alapvető antik szöveg nemcsak a római jog, de a politika- és jogfilozófia, a római politikai intézmények és a történelem, valamint a vallástörténet iránt érdeklődők számára is.

VIII.

Gyekiczky Tamás: *Újraállamosítás. Idősoththonok Magyarországon 1993–2008*

224 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 163 6, 3450 Ft, 2009

A kötet szerzője a következő három alapkérdésre keresi a választ: 1. Mi történt az elmúlt 15 évben a civil szférával, ezen belül az idősök otthonaival? 2. Történt-e olyan új stratégiai szemléletváltás a szociális ellátó rendszerben, amely gyökeresen megváltoztatta az intézmények helyét, szerepét, nem utolsósorban pedig az államhoz való viszonyát? 3. Beszélhetünk-e újraállamosításról akkor, amikor a tulajdonformákat nem érintették a változások?

Ennek megfelelően a könyv első része az idősök otthonainak tényszerű bemutatását tartalmazza – Magyarországon ilyen elemzés még nem került a nyilvánosság elé, részben az adatbázisok hiánya, részben a kutatások érdektelensége miatt –, mely képet ad a fenntartókról, a gondozotti létszámokról, a működési feltételekről és a szolgáltatási kínálatról. A kutatásból kiderül, hogy a fenntartók többsége nem állami szerv, hanem egyházi szerv vagy alapítványi formában működő szervezet. A második rész az otthonokra vonatkozó joganyagot elemzi 1990-től napjainkig. A szerző kimutatja, hogy a kezdeti lépéseket és a kezdeti elképzeléseket hamar negligálta az állami szabályozás, így a kilencvenes évek közepétől egy visszafordíthatatlan újraállamosítás kezdődött el. Fokozódott a forráskivonás, s egyúttal az állam ellehetetlenítette a piaci alapon működő szolgáltatásokat. A 2008-as évtől kezdődően egyértelműen a kötött szolgáltatási rendszer, lényegében a rendszerváltás előtti strukturális helyzet állt elő, hosszú várolistákkal, süllyedő szolgáltatási színvonallal, ám egy mindenben tette kész állami bürokráciával a háttérben. Végül a harmadik rész elméleti alapon kísérli meg összefogni a civil szektor vonatkozó fogalmi és társadalomelméleti problémáit.

IX.

Babják Ildikó: *Barbárság vagy germánság? Árucseré Európá hajnalán*

298 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 357 9, 3200 Ft, 2011

A kötet a koraközépkori germán jogforrások elemzésével igazolja a germánok magánjogát célzó kutatások létjogosultságát. Rávilágít a kezdetleges kereskedelmi viszonyok között is kidolgozott árucserėjogi rendelkezésekre és nem utolsósorban az analfabétizmus korában tapasztalt okirat-használati szokások szokatlan fejlettségére. Az árucserével kapcsolatos szabályok hiányából adódó hézagokat a germán szerződési praxis a klasszikus és posztklasszikus kori római jogelvek alkalmazásával ki tudta tölteni. A magánjog e területének részletes vizsgálatával a szerző azt kívánja bizonyítani: a germánok vitathatatlan érdeme Európa jogfejlődésében, hogy olyan római jogintézmények hordozta értékeket közvetítettek, amelyek összekeveredve a germán jogi tradícióval az érett középkor legfontosabb jogintézményeinek gyökerét képezték. A germán okirat-készítési szokások feltárásával az olvasó számára bebizonyosodik, hogy a jogi kultúra szempontjából nem tántorgott szakadék az ókori Róma és az érett középkor keresztény Európája között. A monográfia a germán jog egy részterületének boncolgatásával azonban nemcsak a jogtörténetek számára hoz újat, hanem a középkortörténet iránt érdeklődőknek is bebizonyítja, hogy Európa jogfejlődése tekintetében kulcsfontosságú volt a római és germán kultúra kölcsönhatása, amely a hétköznapi emberek életében úgy jelent meg, ahogyan azt egy Nagy Theoderik keleti gót királynak tulajdonított aforizma megállapítja: „A szegény római a gótokat utánozza, a tehető gót pedig a rómaiakat.”

X.

Bencze Mátyás: *Elvek és gyakorlatok. Jogalkalmazási minták és problémák a magyar bírói ítélkezésben*

192 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 284 8, 2850 Ft, 2011

A bíróságok működése, gyakorlatuk színvonala alapvetően érinti valamennyi állampolgár lehetőségét, szabadságát, vagyonát. A bíróságok kiemelkedően fontos szerepéből fakadó alapvető követelmény, hogy megfelelő mélységű és megalapozott kritika tárgya legyen a bírói gyakorlat. A bírói hatalom függetlenségének elvéből következően a külső kritika elvégzésében a jogtudománynak kell a főszerepet játszania. A kutatónak azonban nincsen könnyű dolga, mert amíg a legtöbb szakma hibái látványosan és egyértelműen nyilvánulnak meg, addig a joggyakorlat esetében az is kérdés, hogy mi számít egyáltalán problematikus döntésnek. A legújabb kutatások fényében úgy tűnik, hogy ez a nehézség leküzdhető, és felállíthatóak olyan mércék, standardok, amelyek segítségével feltárhatóak és – nem csupán a jogászok, hanem a szélesebb közönség számára is – érzékelhetővé válhatnak a magyar bírói gyakorlat problémái. A könyvben a jogalkalmazás különböző területei kerülnek tárgyalásra, és ezek sorrendjében haladva számos közzétett bírói eset elemzésén keresztül mutatja be a szerző, hogy a bírói kar nem minden esetben döntött optimálisan, sok esetben a jogi érvek helyett más szempontok játszhattak szerepet a döntések kialakításakor. A könyv ily módon egy pillanatfelvételt tár elénk, melynek alapvető célja, hogy az eddig alig-alig vitatott bírói gyakorlat felett tárgyszerű tudományos és közéleti vita alakuljon ki.

XI.

Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról*

328 oldal, kartonált, ISBN 978 963 693 416 3, 3500 Ft, 2012

Napjainkban a büntetőügyek időigényességét illetően nagyon sok kritika fogalmazódik meg. Nem véletlen, hogy a büntetőeljárás gyorsításának kutatása a mai napig aktuális kérdés. Az eljárást gyorsító szabályoknak a megismerése több szempontból is fontos. Egyrésztől segítséget nyújthatnak a jogalkotó számára jövőbeni kodifikációs feladatok tökéletesebb megoldásához. Másrésztől a kutatások igyekeznek megtalálni azt a kényes egyensúlyt, hogy az eljárás gyorsításához fűződő érdek ne sértse a tradicionális eljárás alapelvét. Harmadsorban az összehasonlító elemzés hozzájárul egy-egy állam jogi kultúrájának gyarapításához. A szerző a könyvben áttekinti a büntetőeljárás gyorsításának elméleti kérdéseit és főbb rendezőelveit, szembeállítja annak előnyeit és hátrányait. A könyv a hazai szakirodalomban úttörő jelleggel vizsgálja a jogösszehasonlítás módszerével a francia büntetőeljárás gyorsítását célzó jogintézményeket. A szerző elsődleges célja annak feltárása, hogy a francia és magyar jogban alkalmazott jogintézmények mennyire segíthetik a büntetőeljárások időigényességének javítását.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

www.gondolatkiado.hu

gondolatkiado.blog.hu

facebook.com/gondolatkiado

twitter.com/gondolatkiado

A kiadásért felel Szabadfalvi József és Bácskai István

Szöveggondozó Gál Mihály

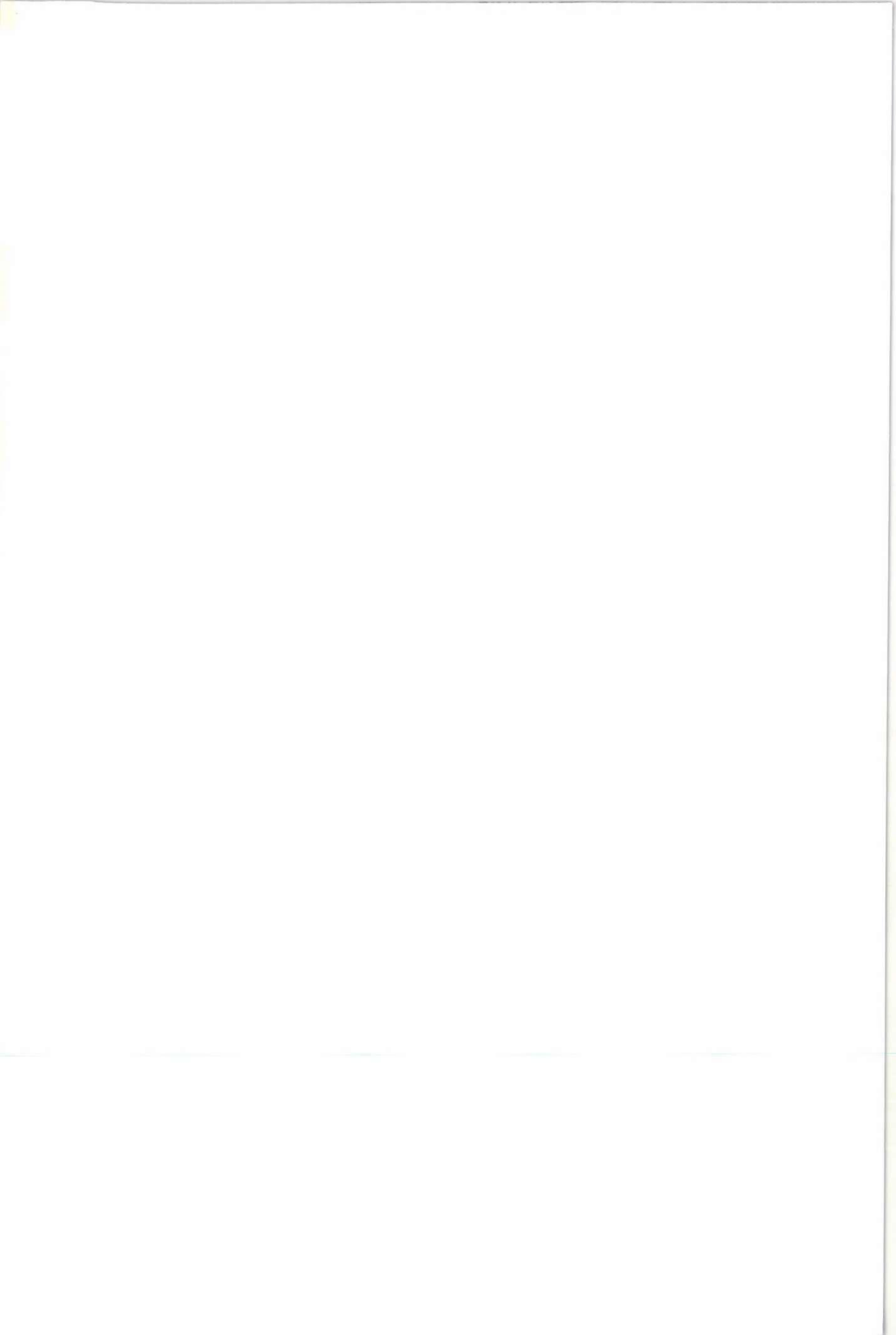
Műszaki szerkesztő Pintér László

Tördelő Lipót Éva

Nyomta és kötötte Rolling-Site Nyomda

ISBN 978 963 693 499 6

ISSN 2063-5087

Dignitas Iuris Debreceni Iskola

A név az emberi létezés minden pillanatában jelen van, mégis vannak olyan események, amikor a névviselés kilép a hétköznapi megszokottságból, s jelentős kérdéssé válik az egyén életében. Ilyen a születés, a házasságkötés vagy a névváltoztatás, amelyek az ember társadalmi helyzetére is hatással vannak. Bizonyos esetekben a társadalmi változások hatnak a névviselésre, ezért azt mondhatjuk, hogy az lakmuspapírként jelez egyes társadalmi folyamatokat. A név és a jog viszonyrendszerét a névviselési, névjogi szabályok írják le, ezek magyarországi megjelenésének és fejlődésének feltárására vállalkozik a szerző. A komplex jellegű kutatás a jogtudomány, a jogtörténet megszokott módszerei mellett felhasználja a nyelvészet, a névtan, a történettudomány és a szociológia eszközeit és eredményeit is. Nemcsak ez az interdiszciplinaritás lehet szokatlan az olvasó számára, hanem az a történeti szemlélet is, amely az egész kutatást meghatározza: a könyv a kezdetektől egészen napjainkig bemutatja a névviselés magyar szabályozásának fejlődését. A megrajzolt fejlődési ív olyan jogi, társadalmi és történeti összefüggésekre és folyamatokra világít rá, amelyek nemcsak e tudományterületek képviselőinek, hanem a sajátos magyar névviselés szabályozástörténete iránt érdeklődőnek is hasznos ismeretekkel szolgálhat.

3500 Ft

ISBN 978 963 693 499 6

9 789636 934996